

IZVJEŠTAJ

«ISTRAŽIVANJE O VRŠNJAČKOM NASILJU NA REPREZENTATIVNOM UZORKU OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA KOJIMA JE OSNIVAČ GRAD ZAGREB»

Zagreb, rujan 2023.

NOSITELJ ISTRAŽIVANJA: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja

ISTRAŽIVAČKI TIM:

- izv.prof.dr.sc. Josipa Mihić, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja (voditeljica)
- izv.prof.dr.sc. Ivana Maurović, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju
- izv.prof.dr.sc. Gabrijela Ratkajec Gašević, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju
- izv.prof.dr.sc. Lucija Vejmelka, Sveučilište u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada
- doc.dr.sc. Lana Ciboci Perša, Hrvatsko katoličko sveučilište
- doc.dr.sc. Stjepka Popović, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet
- dr.sc. Matea Belošević, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja
- Hana Gačal, mag.psych., Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja
- Katarina Serdar, mag.soc.ped., Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja
- dr.sc. Iris Marušić, IDIZ, konzultantica
- Ozana Brkić, Matea Bakica, Stela Lujnić, Matea Orešković, Zea Turek, terenske istraživačice

IZVJEŠTAJ PRIPREMILE:

- Izv.prof.dr.sc. Josipa Mihić, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja
- Izv.prof.dr.sc. Ivana Maurović, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju
- Izv.prof.dr.sc. Gabrijela Ratkajec Gašević, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju
- Doc.dr.sc. Lana Ciboci Perša, Hrvatsko katoličko sveučilište
- Doc.dr.sc. Stjepka Popović, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet
- Dr.sc. Matea Belošević, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja
- Hana Gačal, mag.psych., Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja
- Katarina Serdar, mag.soc.ped., Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za preventivna istraživanja

Istraživanje je financirano od strane Gradskog ureda za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe s invaliditetom Grada Zagreba.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA	3
3. METODOLOGIJA	4
3.1. Postupak	4
3.2. Mjerni instrumenti	6
3.2.1. Upitnik za učenike osnovnih škola (5. - 8. razred)	8
3.2.2. Upitnik za učenike srednjih škola	8
3.2.3. Upitnik za roditelje	8
3.2.4. Upitnik za odgojno-obrazovne djelatnike	8
3.2.5. Protokoli za kvalitativni dio istraživanja	9
3.3. Opis uzorka – kvantitativni dio istraživanja	9
3.3.1. Učenici osnovnih škola	9
3.3.2. Učenici srednjih škola	12
3.3.3. Roditelji učenika osnovnih i srednjih škola	15
3.3.4. Odgojno-obrazovni djelatnici	17
3.4. Opis uzorka - kvalitativni dio istraživanja	20
3.5. Obrada podataka	22
4. REZULTATI KVANTITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA	22
4.1. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA UČENIKA	22
4.1.1. Vrste, učestalost i obilježja pojavnosti vršnjačkog nasilja kod učenika OŠ	22
4.1.2. Posljedice viktimizacije i činjenja vršnjačkog nasilja kod učenika OŠ	56
4.2. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA UČENIKA	58
4.2.1. Vrste, učestalost i obilježja pojavnosti vršnjačkog nasilja kod učenika SŠ	58
4.2.2. Posljedice viktimizacije i činjenja vršnjačkog nasilja kod učenika SŠ	99
4.3. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA RODITELJA	101
4.4. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA ODGOJNO-OBRAZOVNIH DJELATNIKA	105
5. REZULTATI KVALITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA	108
5.1. ISTRAŽIVANJE U OSNOVNOJ ŠKOLI	108
5.1.1. Prisutnost različitih oblika vršnjačkog nasilja	108
5.1.2. Doživljavaj postojećih intervencija	115
5.1.3. Ideje za unaprjeđenje intervencija	117
5.2. ISTRAŽIVANJE U SREDNJOJ ŠKOLI	120
5.2.1. Prisutnost različitih oblika vršnjačkog nasilja	120
5.2.2. Doživljavaj postojećih intervencija	124
5.2.3. Ideje za unaprjeđenje intervencija	129
6. PREPORUKE ZA PREVENTIVNO DJELOVANJE I KREIRANJE INTERVENCIJA PODRŠKE	132

1. UVOD

Istraživanja ukazuju na brojne nepovoljne posljedice izloženosti vršnjačkom nasilju kao i činjenja vršnjačkog nasilja kod djece i mladih koje uključuju visoke razine stresa, anksioznosti, depresivnosti, pojavu samoozljeđivanja, suicidalnosti, korištenja sredstava ovisnosti, psihosomatskih problema, izolacije, agresivnosti, lošeg školskog uspjeha te prekida školovanja (Clemmens i sur., 2020; Duru i Balkis, 2018; Esposito i sur., 2019; Li i sur., 2019). Kako bi se stekao uvid u pojavnost i obilježja pojave vršnjačkog nasilja, nužno je provođenje sveobuhvatnih istraživanja na reprezentativnim uzorcima djece i mladih, njihovih roditelja te odgojno-obrazovnih djelatnika. Uključivanje perspektiva različitih skupina te korištenje različitih metoda istraživanja omogućuje sveobuhvatno razumijevanje etioloških, rizičnih i zaštitnih čimbenika, oblika i učestalosti pojave te posljedica vezanih uz pojavu vršnjačkog nasilja kod djece i mladih. Sveobuhvatna istraživanja preduvjet su znanstveno-utemeljenog planiranja strategija i intervencija prevencije vršnjačkog nasilja te različitih oblika podrške učenicima, roditeljima i djelatnicima u odgojno-obrazovnom sustavu vezano uz pojavu vršnjačkog nasilja.

2. CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja čiji su rezultati prikazani u ovom izvještaju bio je istražiti pojavu vršnjačkog nasilja kod djece i mladih Grada Zagreba. S tim ciljem formiran je reprezentativan uzorak učenika/ca¹ osnovnih i srednjih škola za Grad Zagreb kao i uzorak njihovih roditelja i odgojno-obrazovnih djelatnika/ca (učitelja/ca, nastavnika/ca, stručnih suradnika/ca i ravnatelja/ica).

S obzirom na postavljeni cilj, definirani su sljedeći istraživački problemi:

1. Istražiti pojavnost vršnjačkog nasilja (vrste, učestalost i intenzitet) kod učenika osnovnih i srednjih škola grada Zagreba.
2. Ispitati posljedice viktimizacije i činjenja vršnjačkog nasilja kod učenika.
3. Istražiti percepciju učenika, roditelja te odgojno-obrazovnih djelatnika (učitelja/nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja) osnovnih i srednjih škola o pojavi vršnjačkog nasilja, percepciju kvalitete postojećih intervencija te prijedloge za buduće intervencije.
4. Istražiti potrebu za preventivnim intervencijama i intervencijama podrške u školskom i obiteljskom okruženju te intervencijama u zajednici za počinitelje i žrtve vršnjačkog nasilja.

Osim stjecanja uvida u problem vršnjačkog nasilja, na temelju dobivenih rezultata planira se kreiranje i provedba znanstveno-utemeljenih preventivnih mjera te drugih oblika podrške za djecu i mlade, njihove roditelje i odgojno-obrazovne djelatnike. Istraživanje je inicirano i

¹ Svi izrazi upotrijebljeni u muškom gramatičkom rodu u ovom dokumentu odnose se bez diskriminacije i na ženski rod.

financirano od strane Grada Zagreba, Gradskog ureda za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe s invaliditetom te će rezultati izravno poslužiti u svrhu kreiranja mjera Akcijskog plana za prevenciju vršnjačkog nasilja Grada Zagreba za 2024.-2025. (Službeni glasnik Grada Zagreba 16/20, 17/21 i 29/21).

3. METODOLOGIJA

Kao teorijski okvir istraživanja korišten je Integrativni model vršnjačkog nasilja autora Postigo i sur. (2003) na temelju kojega je isplaniran sveobuhvatan pristup istraživanju pojave vršnjačkog nasilja kod djece i mladih koji je uključivao perspektive učenika, roditelja te odgojno-obrazovnih djelatnika. Istraživanje se sastojalo od kvantitativnog i kvalitativnog dijela.

3.1. Postupak

Studija "Istraživanje vršnjačkog nasilja kod djece i mladih grada Zagreba (IVNA-ZG)" čiji su rezultati prikazani u ovom izvještaju provedena je u razdoblju od svibnja do srpnja 2023. godine. Istraživanje je provedeno je u skladu s odredbama Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (Ajduković i Keresteš, 2020) te Kodeksom etike psihološke djelatnosti (NN 13/05, 2005), a za provođenje je dobivena suglasnost Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Ministarstva znanosti i obrazovanja RH te Agencije za odgoj i obrazovanje.

U istraživanju je planiran reprezentativan i slučajan uzorak učenika osnovnih i srednjih škola s područja grada Zagreba. U odnosu na osnovne škole, planirano je da se uzorkom obuhvati minimalno 5% populacije učenika od 5. do 8. razreda što iznosi 1.599 učenika, s obzirom da je prema popisu pribavljenom od strane Grada Zagreba u školsku godinu 2022./2023. ukupno upisano 31.981 učenika od 5. do 8. razreda na području Grada Zagreba. Prilikom uzorkovanja temeljnu jedinicu predstavljale su škole, a pri njihovom slučajnom odabiru vodilo se računa o zastupljenosti gradskih četvrti u kojima se pojedina škola nalazi. Grad Zagreb sastoji se ukupno od 17 gradskih četvrti, a pri uzorkovanju su školama dodijeljeni brojevi te je iz svake gradske četvrti odabrana po jedna škola uz pomoć generatora slučajnih brojeva. Ravnateljima i stručnim suradnicima odabranih škola bilo je predstavljeno istraživanje te su osigurane njihove suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju. Roditelji učenika bili su zamoljeni od strane stručnih suradnika škola za davanje pismene/elektronske suglasnosti za sudjelovanje djeteta mlađeg od 14. godina u istraživanju (kvalitativno i kvantitativno istraživanje) putem dokumenta Informiranje i suglasnost roditelja o sudjelovanju djeteta u istraživanju. Učenici mlađi od 14 godina za koju su roditelji dali suglasnost za sudjelovanje u istraživanju te učenici stariji od 14 godina imali su priliku odabrati žele li sudjelovati u istraživanju tako što im je prije primjene upitnika dan na uvid dokument Informirani pristanak za učenike osnovnih škola. Učenicima koji su pristali na sudjelovanje u istraživanju omogućen je pristup online upitniku koji se ispunjavao putem mobitela učenika ili metodom papir-olovka tijekom školskog sata predviđenog za ispunjavanje upitnika. Ispunjavanje upitnika trajalo je do 45 minuta. Roditelji učenika iz uključenih osnovnih škola bili su također pozvani sudjelovati u istraživanju te im je

putem stručnih suradnika škola dostavljen dokument Informiranje roditelja o istraživanju kao i poveznica na online upitnik za roditelje koji su ispunjavali samostalno. Isto tako, odgojno-obrazovni djelatnici iz osnovnih škola bili su pozvani od strane stručnih suradnika škola sudjelovati u istraživanju tako što im je dan uvid u dokument Informiranje učitelja/nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja o istraživanju te poslana poveznica na online upitnik koji su ispunjavali samostalno.

U odnosu na učenike srednjih škola, istraživanjem se planiralo obuhvatiti minimalno 5% populacije učenika od 1. do 5. razreda srednjih škola s područja grada Zagreba, vodeći računa o raspodjeli s obzirom na vrstu obrazovnog programa koji učenici pohađaju. Na temelju popisa upisanih učenika pribavljenog od strane Grada Zagreba u školskoj godini 2022./2023. u srednje škole na području grada Zagreba upisano je ukupno 34.549 učenika. Od navedenog broja, ukupno je 11.637 učenika pohađalo gimnazijski program (33% od ukupnog broja učenika), 16.083 četverogodišnji ili petogodišnji strukovni program (46,5% od ukupnog broja učenika), a 4.280 učenika trogodišnji strukovni program (12,4% od ukupnog broja učenika). Ujedno, 744 učenika pohađalo je vjerski program (2,2% od ukupnog broja učenika), a 1.775 učenika su bili polaznici privatnih srednjih škola (5,2% od ukupnog broja učenika). S obzirom na željeni obuhvat od minimalno 5% učenika od 1. do 4. razreda srednje škole, istraživanjem se planiralo obuhvatiti ukupno 1.727 srednjoškolaca, odnosno 569 učenika koji pohađaju gimnazijski program, 803 učenika koji pohađaju četverogodišnji ili petogodišnji strukovni program, 214 učenika koji pohađaju trogodišnji strukovni program, 37 koji pohađaju vjerski program i 89 učenika koji pohađaju privatne srednje škole. Unutar svakog od navedenih stratuma (gimnazije, četverogodišnje i petogodišnje srednje strukovne škole, trogodišnje strukovne škole, vjerske srednje škole i privatne srednje škole) školama su pridani brojevi te su pomoću generatora slučajnih brojeva odabirane škole koje ulaze u uzorak tako dugo dok se nije dostignuo unaprijed postavljeni broj učenika. Isto tako, u procesu uzorkovanja se vodilo računa o tome da omjeri učenika i učenica u uzorku ne odstupaju previše od onih u populaciji te da omjeri učenika upisanih u gimnazije, četverogodišnje i petogodišnje srednje strukovne škole, trogodišnje strukovne škole, vjerske srednje škole i privatne srednje škole u uzorku ne odstupaju previše od onih u populaciji. Ravnateljima i stručnim suradnicima odabranih škola bilo je predstavljeno istraživanje te su osigurane suglasnosti od strane 19 srednjih škola za sudjelovanje u istraživanju. Kroz suradnju sa stručnim suradnicima uključenih škola, roditeljima učenika dostavljen je dokument Informiranje roditelja o sudjelovanju djeteta u istraživanju te dokument Informiranje roditelja o istraživanju kako bi mogli sudjelovati u online primjeni upitnika za roditelje. Učenici stariji od 14 godina imali su priliku odabrati žele li sudjelovati u istraživanju tako što im je prije primjene upitnika dan na uvid dokument Informirani pristanak za učenike srednjih škola. Učenicima koji su pristali na sudjelovanje u istraživanju omogućen je pristup online upitniku koji se ispunjavao putem mobitela učenika tijekom školskog sata predviđenog za ispunjavanje upitnika. Ispunjavanje upitnika trajalo je do 45 minuta. Isto tako, odgojno-obrazovni djelatnici uključenih srednjih škola bili su pozvani od strane stručnih suradnika sudjelovati u istraživanju tako što im je dan uvid u dokument

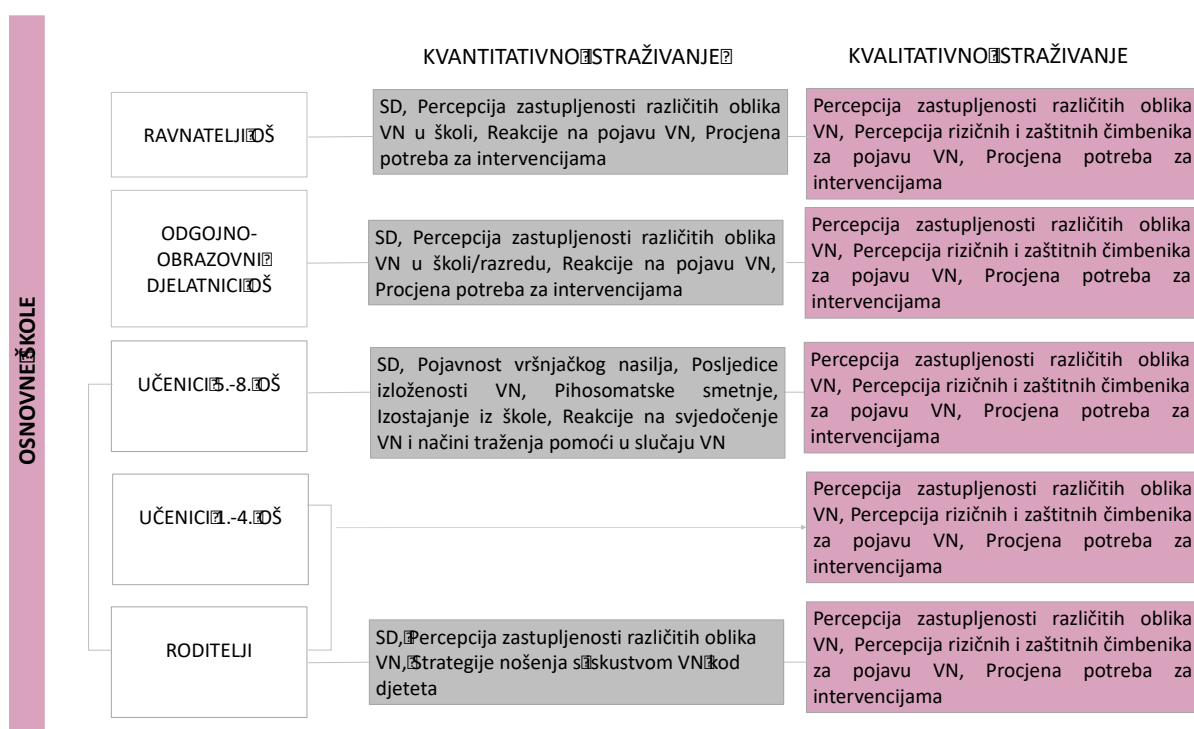
Informiranje učitelja/nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja o istraživanju te poslana poveznica na online upitnik koji su ispunjavali samostalno.

Postupak provedbe kvalitativnog dijela istraživanja

Da bi se utvrdilo kako različiti dionici u školi doživljavaju fenomen vršnjačkog nasilja, napravljena je dubinska kvalitativna analiza dvije škole: jedne osnovne i jedne srednje škole. Škole su odabrane prema kriteriju: naselje koje slovi za rizičniju gradsku četvrt u odnosu na pojavnost problema u ponašanju te veličina škole (srednje velik broj učenika). Kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u fenomen vršnjačkog nasilja, provedene su fokusne grupe sa sljedećim dionicima: učenici različitih dobnih skupina, roditelji, učitelji/nastavnici te polustrukturirani intervjui s jednim stručnim suradnikom škole te ravnateljem škole. Sve razgovore provele su članice istraživačkog tima prema unaprijed sastavljenim vodičima za razgovor. Prosječno trajanje pojedine fokusne grupe bilo je dva školska sata, a intervjua jedan i pol školski sat. Sve fokusne grupe i intervjui su zvučno snimani diktafonom, a kasnije doslovno prepisani u svrhu kodiranja i analize podataka. Prilikom inicijalnog kontakta svi potencijalni sudionici dobili su cjelovite informacije o istraživanju i razgovoru u fokusnim skupinama/intervjuu, posebno s obzirom na snimanje, privatnost i povjerljivost podataka te uvid u zaključke istraživanja. Svi sudionici imali su mogućnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju u bilo kojoj fazi provedbe istog. S obzirom da su neki sudionici bili mlađi od 14 godina, pismeni pristanak na sudjelovanje u istraživanju dali su roditelji.

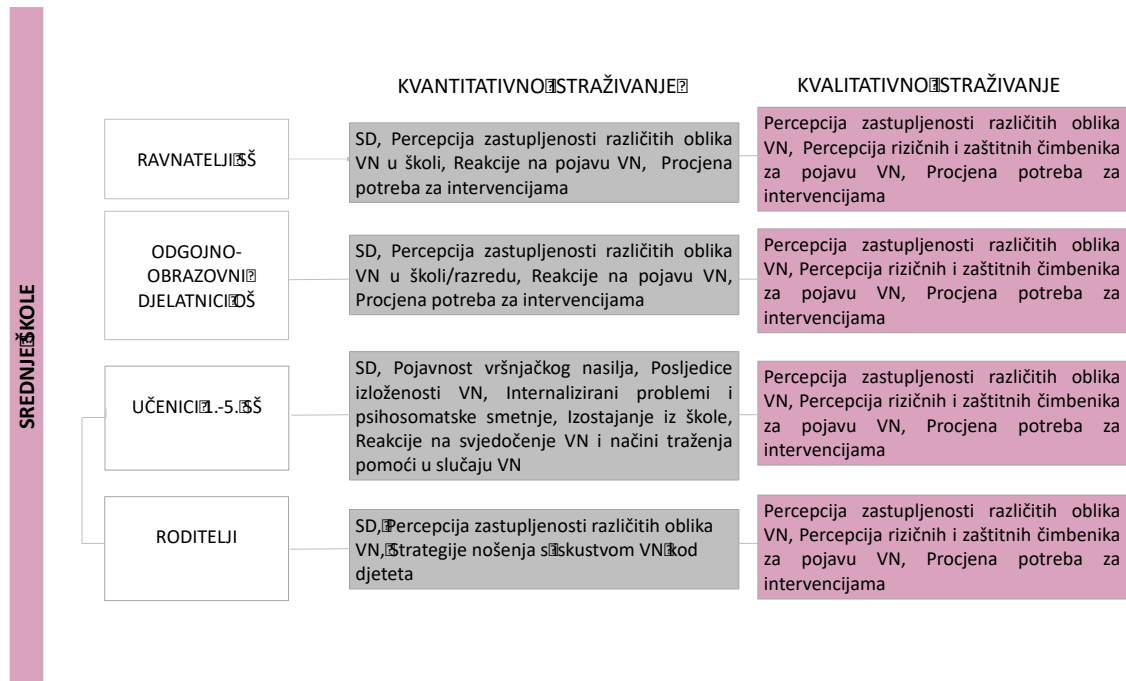
3.2. Mjerni instrumenti

Na Slici 1. dan je grafički prikaz ključnih konstrukata ispitanih u kvantitativnom i kvalitativnom dijelu istraživanja provedenog u osnovnim školama za svaku skupinu ispitanika.

SLIKA 1. Ispitani konstrukti u uzorku učenika, roditelja učenika te odgojno-obrazovnih djelatnika osnovnih škola

Na Slici 2. ponuđen je grafički prikaz ključnih konstrukata ispitanih u kvantitativnom i kvalitativnom dijelu istraživanja provedenog u srednjim školama za svaku skupinu ispitanika.

SLIKA 2. Ispitani konstrukti u uzorku učenika, roditelja učenika te odgojno-obrazovnih djelatnika srednjih škola

U kvantitativnom djelu istraživanja, kod učenika osnovnih (5. do 8. razred) i srednjih škola ispitana je percepcija prisutnosti i obilježja različitih oblika vršnjačkog nasilja (tradicionalno, verbalno, tjelesno, elektroničko) kao i posljedice izloženosti i činjenja vršnjačkog nasilja u navedenoj populaciji poput samoozljeđivanja i suicidalnog ponašanja, psihosomatskih simptoma, anksioznosti, stresa i depresivnosti, usamljenosti te izostajanja s nastave. Ispitane su i uobičajene reakcije učenika na svjedočenje vršnjačkom nasilju i načini traženja pomoći u slučaju vršnjačkog nasilja. U istraživanju je ispitana percepcija roditelja o pojavnosti vršnjačkog nasilja te njihove kompetencije za nošenje sa situacijom u kojoj je njihovo dijete žrtva, odnosno počinitelj vršnjačkog nasilja. Roditelji su upitani i o percepciji čimbenika koji dovode do vršnjačkog nasilja te učinkovitim pristupima prevencije vršnjačkog nasilja. Kod odgojno-obrazovnih djelatnika istražena je percepcija pojavnosti vršnjačkog nasilja, njihove uobičajene reakcija na pojavu vršnjačkog nasilja te je provedena procjena potreba za preventivnim intervencijama i oblicima podrške za učenike koji sudjeluju u vršnjačkom nasilju te stručnih edukacija na temu vršnjačkog nasilja. Primjenom kvalitativne metodologije (intervjui i fokusne grupe) nastojalo se steći dublji uvid u pojavnost vršnjačkog nasilja, moguće rizične i zaštitne čimbenike u individui i školskom okruženju, prikladnost dostupnih preventivnih intervencija i

oblika podrške kao i potrebu za novim oblicima preventivnih intervencija i oblicima podrške za učenike, roditelje te odgojno-obrazovne djelatnike osnovnih i srednjih škola.

Za potrebe kvantitativnog djela istraživanja, osmišljena su četiri opširna upitnika koja su se sastojala od pitanja vezanih uz opće sociodemografske podatke te različitih mjernih skala. U kvalitativnom djelu istraživanja, kreirani su protokoli za provedbu fokusnih grupa s različitim skupinama te protokoli za provedbu intervjua.

3.2.1. Upitnik za učenike osnovnih škola (5. - 8. razred)

- Pitanja vezana uz sociodemografske podatke
- Upitnik o vršnjačkom zlostavljanju (Velki, 2015)
- *European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ)* - upitnik o doživljavanju i činjenju elektroničkog nasilja (Del Rey i sur., 2015)
- *The Revised Olweus Bullying Questionnaire*, Olweus, 1996
- *Developmental Assets: A Profile of Your Youth* (Search Institute, 2018)
- Niz pitanja o psihosomatskim smetnjama, izostajanju iz škole i usamljenosti

3.2.2. Upitnik za učenike srednjih škola

- Pitanja vezana uz sociodemografske podatke
- Upitnik o vršnjačkom zlostavljanju (Velki, 2015)
- *European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ECIPQ)* - upitnik o doživljavanju i činjenju elektroničkog nasilja (Del Rey i sur., 2015)
- *The Revised Olweus Bullying Questionnaire*, Olweus, 1996
- Skala depresije, anksioznosti i stresa (*Depression Anxiety Stress Scale, DASS-21*; Lovibond i Lovibond, 1995)
- Niz pitanja o psihosomatskim smetnjama, izostajanju iz škole i usamljenosti

3.2.3. Upitnik za roditelje

- Pitanja vezana uz sociodemografske podatke
- *Parents' Strategies to Cope With Bullying Victimization* (Benatov, 2019)
- *Parents' Strategies to Cope With Bullying* (Benatov, 2019)
- *EU KIDS ONLINE 2020* (Smahel et al., 2020)
- *Parents' Emotional Experience* (Benatov, 2019)
- *Parents' Perceptions of Bullying* (Boyd Smith, 2018)
- Pitanja o percepciji čimbenika koji dovode do vršnjačkog nasilja te učinkovitoj prevenciji vršnjačkog nasilja

3.2.4. Upitnik za odgojno-obrazovne djelatnike

- Upitnik o vršnjačkom zlostavljanju (Velki, 2015)
- *Teachers' Responses to Bullying Questionnaire - TRBQ* (Nappa et al., 2021)
- Skala procjene potreba za intervencijama i podrškom

- Pitanja o mjestu na kojemu najčešće primjećuju vršnjačko nasilje

3.2.5. Protokoli za kvalitativni dio istraživanja

U svrhu provedbe kvalitativnog dijela istraživanja kreirani su sljedeći protokoli:

- Protokol za fokusnu grupu s učenicima
- Protokol za fokusnu grupu s roditeljima
- Protokol za fokusnu grupu s nastavnicima/razrednicima
- Protokol za polustrukturirani intervju sa stručnim suradnicima i ravnateljima.

Svi navedeni protokoli strukturirani su na gotovo identičan način, samo su pitanja bila eventualno preformulirana da odgovaraju skupini korisnika s kojima se razgovaralo. Tako su se protokoli sastojali od uvodnog dijela u kojem se sudionicima pojašnjava cilj i svrha cjelokupnog istraživanja i kvalitativnog dijela istraživanja, način razgovora, audio snimanje razgovora, te se detaljno pojašnjavaju aspekti povjerljivosti i anonimnosti.

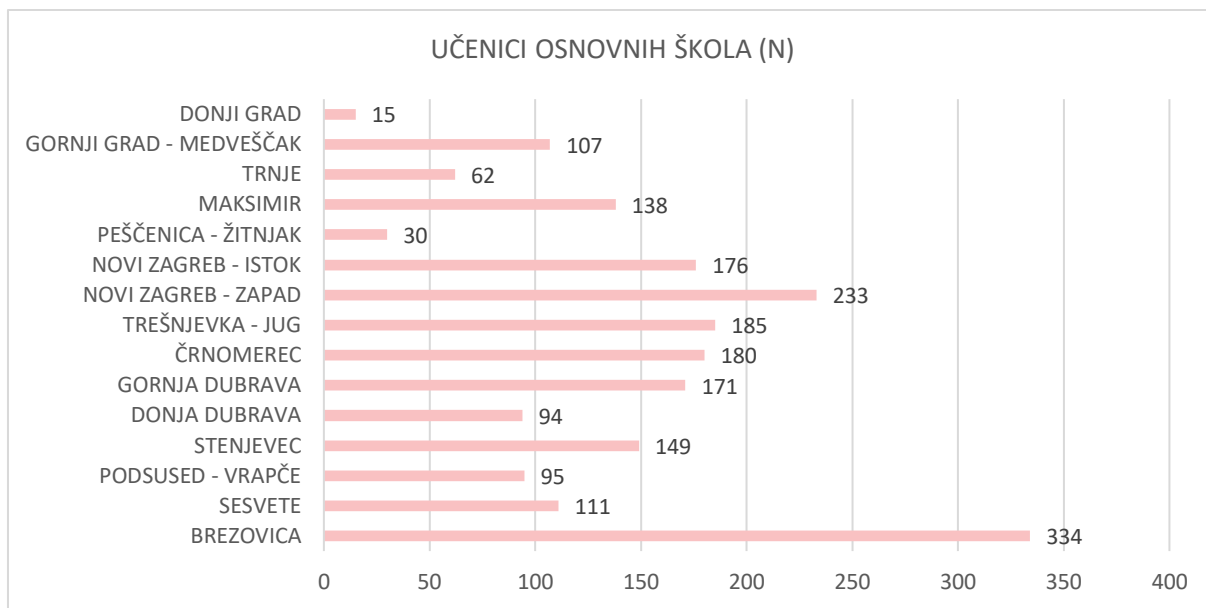
Teme koje je obuhvaćao svaki protokol, a svaka je pokrivena s nekoliko pitanja su:

- uvodno predstavljanje,
- opći dojam škole,
- osjećanje u školi (sigurnost i psiho-socijalna klima škole),
- prisutni oblici vršnjačkog nasilja među učenicima,
- prisutni oblici vršnjačkog nasilja odraslih prema učenicima ili učenika prema odraslima,
- izazovi s kojima se susreću žrtve i počinitelji vršnjačkog nasilja,
- reakcije na svjedočenje vršnjačkom nasilju,
- uzroci vršnjačkog nasilja,
- postojeće intervencije i podrška,
- potreba za intervencijama,
- dodatne okolnosti koje doprinose vršnjačkom nasilju,
- potrebne promjene u pristupu vršnjačkom nasilju te
- dodatne ideje.

3.3. Opis uzorka – kvantitativni dio istraživanja

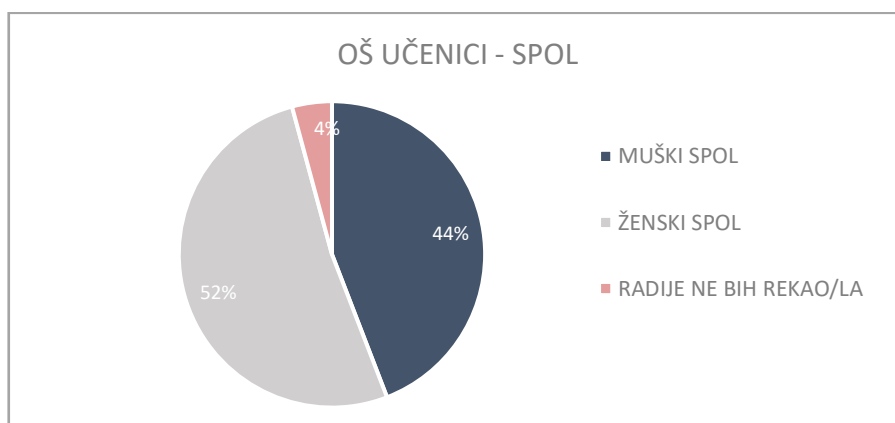
3.3.1. Učenici osnovnih škola

U kvantitativnom djelu istraživanja sudjelovalo je ukupno 2.080 učenika od 5. do 8. razreda iz 15 osnovnih škola s područja Grada Zagreba (6% ukupne populacije učenika od 5. do 8. razreda), po jedna škola iz 15 gradskih četvrti. Distribucija učenika prema gradskim četvrtima škola uključenih u istraživanje prikazana je na Slici 3.

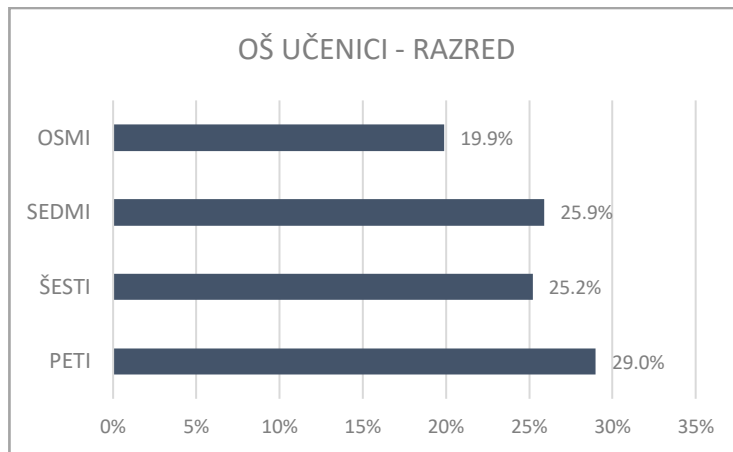
SLIKA 3. Distribucija učenika prema gradskim četvrtima osnovnih škola uključenih u istraživanje

Prosječna dob sudionika iznosila je 12,61 godina (SD=1,183), a sudjelovalo je 916 (44,1%) učenika i 1.071 (51,6%) učenica dok se 88 (4,2%) sudionika nije željelo izjasniti po pitanju spola.

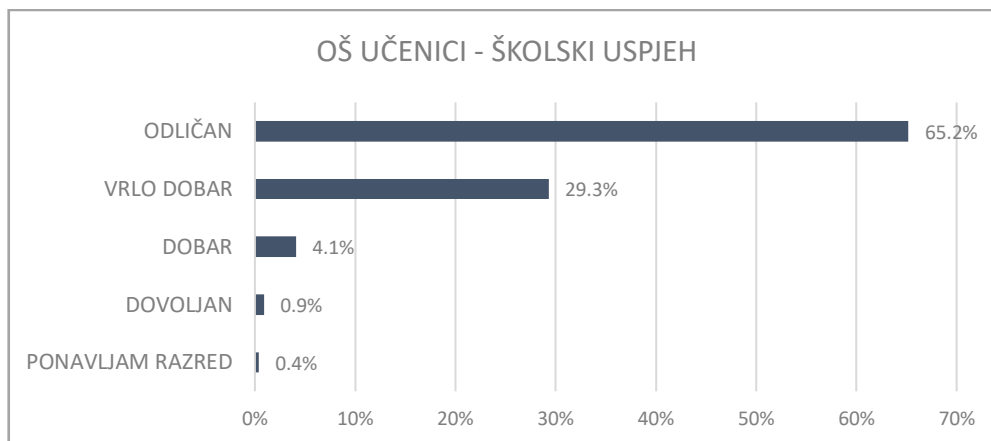
SLIKA 4. Distribucija učenika osnovnih škola prema spolu

Nešto veći broj uključenih učenika, u odnosu na druge razrede, polazio je 5. razred (n=603), slijede 6. i 7. razredi s uključenih 523 odnosno 538 učenika te 8. razred s uključenih 414 učenika. Udio učenika prema razredima prikazan je Slici 5.

SLIKA 5. Udio učenika osnovnih škola prema razredu

U odnosu na školski uspjeh na kraju prethodne školske godine, kod većine učenika uspjeh je bio odličan (n=1.356), slijedi vrlo dobar uspjeh (n=610), dobar (n=86), zatim dovoljan (n=18) dok 8 učenika navodi kako ponavlja razred. Udio učenika prema školskom uspjehu prikazan je na Slici 6.

SLIKA 6. Udio učenika osnovnih škola prema školskom uspjehu

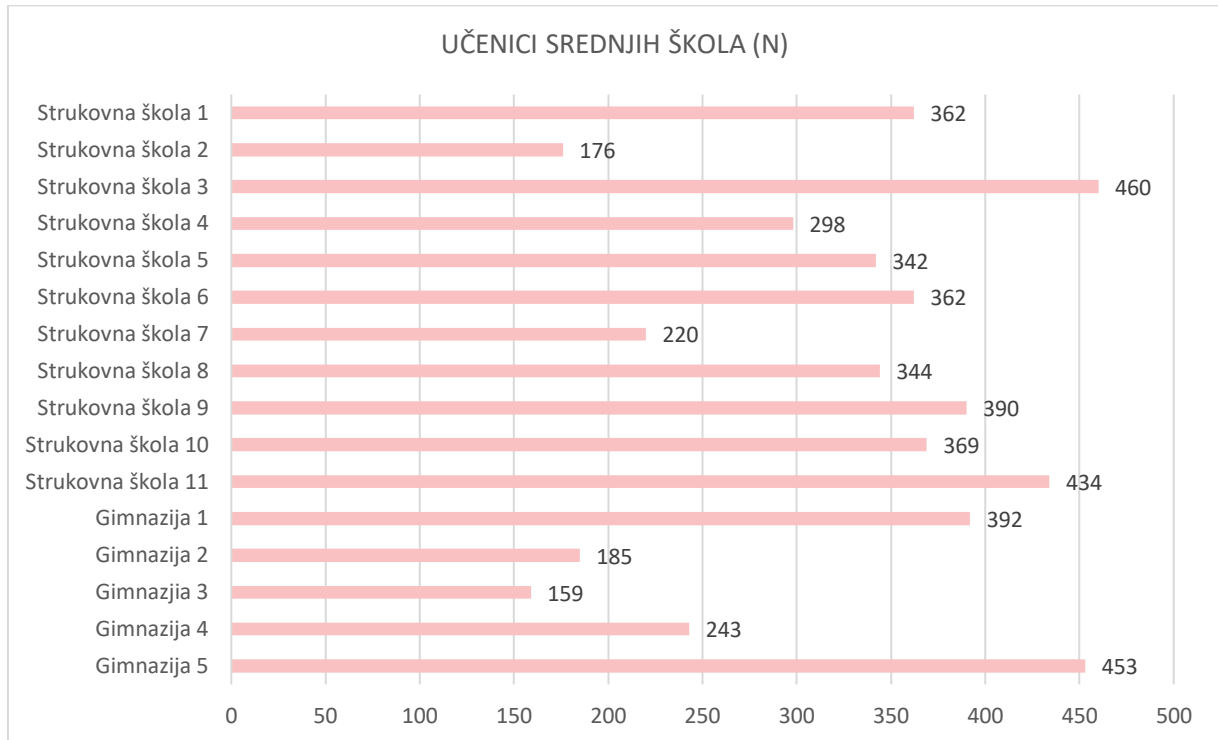
Vezano uz strukturu obitelji, 1.618 učenika (78,7%) navodi kako su roditelji u braku te žive zajedno, roditelji 267 učenika (13%) su razvedeni dok 41 učenik (2%) navodi kako su roditelji u braku, ali ne žive zajedno. 34 učenika navodi kako su roditelji u izvanbračnoj zajednici (1,7%) dok 42 učenika (2%) navodi kako je jedan od roditelja preminuo.

Materijalni status svoje obitelji većina učenika (n=1.101, 53,2%) procjenjuje jednakim obiteljima svojih vršnjaka, 89 učenika (4,3%) lošijim te 12 učenika (0,6%) puno lošijim od materijalnog statusa svojih vršnjaka. 587 učenika (28,4%) materijalni status procjenjuje boljim te njih 280 (13,5%) puno boljim od materijalnog statusa obitelji svojih vršnjaka.

Ukupno je 73 učenika (3,5%) izrazilo pripadanje LGBTQ+ skupini, 23 učenika (1,1%) pripadnost romskoj ili nekoj drugoj nacionalnoj manjini te 262 učenika (12,6%) pripadnost vjerskoj manjinskoj skupini.

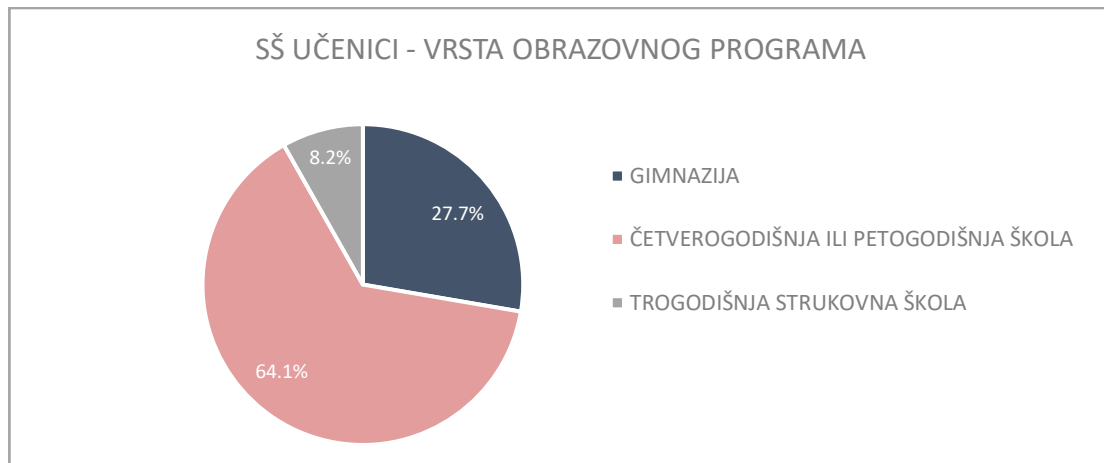
3.3.2. Učenici srednjih škola

U kvantitativnom djelu istraživanja sudjelovalo je ukupno 5.189 učenika iz 16 srednjih škola s područja grada Zagreba (15% populacije srednjoškolaca s područja Grada Zagreba). Distribucija sudionika prema srednjoj školi uključenoj u istraživanje (anonimizirano ime pojedine škole) prikazana je na Slici 7.

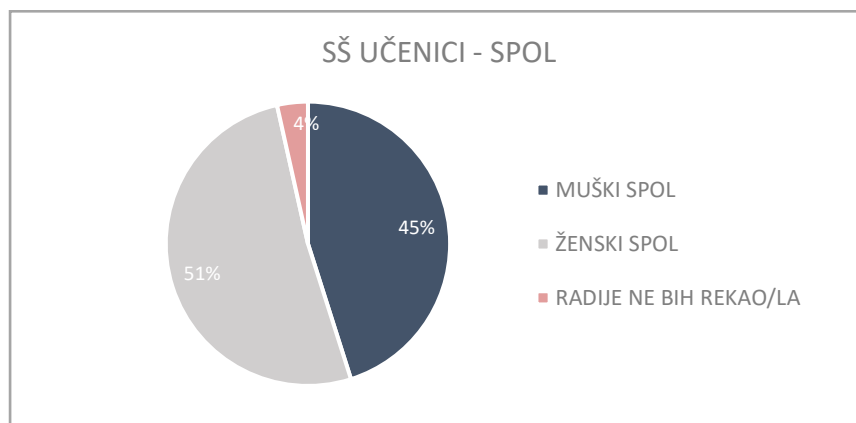
SLIKA 7. Distribucija učenika prema srednjoj školi uključenoj u istraživanje

Najveći broj učenika uključenih u istraživanje polazi četverogodišnje ili petogodišnje srednje škole ($n=3.326$; 20% populacije učenika polaznika četverogodišnje ili petogodišnje srednje strukovne škole), slijede gimnazijski programi ($n=1.436$; 11% populacije gimnazijalaca) dok je iz trogodišnjih strukovnih škola u istraživanju sudjelovalo 427 učenika (10% populacije učenika polaznika trogodišnjih strukovnih škola). Udio učenika prema vrsti obrazovnog programa prikazan je na Slici 8.

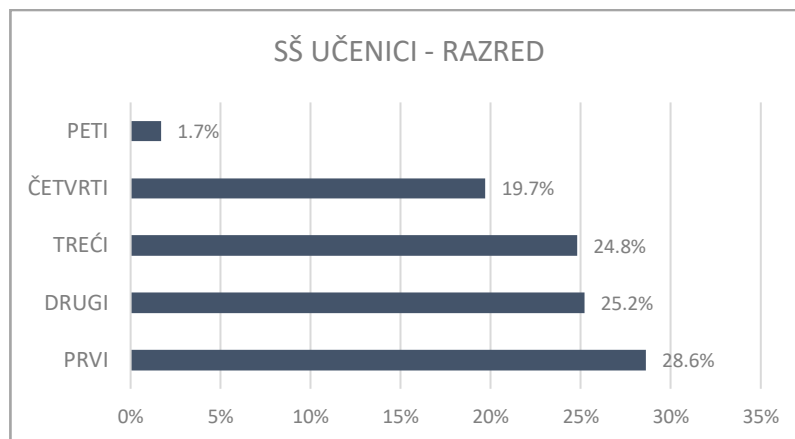
SLIKA 8. Udio učenika srednjih škola prema vrsti obrazovnog programa

Prosječna dob uključenih srednjoškolaca iznosila je 16,66 godina ($SD=1,21$), a u istraživanju je sudjelovalo je 2.342 (45,1%) učenika i 2.665 (51,4%) učenica dok se 182 (3,5%) sudionika nije željelo izjasniti po pitanju spola (slika 9).

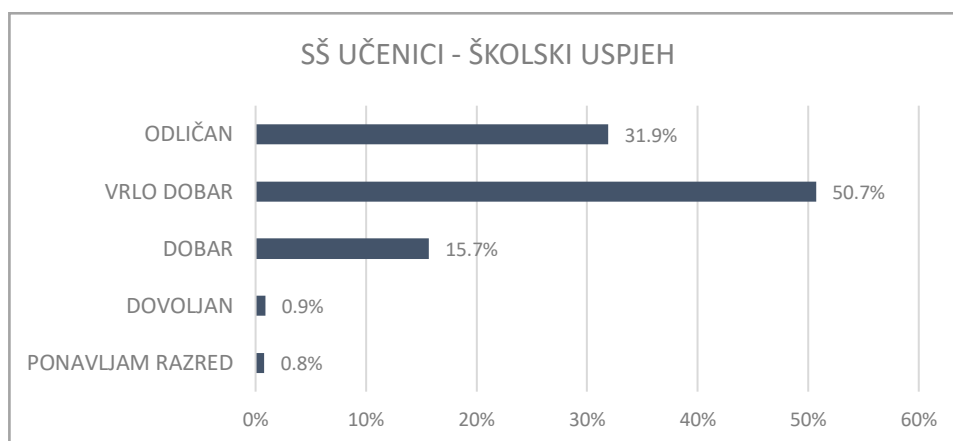
SLIKA 9. Distribucija učenika srednjih škola prema spolu

Nešto veći broj uključenih učenika polazio je 1. razred ($n=1.484$), slijede 2. i 3. razredi s uključenih 1.306 odnosno 1.286 učenika, zatim 4. razred s uključenih 1.024 učenika te 5. Razred s 89 učenika. Udio učenika prema razredima prikazan je na Slici 10.

SLIKA 10. Udio učenika srednjih škola prema razredu

U odnosu na školski uspjeh na kraju prethodne školske godine, kod većine učenika uspjeh je bio vrlo dobar (n=2.613), slijedi odličan (n=1.654), dobar (n=815), zatim dovoljan (n=48) dok 41 učenik navodi kako ponavlja razred. Udio učenika prema školskom uspjehu prikazan je na Slici 11.

SLIKA 11. Udio učenika srednjih škola prema školskom uspjehu

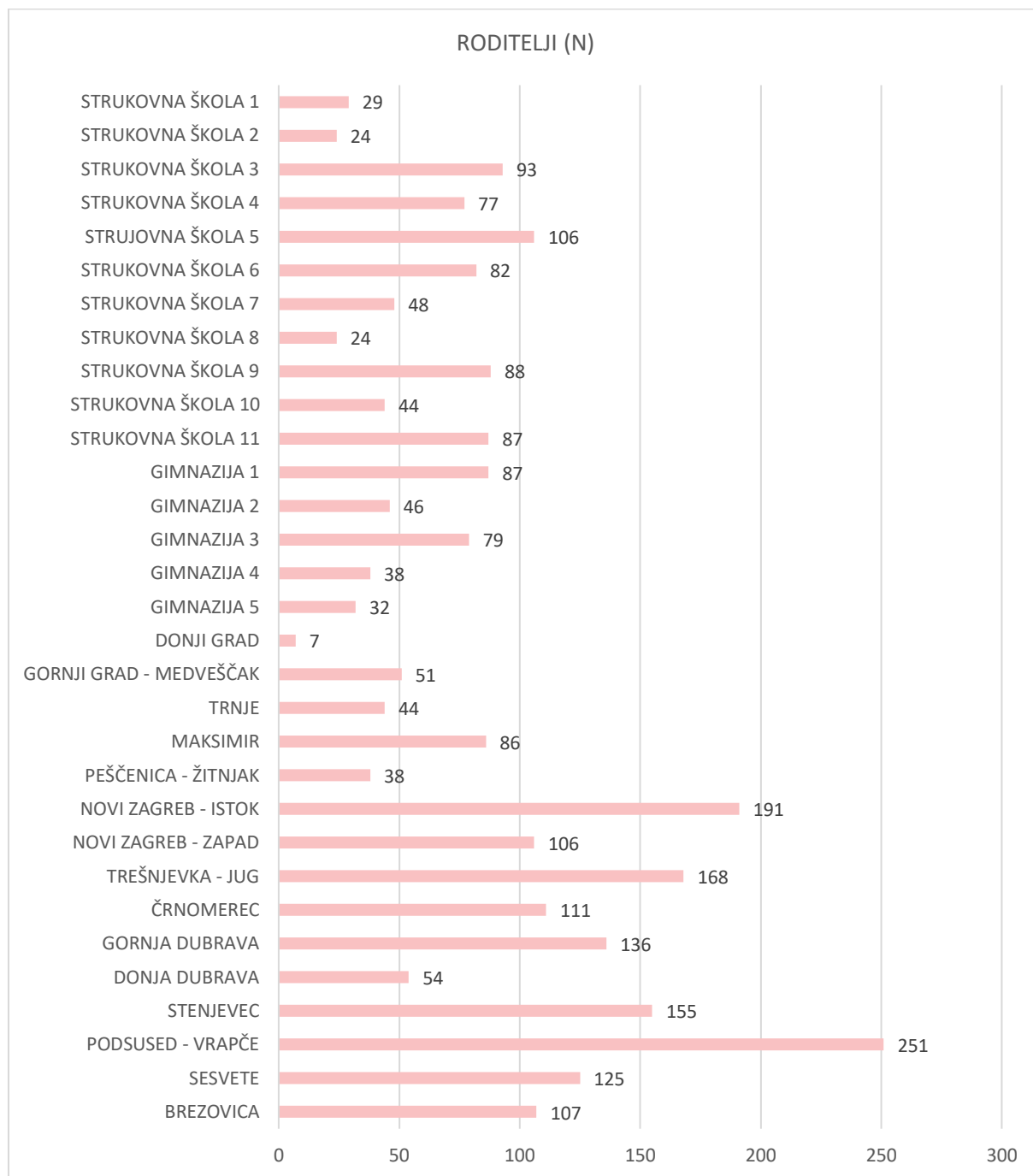
Vezano uz strukturu obitelji, 3.840 srednjoškolaca (74%) navodi kako su im roditelji u braku te žive zajedno, roditelji 852 učenika (16,4%) su razvedeni dok 112 učenika (2,2%) navodi kako su roditelji u braku, ali ne žive zajedno. 114 učenika navodi kako su roditelji u izvanbračnoj zajednici (2,2%) dok 178 učenika (3,4%) navodi kako je jedan od roditelja preminuo.

Materijalni status svoje obitelji većina učenika (n=3.207; 61,8%) procjenjuje jednakim obiteljima svojih vršnjaka, 368 učenika (7,1%) lošijim te 32 učenika (0,6%) puno lošijim od materijalnog statusa svojih vršnjaka. 1.148 učenika (22,1%) materijalni status procjenjuje boljim te njih 434 (8,4%) puno boljim od materijalnog statusa obitelji svojih vršnjaka.

Ukupno je 318 učenika srednjih škola (6,1%) izrazilo pripadanje LGBTQ+ skupini, 61 učenik (1,2%) pripadnost romskoj ili nekoj drugoj nacionalnoj manjini te 219 učenika (4,2%) pripadnost vjerskoj manjinskoj skupini.

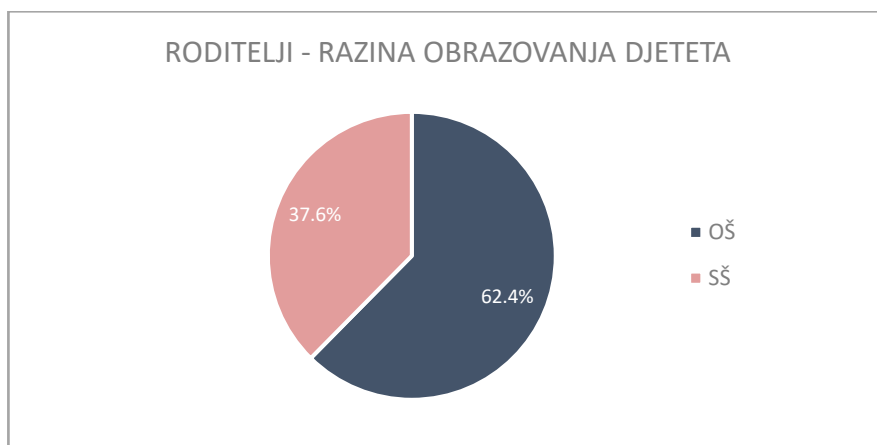
3.3.3. Roditelji učenika osnovnih i srednjih škola

U kvantitativnom djelu istraživanja sudjelovalo je ukupno 2.614 roditelja učenika iz 15 osnovnih te 16 srednjih škola s područja Grada Zagreba. Distribucija sudionika prema školama uključenima u istraživanje prikazana je na Slici 12 .

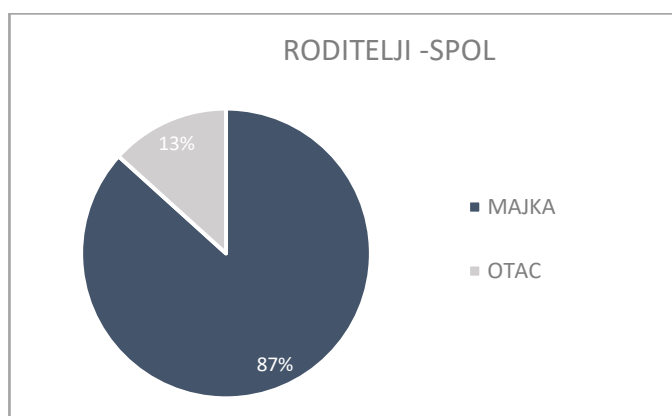
SLIKA 12. Distribucija roditelja učenika osnovnih i srednjih škola prema uključenim školama

Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 1.630 roditelja učenika osnovnih (62,4%) te 984 roditelja učenika srednjih škola (37,5%).

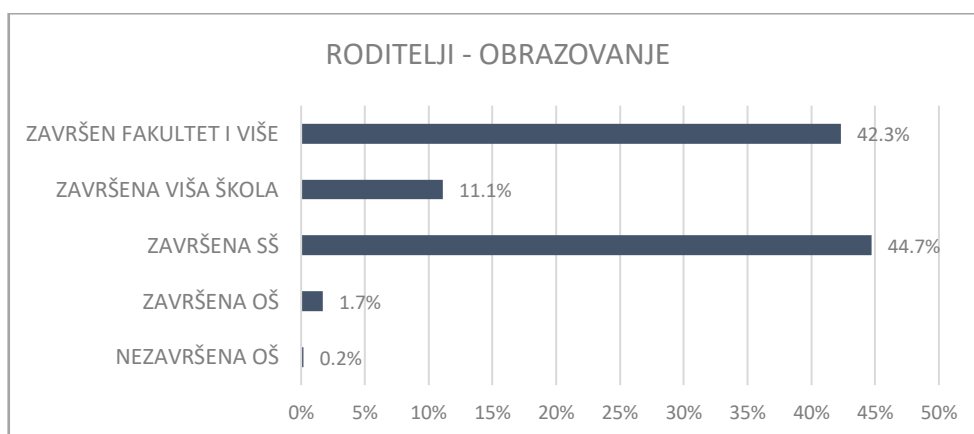
SLIKA 13. Distribucija roditelja učenika osnovnih i srednjih škola prema razini obrazovanja djeteta

Prosječna dob roditelja iznosila je 43,44 godina (SD=6,40), a u istraživanju je sudjelovalo je 2.256 majki (86,7%) te 347 očeva (13,3%).

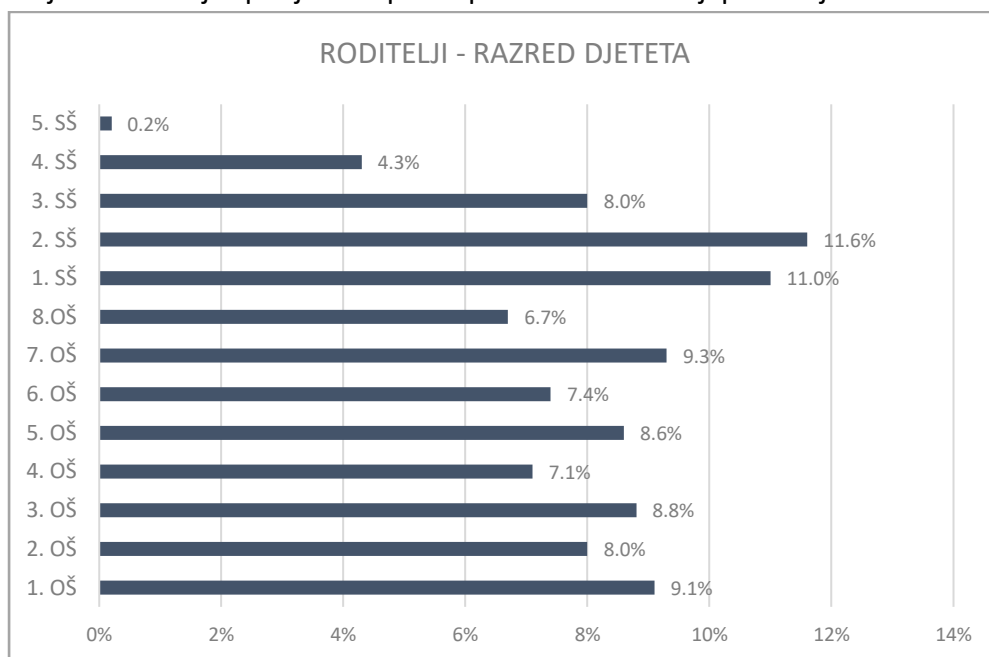
SLIKA 14. Distribucija roditelja učenika osnovnih i srednjih škola prema spolu

Najveći udio roditelja ima završeno srednjoškolsko obrazovanje (n=1.169; 44,7%).

SLIKA 15. Distribucija roditelja prema razini obrazovanja

Roditelji su ispunjavali upitnik u odnosu na podjednak udio djece/učenika muškog (n=1.313; 50,52%) i ženskog spola (n=1.301; 49,8%). Na Slici 16 prikazana je distribucija djece/učenika u odnosu na koju su roditelji ispunjavali upitnik prema razredu koji pohađaju.

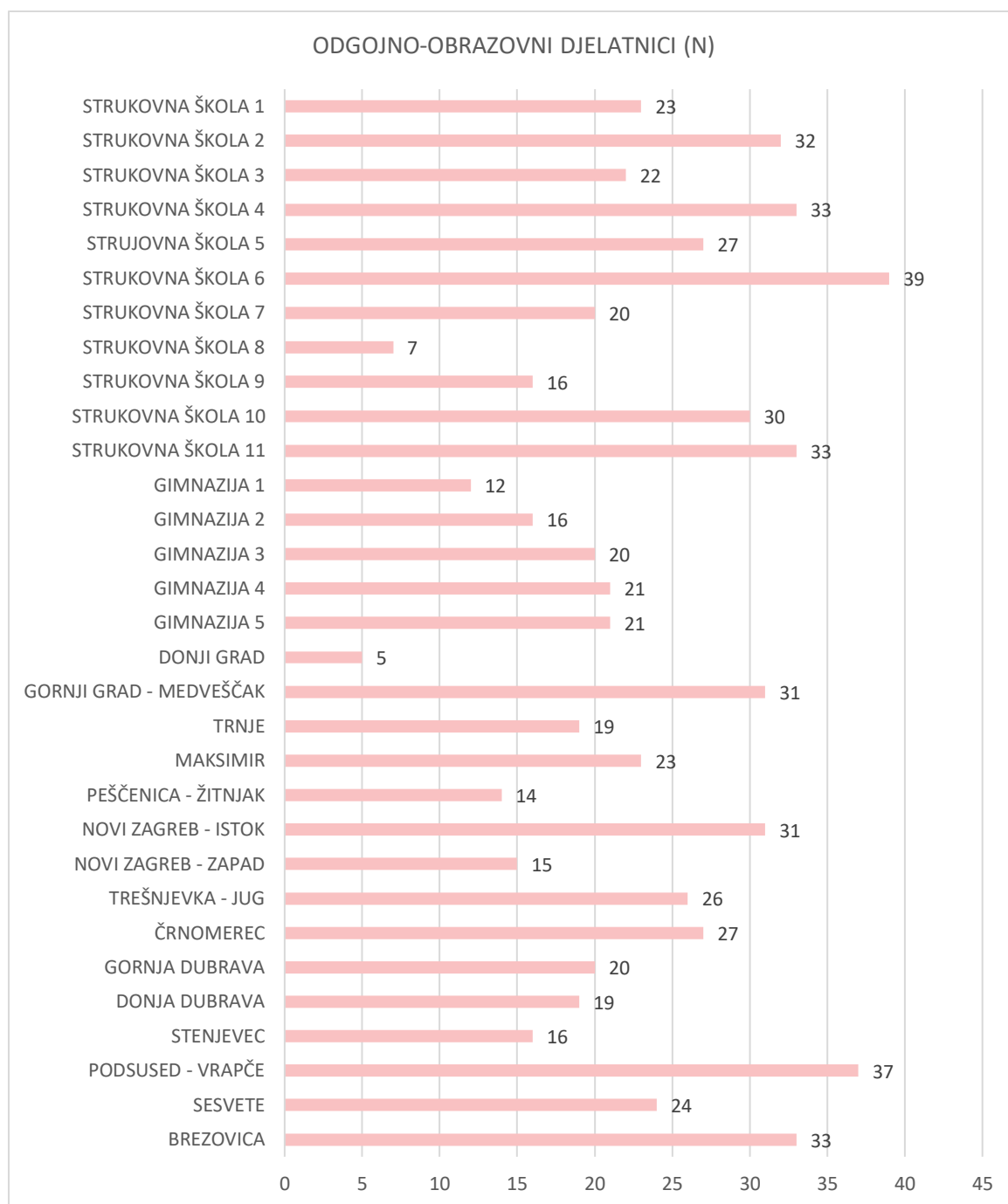

SLIKA 16. Distribucija djece/učenika u odnosu na koju su roditelji ispunjavali upitnik prema razredu

U istraživanju je sudjelovalo najviše roditelja učenika polaznika 2. razreda srednje škole (n=304), slijede roditelji učenika 1. razreda srednje škole (n=287) te roditelji učenika polaznika 7. razreda osnovne škole (n=243). U najmanjoj mjeri zastupljeni su roditelji učenika završnih razreda srednje škole, odnosno roditelji maturanata na što je moglo utjecati vrijeme provedbe istraživanja (završetak školske godine).

3.3.4. Odgojno-obrazovni djelatnici

U kvantitativnom djelu istraživanja sudjelovalo je 712 odgojno-obrazovnih djelatnika (učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja) iz 15 osnovnih te 16 srednjih škola s područja Grada Zagreba. Distribucija odgojno-obrazovnih djelatnika prema srednjim školama i gradskim četvrtima osnovnih škola uključenima u istraživanje prikazana je na Slici 17.

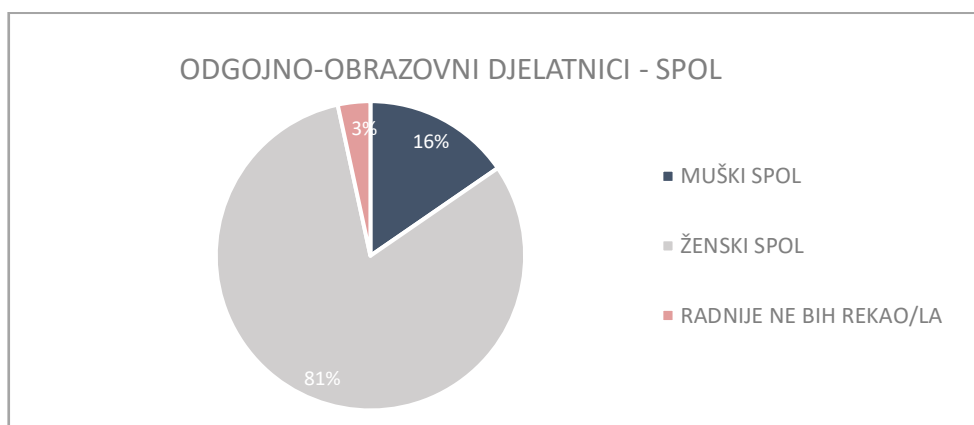
SLIKA 17. Distribucija odgojno-obrazovnih djelatnika osnovnih i srednjih škola prema uključenim srednjim školama i gradskim četvrtima osnovnih škola

Najveći broj sudionika istraživanja zaposlen je u osnovnim školama (n=340), slijede zaposlenici četverogodišnjih ili petogodišnjih strukovnih škola (n=246), zatim zaposlenici gimnazijskih programa (n=90) dok je najmanji broj sudionika zaposlen u dvogodišnjim ili trogodišnjim strukovnim školama (n=36). Udio navedenih skupina sudionika prikazan je na Slici 18.

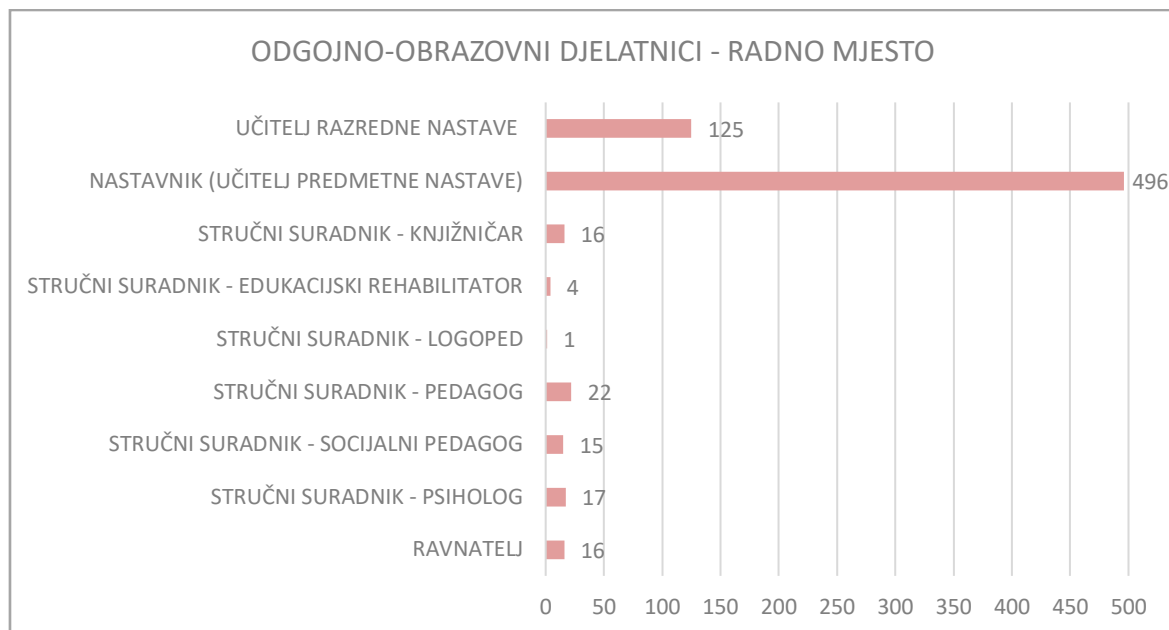
SLIKA 18. Distribucija odgojno-obrazovnih djelatnika prema vrsti škole

S obzirom na spol, u istraživanju je sudjelovalo 578 ženskih djelatnica i 110 muških, dok ih 24 nije željelo odgovoriti na pitanje spola. Na Slici 19 prikazana je distribucija uzorka prema spolu.

SLIKA 19. Distribucija odgojno-obrazovnih djelatnika prema spolu

Odgojno-obrazovni djelatnici koji su sudjelovali u istraživanju u obrazovnom sustavu rade u prosjeku 16,74 godine ($SD=11,24$). U odnosu na vrstu radnog mjesta (Slika 20), najveći broj sudionika zaposlen je na radnom mjestu nastavnika (učitelja predmetne nastave), njih 69,7% dok je na radnom mjestu učitelja razredne nastave zaposleno 17,6% sudionika. U istraživanju je sudjelovalo 16 ravnatelja koji čine 2,2% uzorka. Stručnih suradnika je ukupno sudjelovalo njih 75 te čine 10,5% uzorka.

SLIKA 20. Distribucija odgojno-obrazovnih djelatnika prema vrsti radnog mjesta

3.4. Opis uzorka – kvalitativni dio istraživanja

Uzorak sudionika u osnovnoj školi

U osnovnoj školi odabranoj za provedbu kvalitativnog dijela istraživanja provedeno je ukupno 6 fokusnih grupa i 2 intervjua. U tablici u nastavku prikazana su neka obilježja sudionika grupa. Iz tablice je razvidno kako je ukupno 19 učenika sudjelovalo u fokusnim grupama, od toga deset djevojčica i devet dječaka. Njih šestero učenici su trećih i četvrtih razreda, troje 5. i 6., a desetero 7. i 8. razreda. U fokusnoj grupi s učiteljima/razrednicima sudjelovale su dvije učiteljice koje trenutno rade s trećim razredima. Jedna ima 20 godina radnog staža, a druga 13. Važno je napomenuti kako je bilo planirano više učitelja/ica i nastavnika za sudjelovanje u fokusnim grupama no nekoliko ih je odustalo zbog drugih obveza. Nadalje, u fokusnoj grupi s roditeljima sudjelovalo je troje roditelja, dvije majke i jedan otac. Jedna majka ima 53 godine i kćerka joj pohađa 6. razred. Druga majka ima 42 godine i sin joj pohađa 6. razred, a otac ima 45 godina, sin mu pohađa 8. razred, a kći 2. razred. Kako je navedeno, provedeni su i intervjui s ravnateljicom i pedagoginjom škole. Ravnateljica škole ima 11 godina radnog staža, a prije ravnateljskog posla radila je kao učiteljica razredne nastave u toj osnovnoj školi. Pedagoginja je nedavno diplomirala te je u trenutku provedbe intervjua imala 8 mjeseci radnog staža, od čega 4 mjeseca staža u ulozi pedagoginje u ovoj školi.

TABLICA 1. Obilježja sudionika fokusne grupe/intervjua u osnovnoj školi odabranoj za provedbu kvalitativnog dijela istraživanja

Fokusne grupe/intervju	Ukupno	M	Ž
Učenici 3. i 4. razreda (Područna škola)	6	4	2
Učenici 5. i 6. razreda	3	1	2
Učenici 7. i 8. razreda I.	5	3	2
Učenici 7. i 8. razreda II.	5	1	4
UKUPNO UČENICI	19	9	10
Učiteljice	2	-	2
Pedagoginja	1	-	1
Ravnateljica	1	-	1
Roditelji	3	1	2
SVEUKUPNO	26	10	16

Uzorak sudionika u srednjoj školi

Kako bi se dobile različite perspektive na vršnjačko nasilje u srednjoj školi provedeno je 5 fokusnih grupa i dva polustrukturirana intervjuja. Učenici su obuhvaćeni kroz tri fokusne grupe, roditelji kroz jednu fokusnu grupu dok se jedna održala s nastavnicima. Od dva polustrukturirana intervjuja, jedan je bio s ravnateljem, a drugi sa socijalnom pedagoginjom.

TABLICA 2. Obilježja sudionika fokusne grupe/intervjua u srednjoj školi

Fokusne grupe/intervju	Ukupno	M	Ž	LGBT
Učenici 1. i 2. razreda I.	6	6	-	-
Učenice 1. i 2. razreda II.	10	-	9	1
Učenici 3. i 4. razreda	8	1	7	-
UKUPNO UČENICI	24	7	16	1
Roditelji	8	1	7	-
Nastavnici/razrednici	7	2	5	-
Socijalna pedagoginja	1		1	-
Ravnatelj	1	1	-	-
SVEUKUPNO	17	4	13	0

U fokusnim grupama s učenicima ukupno je sudjelovalo 24 učenika, te su bili podijeljeni u tri grupe. U prvoj grupi su sudjelovali samo mladići (njih šest), učenici prvih i drugih razreda, u drugoj su sudjelovali učenici i učenice trećih i četvrtih razreda, pri čemu je bio jedan mladić i sedam djevojaka, dok je u trećoj fokusnoj grupi bilo devet djevojaka i jedna transrodna osoba, polaznici prvog i drugog razreda. Subuzorak nastavnika je činilo sedam nastavnika, dvoje muškog spola i petero ženskog spola, koji u rasponu imaju od 5 do 38 godina radnog staža (prosječna vrijednost 17 godina), neki samo u ovoj školi, a neki i u drugim školama. Petero ih predaje strukovne predmete, a dvoje opće predmete. Šestero ih trenutno obnaša ulogu razrednika. Subuzorak roditelja je činilo sedmero roditelja, odnosno šest majki i jedan otac, čija djeca idu u razne trogodišnje i četverogodišnje strukovne obrazovne programe (četvero ih je u četverogodišnjim programima, od čega jedan pohađa sportski razred, dok ih je troje u

trogodišnjim programima). Socijalna pedagoginja ima 16 godina radnog staža, pri čemu je radila na tri škole koje su dijelile isti prostor, zatim na dvije, a tek posljednjih godinu dana isključivo radi isključivo u ovoj školi. Ravnatelj obnaša ulogu ravnatelja škole 6 godina, prije toga je predavao etiku i vjeronauk. Ima iskustvo rada i u drugim školama.

3.5. Obrada podataka

Kako bi se stekao uvid u prevalenciju promatranih konstrukata, korištene su metode deskriptivne statistike (frekvencije odgovora, mjere srednjih vrijednosti) dok su za testiranje razlika u promatranim varijablama korištene parametrijske i neparametrijske metode. Provedeno kvalitativno istraživanje rezultiralo je opsežnim i bogatim materijalom te su podaci obrađivani temeljem tematskog okvira proizašlog iz istraživačkih ciljeva. Prijepis fokusnih grupa i intervju rezultirao je sa 166 stranica u srednjoj školi i 168 stranica u osnovnoj školi, dakle ukupno 334 stranice teksta (stil Calibri, font 12, prored 1.5). S obzirom na opseg podataka prikupljenih u istraživanju i svrhu istraživanja, podaci su obrađeni na razini deskripcije tema za svaku pojedinu skupinu sudionika.

4. REZULTATI KVANTITATIVNOG DJELA ISTRAŽIVANJA

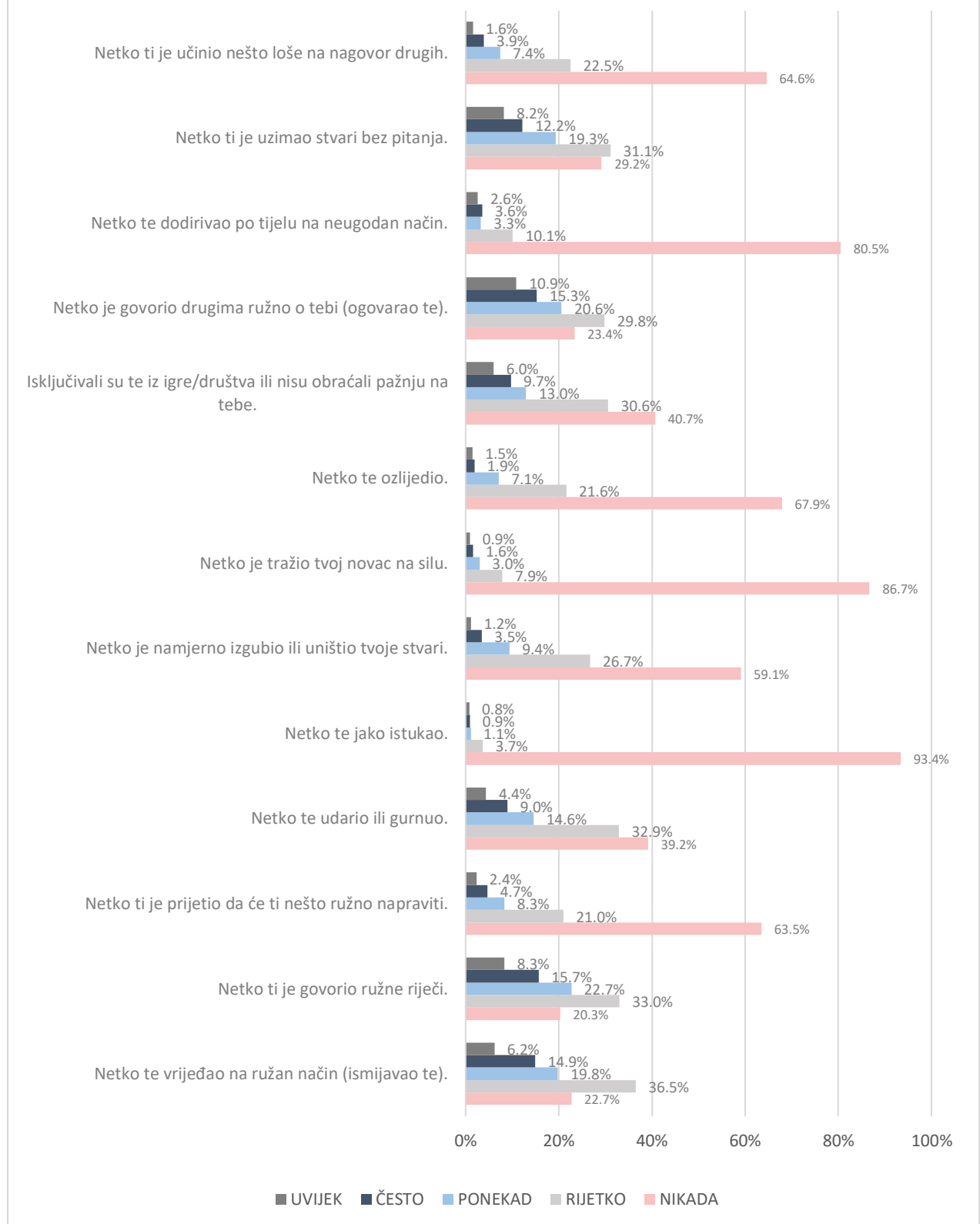
4.1. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA UČENIKA

4.1.1. Vrste, učestalost i obilježja pojavnosti vršnjačkog nasilja kod učenika OŠ

Tradicionalni oblici nasilja

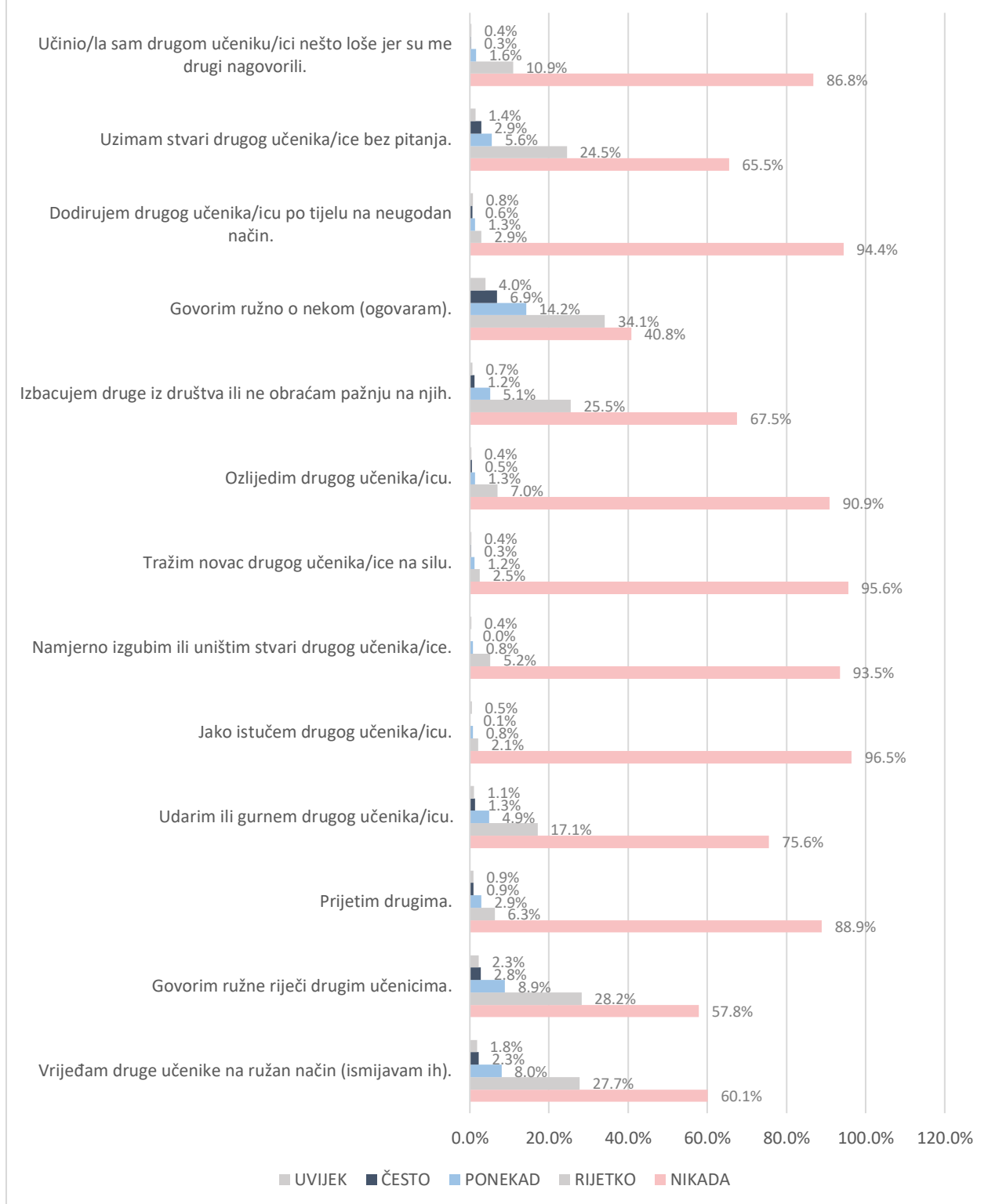
Među ponašanjima učenika osnovnih škola koja se smatraju tradicionalnim vršnjačkim nasiljem (tjelesno i verbalno), najučestalije je verbalno nasilje: netko ti je govorio ružne riječi, netko te vrijeđao na ružan način (ismijavao te) i netko je govorio drugima ružno o tebi (ogovarao te). Više od 75% učenika doživljava ova ponašanja u rasponu od rijetko (nekoliko puta godišnje) do uvijek (svaki dan). Među ponašanjima koja se rjeđe pojavljuju su fizičko nasilje (netko te jako istukao, netko je tražio tvoj novac na silu i netko te dodirivao po tijelu na neugodan način). Premda, čak 60,9% ispitanika je doživjelo u rasponu od rijetko do uvijek da ih je netko udario ili gurnuo. Druga ponašanja koja je doživjela većina učenika osnovnih škola su uzimanje stvari bez pitanja i isključivanje iz igre ili društva. Na Slici 21. prikazani su rezultati izloženosti tradicionalnim oblicima nasilja u ulozi žrtve nasilja za učenike osnovnih škola.

IZLOŽENOST TRADICIONALNOM NASILJU U ULOZI ŽRTVE NASILJA - OŠ

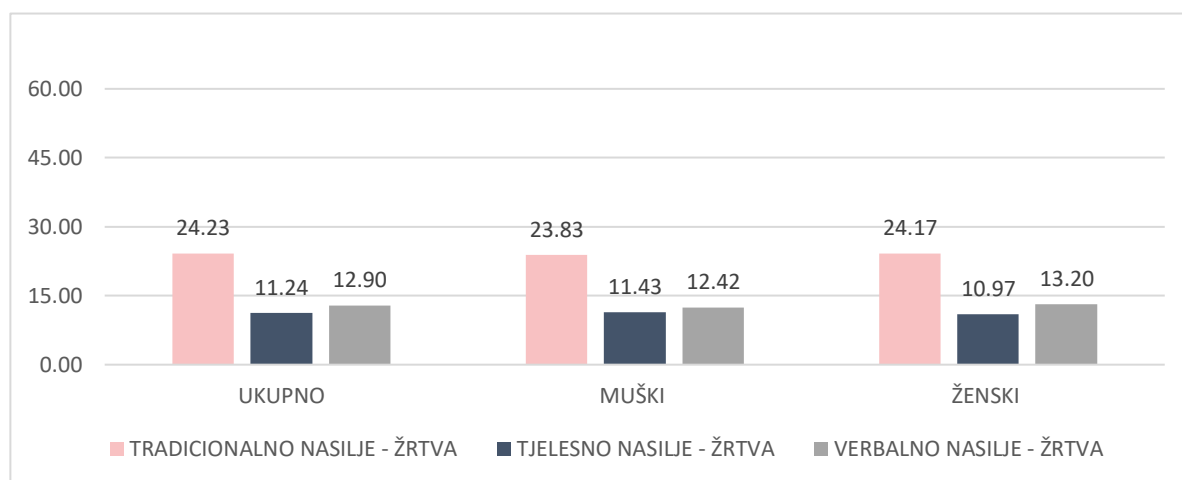
SLIKA 21. Učestalost tradicionalnih oblika nasilja kod učenika osnovnih škola – uloga žrtve

IZLOŽENOST TRADICIONALNOM NASILJU U ULOZI POČINITELJA NASILJA - OŠ

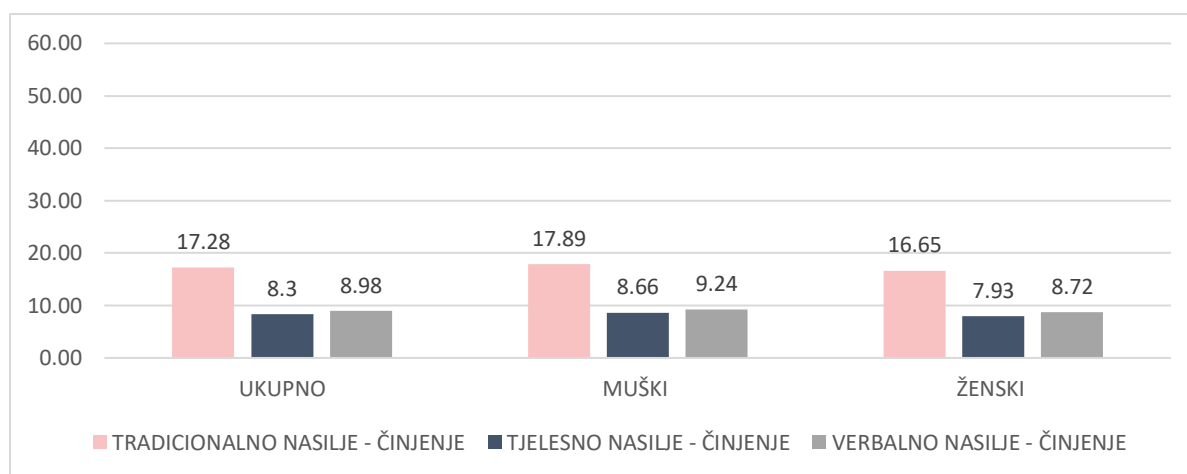
SLIKA 22. Učestalost tradicionalnih oblika nasilja kod učenika osnovnih škola – uloga počinitelja

Na Slici 22. prikazani su rezultati činenja vršnjačkog nasilja na uzorku učenika osnovnih škola. Učenici najučestalije priznaju ogovaranje drugog učenika, čak 59,2% učenika priznaje to ponašanje u rasponu činenja od rijetkog do uvijek. Potom učenici govore ružne riječi drugim učenicima i ismijavaju ih (oko 40% za oba oblika tradicionalnog nasilja u rasponu od rijetko do uvijek). Najrjeđi oblici tradicionalnog nasilja su fizičko nasilje, gdje 3,5% učenika priznaje da jako istuče drugog učenika, 4,4% traži novac drugog učenika na silu, a 5,6% priznaje da dodiruje drugog učenika po tijelu na neugodan način.

SLIKA 23. Razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju s obzirom na spol učenika osnovnih škola

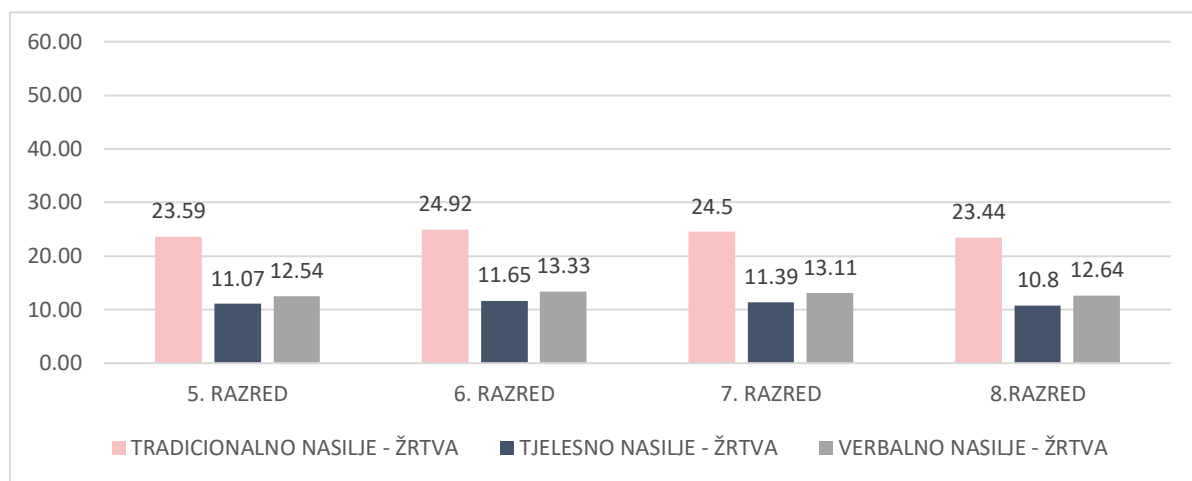
Dječaci i djevojčice, učenici osnovnih škola, ne razlikuju se s obzirom na količinu doživljenog ukupnog tradicionalnog nasilja (mogući raspon rezultata od 13 do 65) no prisutne su male razlike u količini doživljenog tjelesnog (mogući raspon od 7 do 35), i verbalnog nasilja (mogući raspon od 6 do 30), pri čemu dječaci, u usporedbi s djevojčicama, nešto češće izvještavaju da su žrtve tjelesnog nasilja, dok djevojčice češće izvještavaju da su žrtve verbalnog nasilja (Slika 24).

SLIKA 24. Razlike u počinjenom vršnjačkom nasilju s obzirom na spol učenika osnovnih škola

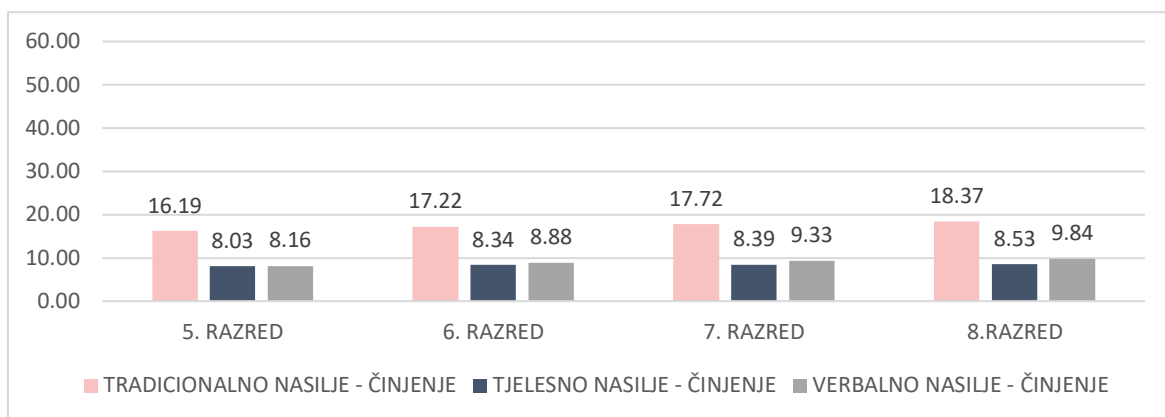
Učenci osnovnih škola razlikuju se u količini počinjenog nasilja s obzirom na njihov spol. Pritom dječaci, u usporedbi s djevojčicama, nešto češće izvještavaju o činjenju svih oblika nasilja, ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja, kao i fizičkog nasilja te verbalnog nasilja.

U odnosu na razred (Slika 25), učenici petog i osmog razreda osnovne škole doživljavaju manje ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja nego učenici šestog razreda. Učenici petog razreda i osmog razreda doživljavaju manje tjelesnog nasilja nego učenici šestog razreda, a učenici osmog razreda također doživljavaju manje tjelesnog nasilja u usporedbi s učenicima sedmog razreda. Učenici petog i osmog razreda doživljavaju manje verbalnog nasilja nego učenici šestog razreda, dok među učenicima ostalih razreda nema razlika u doživljaju verbalnog nasilja.

SLIKA 25. Razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju s obzirom na razred učenika osnovnih škola

Učenici petog razreda izvještavaju o manje počinjenog ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja u usporedbi s učenicima šestog, sedmog i osmog razreda osnovne škole (Slika 26). Također, učenici šestog razreda izvještavaju o manje počinjenog ukupnog vršnjačkog nasilja nego učenici osmog razreda. Učenici petog razreda izvještavaju o manje počinjenog tjelesnog nasilja u usporedbi s učenicima sedmog i osmog razreda, dok nema značajnih razlika u izvještavanju o količini počinjenog nasilja među ostalim razrednim kategorijama. Što se tiče počinjenja verbalnog nasilja, vidljiv je trend porasta količine s obzirom na razred sudionika, odnosno učenici petog razreda izvještavaju o najmanje počinjenog verbalnog nasilja, zatim slijede učenici šestog razreda, pa sedmog, i naposljetku osmog koji izvještavaju o najviše počinjenog verbalnog nasilja.

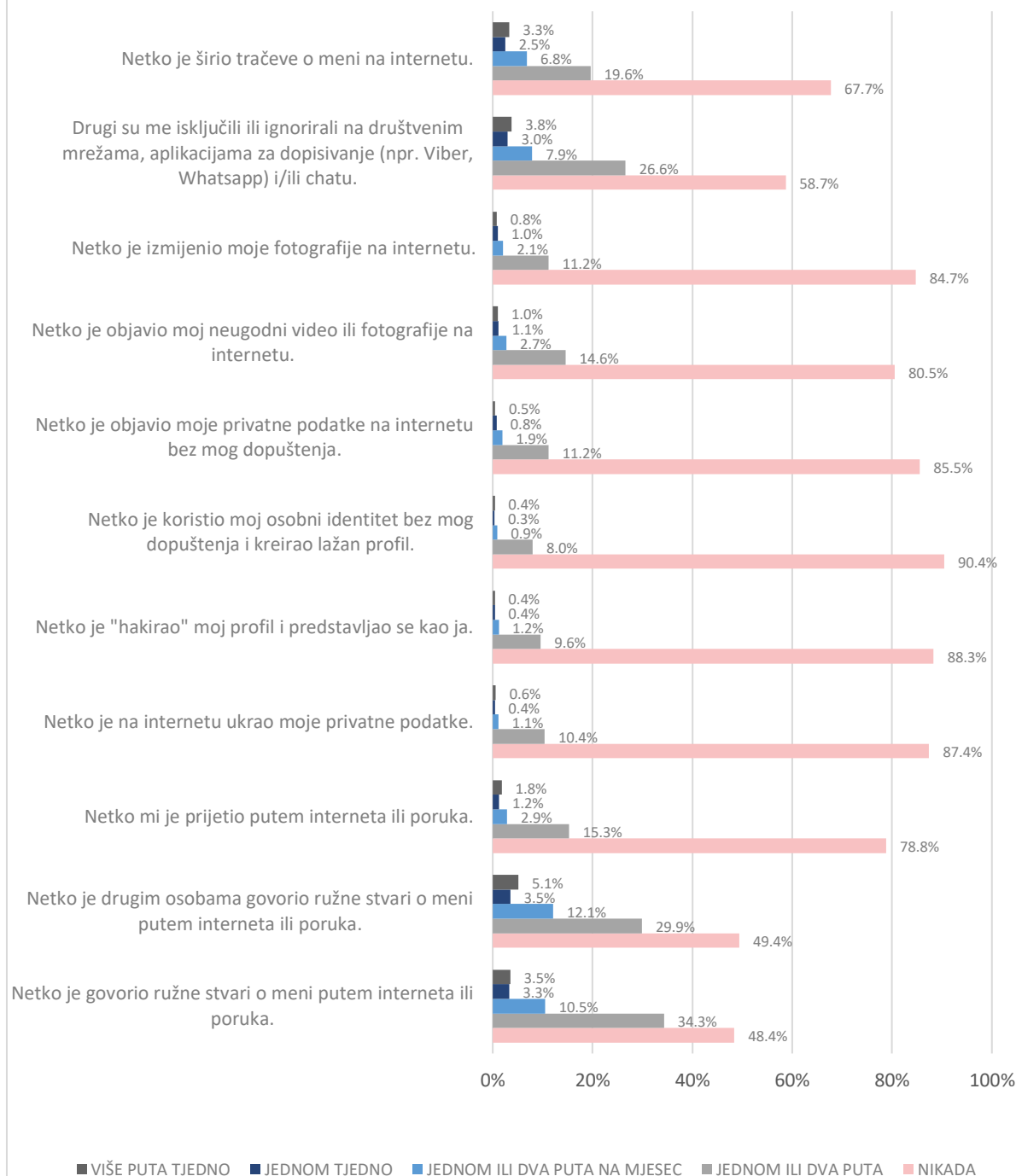

SLIKA 26. Razlike u počinjenom vršnjačkom nasilju s obzirom na razred učenika osnovnih škola

Elektroničko nasilje

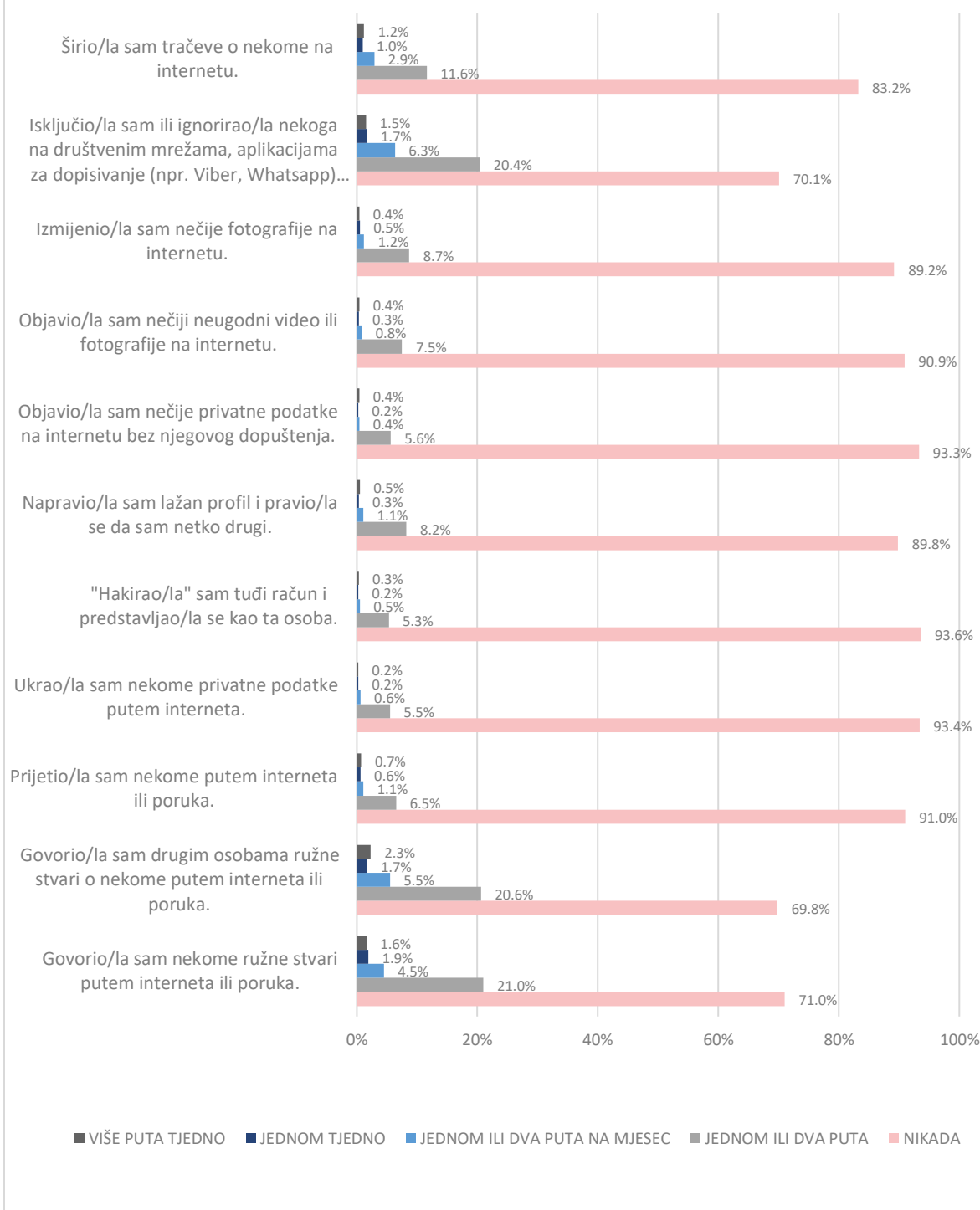
Učenici od petog do osmog razreda češće su žrtve, nego počinitelji elektroničkog nasilja. Pritom su djevojčice više izložene elektroničkom nasilju u odnosu na dječake, dok je prosječna stopa počinjenja elektroničkog nasilja vrlo slična između dječaka i djevojčica. Prosječna izloženost elektroničkom nasilju raste s uzrastom te su starija djeca više izložena elektroničkom nasilju. Kada je u pitanju izloženost elektroničkom nasilju, najčešći oblici nasilja kojima su izloženi učenici u osnovnoj školi, i kao žrtve i kao počinitelji nasilja, odnose se na ružno govorenje o nekome putem interneta ili poruka te isključivanje ili ignoriranje na društvenim mrežama, u aplikacijama za dopisivanje i/ili u chatu (Slika 27 i 28).

IZLOŽENOST ELEKTRONIČKOM NASILJU U ULOZI ŽRTVE NASILJA - OŠ

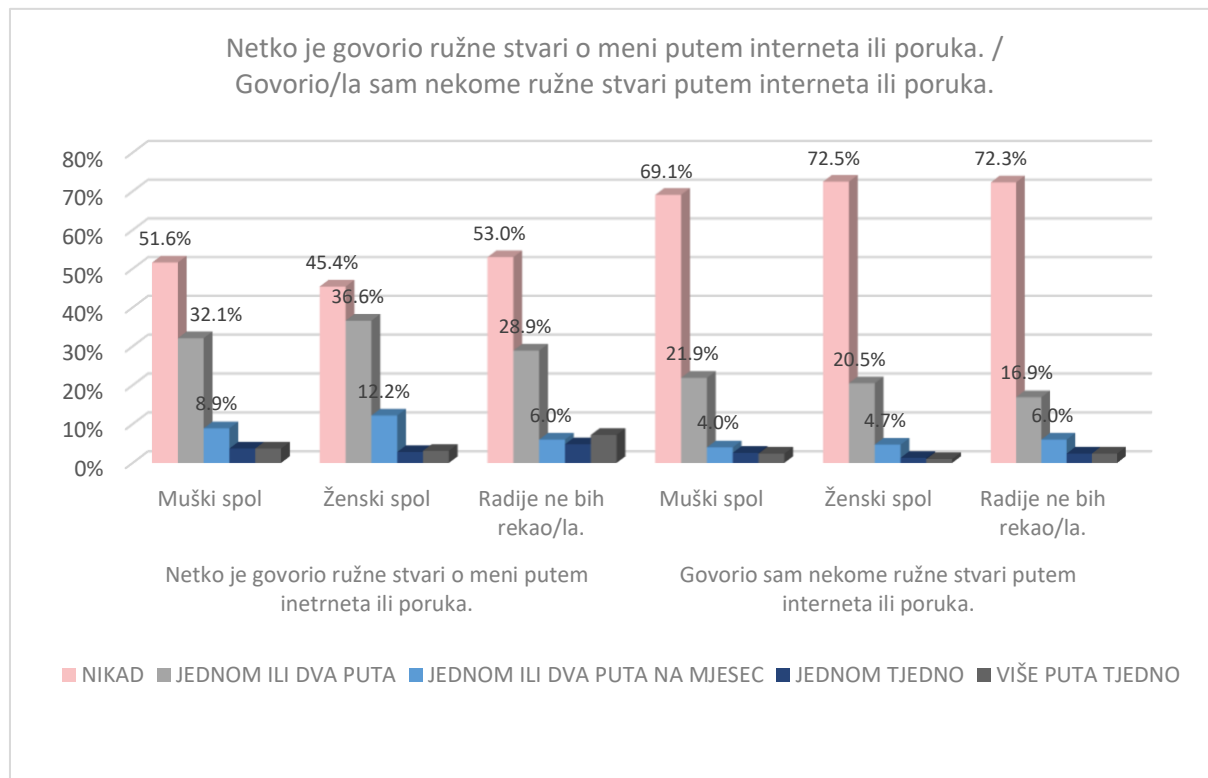
SLIKA 27. Izloženost elektroničkom nasilju kod učenika osnovnih škola – uloga žrtve

IZLOŽENOST ELEKTRONIČKOM NASILJU U ULOZI POČINITELJA NASILJA - OŠ

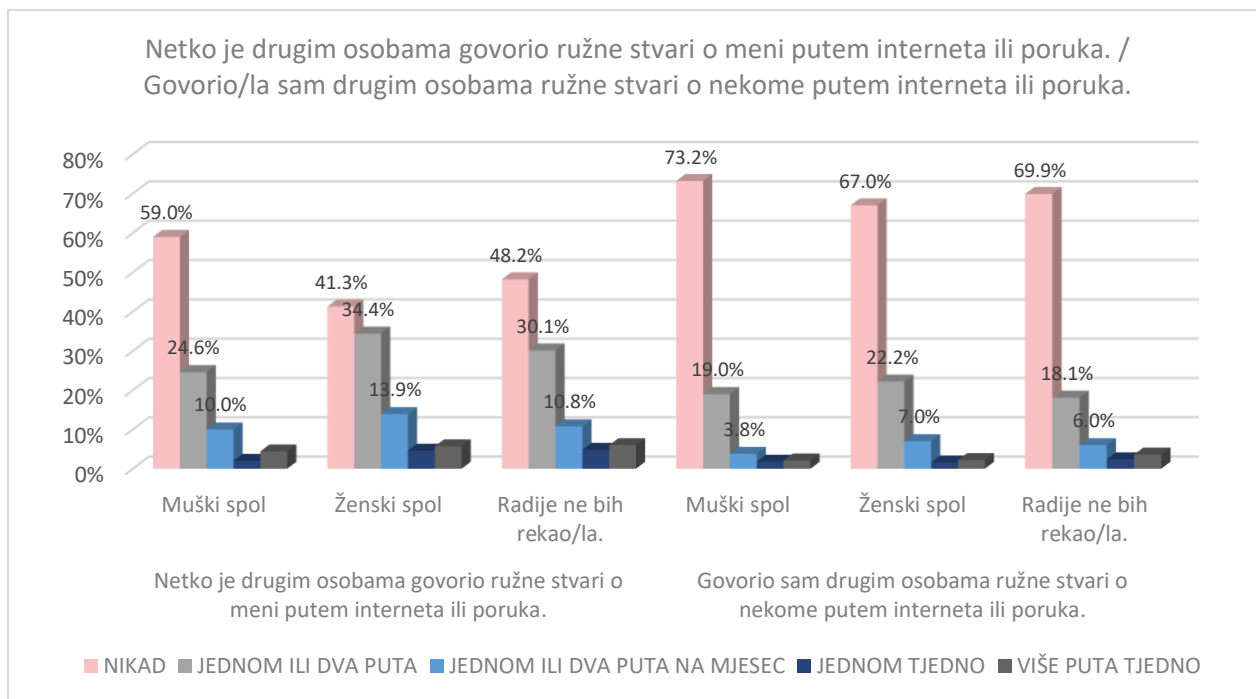
SLIKA 28. Izloženost elektroničkom nasilju kod učenika osnovnih škola – uloga počinitelja

Učenici se češće od učenica nalaze u ulozi žrtve, nego počinitelja elektroničkog nasilja kada je u pitanju govorenje ružnih stvari putem interneta ili poruka (Slika 29 i 30).

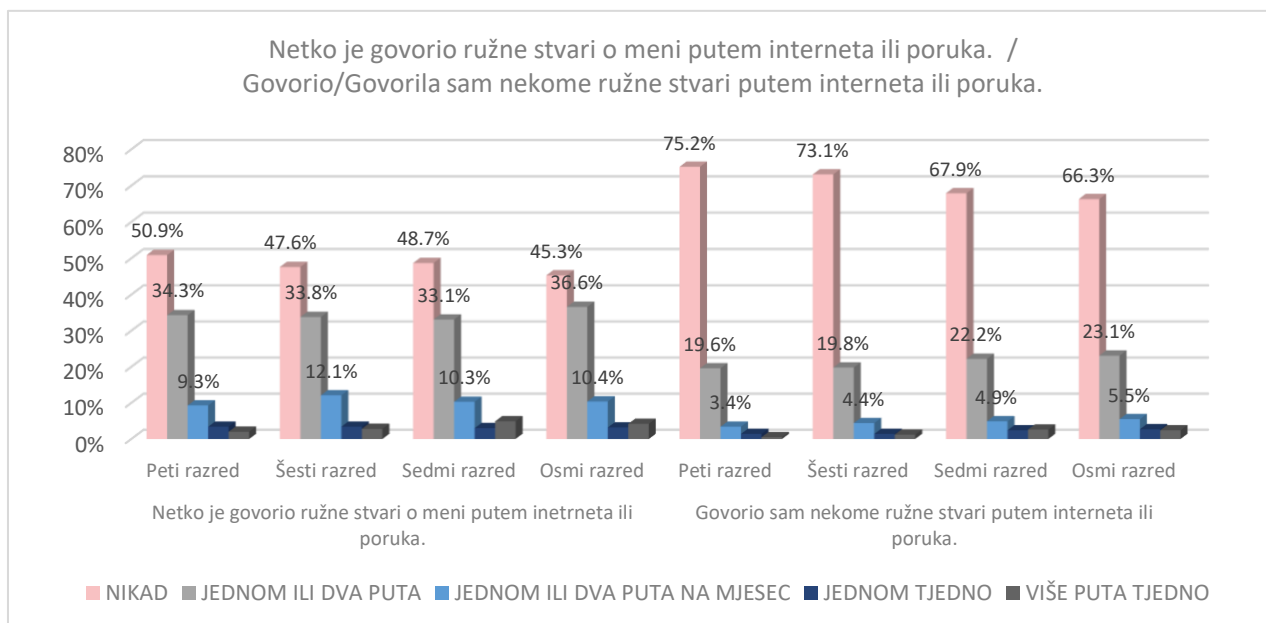
SLIKA 29. Govorenje ružnih stvari nekome putem interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Tako je svaki treći učenik u protekla dva mjeseca jednom ili dvaput doživio da je netko o njemu ili njoj govorio ružno putem interneta ili poruka, dok su svaki peti učenik ili učenica priznali da su govorili ružno o nekome preko interneta ili poruka.

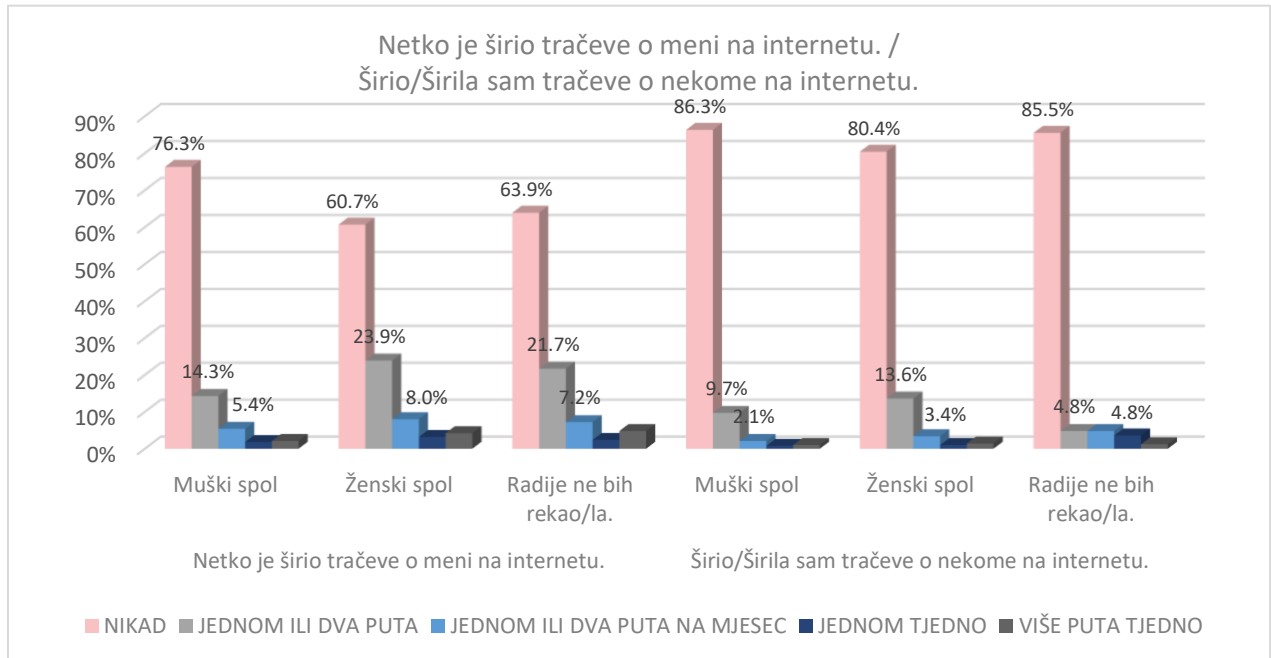
SLIKA 30. Ružno govorenje drugim osobama putem interneta ili poruka - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Pritom je počinjenje takvog oblika nasilja priznalo 24,8% učenika petih, 26,9% učenika šestih, 32,1% učenika sedmih te 33,7% učenika osmih razreda. Zabrinjavajući je podatak da je takav oblik nasilja u protekla dva mjeseca doživjela većina učenika šestih, sedmih i osmih razreda (Slika 31).

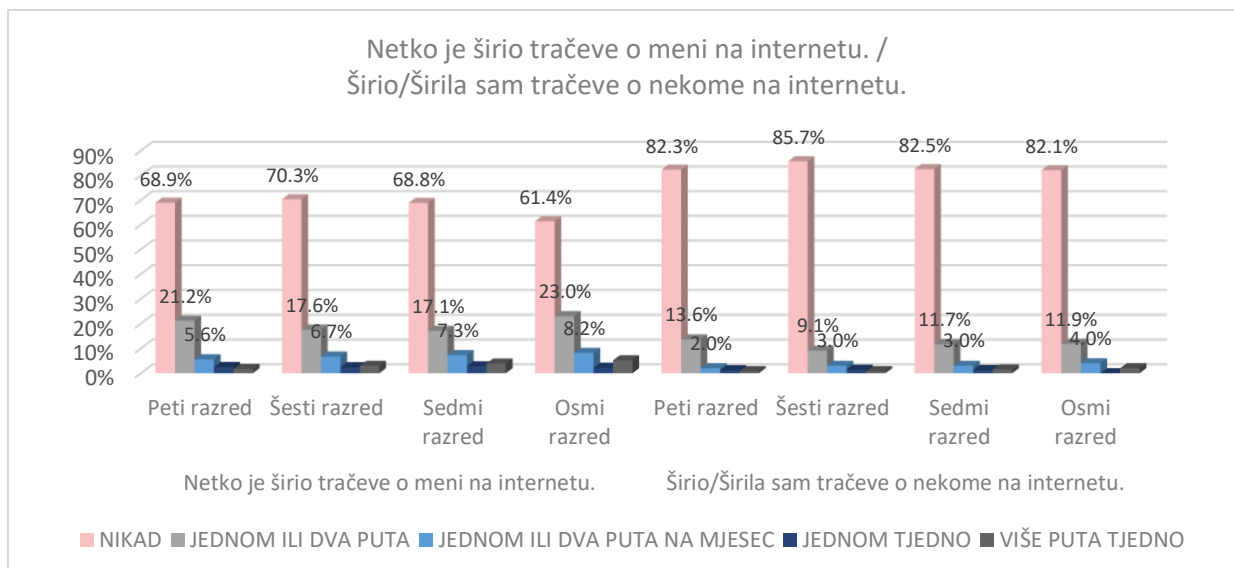
SLIKA 31. Govorenje ružnih stvari nekome putem interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

U protekla dva mjeseca svaki je peti učenik doživio jednom ili dva puta da je netko širio tračeve o njemu/njoj na internetu. Pritom je 3,3% djece to doživjelo više puta tjednom, njih 2,5% jednom tjedno, dok je 6,8% djece to doživjelo jednom ili dva puta mjesečno. Istovremeno je svaki deveti učenik priznao da je u protekla dva mjeseca jednom ili dva puta širio tračeve o nekome na internetu. Razlike prema spolu vidljive su na Slici 32.

SLIKA 32. Širenje tračeva preko interneta ili poruka - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

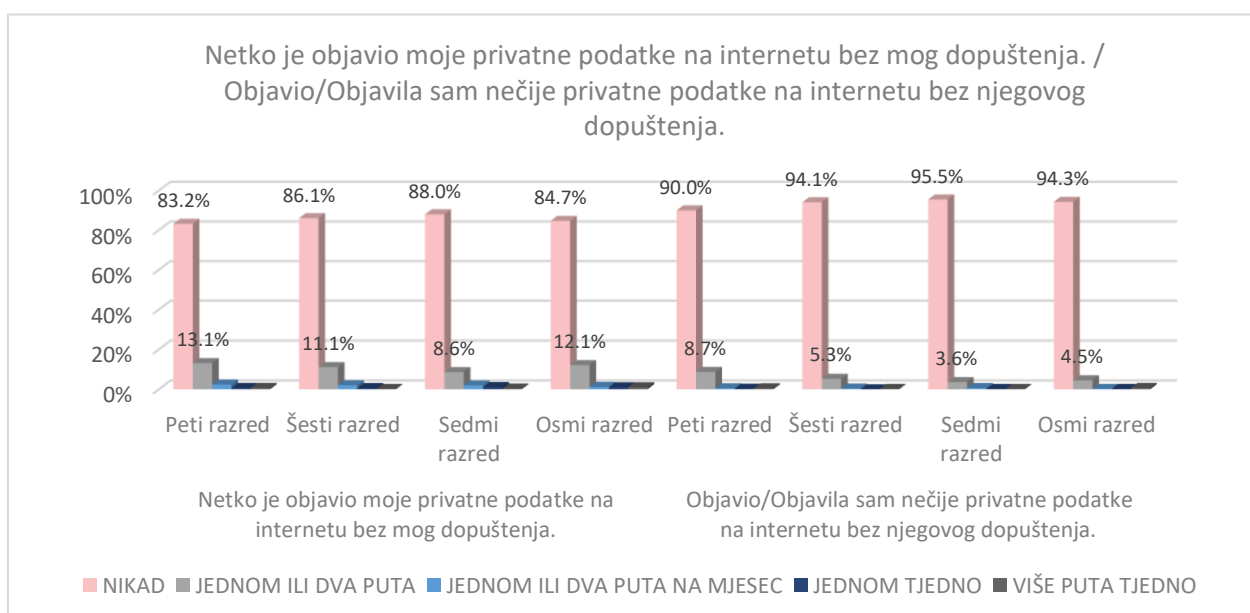
Da su u protekla dva mjeseca širili tračeve o nekome na internetu priznalo je 17,7% učenika petih, 14,3% učenika šestih, 17,5% učenika sedmih te 17,9% učenika osmih razreda (Slika 33). Pritom iskustvo doživljavanja takvog oblika nasilja ima gotovo svaki treći učenik predmetne nastave (31,1% učenika petih, 29,7% učenika šestih, 31,2% učenika sedmih te 38,6% učenika osmih razreda).

SLIKA 33. Širenje tračeva preko interneta ili poruka - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Jedan od oblika elektroničkog nasilja podrazumijeva i dijeljenje osobnih podataka bez dopuštenja osobe na koju se ti podaci odnose. Dok su o svakom devetom učeniku predmetne nastave na području Grada Zagreba u protekla dva mjeseca jednom ili dvaput objavili privatne podatke na internetu bez njihova dopuštenja, svaki sedmi učenik doživio je barem jednom ili dvaput nasilje kroz objavu neugodnog videa ili fotografije na internetu.

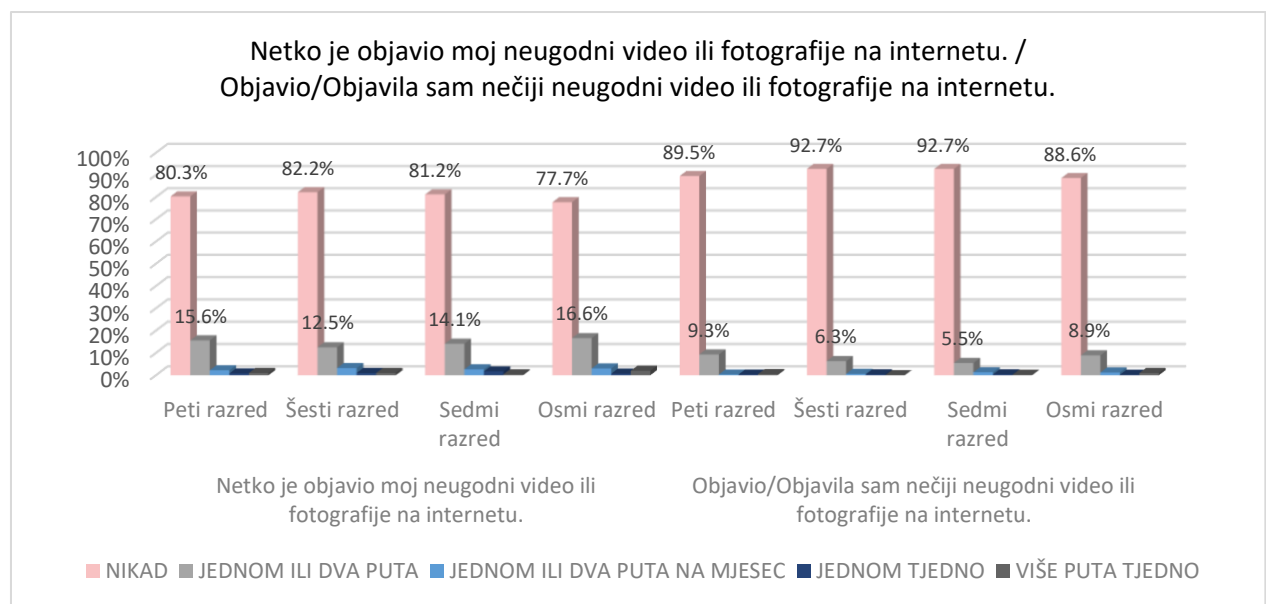
Da je netko objavio njihove privatne podatke na internetu bez njihova dopuštenja istaknulo je 16,8% učenika petih, 13,9% učenika šestih, 12% učenika sedmih te 15,3% učenika osmih razreda. Istovremeno je 19,7% učenika petih, 17,8% učenika šestih, 18,8% učenika sedmih te 22,3% učenika osmih razreda priznalo da je netko objavio njihove neugodne video materijale ili fotografije na internetu.

SLIKA 34. Objava privatnih podataka na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

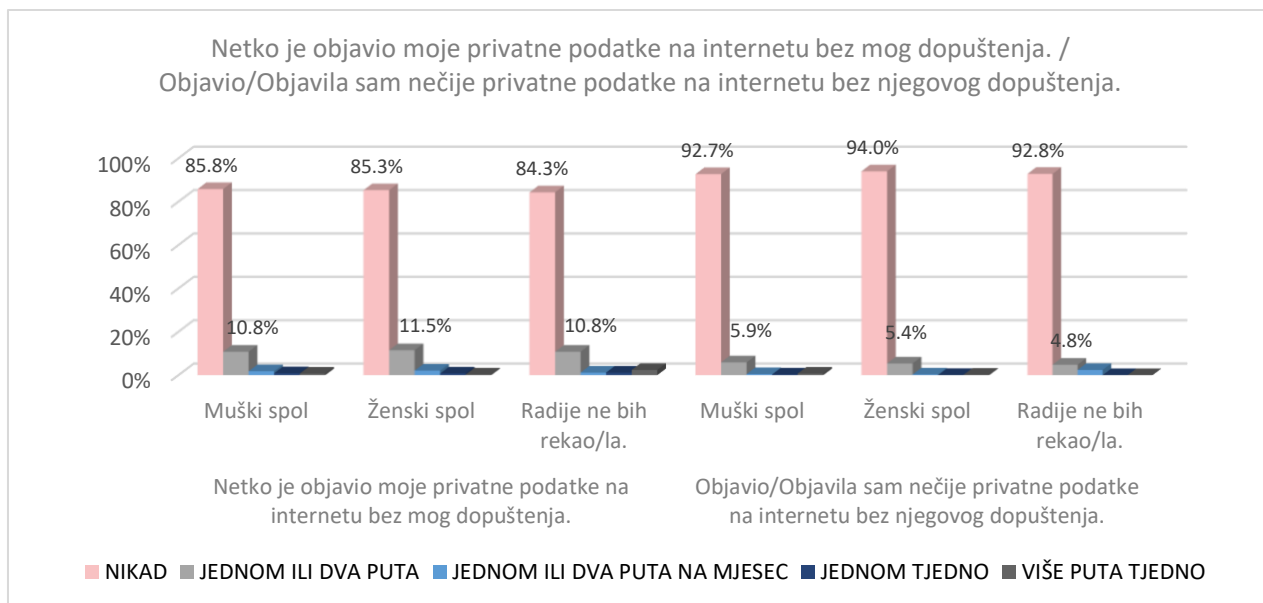
Pritom činjenje takvih djela u protekla dva mjeseca priznaje 6,7% učenika kada je u pitanju objavljivanje nečijih privatnih podataka na internetu, pri čemu je to priznalo 10% učenika petih, 5,9% učenika šestih, 4,5% učenika sedmih te 5,7% učenika osmih razreda.

Da su u protekla dva mjeseca objavili nečiji neugodni video, odnosno fotografije izvijestilo je 9,1% učenika pri čemu 10,5% učenika petih, 7,3% učenika šestih, 7,3% učenika sedmih te 11,4% učenika osmih razreda (Slika 35).

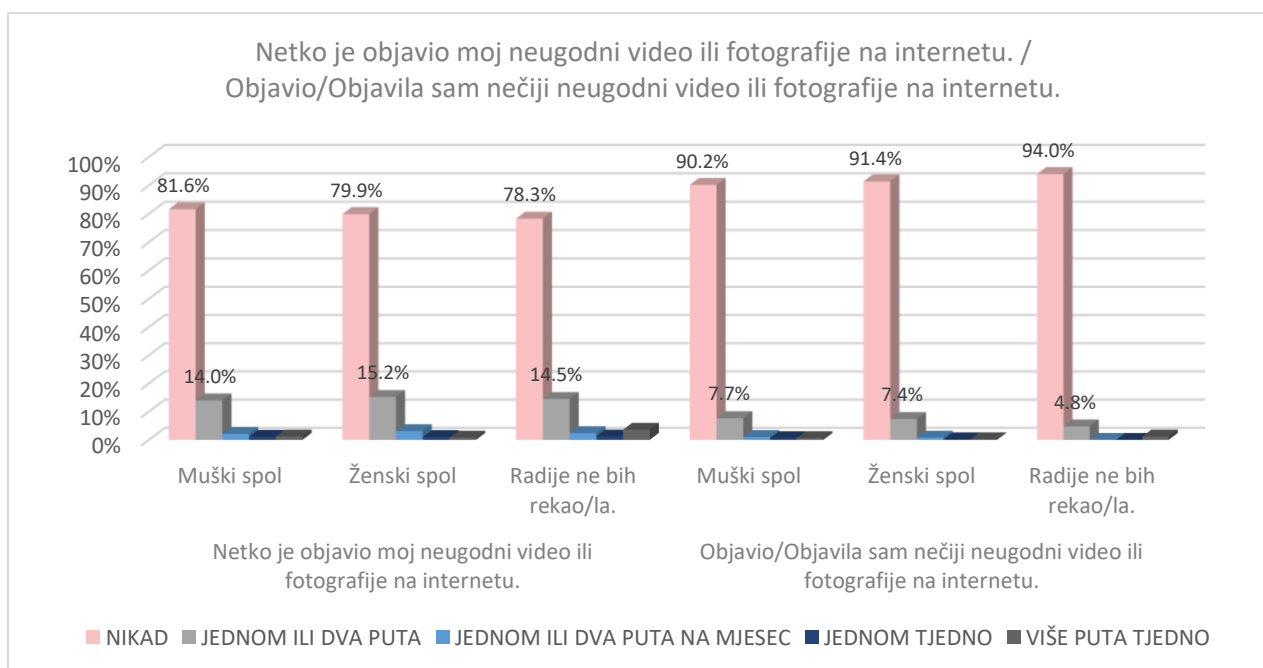

SLIKA 35. Objava neugodnog videa ili fotografije na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Razlike prema spolu vidljive su na Slikama 36 i 37.

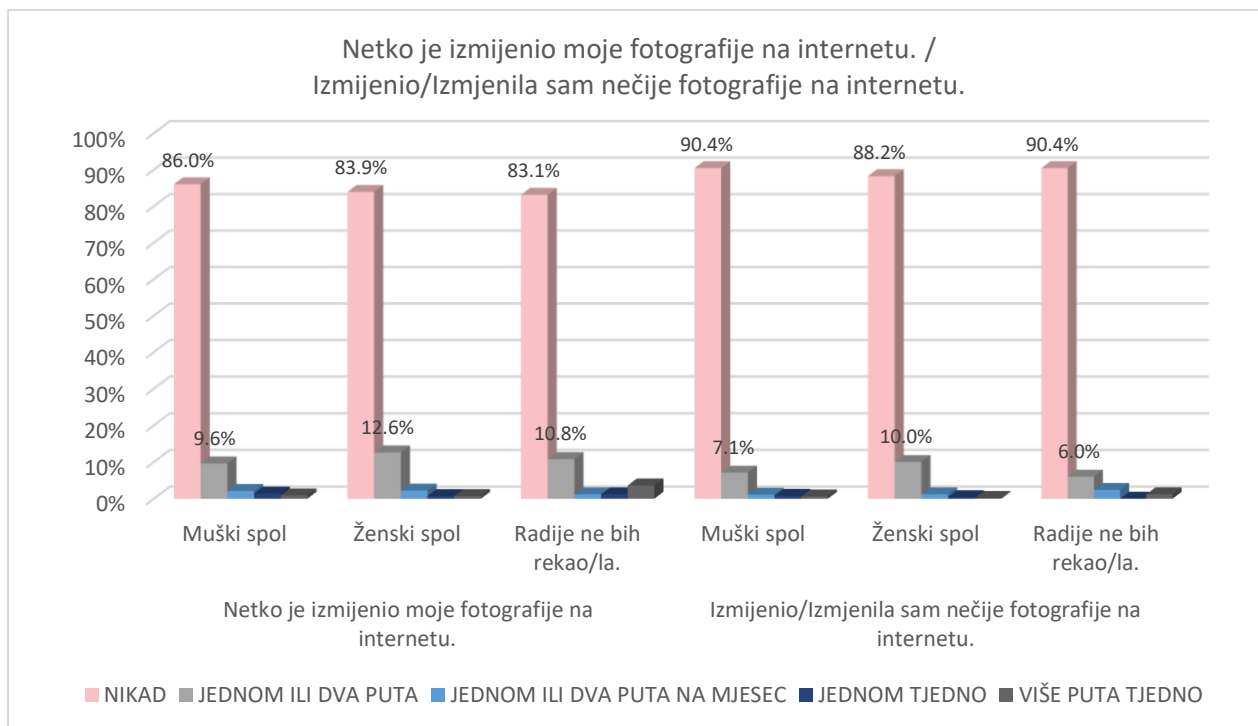

SLIKA 36. Objava privatnih podataka na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

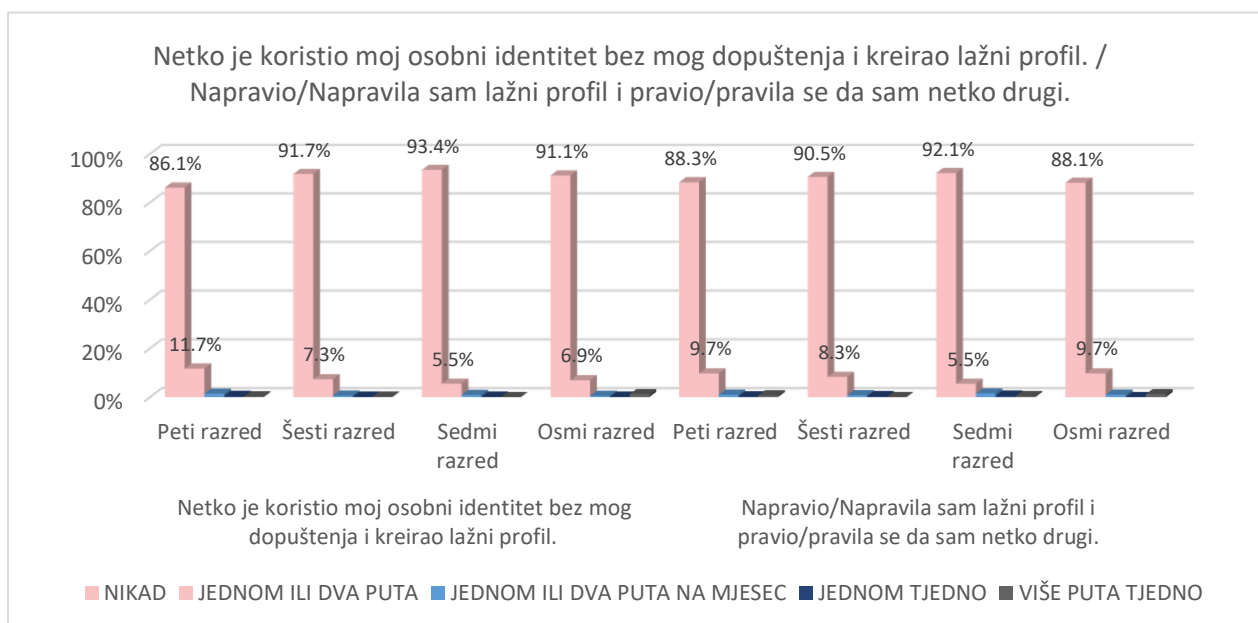
SLIKA 37. Objava neugodnog videa ili fotografije na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Svaki deveti učenik predmetne nastave priznaje da je u protekla dva mjeseca izmijenio nečije fotografije na internetu, dok se svaki sedmi učenik našao u situaciji da je postao žrtva takvog oblika nasilja. Razlike prema spolu vidljive su na Slici 38.

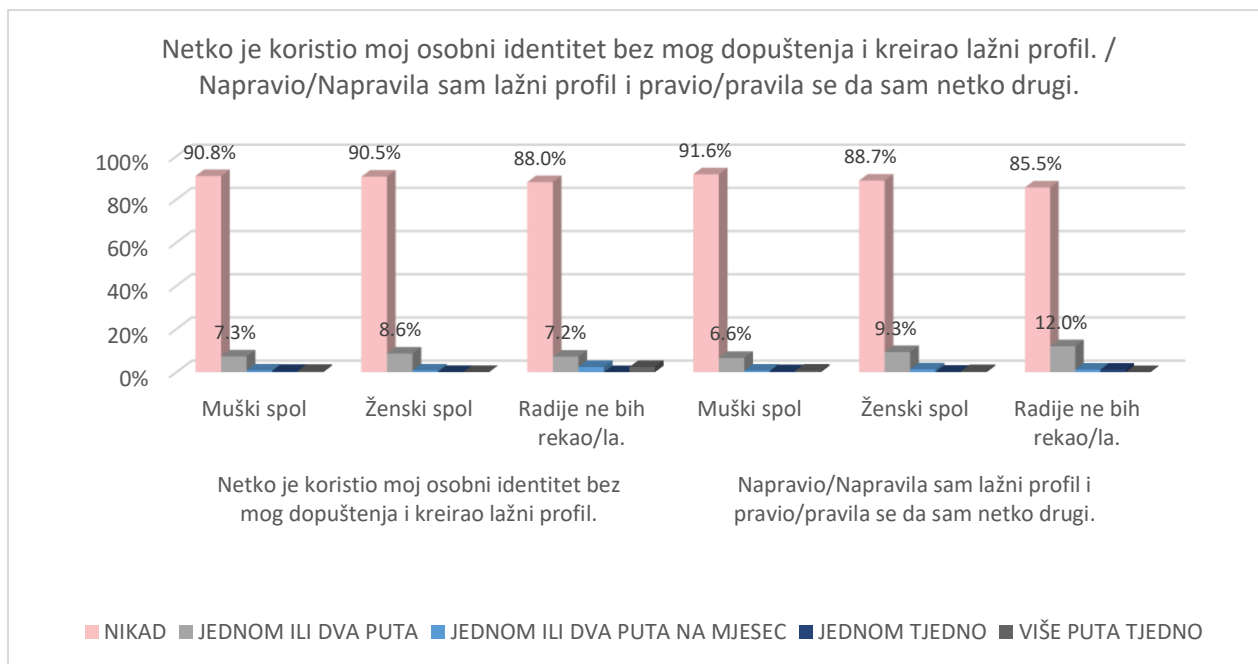
SLIKA 38. Mijenjanje tuđih fotografija na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Svaki deseti učenik istaknuo je da je netko u protekla dva mjeseca koristio njegov osobni identitet bez njegova dopuštenja i kreirao lažni profil. Pritom je svaki deveti učenik i sam priznao da je napravio lažni profil i pretvarao se da je netko drugi. To je priznalo 11,7% učenika petih, 9,5% učenika šestih, 7,9% učenika sedmih te 11,9% učenika osmih razreda (Slika 39).

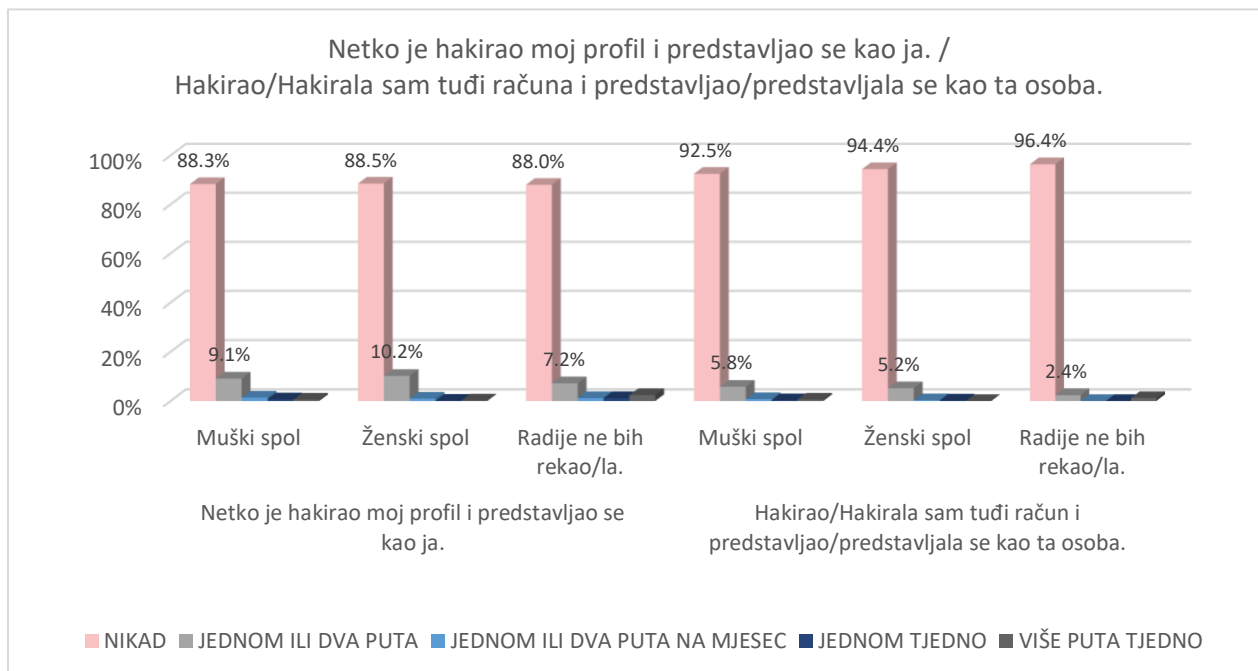
SLIKA 39. Kreiranje lažnih profila - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Razlike po spolu vidljive su na Slici 40.

Slika 40. Kreiranje lažnih profila - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

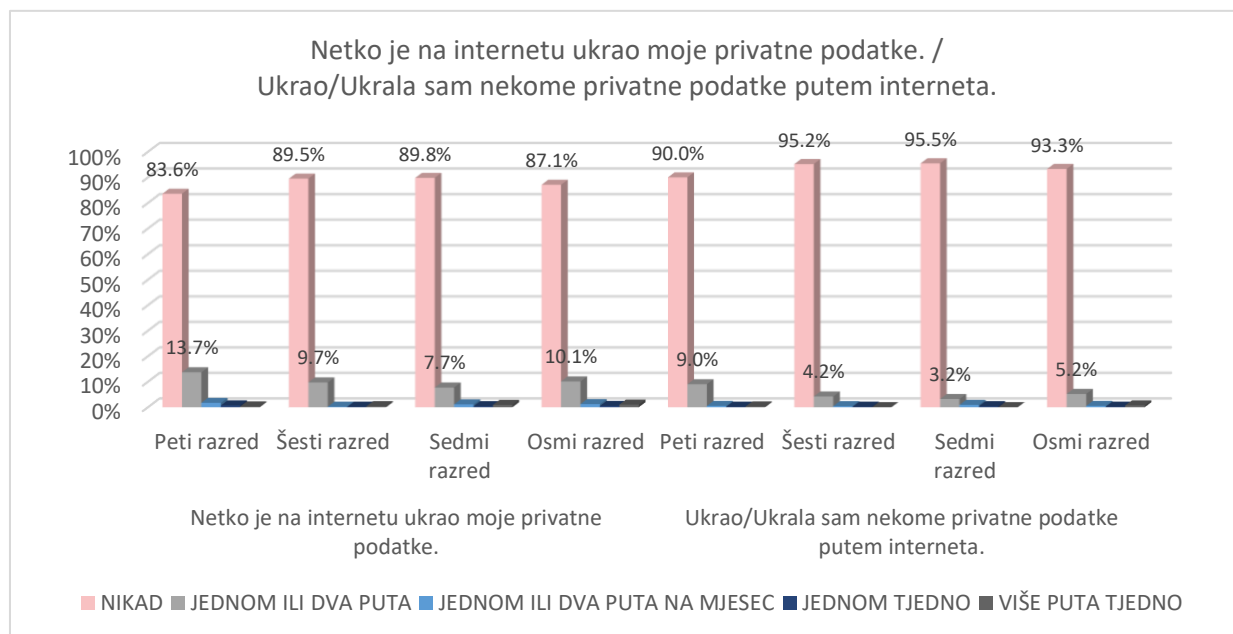
Da im je netko hakirao profil i predstavljao se kao oni istaknuo je svaki deveti učenik, dok je tek njih 6,4 % priznalo da su i sami hakirali tuđi račun te se predstavljali kao osoba čiji su račun hakirali. Razlike po spolu vidljive su na Slici 41.

SLIKA 41. Hakiranje profila - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

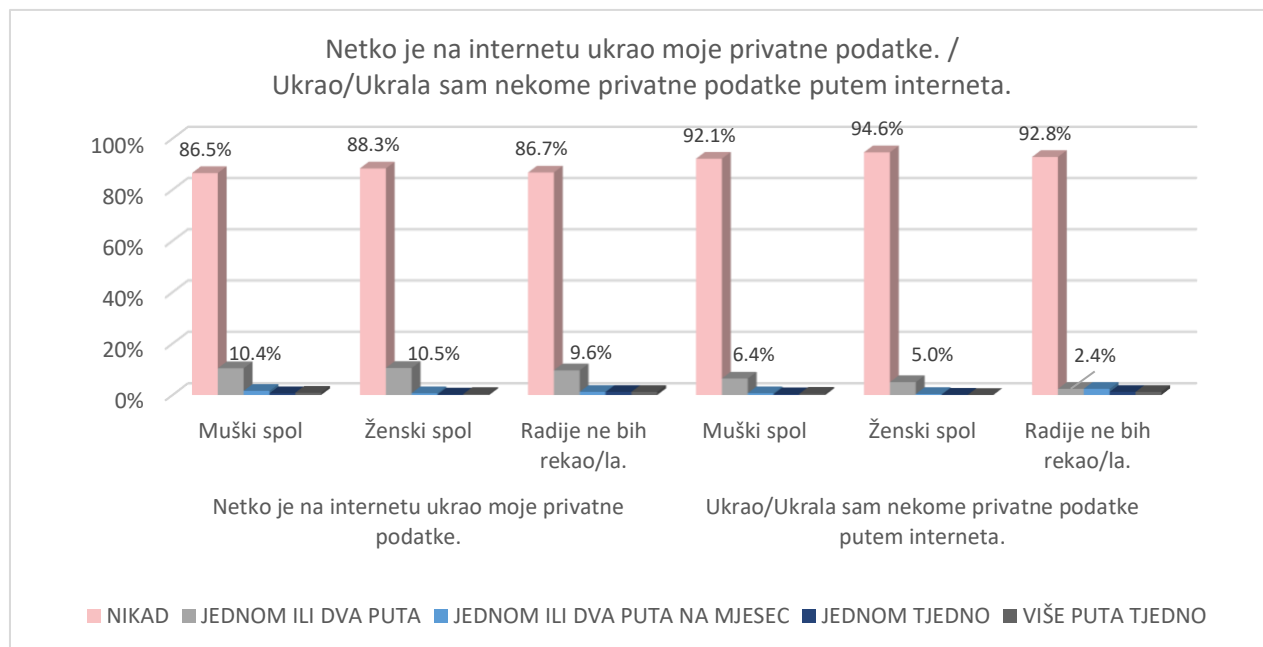
Istraživanje je pokazalo i da se svaki osmi učenik susreo kao žrtva s krađom osobnih podataka, dok je svaki šesnaesti, odnosno njih 6,4%, priznalo da su i sami ukrali nekome privatne podatke

putem interneta. Pritom je to činilo 10% učenika petih, 4,8% učenika šestih, 4,5% učenika sedmih te 6,7% učenika osmih razreda (Slika 42).

SLIKA 42. Krađa privatnih podataka putem interneta - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

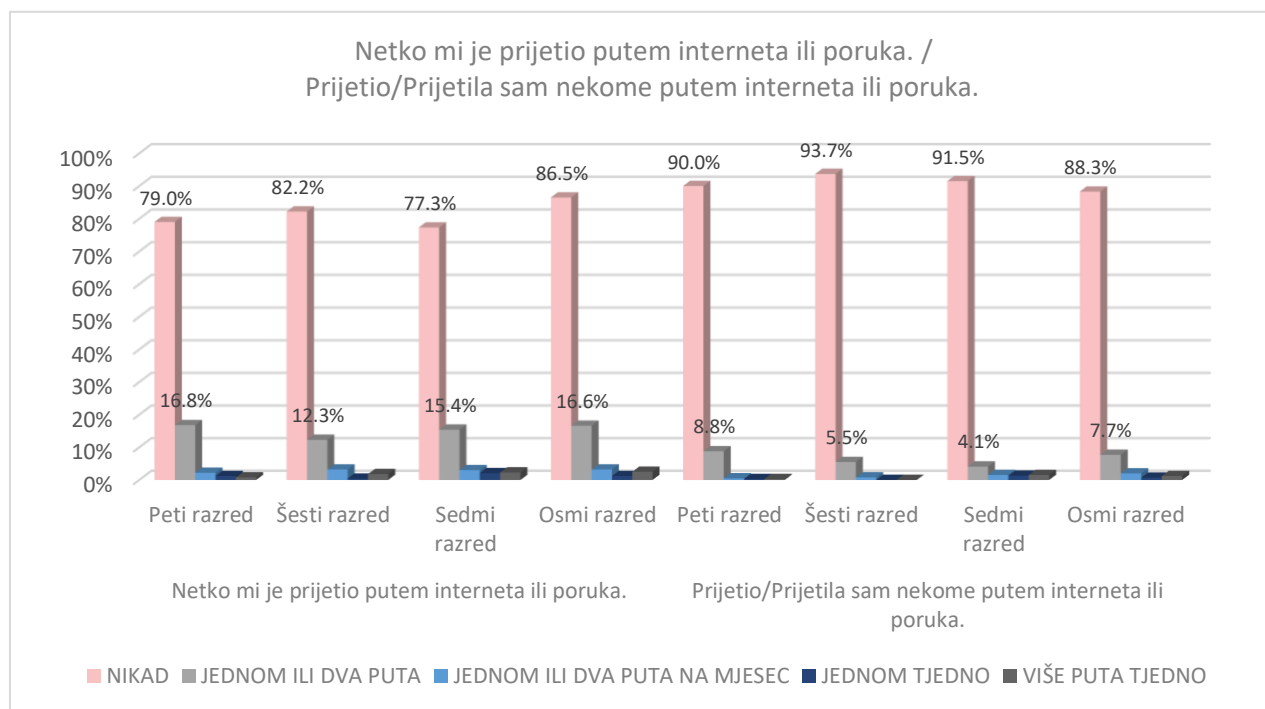
Razlike po spolu vidljive su na Slici 43.

SLIKA 43. Krađa privatnih podataka putem interneta - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

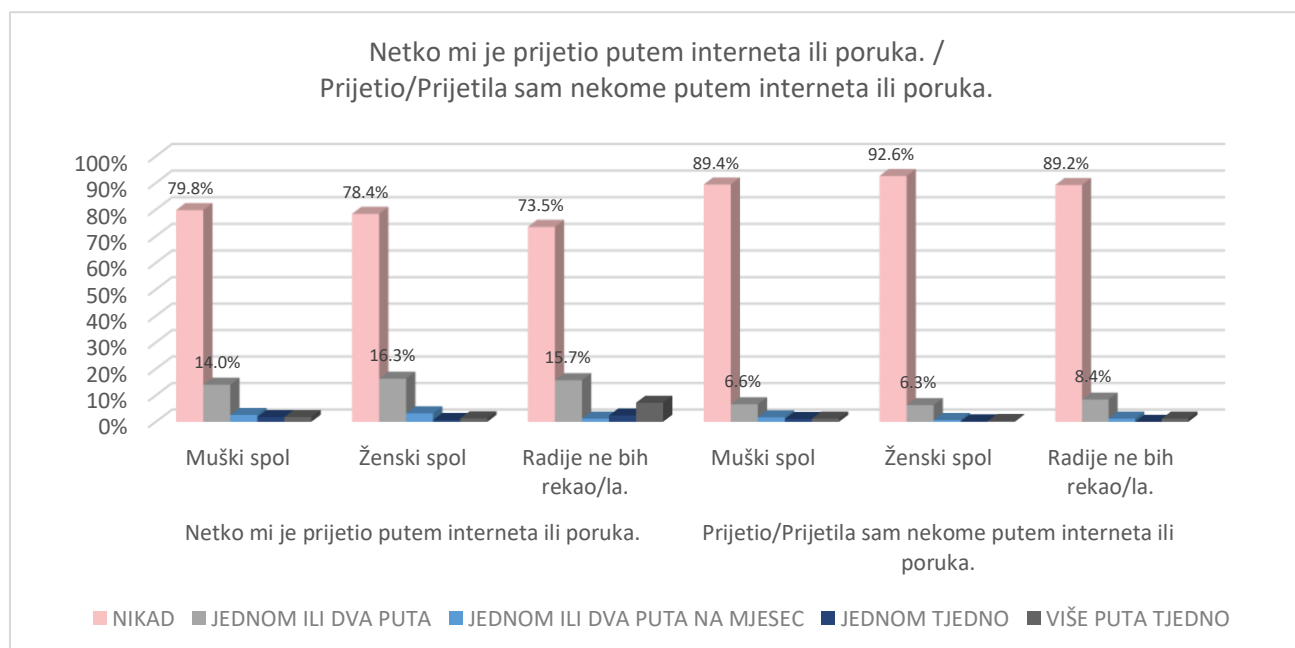
Svakom petom učeniku netko je u posljednja dva mjeseca prijeto putem interneta ili poruka. S takvim se oblikom nasilja susrelo 21% učenika petih razreda, 17,8% učenika šestih razreda,

22,7% učenika sedmih razreda te 23,5% učenika osmih razreda. Da su se i sami ponašali na takav način priznao je svaki jedanaesti učenik, odnosno njih 9%. Pritom je to činilo 10% učenika petih, 6,3% učenika šestih, 8,5% učenika sedmih te 11,7% učenika osmih razreda (Slika 44).

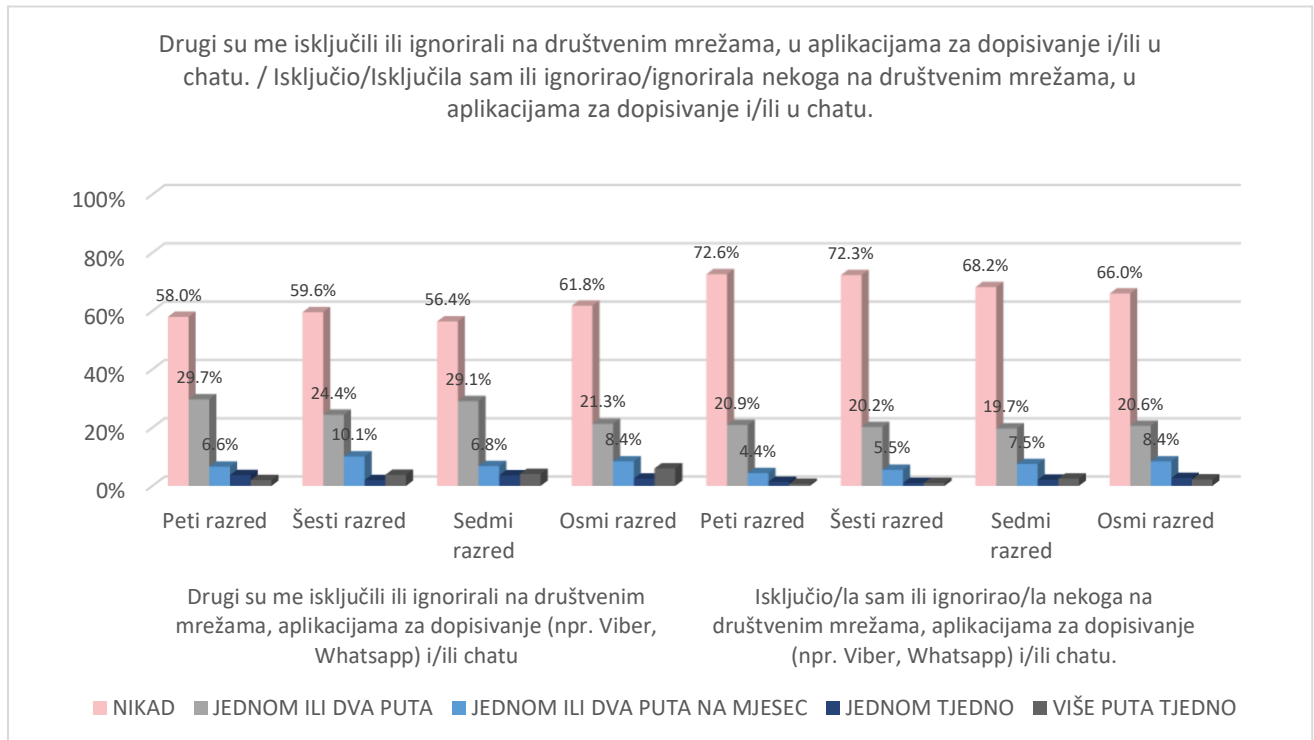
SLIKA 44. Prijetnje preko interneta ili poruka - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Razlike po spolu vidljive su na Slici 45.

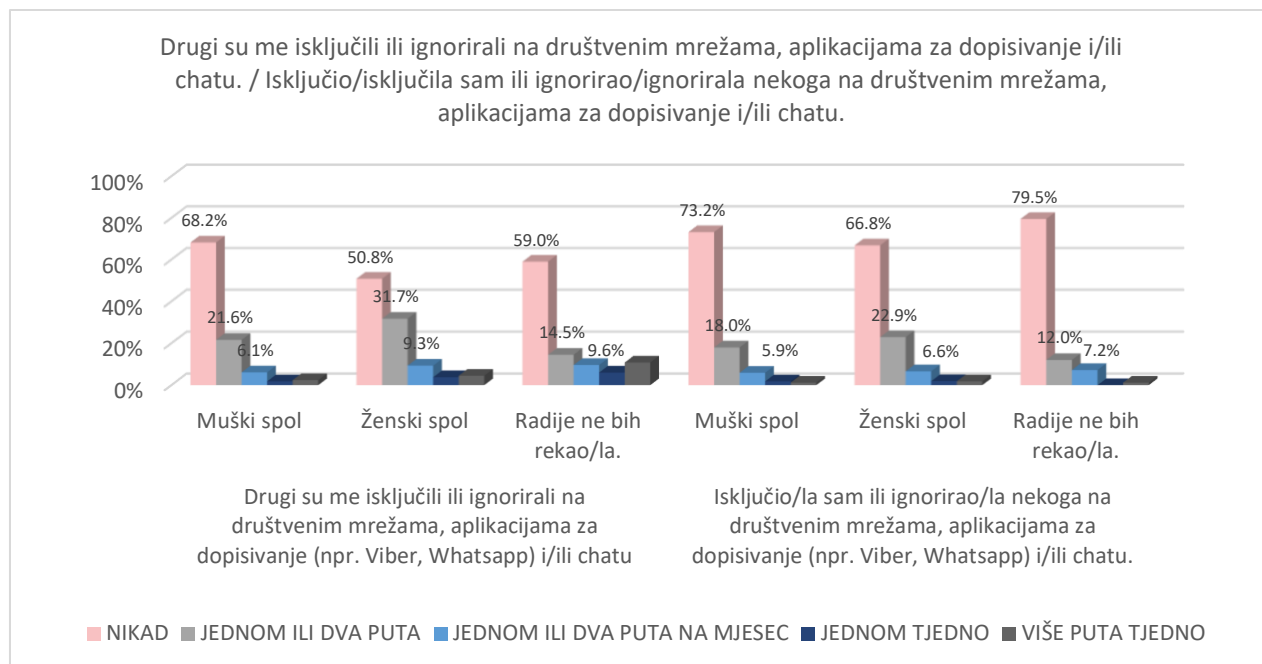
SLIKA 45. Prijetnje preko interneta ili poruka - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Isključivanje ili ignoriranje na društvenim mrežama, u aplikacijama za dopisivanje i pričaonicama (*chatovima*) također se smatra oblikom elektroničkog nasilja. Istraživanje je pokazalo da je to, s obzirom na analizirane oblike elektroničkog nasilja u ovom istraživanju, jedan od najčešćih oblika nasilja na internetu među učenicima predmetne nastave. Čak 41,3% učenika u protekla je dva mjeseca doživjelo takav oblik nasilja, dok 29,9% učenika priznaje da su i sami isključili ili ignorirali nekoga na društvenim mrežama, u *chatu* ili aplikacijama za dopisivanje. Pritom je to činilo 27,4% učenika petih razreda, 27,7% učenika šestih, 31,8% učenika sedmih te 34% učenika osmih razreda (Slika 46).

SLIKA 46. Isključivanje ili ignoriranje u aktivnostima na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

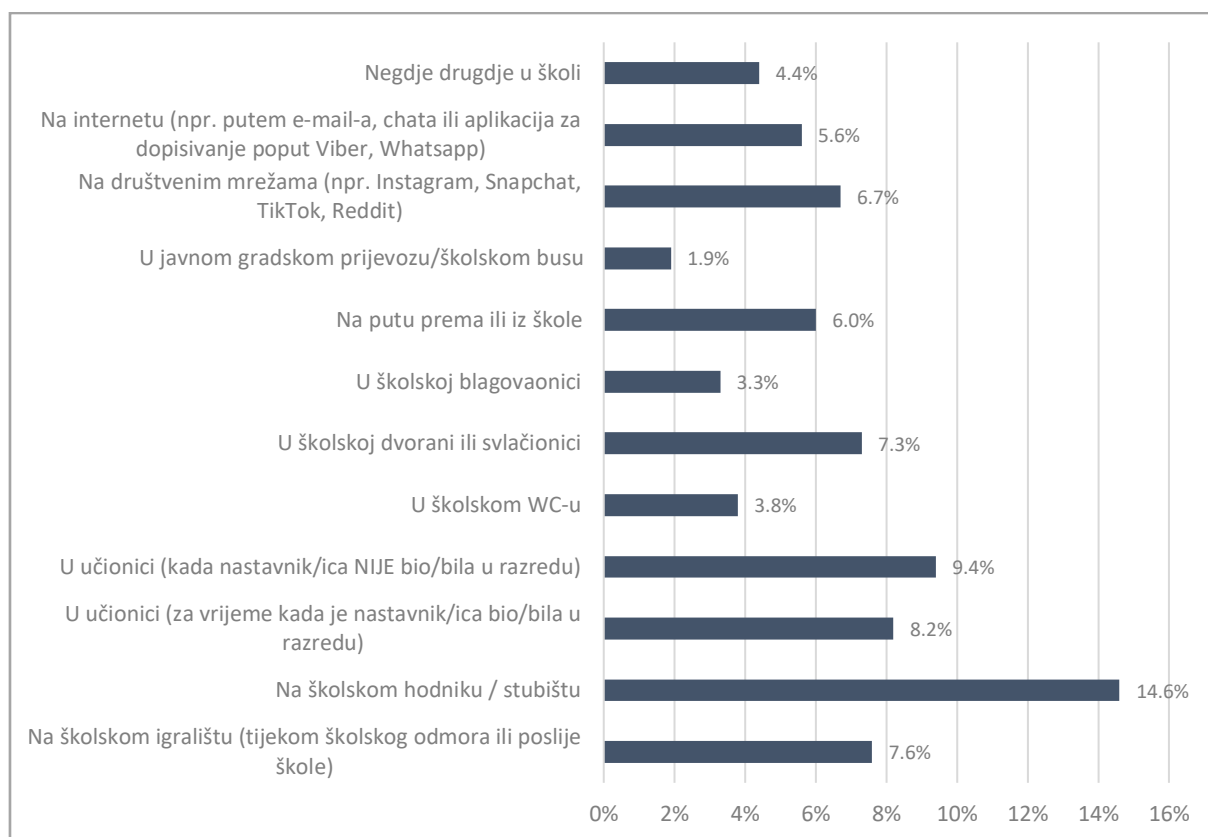
Razlike po spolu vidljive su na Slici 47.

SLIKA 47. Isključivanje ili ignoriranje u aktivnostima na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

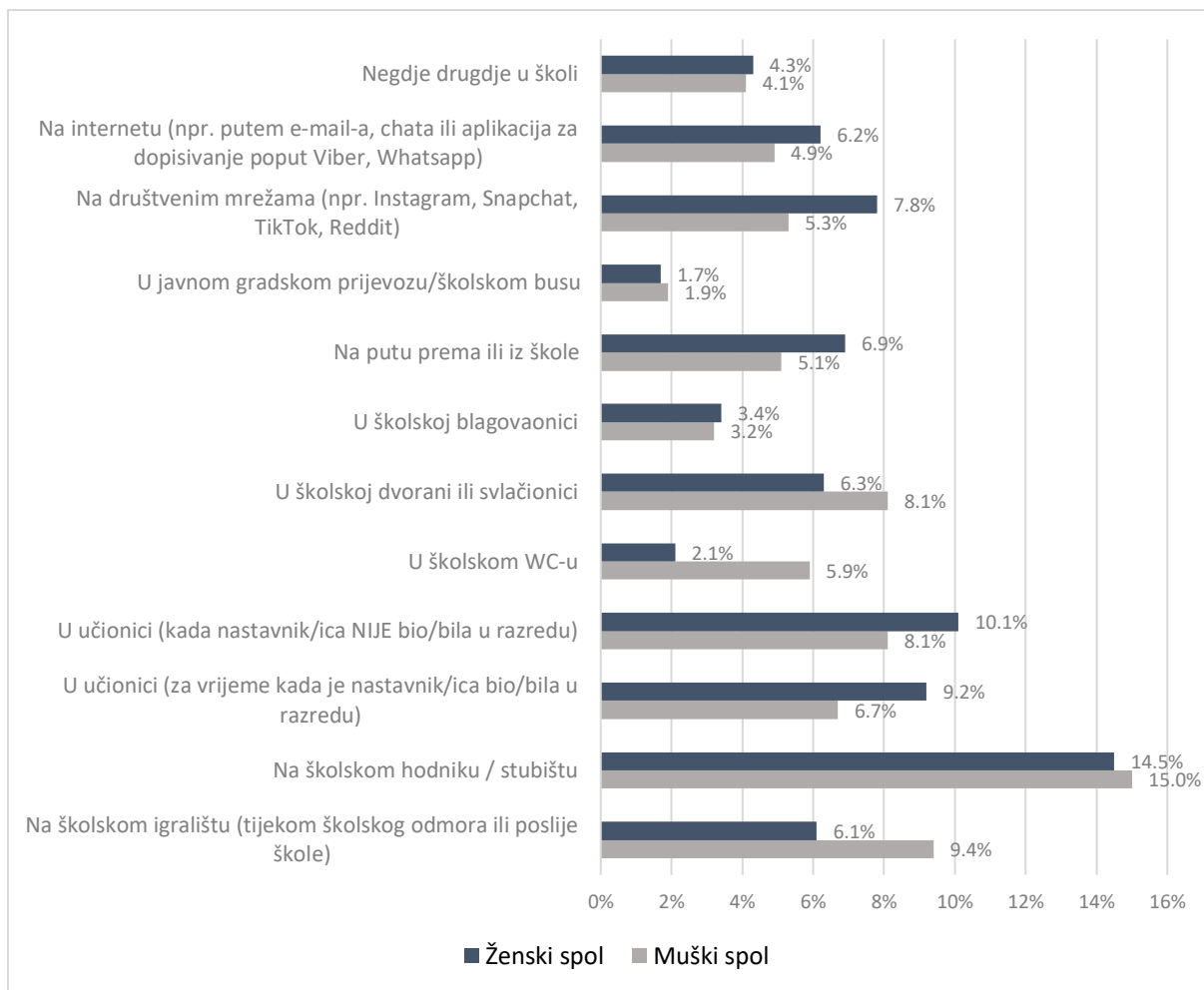
Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja kod osnovnoškolaca

Učenici osnovnih škola zamoljeni su da navedu sva mjesta na kojima su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi u prethodna 2 mjeseca. Učenici kao najčešća mjesta navode: na školskom hodniku/stubištu (14,6%), u učionici (kada nastavnik/ica NIJE bio/bila u razredu) (9,4%) i u učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu) (8,2%) (vidi Sliku 48). Nadalje, 4,4% učenika osnovnih škola navodi da su vršnjačko nasilje doživjeli na nekim drugim mjestima u školi, a kao neke primjere ističu: hol (prostor gdje se nalazimo za vrijeme odmora), iza škole, na putu do wc-a, na stepenicama, na školskom izletu, na treningu, u parku, u busu, u profesorovom kabinetu te na stepenicama u školskom dvorištu.

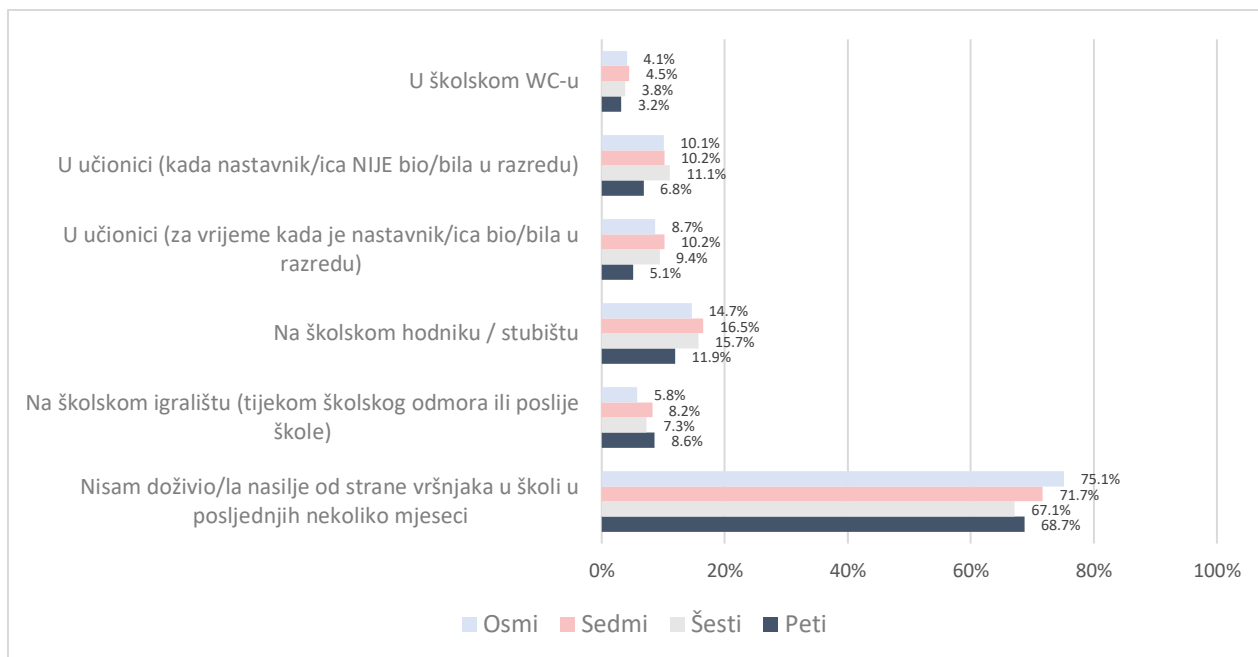
SLIKA 48. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja

Analiza rezultata s obzirom na spolne razlike pokazuje kako postoje statistički značajne razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju na sljedećim mjestima: na školskom igralištu (tijekom školskog odmora ili poslije škole), u učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu), u školskom wc-u te na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit). Pri tome, veći broj mladića u odnosu na djevojke navodi da su doživjeli vršnjačko nasilje na školskom igralištu (tijekom školskog odmora ili poslije škole) i u školskom wc-u. S druge strane, veći broj djevojaka u odnosu na mladiće navodi da su doživjele vršnjačko nasilje u učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu) te na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit) (Slika 49).

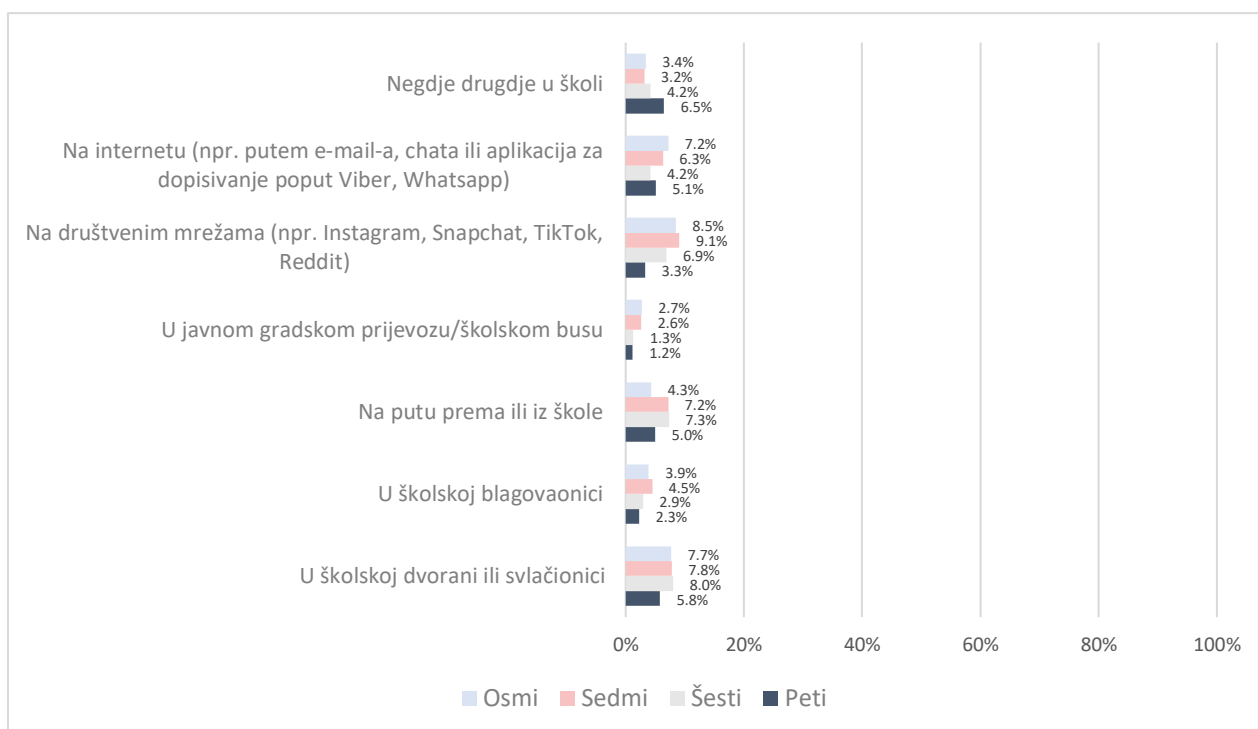

SLIKA 49. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja – razlike po spolu

Obradom rezultata utvrđeno je kako postoje značajne razlike između sudionika istraživanja po razredima na sljedeće navedenim mjestima na kojima su doživjeli vršnjačko nasilje: u učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu), na društvenim mrežama te negdje drugdje u školi (vidi Slike 50 i 51). Između učenika 5. i 6. razreda, između 5. i 7. razreda te 5. i 8. razreda, koji su doživjeli nasilje u učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu) i na društvenim mrežama, postoje statistički značajne razlike, na način da su na tom mjestu češće nasilje doživjeli učenici 6., 7. i 8. razreda osnovne škole, od učenika 5. razreda osnovne škole. Između učenika 5. i 7. razreda, 5. i 8. razreda, koji su doživjeli nasilje negdje drugdje u školi, postoje statistički značajne razlike, na način da su na tim mjestima češće nasilje doživjeli učenici 7. i 8. razreda osnovne škole, od učenika 5. razreda osnovne škole.

SLIKA 50. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (1) – razlike po razredu

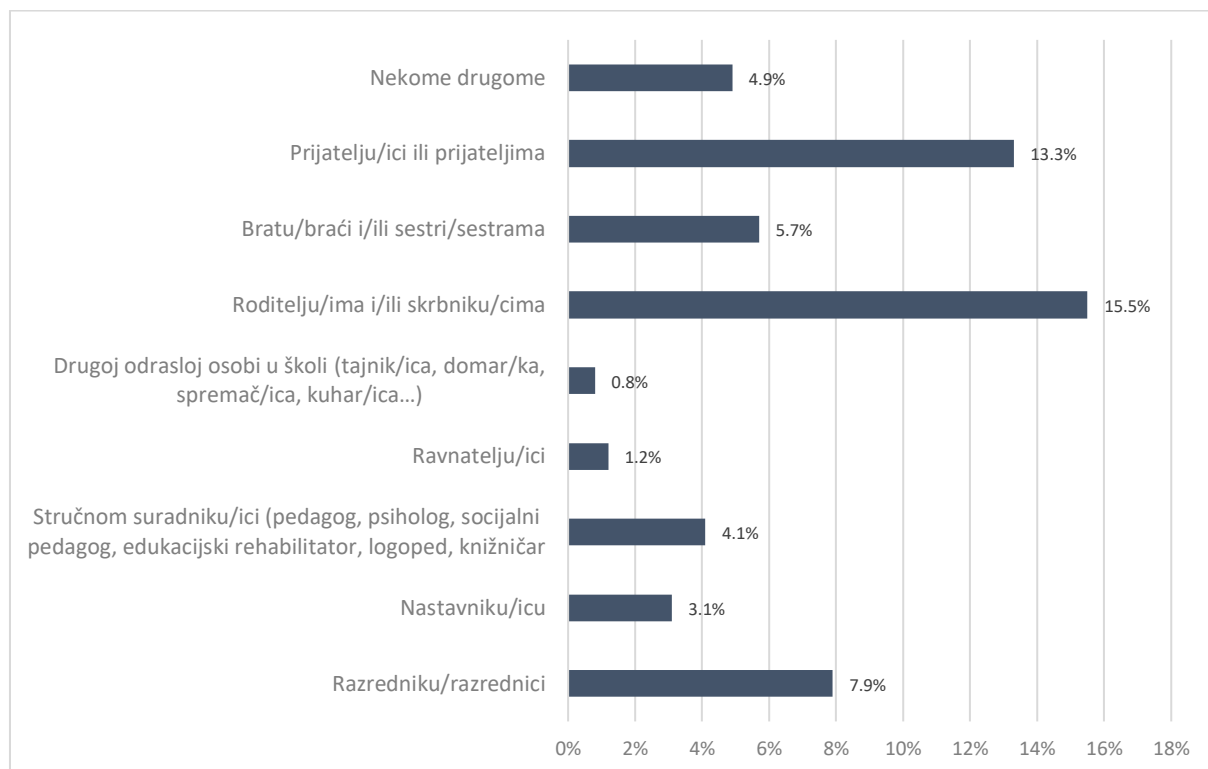

SLIKA 51. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (2) – razlike po razredu

Traženje i dobivanje pomoći i podrške

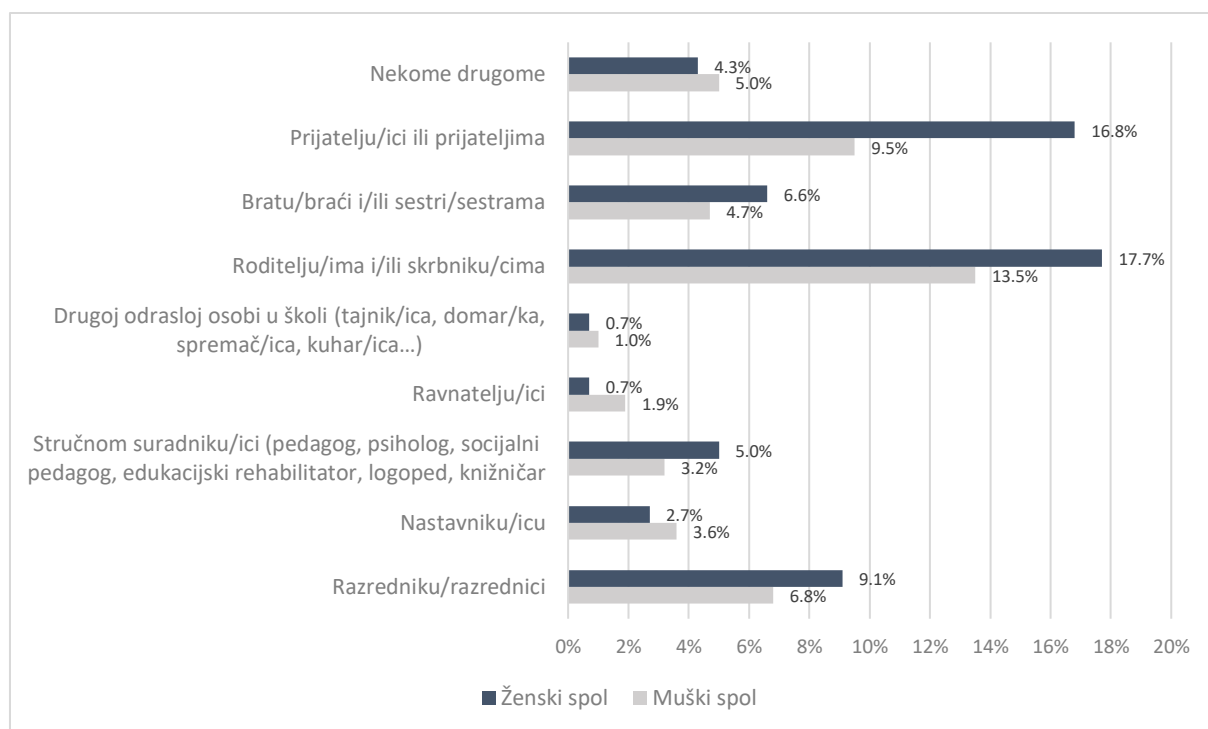
7,2% učenika osnovne škole navodi da je doživjelo nasilje od strane vršnjaka u posljednjih nekoliko mjeseci, ali nisu to rekli nikome te njih 14,4% navodi da su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi posljednjih nekoliko mjeseci i nekome su se povjerali o tome. Analiza rezultata je pokazala kako 8,1% učenika i 6,3% učenica koji su doživjeli vršnjačko nasilje to nikome ne kažu. U odnosu na razred, nisu utvrđene značajne razlike u tome povjere li se učenici nekome

o tom iskustvu. Učenici osnovne škole upitani su kome su rekli da su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci te kao najčešće osobe učenici navode: roditelju/ima ili skrbniku/cima (15,5%), prijatelju/ici ili prijateljima (13,3%), razredniku/icima (7,9%), bratu/braći ili sestri/ama (5,7%), stručnom suradniku (4,1%) (Slika 52). Ujedno, 4,9% učenika navodi da su to rekli nekome drugome, a kao primjere navode: baki, djedu, teti, kumi, psu, mački, psihologinji, sestrični, trenerici.

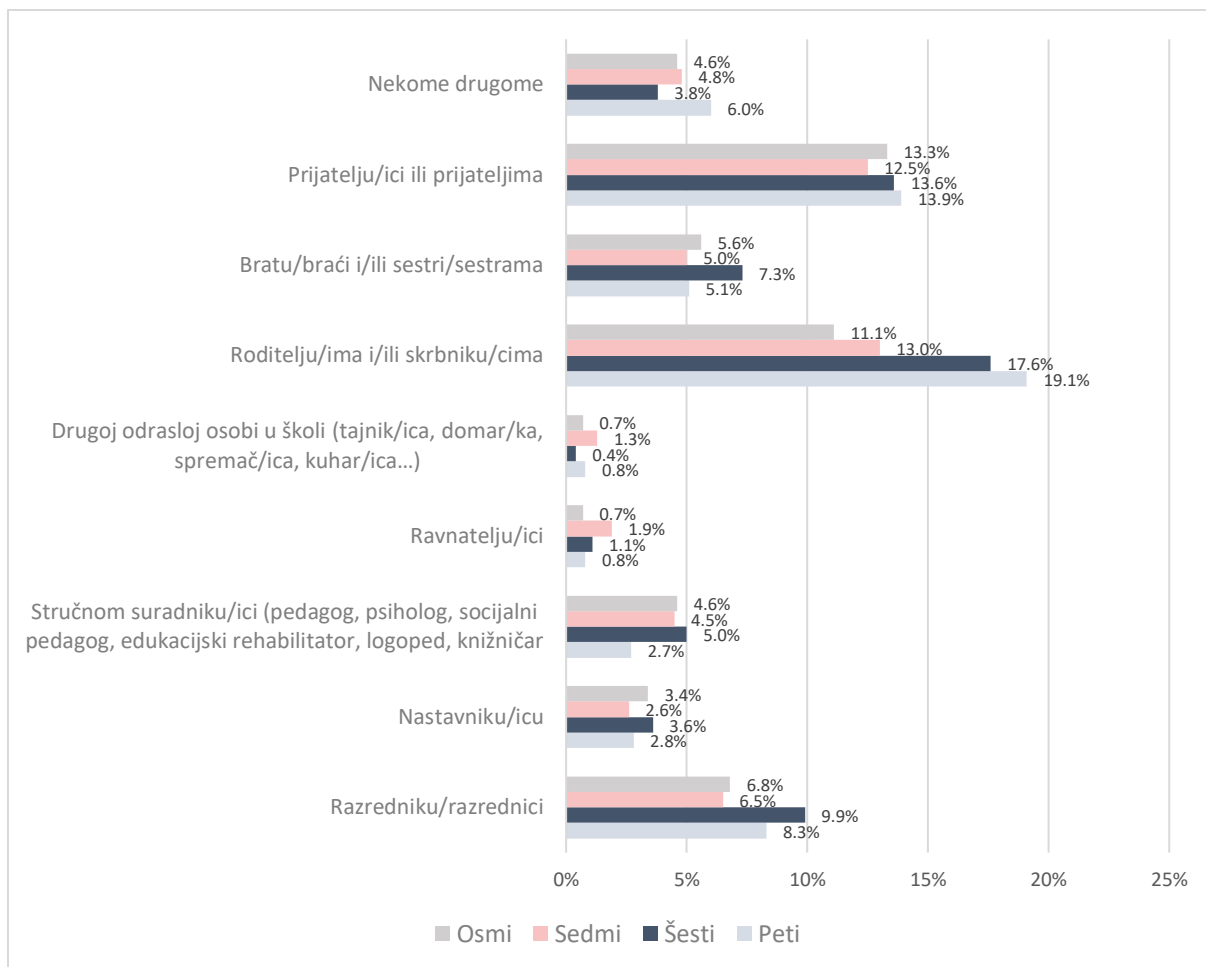
SLIKA 52. Osoba/e kojoj/kojima si rekao/la da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci

Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike između učenica i učenika, u odnosu na sljedeće navedene osobe kojima su rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje u školi: razredniku/razrednicima, stručnom suradniku/ici, ravnatelju/ici, roditelju/ima ili skrbniku/cima, bratu/braći ili sestri/sestrama, prijatelju/ici ili prijateljima. Veći broj mladića navodi da su se povjerali ravnatelju/ici, u odnosu na djevojke. S druge strane, veći broj djevojkica navode da su se povjebile razredniku/ci, stručnom suradniku/ici, roditelju/ima ili skrbniku/cima, bratu/braći ili sestri/sestrama, prijatelju/ici ili prijateljima, u odnosu na mladiće (Slika 53).

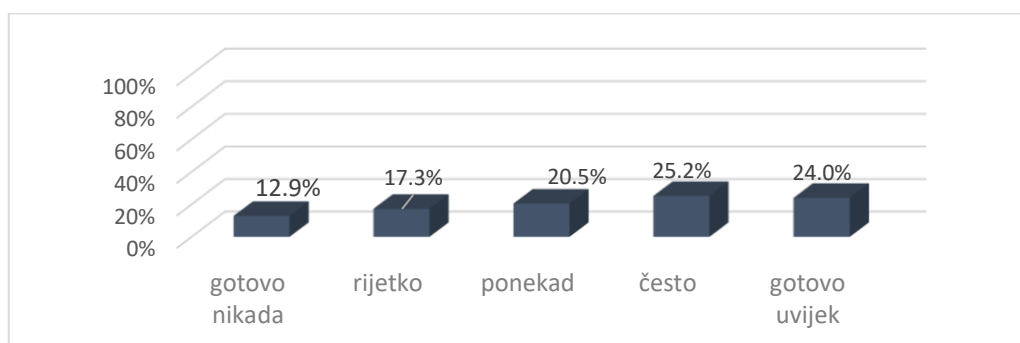
SLIKA 53. Osoba/e kojoj/kojima si rekao/la da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po spolu

U odnosu na razlike po dobi s obzirom na osobe kojima su učenici rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje u školi utvrđeno je kako postoje značajne razlike između sudionika istraživanja po razredima s obzirom na sljedeće navedene osobe kojima su učenici rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje: roditelju/ima i/ili skrbniku/cima (Slike 54). Naime, više učenika 5. i 6. razreda povjerilo se roditelju/ima i/ili skrbniku/cima, u odnosu na učenike 7. i 8. razreda osnovne škole.

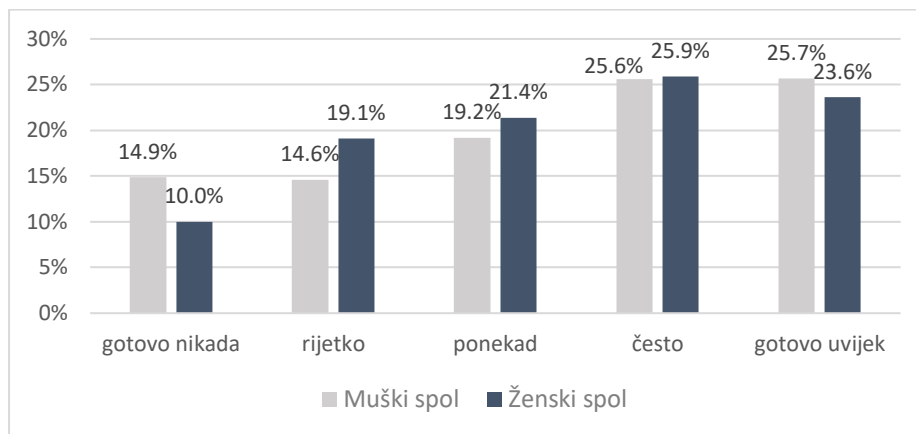
SLIKA 54. Osoba/e kojoj/kojima si rekao/la da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po razredu

Učenici osnovne škole procjenjuju da 12,9% nastavnika/ica ili nekih drugih odraslih osoba u školi gotovo nikada ne pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi. S druge strane, procjenjuju da 49,2% nastavnika/ica ili nekih drugih odraslih osoba u školi često ili gotovo uvijek pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi (Slika 55).

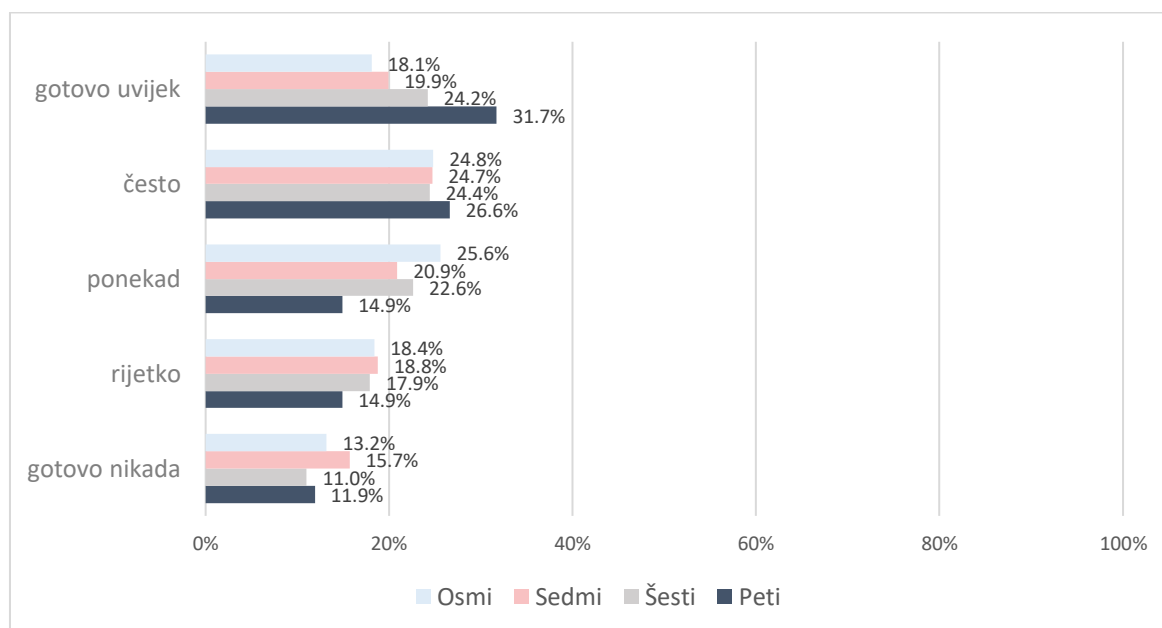
SLIKA 55. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi

Istražen je efekt spola u odnosu na procjene učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od strane nastavnika/ica ili nekih drugih odraslih osoba u školi. Djevojke u većoj mjeri od mladića smatraju da nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje u školi kada ga primijeti (Slika 56).

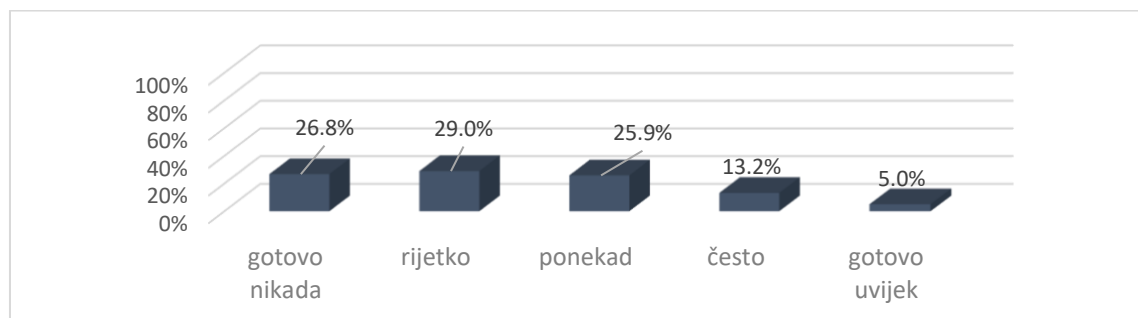
SLIKA 56. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po spolu

Utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od strane nastavnika/ice ili drugih odraslih osoba u školi s obzirom na dob (Slika 57). Učenici 5. razreda u većoj mjeri od učenika 7. i 8. razreda procjenjuju da će nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušati zaustaviti vršnjačko nasilje.

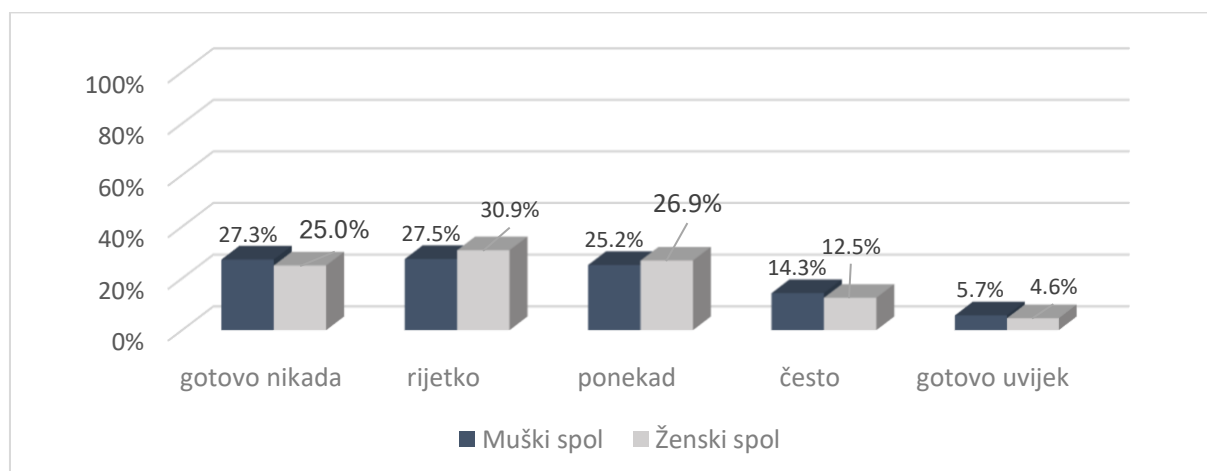
SLIKA 57. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po razredu

Učenci osnovne škole procjenjuju da 26,8% učenika u školi gotovo nikada ne pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi. S druge strane, procjenjuju da 18,2% učenika u školi često ili gotovo uvijek pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi (Slika 58).

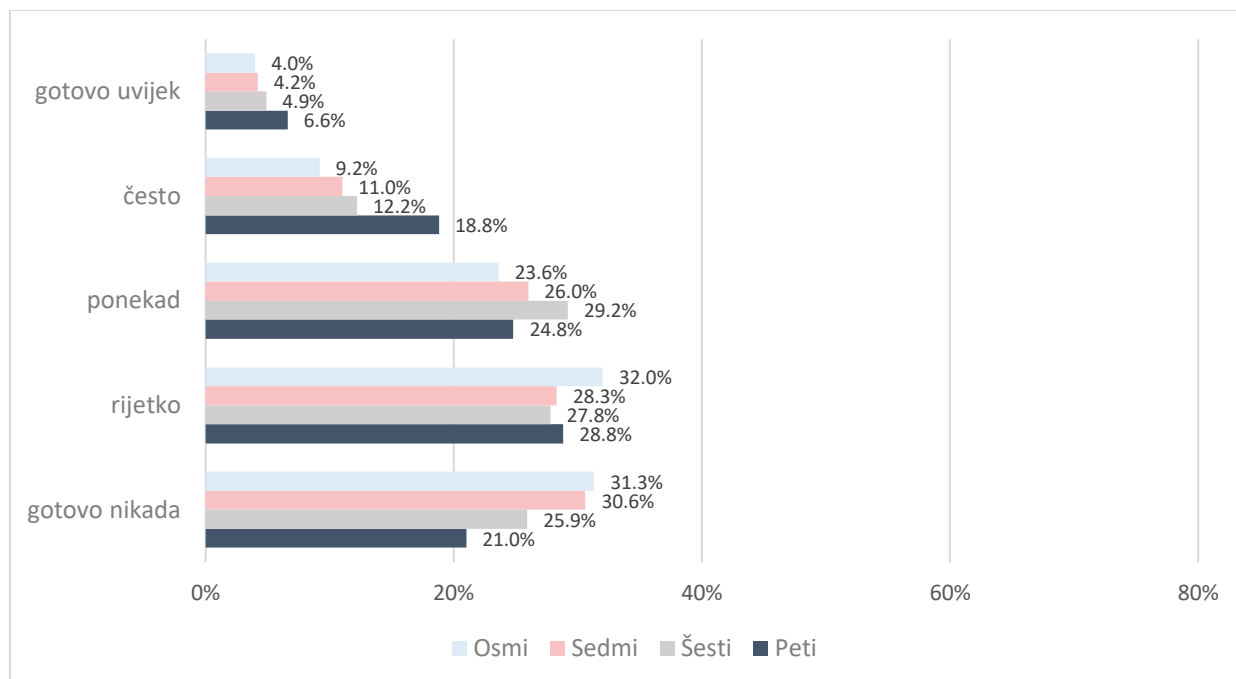
SLIKA 58. Učenci u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi

Istražen je efekt spola u odnosu na procjene učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od strane drugih učenika. Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika s obzirom na spol. Naime, mladići u većoj mjeri od djevojkama smatraju da učenici u školi pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje u školi kada ga primijete (Slika 59).

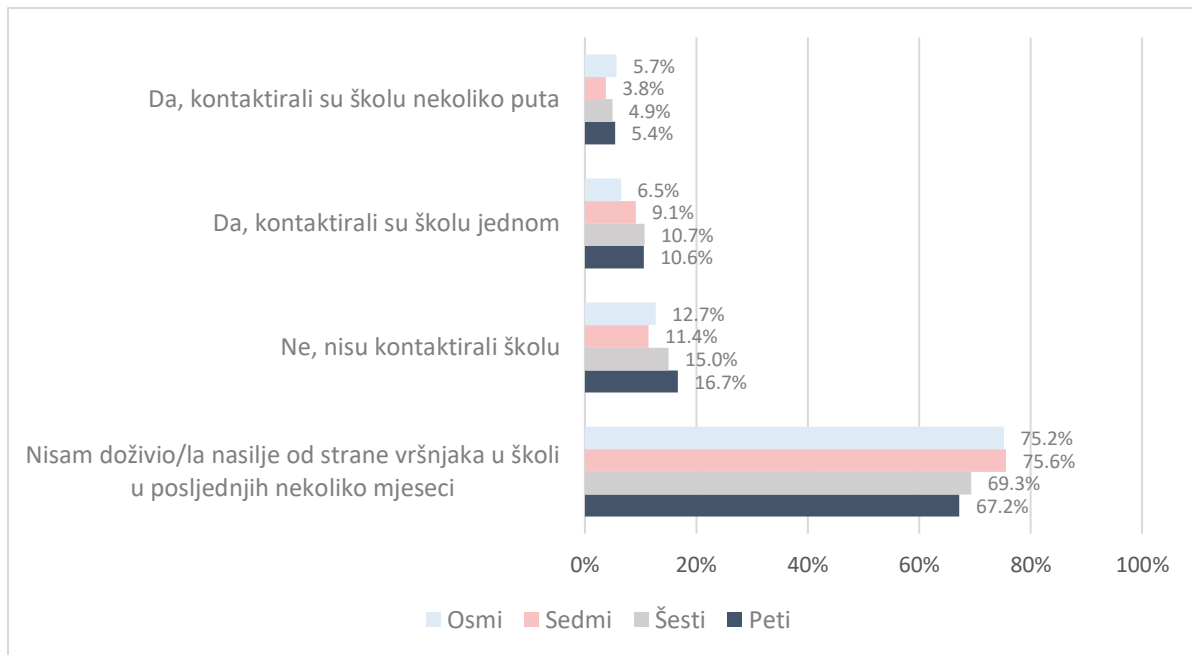
SLIKA 59. Učenci u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po spolu

Obradom podataka, utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od učenika u školi s obzirom na razred (Slika 60). Učenci 5. razreda u većoj mjeri od učenika 7. i 8. razreda procjenjuju da drugi učenici pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje u školi.

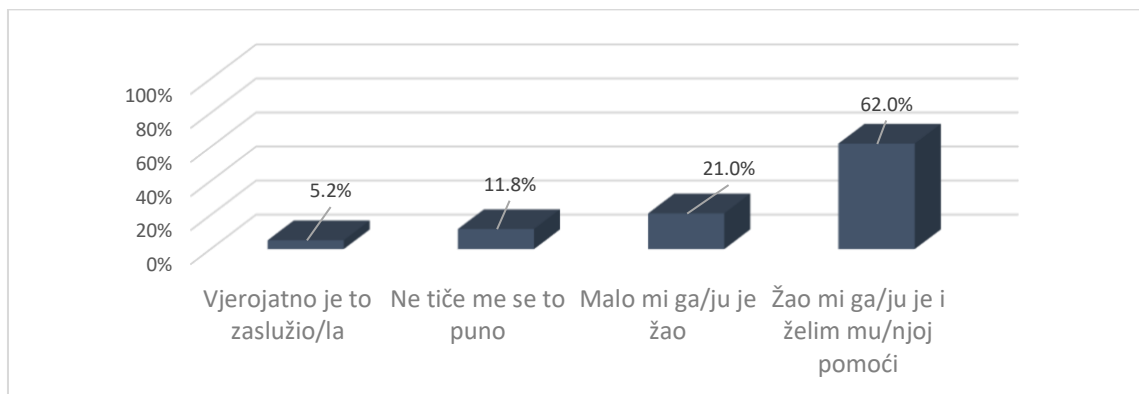
SLIKA 60. Učenci u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po razredu

U odnosu na učenike osnovne škole koji su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci, 14,1% njih navodi da niti jedna odrasla osoba u njihovoj obitelji nije kontaktirala školu kako bi pokušala zaustaviti vršnjačko nasilje. S druge strane, njih 14,3% navodi da su njihove obitelji kontaktirale školu (9,4% kontaktirali školu jednom, 4,9% kontaktirali školu više puta). Analiza rezultata pokazuje kako ne postoje statistički značajne razlike između učenika i učenika u odnosu na prethodno. Ispitane su razlike po dobi s obzirom na navode učenika jesu li njihove obitelji kontaktirale školu kako bi pokušale zaustaviti nasilje od strane vršnjaka koje su doživjeli u školi u posljednjih nekoliko mjeseci. Analiza rezultata pokazuje kako postoje značajne razlike s obzirom na razred između učenika 5. i 7., 5. i 8. te 6. i 7. razreda osnovne škole (Slika 61).

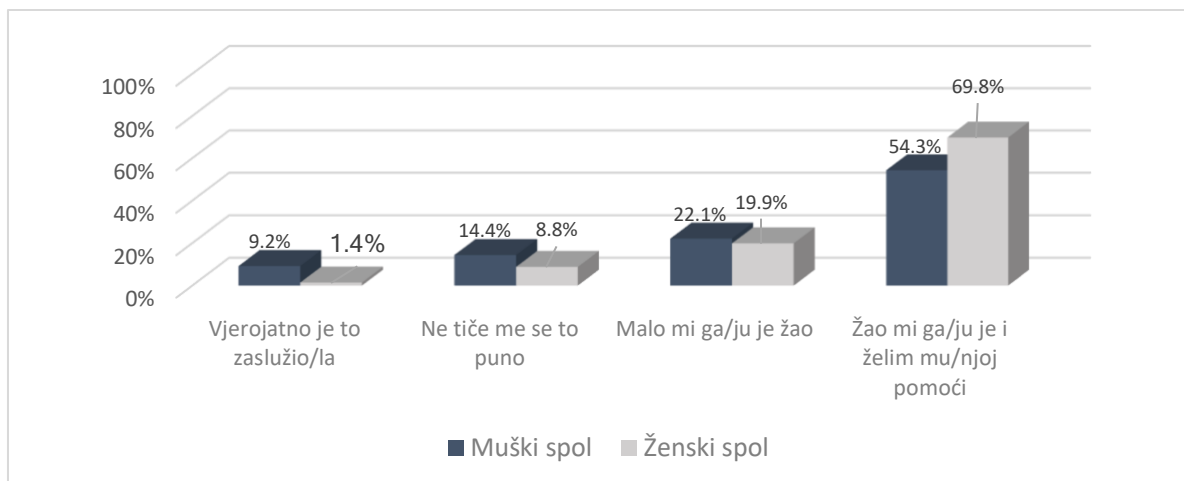
SLIKA 61. Odrasla osoba iz tvoje obitelji kontaktirala školu kako bi pokušala zaustaviti nasilje od strane vršnjaka koje si doživio/la u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po razredu

Obradom podataka, dobiveno je da 62% učenika osnovne škole navodi da im je žao i žele pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi. Ujedno, 5,2% učenika smatra da je to taj učenik zaslužio te 11,8% njih navodi da ih se to ne tiče (Slika 62).

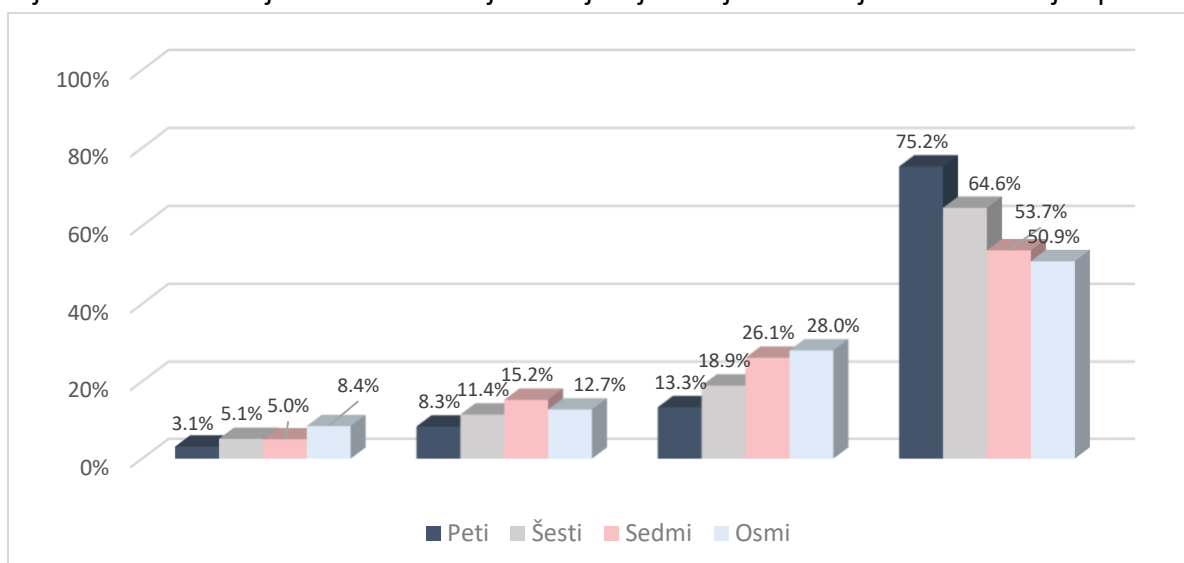
SLIKA 62. Kako se osjećaš ili što misliš o tome da tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi?

Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike između djevojaka i mladića s obzirom na osjećaje ili misli učenika o svjedočenju vršnjačkom nasilju u školi. Naime, veći broj učenika smatra da je to vršnjak zaslužio ili da ih se to ne tiče, u odnosu na učenice. S druge strane, veći broj učenika navodi da im je žao i da žele pomoći vršnjaku, u odnosu na učenike (Slika 63).

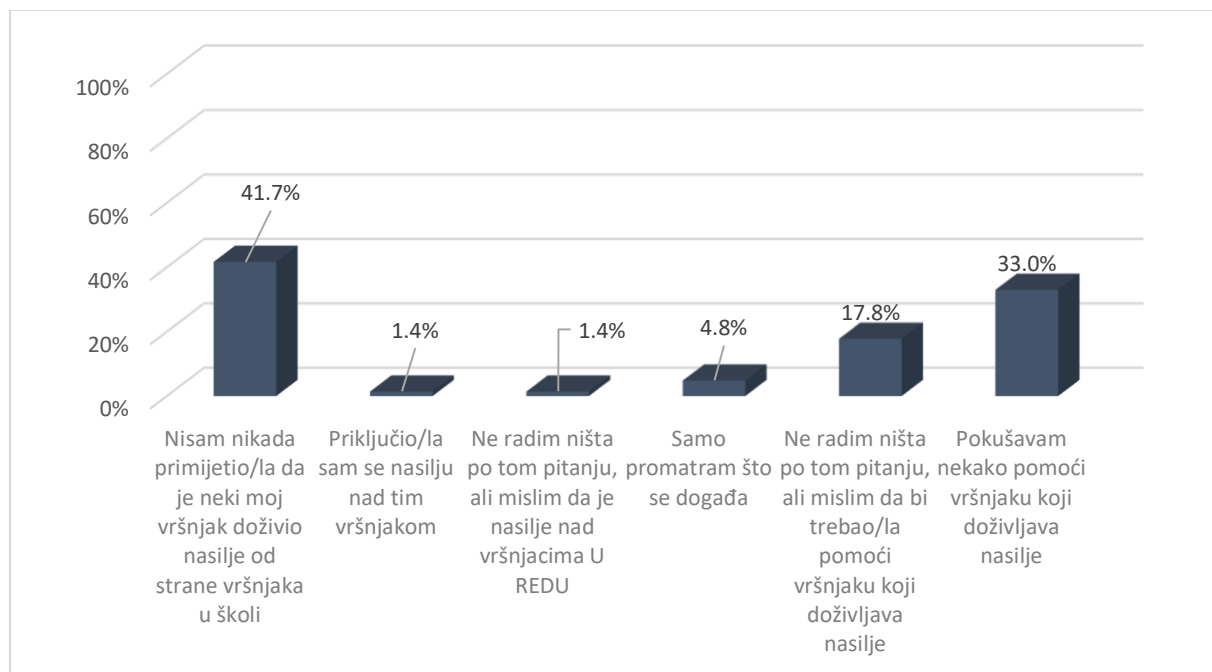
SLIKA 63. Kako se osjećaš ili što misliš o tome tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po spolu

Testirane su razlike po razredu s obzirom na osjećaje ili misli učenika o svjedočenju vršnjačkom nasilju u školi. Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike s obzirom na razred učenika (Slika 64). Naime, učenici viših razreda u većoj mjeri navode da je učenik to zaslužio/la, da ih se to ne tiče puno, ali i da im je žao učenika, dok učenici nižih razreda u većoj mjeri navode da im je žao učenika koji doživljavaju vršnjačko nasilje i da bi im željeli pomoći.

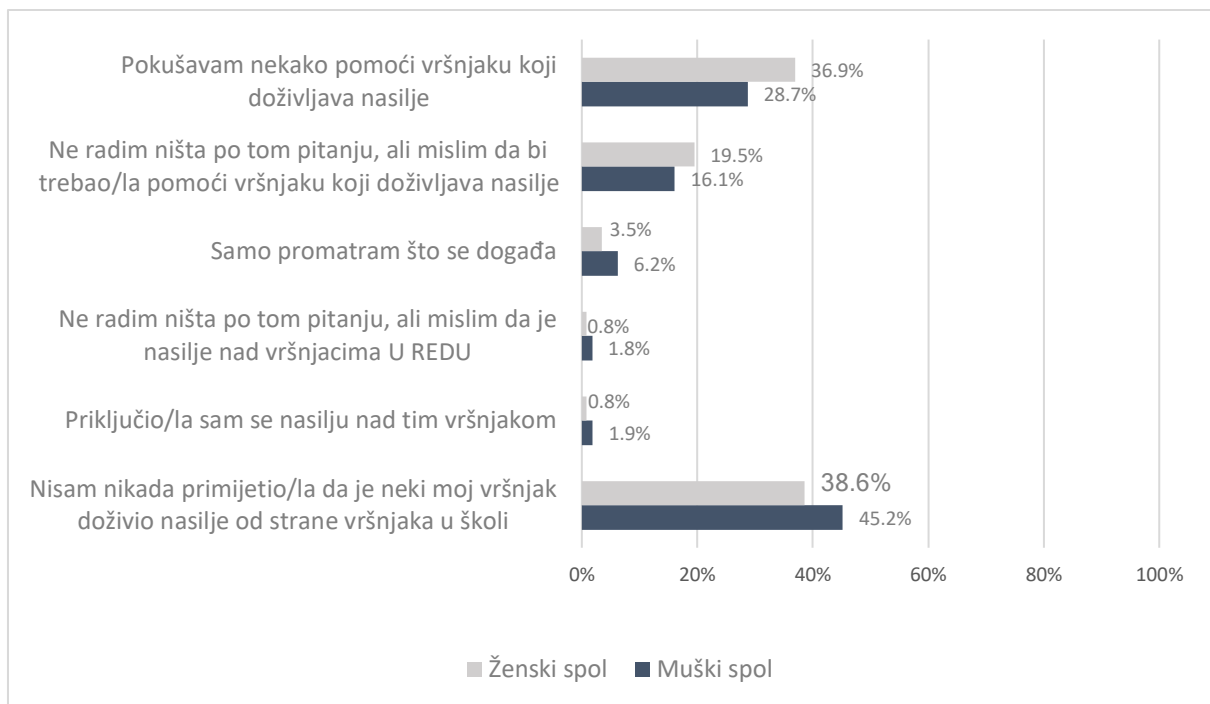
SLIKA 64. Kako se osjećaš ili što misliš o tome što tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po razredu

Analizom podataka utvrđeno je da 41,7% učenika osnovne škole nikada nije primijetilo da netko od njihovih vršnjaka doživljava nasilje u školi. Nadalje, 1,4% učenika osnovne škole navodi da su se priključili nasilju nad vršnjakom kada su vidjeli da netko od njihovih vršnjaka doživljava nasilje u školi, dok 4,8% njih navodi da su samo promatrali što se događa. S druge strane, 17,8% učenika osnovne škole navodi da nisu ništa napravili, ali smatraju da su trebali pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje, dok 33% njih navodi da uobičajeno pokušavaju pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje (Slika 67).

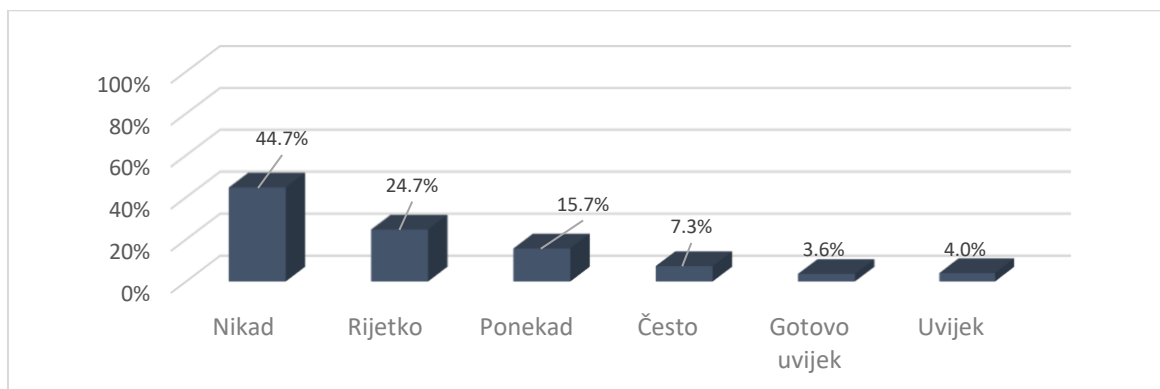
SLIKA 67. Kako reagiraš kada vidiš ili saznaš da tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi

Ispitane su razlike između učenika i učenica s obzirom na njihovu reakciju kada vide ili saznaju da njihov vršnjak doživljava vršnjačko nasilje u školi. Analiza rezultata pokazuje kako veći broj učenika navodi da su se priključili nasilju, nisu radili ništa ali smatraju da je vršnjačko nasilje u redu i veći broj njih je samo promatrao što se događa, u odnosu na učenice. S druge strane, veći broj učenica navodi da nisu ništa napravile, ali smatraju da su trebale pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje i veći broj njih navodi da uobičajeno pokušavaju pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje, u odnosu na učenike (Slika 68).

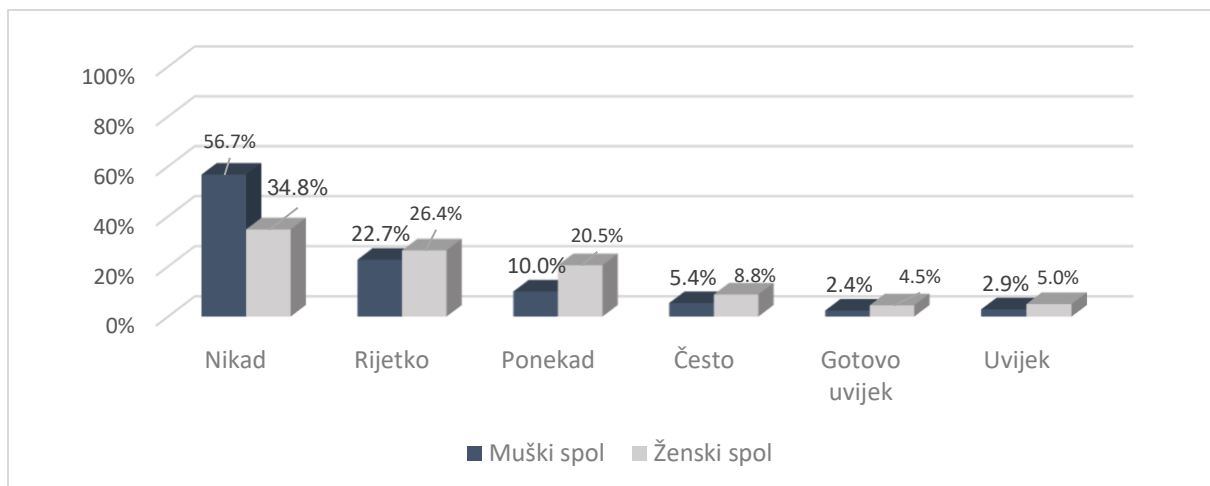
SLIKA 68. Kako reagiraš kada vidiš ili saznaš da tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po spolu

Nisu utvrđene razlike po razredu s obzirom na reakciju učenika kada vide ili saznaju da njihov vršnjak doživljava vršnjačko nasilje u školi. Obradom rezultata utvrđeno je da se 44,7% učenika osnovne škole nikada ne boji da bi mogli doživjeti nasilje u školi, dok njih čak 55,3% navodi da se boji. Odnosno, njih 7,3% se boji često, a 4% njih uvijek (Slika 69).

SLIKA 69. Koliko često se bojiš da bi TI mogao/la doživjeti nasilje od strane vršnjaka u tvojoj školi

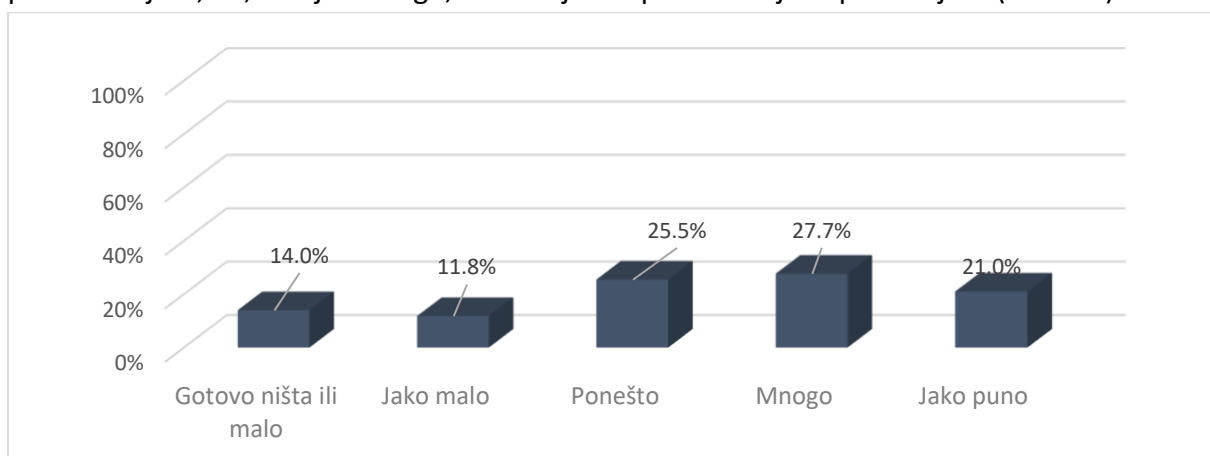
Analize pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o strahu od doživljavanja nasilja od strane učenika u školi s obzirom na spol. Naime, učenice su u većoj mjeri od učenika u strahu da bi mogle doživjeti vršnjačko nasilje u školi (Slika 70).

SLIKA 70. Koliko često se bojiš da bi TI mogao/la doživjeti nasilje od strane vršnjaka u tvojoj školi -razlike po spolu

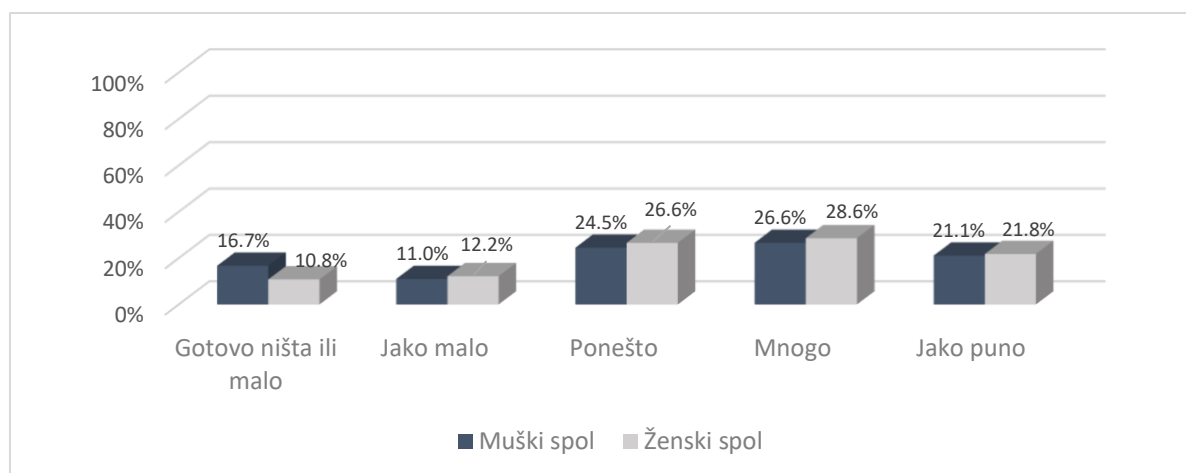
Utvrđeno je kako ne postoje statistički značajne razlike u odnosu na procjene učenika o strahu od doživljavanja nasilja od strane učenika u školi s obzirom na razred.

U odnosu na procjene učenika o poduzetima mjerama razrednika/ice kako bi smanjio/la vršnjačko nasilje u školi, podaci pokazuju kako 14% učenika osnovnih škola smatra da njihov/a razrednik/ica ne poduzima gotovo ništa ili malo mjera, 11,8% njih jako malo mjera, 25,5% njih ponešto mjera, 27,7% njih mnogo, a 21% njih da poduzima jako puno mjera (Slika 71).

SLIKA 71. Koliko je tvoj razrednik/ica poduzeo/la mjera kako bi smanjio/la vršnjačko nasilje u tvom razredu tijekom posljednjih nekoliko mjeseci

Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o poduzetima mjerama razrednika/ice kako bi smanjio/la vršnjačko nasilje u školi s obzirom na spol. Naime, učenice u većoj mjeri od učenika smatraju da razrednik/ica poduzima mjere češće kako bi spriječio/la vršnjačko nasilje u školi (Slika 72).

SLIKA 72. Koliko je tvoj razrednik/ica poduzeo/la mjera kako bi smanjio/la vršnjačko nasilje u tvom razredu tijekom posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po spolu

Obradom podataka, utvrđeno je kako ne postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika u odnosu na poduzete mjere razrednika/ice kako bi smanjio/la vršnjačko nasilja u školi s obzirom na razred.

4.1.2. Posljedice viktimizacije i činjenja vršnjačkog nasilja kod učenika OŠ

Istraženi su korelati doživljene i počinjene viktimizacije u odnosu na vršnjačko nasilje kod učenika osnovnih škola (Tablica 3). Prosječan rezultat na čestici kojom se ispituje izostajanje iz škole u ovoj skupini iznosi 1,38 (SD = ,39), pri čemu mogući raspon rezultata kreće se od 1 („niti jednom“) do 7 („11 ili više dana“). Prosječan rezultat na čestici koja mjeri usamljenost iznosi 2,19 (SD = 1,21), pri čemu se mogući raspon rezultata na čestici kreće od 1 („gotovo nikad“) do 5 („gotovo uvijek“). Prosječni rezultati na česticama koje mjere samoozljeđivanje i suicidalnost iznose ,20 (SD = ,40) za samoozljeđivanje, ,14 (SD = ,35), za suicidalne ideacije, ,09 (SD = ,29) za izradu plana za suicid te ,05 (SD = ,23) za pokušaj suicida, pri čemu se mogući raspon rezultata kreće od 0 („ne“) do 1 („da“). Prosječni rezultat na čestici koja mjeri probleme s fizičkim zdravljem bez poznatog medicinskog uzroka u posljednjih mjesec dana iznosi 1,93 (SD = 1,25), a mogući se raspon kreće od 1 („gotovo nikad“) do 5 („gotovo svaki dan“).

TABLICA 3. Korelati doživljenog i počinjenog tradicionalnog i elektroničkog nasilja kod učenika osnovnih škola

Doživljeno tradicionalno nasilje	Izostajanje iz škole (r = .20**)
	Usamljenost (r = .43**)
	Samoozljeđivanje (r = .31**)
	Suicidalne ideacije (r = .30**)
	Izrada plana za suicid (r = .26**)
	Pokušaj suicida (r = .21**)
	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .27**)

Doživljeno elektroničko nasilje	Izostajanje iz škole (r = .23**)
	Usamljenost (r = .38**)
	Samoozljeđivanje (r = .30**)
	Suicidalne ideacije (r = .27**)
	Izrada plana za suicid (r = .26**)
	Pokušaj suicida (r = .28**)
	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .24**)
Počinjeno tradicionalno nasilje	Izostajanje iz škole (r = .18**)
	Usamljenost (r = .17**)
	Samoozljeđivanje (r = .18**)
	Suicidalne ideacije (r = .20**)
	Izrada plana za suicid (r = .21**)
	Pokušaj suicida (r = .19**)
	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .16**)
Počinjeno elektroničko nasilje	Izostajanje iz škole (r = .18**)
	Usamljenost (r = .18**)
	Samoozljeđivanje (r = .19**)
	Suicidalne ideacije (r = .16**)
	Izrada plana za suicid (r = .18**)
	Pokušaj suicida (r = .22**)
	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .15**)

** $p < .01$

Iz Tablice 3 vidljivo je da su kod učenika osnovnih škola korelacije doživljenog i počinjenog tradicionalnog i elektroničkog nasilja sa svim ispitivanim varijablama (izostajanje iz škole, usamljenost, samoozljeđivanje, suicidalne ideacije, izrada plana za suicid, pokušaj suicida, problemi s fizičkim zdravljem) pozitivne te niske do umjerene. Korelacije s ispitivanim varijablama uglavnom su veće za doživljeno tradicionalno i elektroničko nasilje, nego u slučaju počinjenja istih oblika nasilja. Pritom je povezanost doživljenog tradicionalnog nasilja najveća za osjećaj usamljenosti, samoozljeđivanje i suicidalne ideacije. Povezanost doživljenog elektroničkog nasilja također je najveća za usamljenost kao i za samoozljeđivanje. Povezanost počinjenog tradicionalnog i elektroničkog nasilja najveća je za suicidalne ideacije, a najmanja za probleme s fizičkim zdravljem no i dalje značajna.

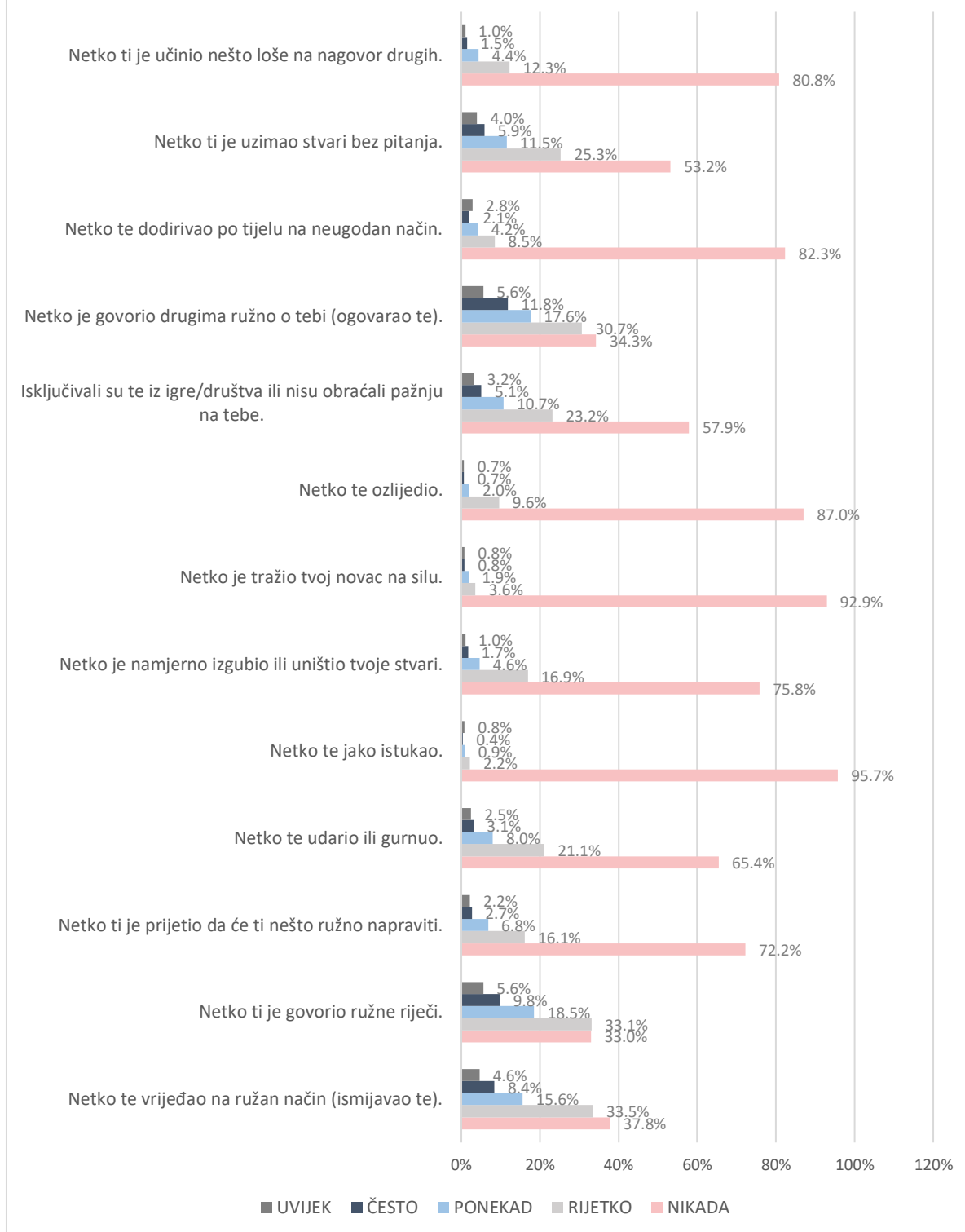
4.2. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA UČENIKA

4.2.1. Vrste, učestalost i obilježja pojavnosti vršnjačkog nasilja kod učenika SŠ

Tradicionalni oblici nasilja

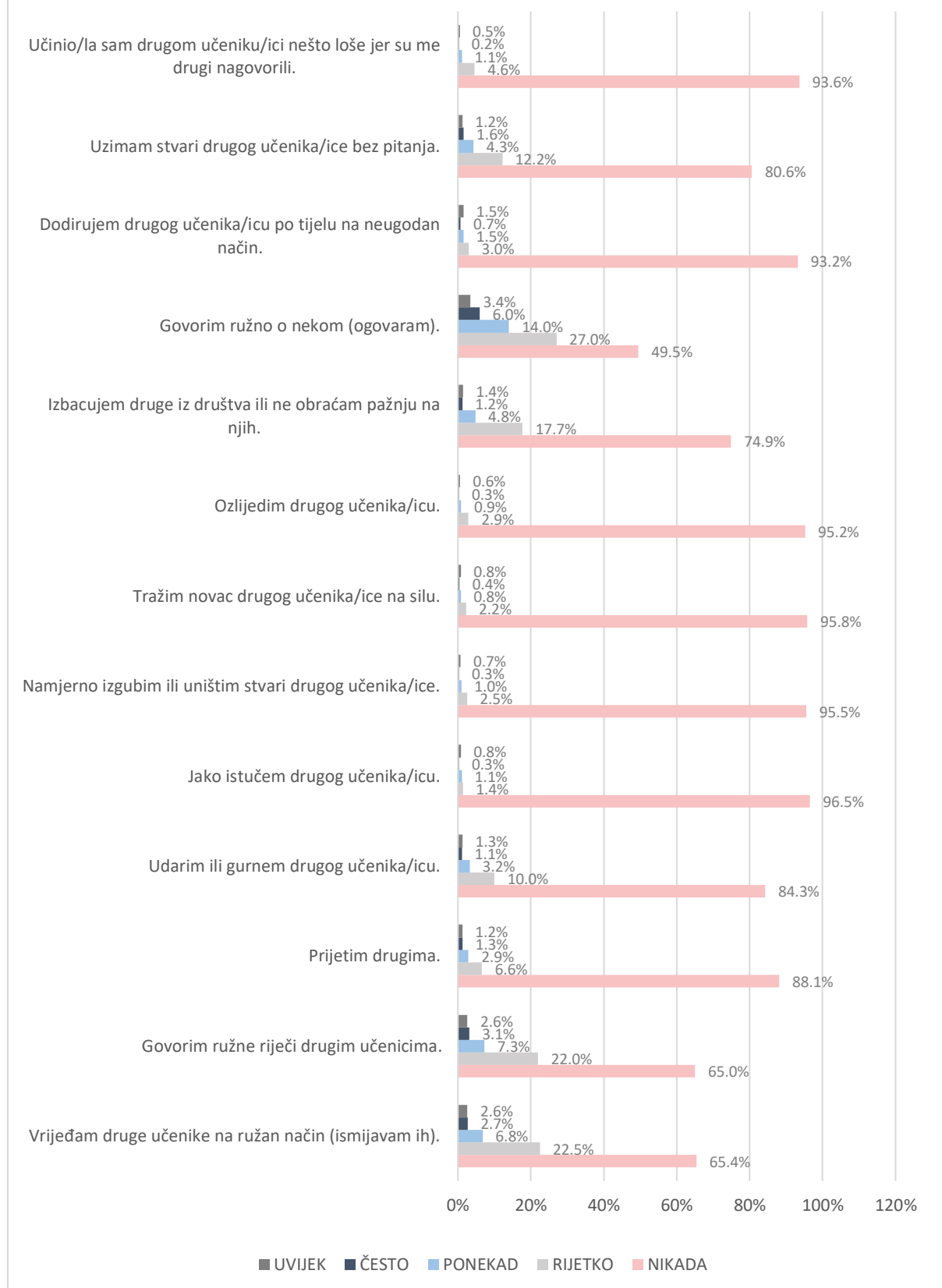
Slično kao i u slučaju osnovnoškolaca, u srednjim školama najučestaliji oblik tradicionalnog vršnjačkog nasilja je verbalno nasilje (netko ti je govorio ružne riječi, ogovarao te i ismijavao te). Više od 60% učenika i učenica je doživjelo ove oblike tradicionalnog nasilja u rasponu od rijetko (nekoliko puta godišnje) do uvijek (skoro svaki dan). Među ponašanjima koja se smatraju tradicionalnim vršnjačkim nasiljem najrjeđe se pojavljuje fizičko nasilje (netko te je jako istukao, netko je tražio tvoj novac na silu i netko te ozlijedio), premda je 34,7% učenika i učenica doživjelo da ih je netko udario ili gurnuo u rasponu od rijetko do uvijek. U istom rasponu, 17,6% učenika i učenica je doživjelo da ih je netko dodirivao po tijelu na neugodan način (Slika 73).

IZLOŽENOST TRADICIONALNOM NASILJU U ULOZI ŽRTVE NASILJA - SŠ

SLIKA 73. Učestalost tradicionalnih oblika nasilja kod učenika osnovnih škola – uloga žrtve

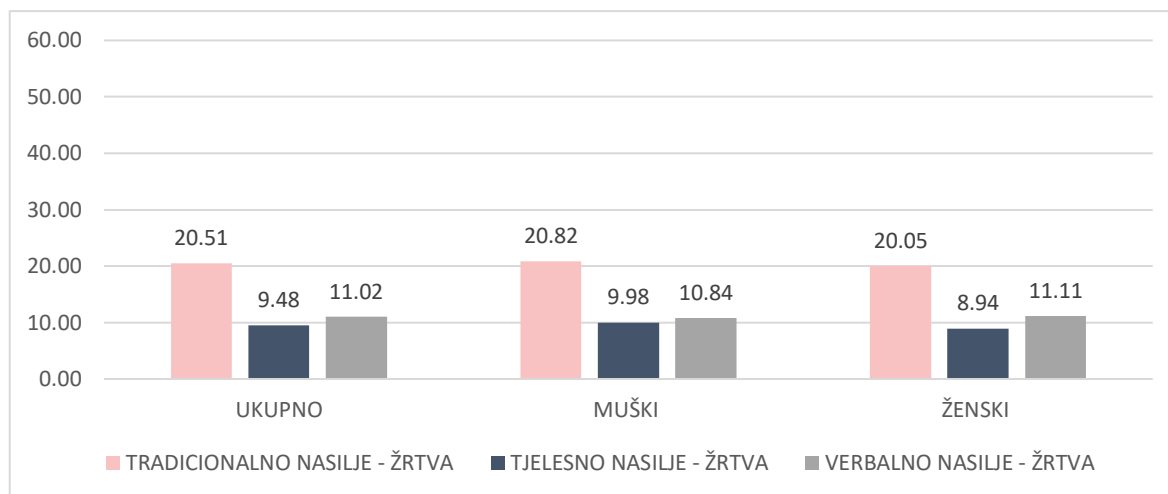
IZLOŽENOST TRADICIONALNOM NASILJU U ULOZI POČINITELJA NASILJA - SŠ

SLIKA 74. Učestalost tradicionalnih oblika nasilja kod učenika osnovnih škola – uloga žrtve

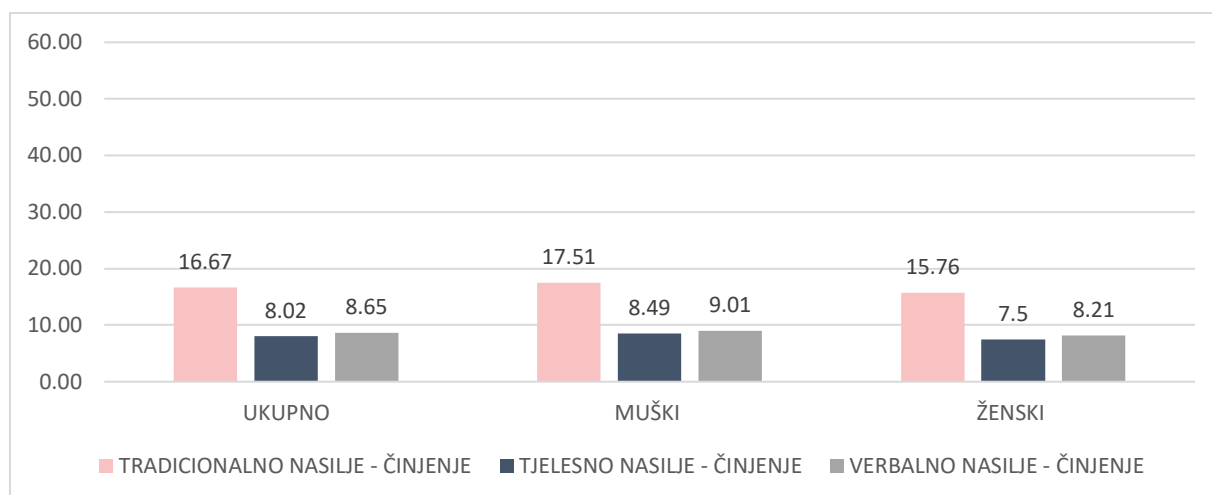
Na Slici 74 prikazani su rezultati za činjenje tradicionalnih oblika vršnjačkog nasilja u srednjim školama. Među tradicionalnim oblicima nasilja koje učenici i učenice najučestalije priznaju su ogovaranje (nešto više od 50% njih priznaje da ogovara druge učenike u rasponu od rijetko do uvijek), a potom slijede govorenje ružnih riječi drugim učenicima i ismijavanje drugih učenika (jedno i drugo oko 35% za raspon od rijetko do uvijek). Nasuprot učestalog verbalnog nasilja, nalazi se fizičko nasilje (najrjeđe jako istučem drugog učenika/icu, tražim novac drugog učenika/ice na silu, namjerno izgubim ili uništim stvari drugog učenika/ice, ozlijedim drugog učenika/ice).

Vežano za količinu doživljenog nasilja kod učenika srednjih škola prisutne su male razlike u količini doživljenog ukupnog tradicionalnog (mogući raspon rezultata od 13 do 65) te tjelesnog (mogući raspon od 7 do 35) i verbalnog nasilja (mogući raspon od 6 do 30), s obzirom na spol, pri čemu mladići, u usporedbi s djevojkama, nešto češće izvještavaju da su žrtve ukupnog tradicionalnog nasilja, kao i tjelesnog nasilja, dok djevojke nešto češće izvještavaju da su žrtve verbalnog nasilja (Slike 75).

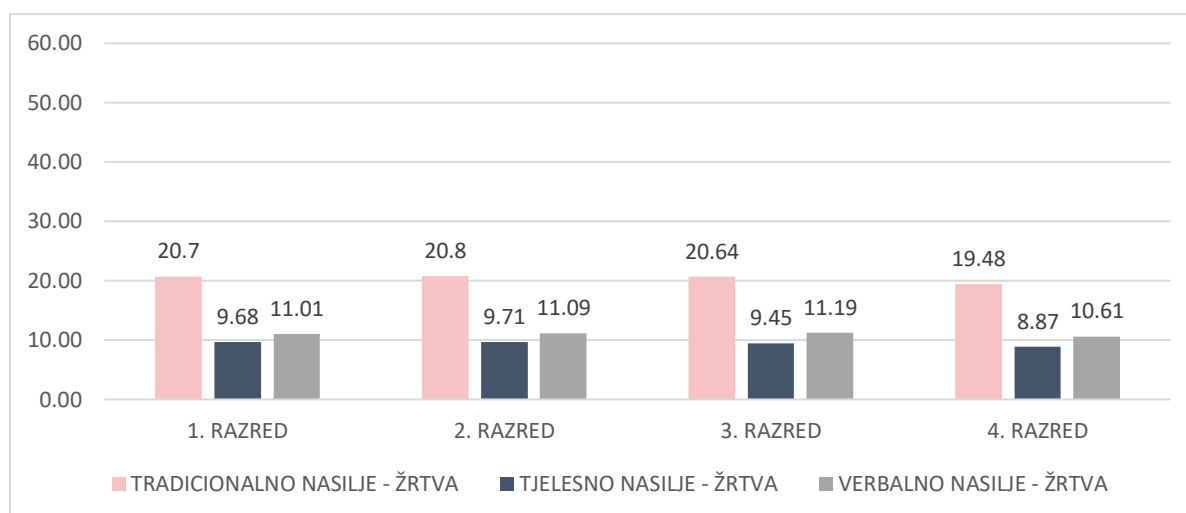
SLIKA 75. Razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju s obzirom na spol učenika srednjih škola

Učenici srednjih škola razlikuju se u količini počinjenog nasilja s obzirom na njihov spol. Pritom mladići, u usporedbi s djevojkama, nešto češće izvještavaju o činjenju svih oblika nasilja, odnosno ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja, kao i fizičkog nasilja te verbalnog nasilja.

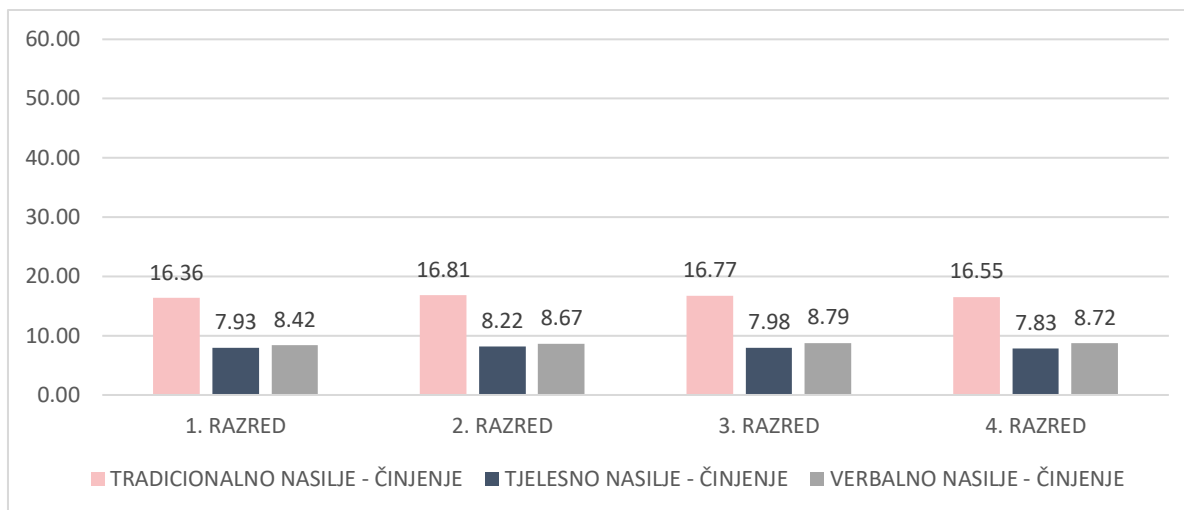
SLIKA 76. Razlike u počinjenom vršnjačkom nasilju s obzirom na spol učenika srednjih škola

Učenici četvrtog razreda srednje škole doživljavaju manje ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja te tjelesnog i verbalnog nasilja, u usporedbi s učenicima prvog, drugog i trećeg razreda između kojih nema značajnih razlika u količini doživljenog nasilja (Slika 77).

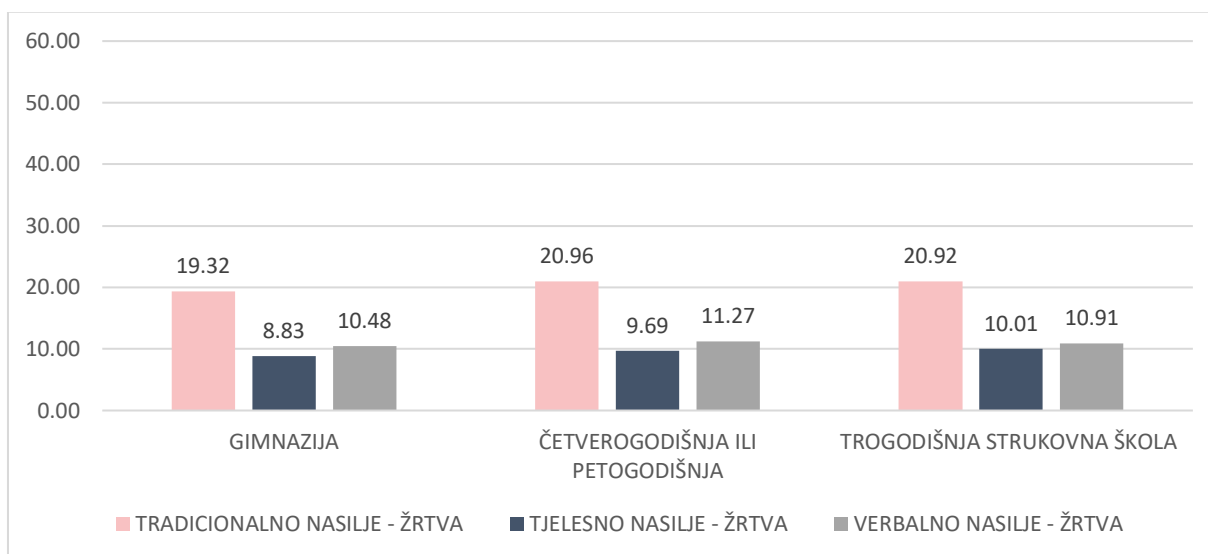
SLIKA 77. Razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju s obzirom na razred učenika srednjih škola

Učenici prvog razreda srednje škole izvještavaju o manje počinjenog ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja u usporedbi s učenicima drugog razreda, dok među ostalim kategorijama razreda nema međusobnih razlika. Vezano za tjelesno nasilje, učenici prvog, trećeg i četvrtog razreda izvještavaju o manje počinjenog tjelesnog nasilja u usporedbi s učenicima drugog razreda. Nisu identificirane razlike u količini počinjenog verbalnog nasilja s obzirom na razred učenika srednje škole (Slika 78).

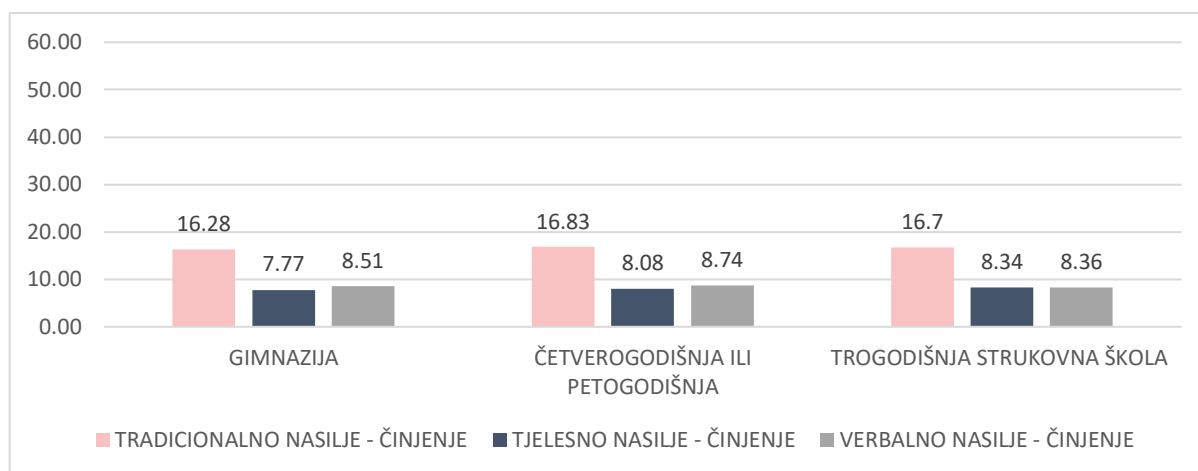

SLIKA 78. Razlike u počinjenom vršnjačkom nasilju s obzirom na razred učenika srednjih škola

Učenici koji pohađaju gimnazije izvještavaju da doživljavaju nešto manje ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja te tjelesnog nasilja od učenika koji pohađaju četverogodišnje ili petogodišnje srednje strukovne škole te trogodišnje srednje strukovne škole među kojima nema navedenih razlika u doživljaju ukupnog i tjelesnog nasilja (Slika 79). Učenici koji pohađaju gimnazije i trogodišnje srednje strukovne škole izvještavaju da doživljavaju manje verbalnog nasilja u usporedbi s učenicima koji pohađaju četverogodišnje ili petogodišnje srednje strukovne škole.

SLIKA 79. Razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju s obzirom na vrstu srednje škole koju učenici pohađaju

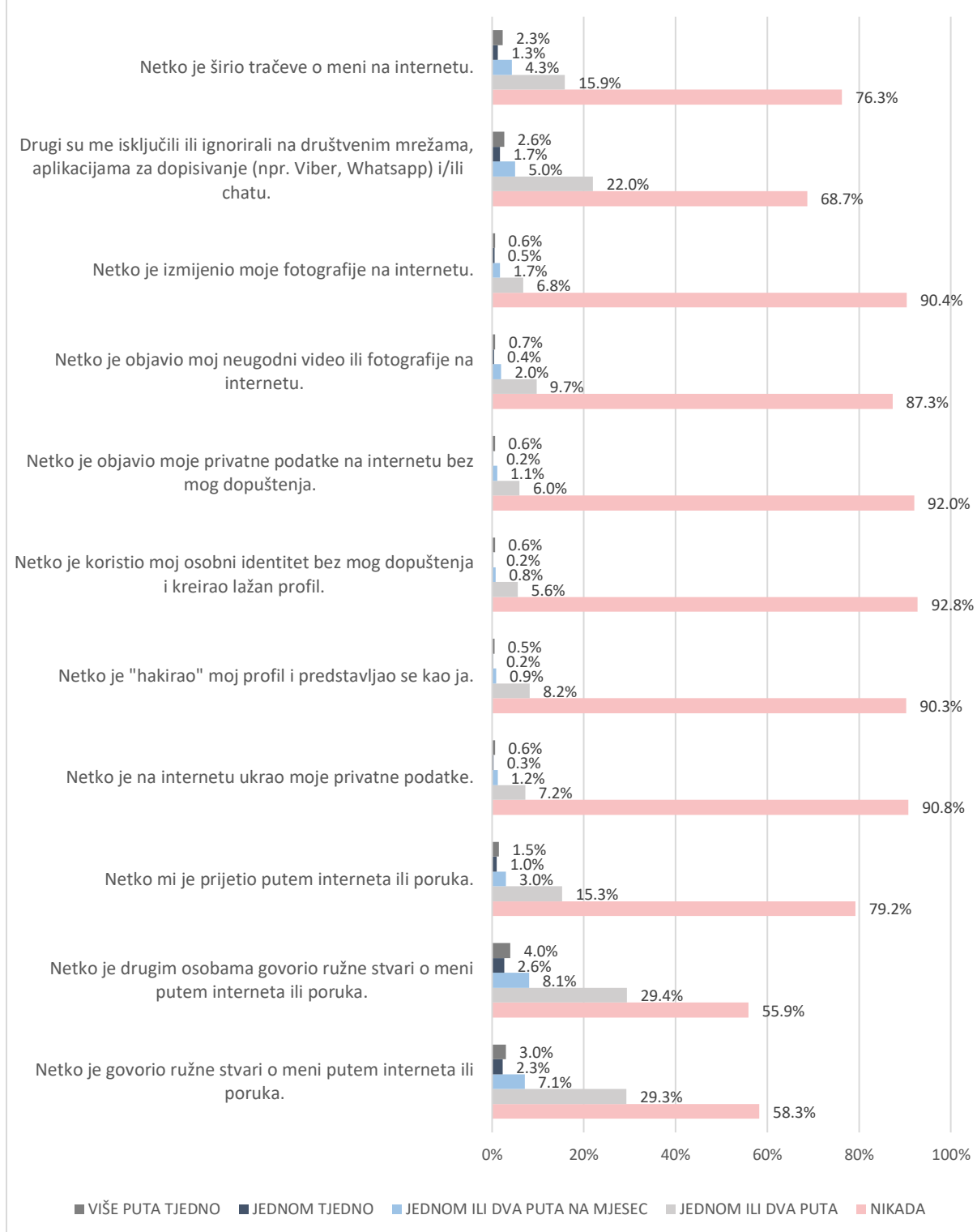
SLIKA 80. Razlike u počinjenom vršnjačkom nasilju s obzirom na vrstu srednje škole koju učenici pohađaju

Učenici koji pohađaju gimnazije izvještavaju da čine nešto manje ukupnog tradicionalnog vršnjačkog nasilja od učenika koji pohađaju četverogodišnje ili petogodišnje strukovne škole, dok nema drugih značajnih razlika u količini počinjenog nasilja s obzirom na vrstu škole koju učenici pohađaju (Slika 80). Učenici koji pohađaju gimnazije izvještavaju o manjoj količini počinjenog tjelesnog nasilja od učenika koji pohađaju četverogodišnje ili petogodišnje srednje strukovne škole te trogodišnje srednje strukovne škole među kojima nema navedenih razlika u činjenju tjelesnog nasilja. Učenici koji pohađaju gimnazije i trogodišnje srednje strukovne škole izvještavaju o manjoj količini počinjenog verbalnog nasilja u odnosu na učenike koji pohađaju četverogodišnje ili petogodišnje srednje strukovne škole.

Elektroničko nasilje kod učenika srednjih škola

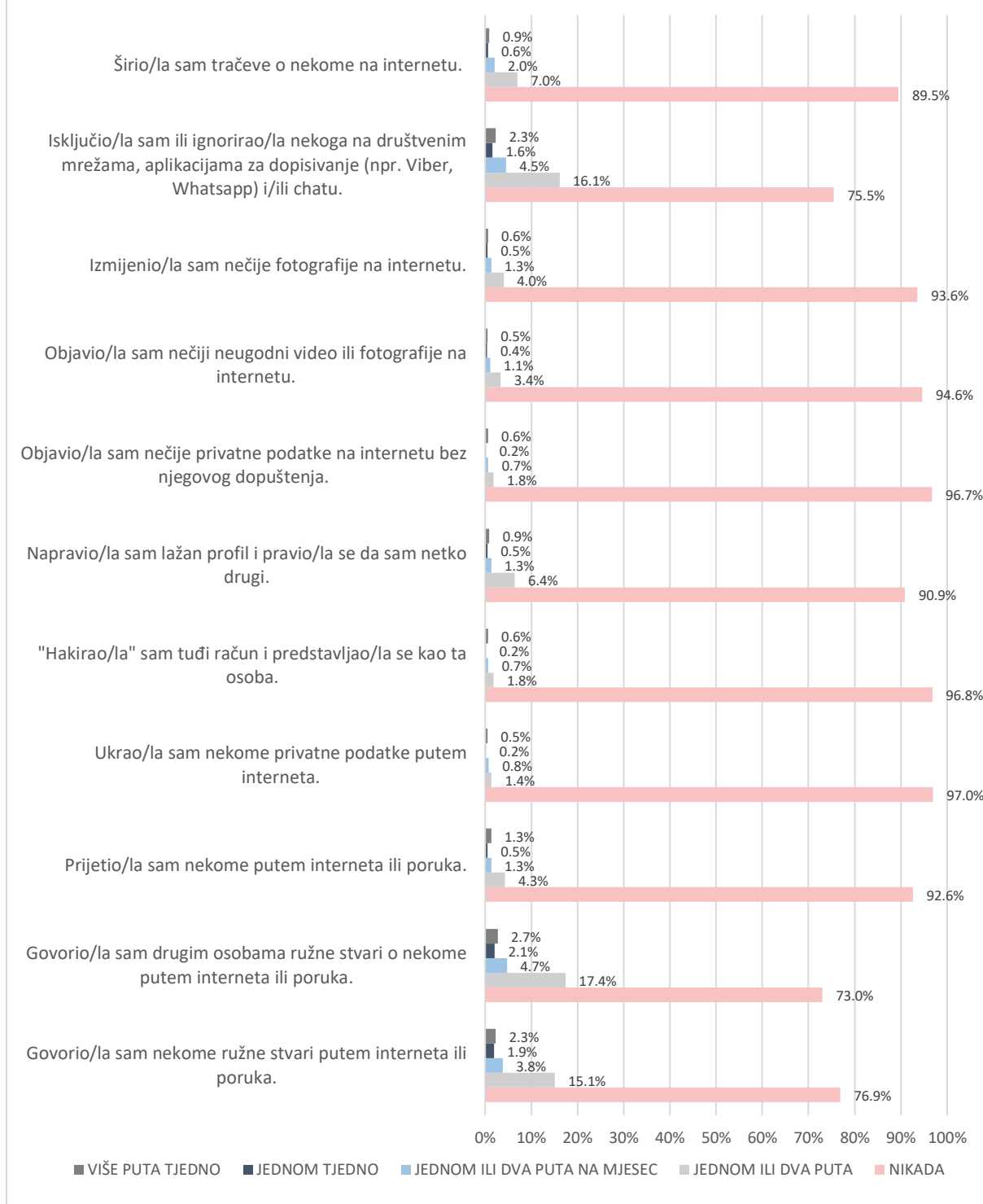
Istraživanjem je analizirana izloženost učenika elektroničkom nasilju, kako u ulozi žrtve tako i počinitelja različitih oblika elektroničkog nasilja. Iako većina srednjoškolaca nikada nije doživjela elektroničko nasilje, pojedini oblici elektroničkog nasilja doživljeni su prosječno češće od drugih. Tako je najučestalije doživljeno elektroničko nasilje koje se tiče govorenja (drugima) ružnih stvari putem interneta ili poruka o nekome, isključivanja ili ignoriranja na društvenim mrežama, aplikacijama za dopisivanje i/ili na chatu, te širenja tračeva na internetu (Slika 81). Ujedno, iako se većina srednjoškolaca izjašnjava da nisu nikad počinili elektroničko nasilje, među oblicima elektroničkog nasilja koje su počinili prosječno su najučestaliji govorenje (drugim) osobama ružnih stvari o nekome putem interneta ili poruka, isključivanje ili ignoriranje nekoga na društvenim mrežama, aplikacijama za dopisivanje i/ili chatu te širenje tračeva o nekome na internetu (Slika 82). Među najrjeđe doživljenim oblicima nalaze se krađa osobnog identiteta, objava privatnih podataka na internetu i krađa privatnih podataka, dok se među najrjeđe počinjenim oblicima elektroničkog nasilja nalaze krađa privatnih podataka, „hakiranje“ tuđeg računara i objava nečijih privatnih podataka na internetu bez njegovog/njezinog dopuštenja.

IZLOŽENOST ELEKTRONIČKOM NASILJU U ULOZI ŽRTVE NASILJA - SŠ

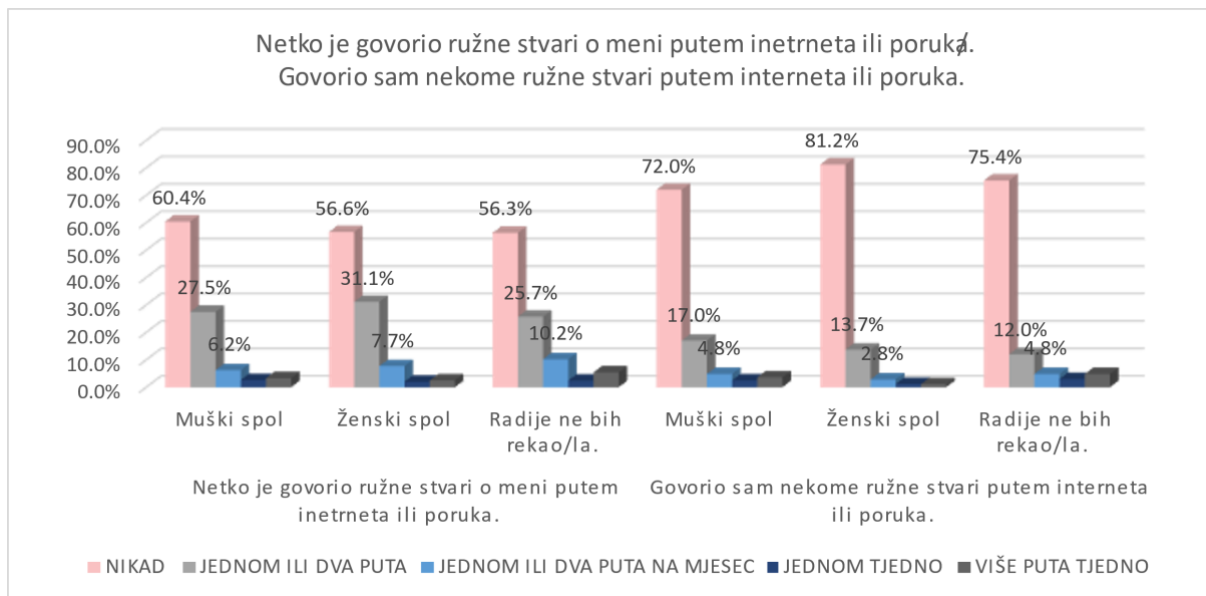
SLIKA 81. Izloženost elektroničkom nasilju kod srednjoškolaca – uloga žrtve

IZLOŽENOST ELEKTRONIČKOM NASILJU U ULOZI POČINITELJA NASILJA - SŠ

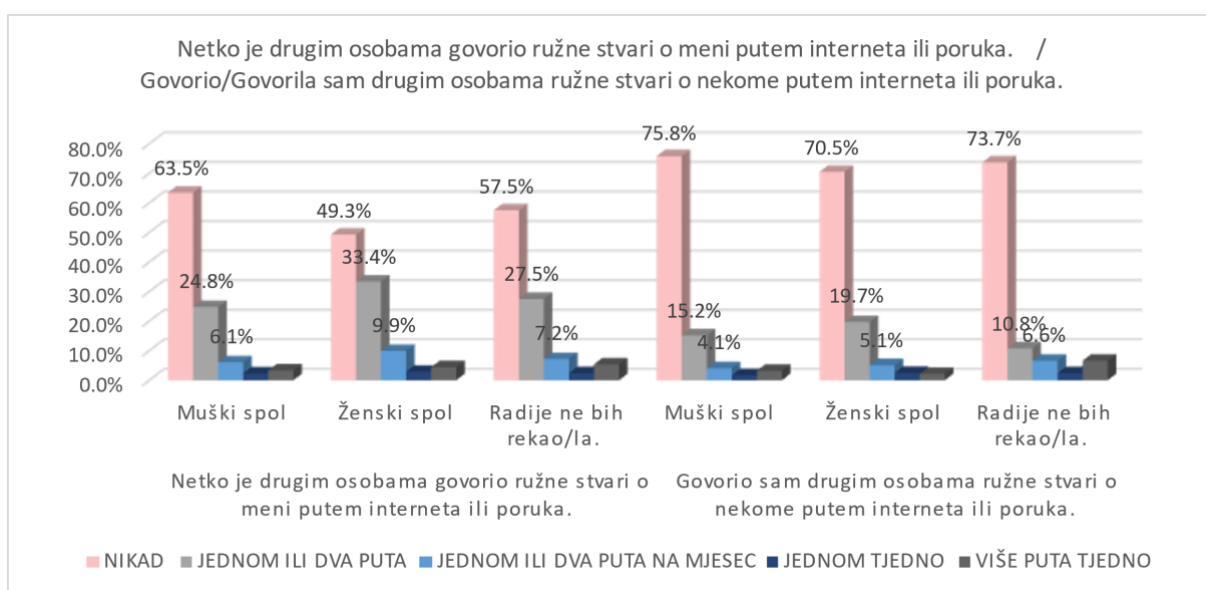
SLIKA 82. Izloženost elektroničkom nasilju kod srednjoškolaca – uloga počinitelja nasilja

Srednjoškolci/ke se češće nalaze u ulozi žrtve nego počinitelja nasilja kada je u pitanju govorenje nekome ružnih stvari putem interneta ili poruka (Slika 83).

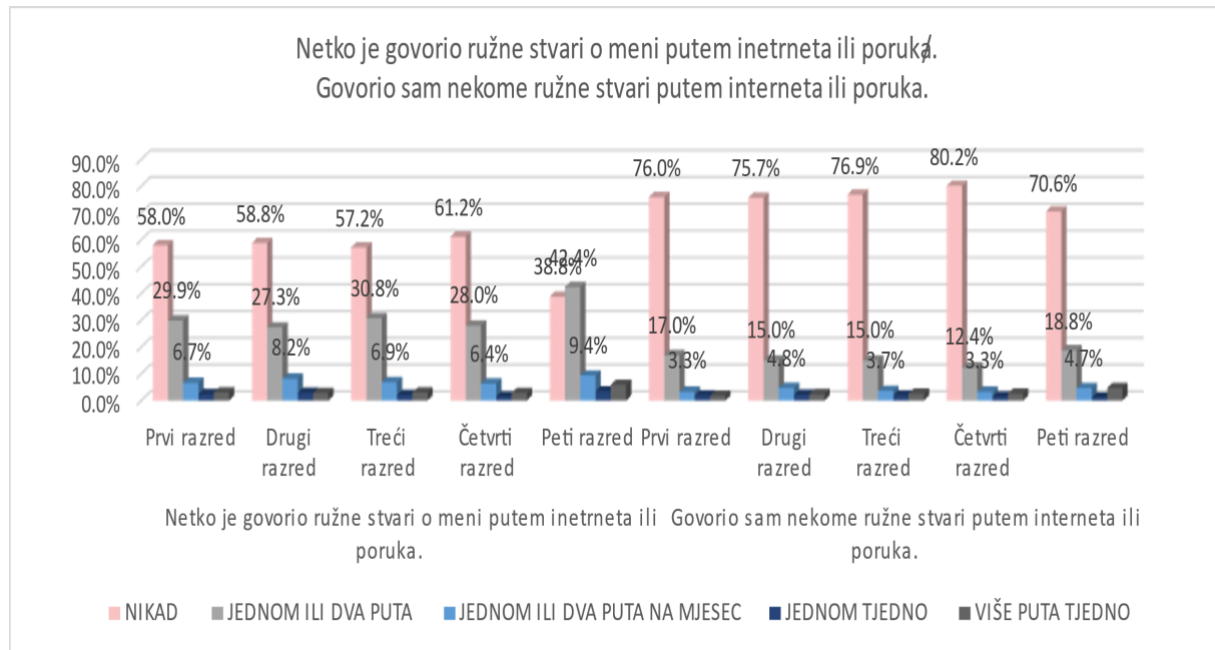
SLIKA 83. Govorenje ružnih stvari nekome putem interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Tako je 41,7% učenika i učenica u protekla dva mjeseca barem jednom ili dvaput doživjelo da je netko o njoj ili njemu govorio ružno putem interneta ili poruka, dok je 23,1% njih priznalo da je govorio/la ružno o nekome preko interneta ili poruka barem jednom ili dvaput u protekla dva mjeseca. Pri tom je nešto više srednjoškolki (31,1%) to doživjelo u usporedbi sa srednjoškolcima (27,5%), dok je nešto više srednjoškolaca to počinilo (17%) u usporedbi sa srednjoškoljkama (13,7%).

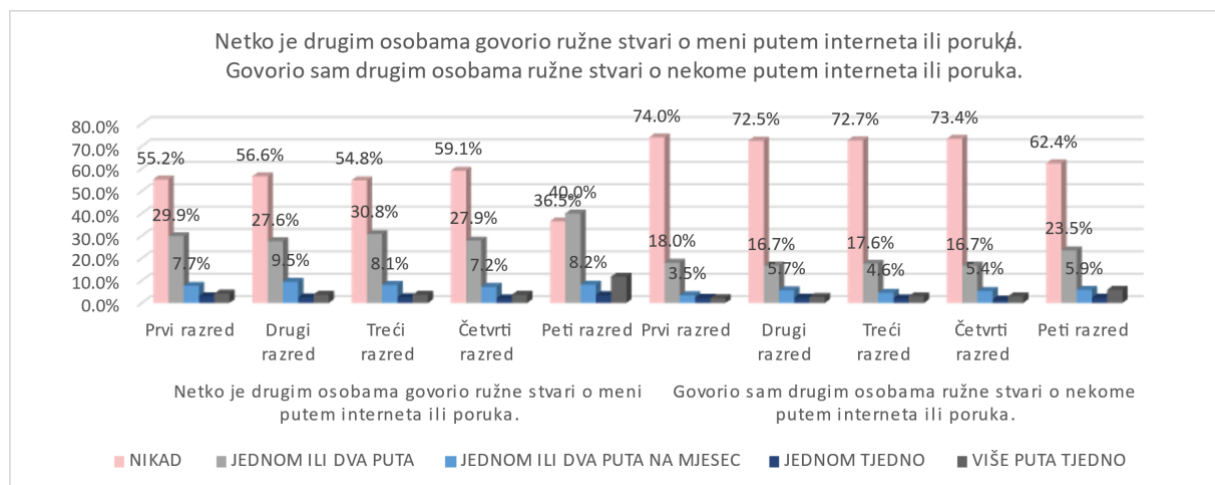

SLIKA 84. Ružno govorenje drugim osobama putem interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Slično, 44,1% učenika i učenica je u protekla dva mjeseca minimalno jednom ili dvaput doživjelo da je netko drugim osobama govorio ružne stvari o njima putem interneta ili poruka, dok je 26,9% to počinilo barem jednom ili dvaput u protekla dva mjeseca (Slika 84). Pri tom, među srednjoškolcima je 24,8% žrtava, dok među srednjošolkama 33,4%. Kod počinjenja barem jednom ili dvaput u protekla dva mjeseca, 15,2% počinitelja je muškog spola, dok je 19,7% počinitelja ženskog spola. Razlike prema razredu nalaze se na Slici 85 i 86.

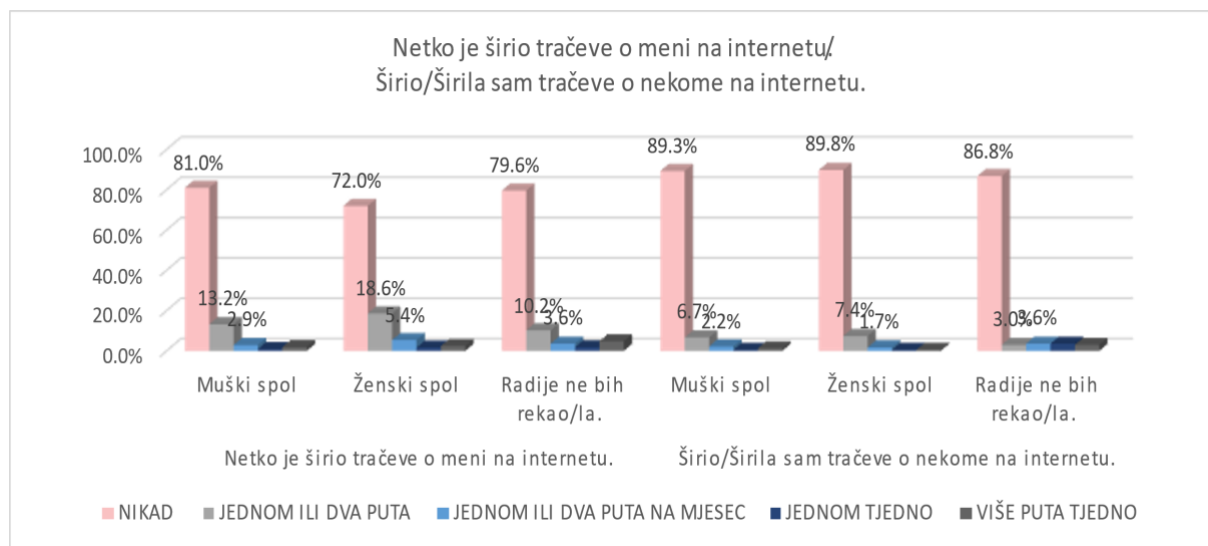

SLIKA 85. Govorenje ružnih stvari nekome putem interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

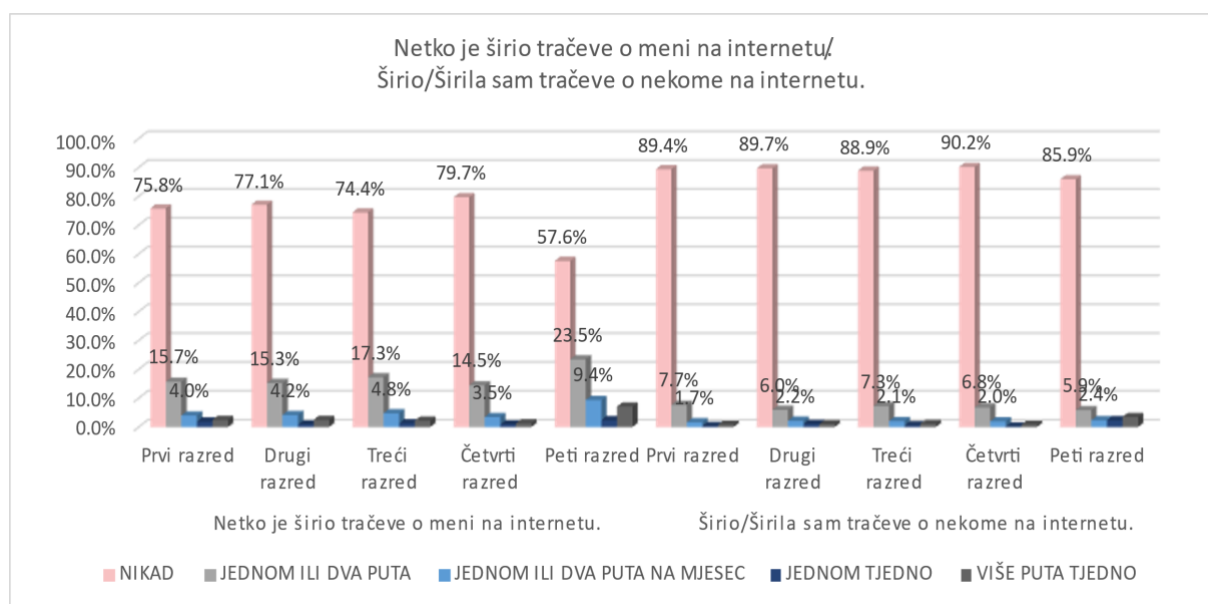
SLIKA 86. Ružno govorenje drugim osobama putem interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

U protekla dva mjeseca 15,9% učenika i učenica je doživjelo jednom ili dva puta da je netko širio tračeve o njemu/njoj na internetu, 4,3% je to doživjelo jednom ili dva puta na mjesec, 1,3% jednom tjedno, a 2,3% više puta tjedno (Slika 87). Srednjoškolke su nešto učestalije žrtve (18,6%) od srednjoškolaca (13,2%), dok i srednjoškolci (6,7%) i srednjoškolke (7,4%) podjednako učestalo šire tračeve o drugima na internetu. Kad je riječ o širenju tračeva u protekla dva mjeseca, 7% učenika i učenica priznaje da je širio/la tračeve o drugima jednom ili dva puta, 2% jednom ili dva puta na mjesec, 0,6% jednom tjednom, a 0,9% više puta tjedno.

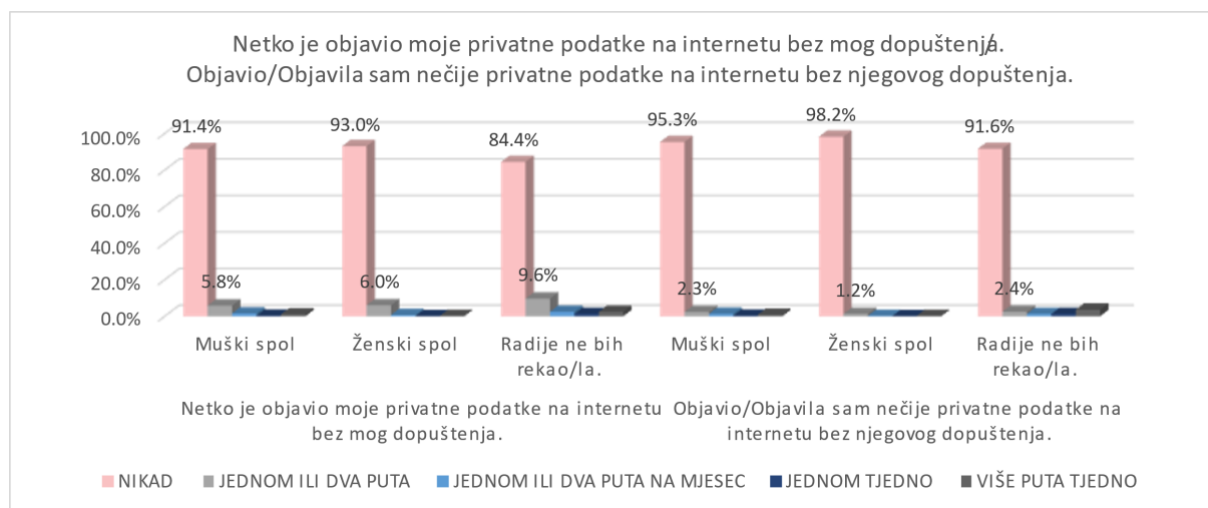
SLIKA 87. Širenje tračeva preko interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Kad je riječ o razredu ispitanika, učenici i učenice učestalije doživljavaju širenje tračeva, nego što ih šire (Slika 88). Rasprostranjenost ovog oblika elektroničkog nasilja podjednaka je po razredima, nešto malo veća učestalost u trećem razredu srednje škole.

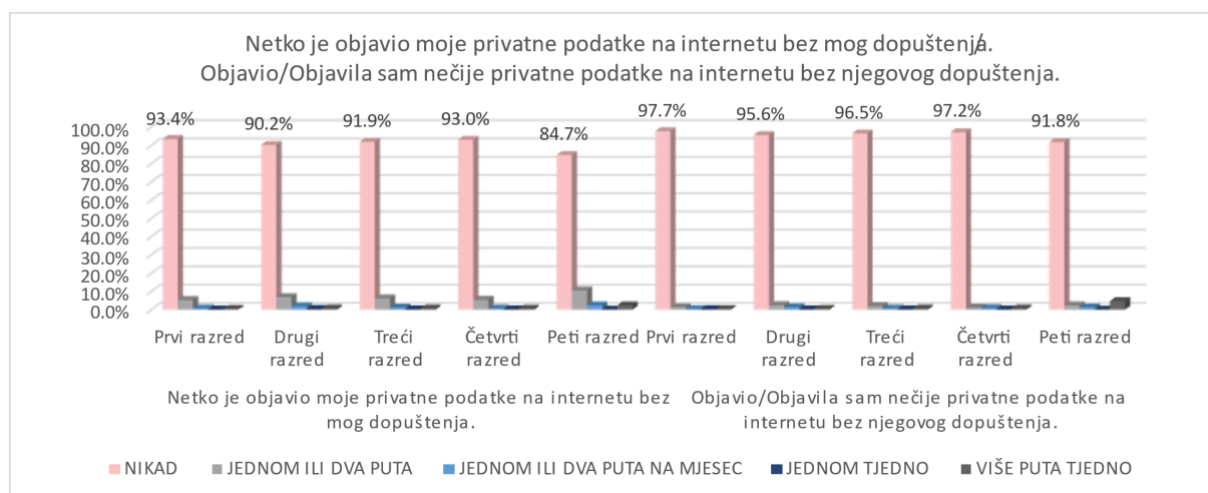

SLIKA 88. Širenje tračeva preko interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Jedan od oblika elektroničkog nasilja podrazumijeva i dijeljenje osobnih podataka bez dopuštenja osobe na koju se ti podaci odnose. Ukupno 6% učenika i učenica je doživjelo u protekla dva mjeseca jednom ili dvaput da je netko objavio privatne podatke o njemu/njoj na internetu bez njihova dopuštenja, dok da su isto počinili priznaje 1,8% njih (Slika 89). Nešto su više vrijednosti za doživljavanje ovog djela, nego za njegovo činjenje. Prema spolu, podjednako ga doživljavaju pripadnici oba spola, dok muški spol nešto učestalije čini ovo djelo od ženskog.

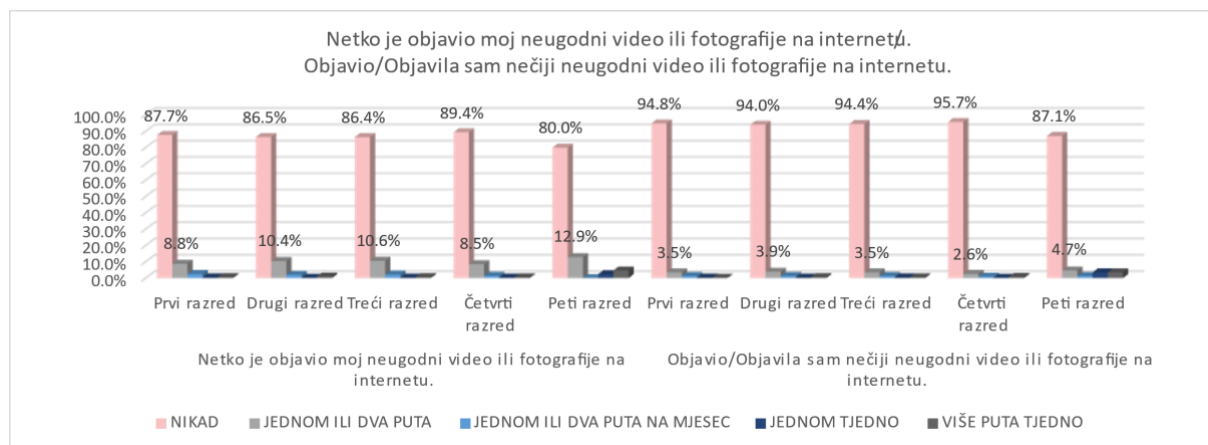
SLIKA 89. Objava privatnih podataka na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

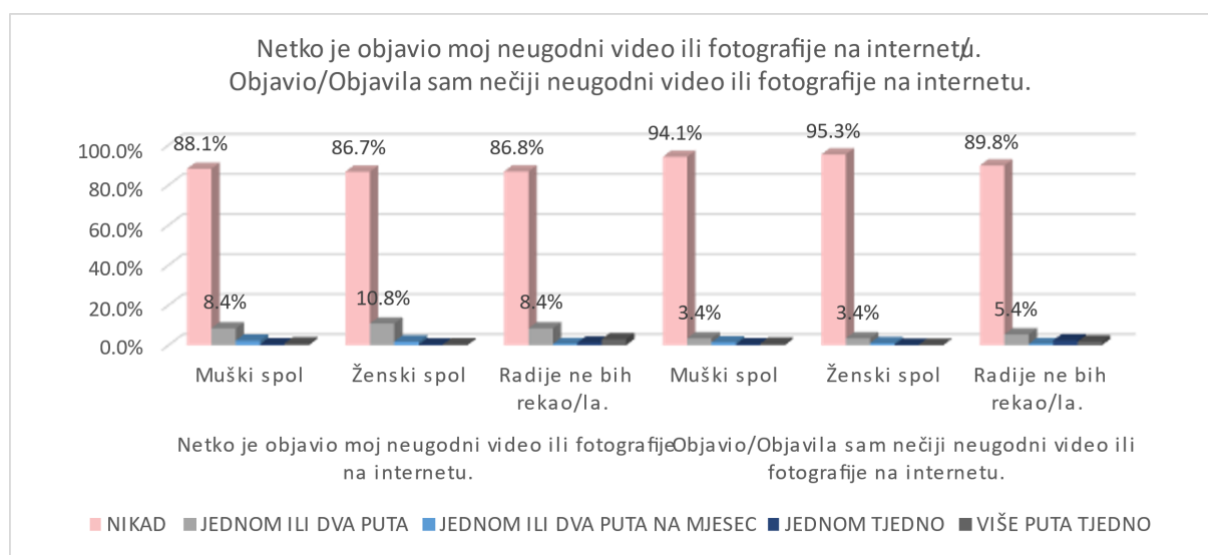
SLIKA 90. Objava privatnih podataka na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Da su u protekla dva mjeseca objavili nečiji neugodni video odnosno fotografije, priznalo je 5,4% ispitanika, od čega je 3,4% njih to napravilo jednom ili dvaput, 1,1% jednom ili dva puta na mjesec, 0,4% jednom tjedno, a 0,5% više puta tjedno. Istovremeno, isto ponašanje

doživjelo je 12,8% učenika i učenica, u protekla dva mjeseca od čega njih 0,7% više puta tjedno. Pri tom, ovo ponašanje nešto učestalije se doživljava u drugom, trećem i petom razredu srednje škole, dok se nešto rjeđe čini u četvrtom razredu nego u drugim razredima srednje škole (Slika 91). Podjednako je čine i srednjoškolci i srednjoškolke, dok srednjoškolke su nešto češće žrtve (10,8% barem jednom ili dvaput u prethodna dva mjeseca) od srednjoškolaca (8,4%) (Slika 92).

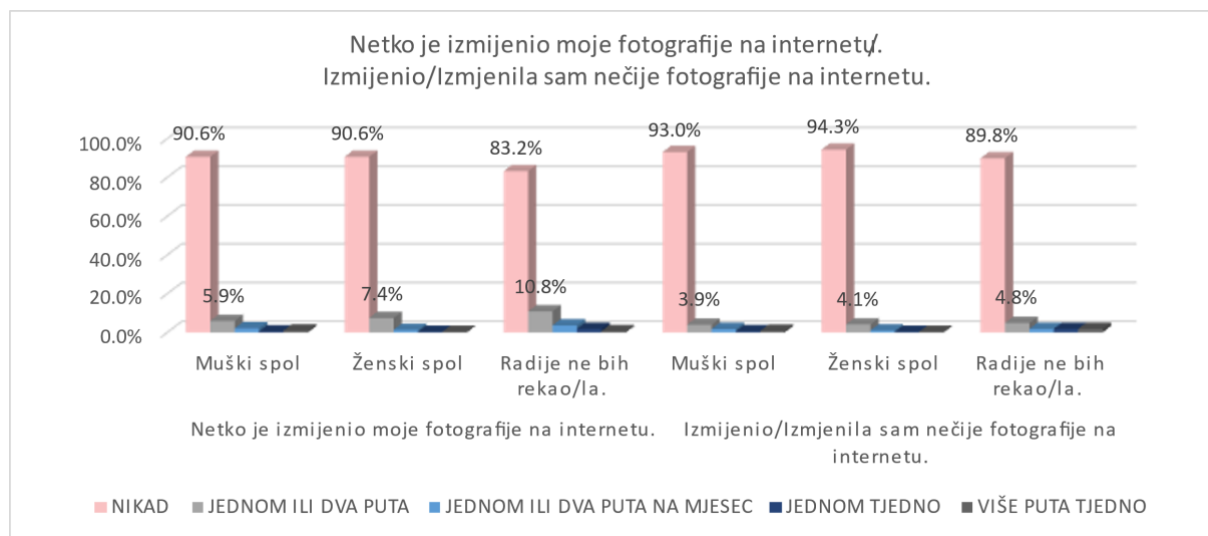
Slika 91. Objava neugodnog videa ili fotografije na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

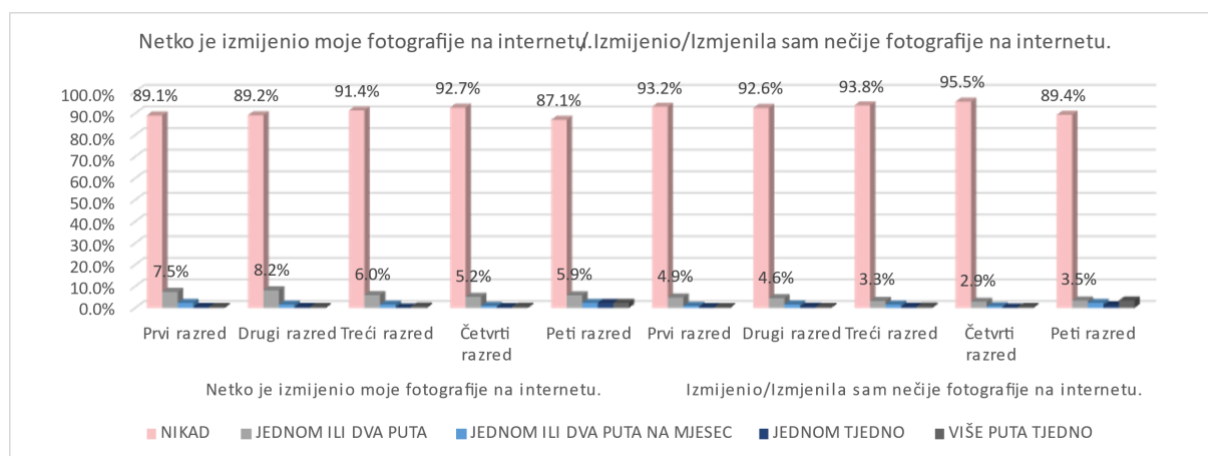
SLIKA 92. Objava neugodnog videa ili fotografije na internetu - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Ukupno 9,6% učenika i učenica je doživjelo da je netko izmijenio njihove/njezine fotografije na internetu u protekla dva mjeseca, od čega 0,6% njih to doživljava više puta tjedno (Slika 93). S druge strane, 6,4% učenika i učenica priznaje da je nekome izmijenio/la fotografije na internetu u protekla dva mjeseca. Takvo ponašanje doživjelo je 5,9% svih srednjoškolaca jednom ili dva puta u protekla dva mjeseca, te 7,4% svih srednjoškolki. S druge strane, 4,1%

srednjoškolkki priznaje da je to napravilo u usporedbi s 3,9% srednjoškolaca. Razlike prema razredu vidljive su na Slici 94.

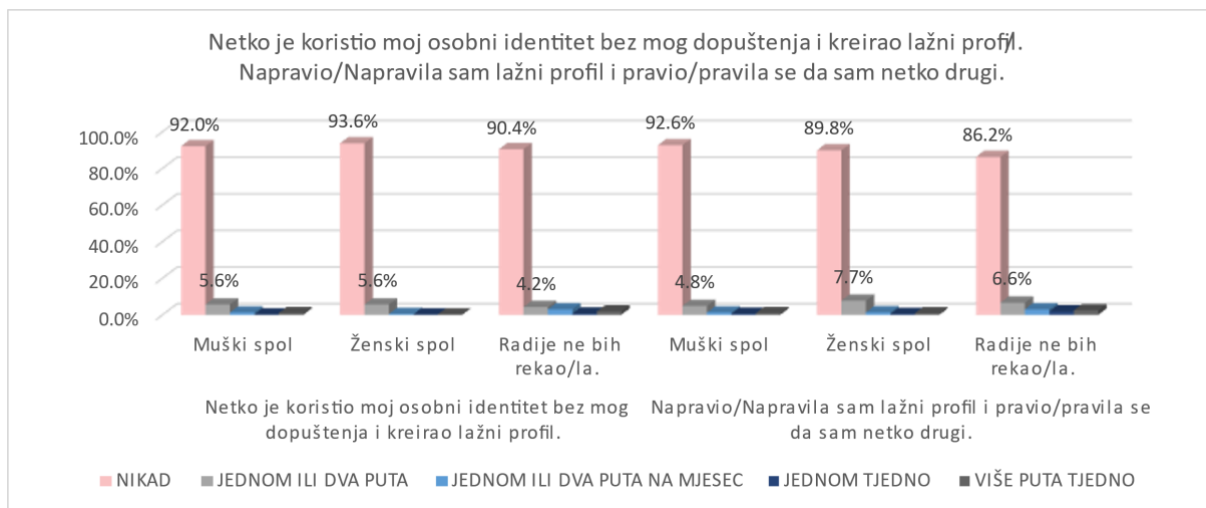

SLIKA 93. Mijenjanje tuđih fotografija na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

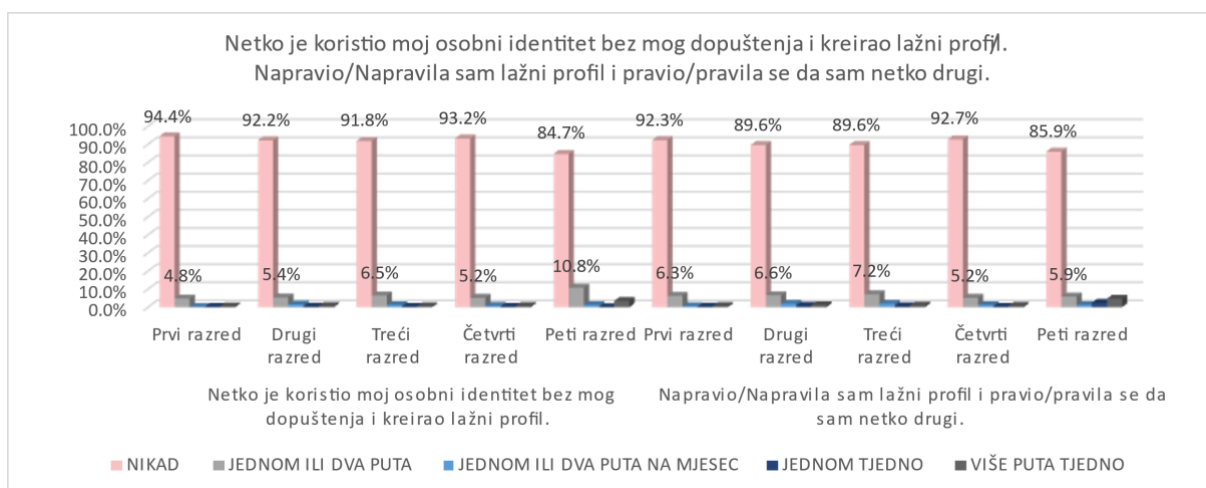

Slika 94. Mijenjanje tuđih fotografija na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Ukupno 7,2% učenika i učenica je doživjelo u protekla dva mjeseca da je netko koristio njihov osobni identitet i bez njihova dopuštenja kreirao lažni profil (Slika 95). Nasuprot tome, istu radnju na štetu drugoga počinilo je u protekla dva mjeseca 9.1% učenika i učenica. Srednjoškolkci i srednjoškolke jednako učestalo doživljavaju ovaj oblik elektroničkog nasilja, dok ga srednjoškolke (7,7%) nešto češće čine od srednjoškolaca (4,8%). Nešto je malo veća učestalost korištenja nečijeg osobnog identiteta u drugom, trećem, četvrtom i petom razredu srednje škole, nego u prvom, dok kad je riječ o počinjenju ovog djela, najveća učestalost je u trećem razredu srednje škole (Slika 96).

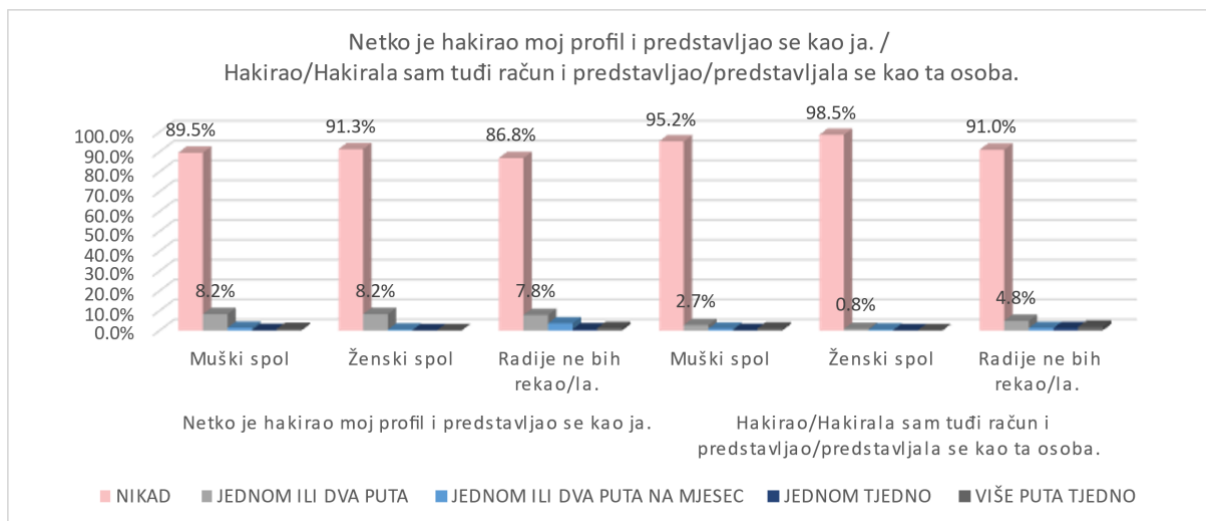

SLIKA 95. Kreiranje lažnih profila – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

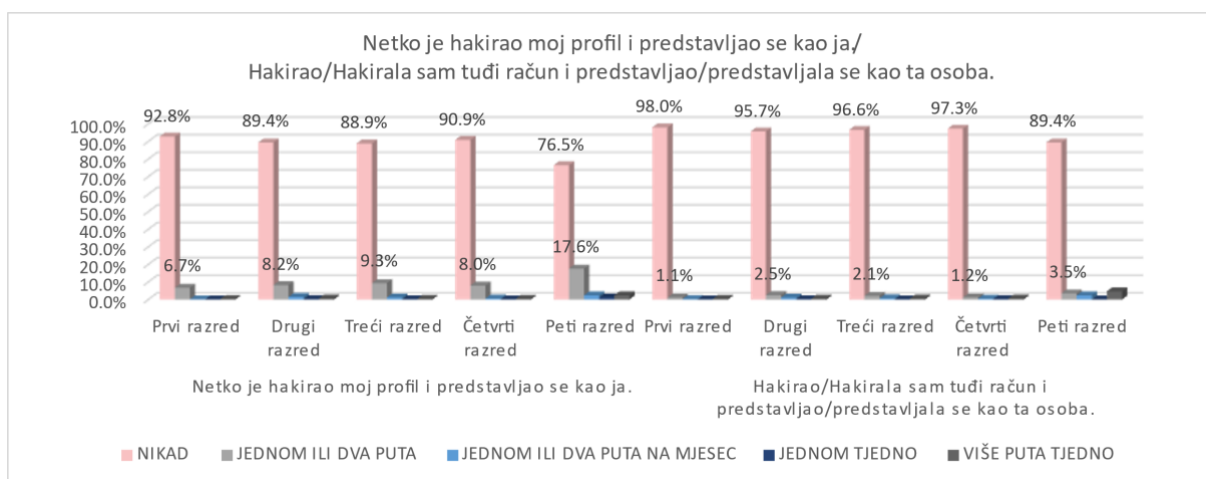

Slika 96. Kreiranje lažnih profila – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Ukupno je 9,8% učenika i učenica doživjelo da je netko „hakirao“ njihov profil i predstavljao se kao oni (Slika 97), dok istu radnju priznaje da je počinilo u prethodna dva mjeseca 3,3% ispitanika/ica. Srednjoškolci i srednjoškolke jednako učestalo doživljavaju ovaj oblik elektroničkog nasilja (8,2% jednom ili dva put u prethodna dva mjeseca), dok ga srednjoškolci (2,7%) nešto učestalije čine od srednjoškolki (0,8%). Ovaj oblik elektroničkog nasilja nešto je učestaliji u višim razredima srednje škole nego u prvom razredu srednje škole (Slika 98).

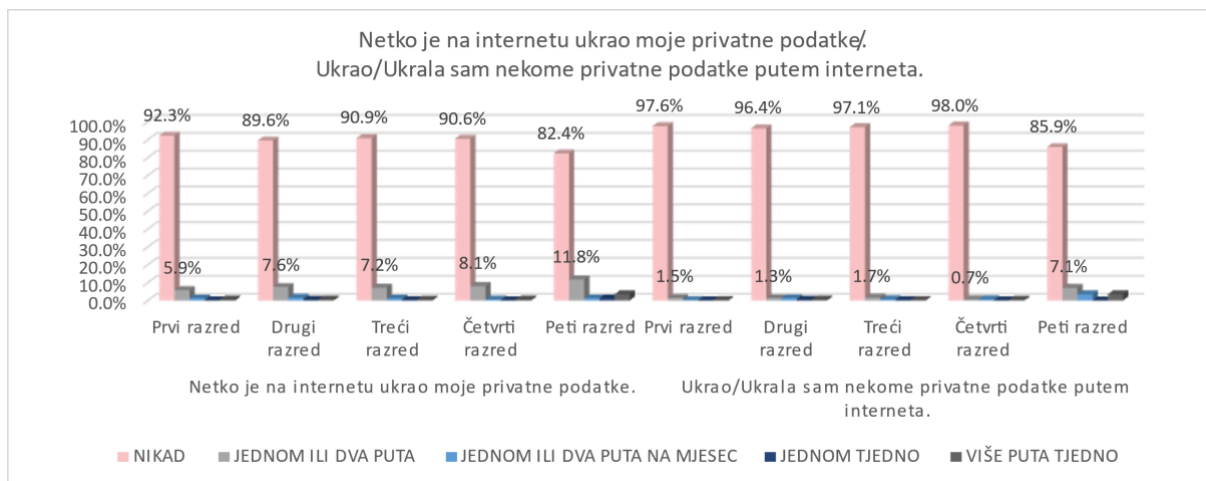

SLIKA 97. „Hakiranje“ profila – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

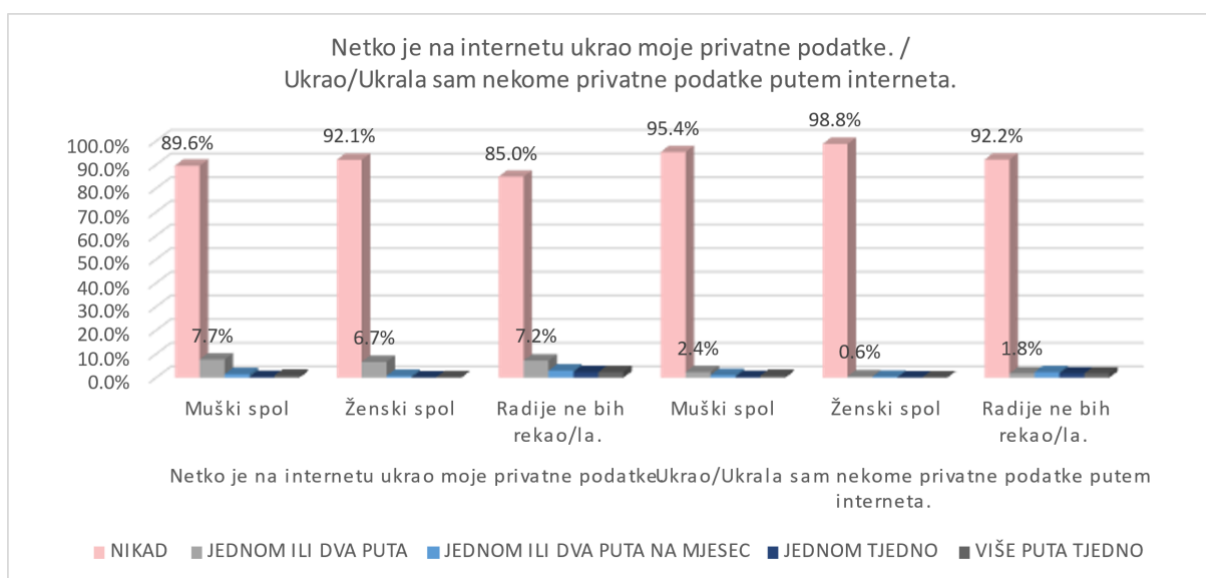

SLIKA 98. „Hakiranje“ profila - uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

Ukupno 9,3% ispitanika tvrdi da je netko na internetu ukrao njihove privatne podatke u protekla dva mjeseca (Slika 99), dok krađu tuđih privatnih podataka priznaje 2,9% ispitanika/ica. Srednjoškolci (2,4%) to nešto češće čine nego srednjoškolke (0,6%). Kad je riječ o doživljavanju ovog oblika elektroničkog nasilja, nešto je učestaliji u višim razredima srednje škole, nego u prvom razredu srednje škole (Slika 100).

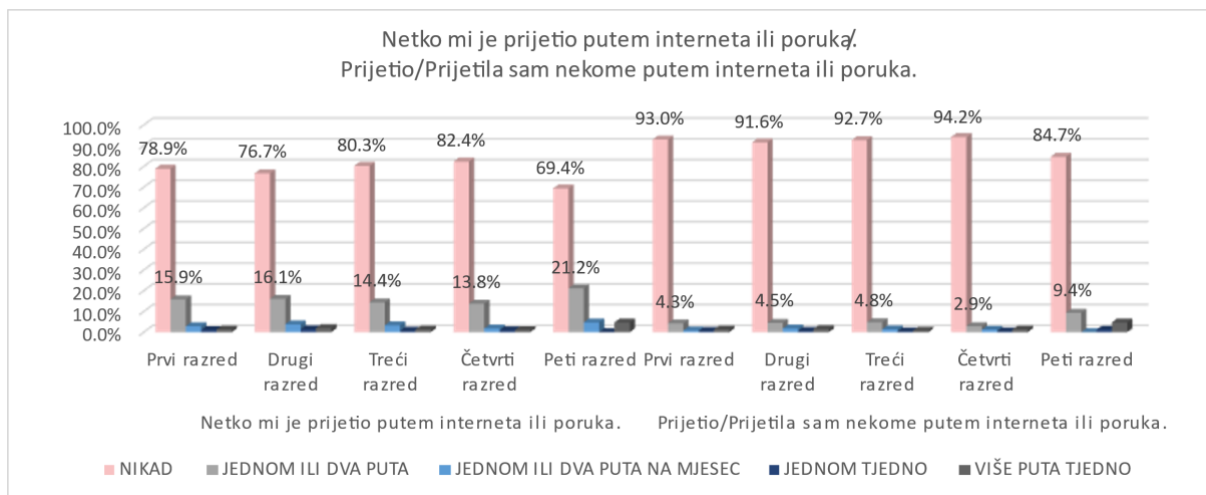

SLIKA 99. Krađa privatnih podataka putem interneta – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

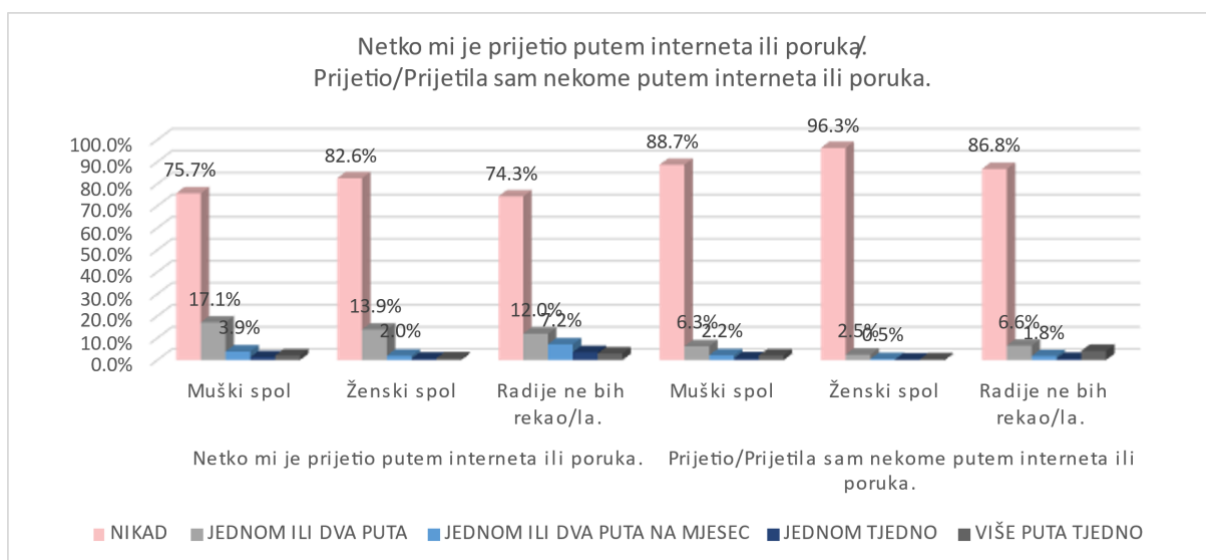

SLIKA 100. Krađa privatnih podataka putem interneta – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Čak svaki peti učenik i učenica (20,8%) tvrdi da im je u protekla dva mjeseca netko prijeto putem interneta ili poruka (Slika 101). Nasuprot tome, ukupno 7,4% njih priznaje da je prijeto drugima putem interneta ili poruka. Prijetnje nešto češće doživljavaju srednjoškolci (17,1%) od srednjoškolki (13,9%), ali ih srednjoškolci (6,3%) i nešto češće poduzimaju na štetu drugih od srednjoškolki (2,5%). Srednjoškolci i srednjoškolke podjednako doživljavaju i čine prijetnje u odnosu na razred, uz nešto nižu prevalenciju u četvrtom razredu srednje škole (Slika 102).

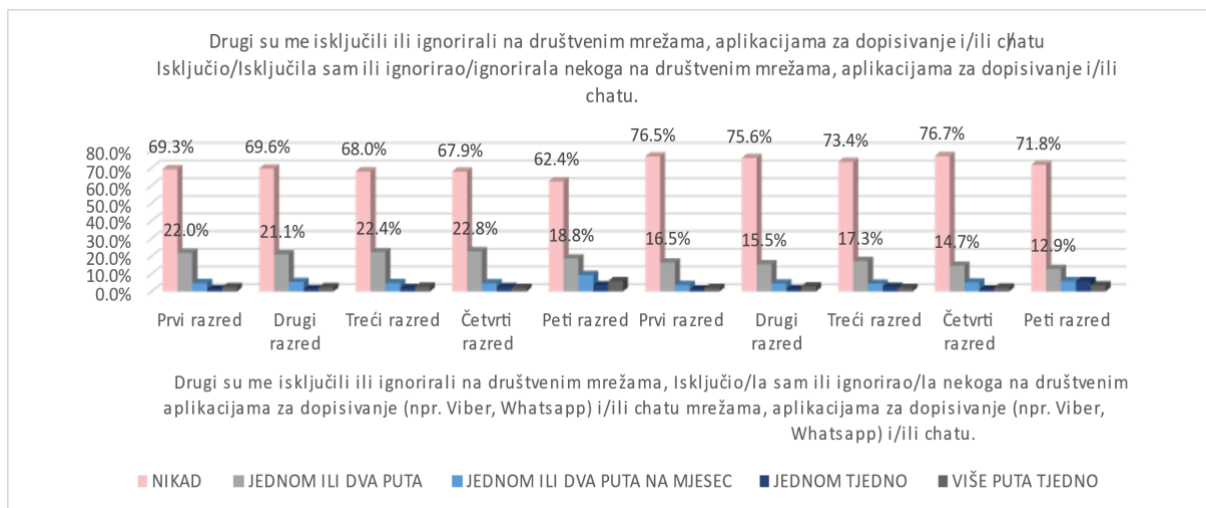

SLIKA 101. Prijetnje preko interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

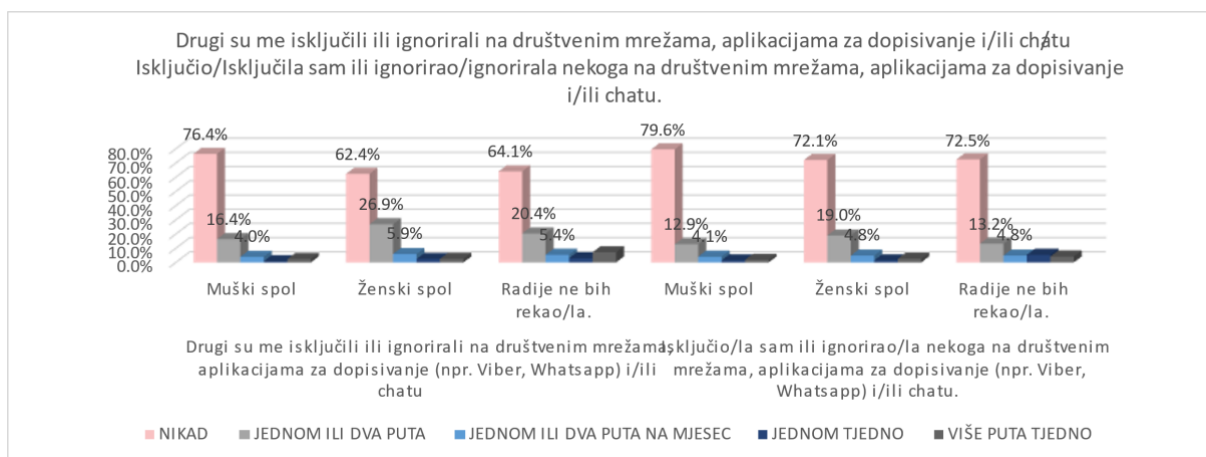

SLIKA 102. Prijetnje preko interneta ili poruka – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

Isključivanje ili ignoriranje na društvenim mrežama jedan je od najučestalijih oblika elektroničkog nasilja u ovom istraživanju. Tako je čak 31,3% srednjoškolaca/ki u protekla dva mjeseca doživjelo isključivanje ili ignoriranje na internetu (Slika 103), dok 24,5% srednjoškolci/ka priznaje da je u protekla dva mjeseca isključivao/ignorirao/la druge u aktivnostima na internetu. Srednjoškolci/ke su nešto učestalije žrtve ovog oblika elektroničkog nasilja nego što su počinitelji. Srednjoškolke su nešto češće žrtve (26,9%) od srednjoškolaca (16,4%), ali su ujedno i češće počiniteljice (19%) od srednjoškolaca (12,9%). Prema razredu, ovaj oblik elektroničkog nasilja podjednako je raspoređen (Slika 104) kad je riječ o doživljavanju. Kad je riječ o činjenju ovog oblika nasilja nešto je učestaliji u trećem razredu srednje škole nego u drugim razredima.

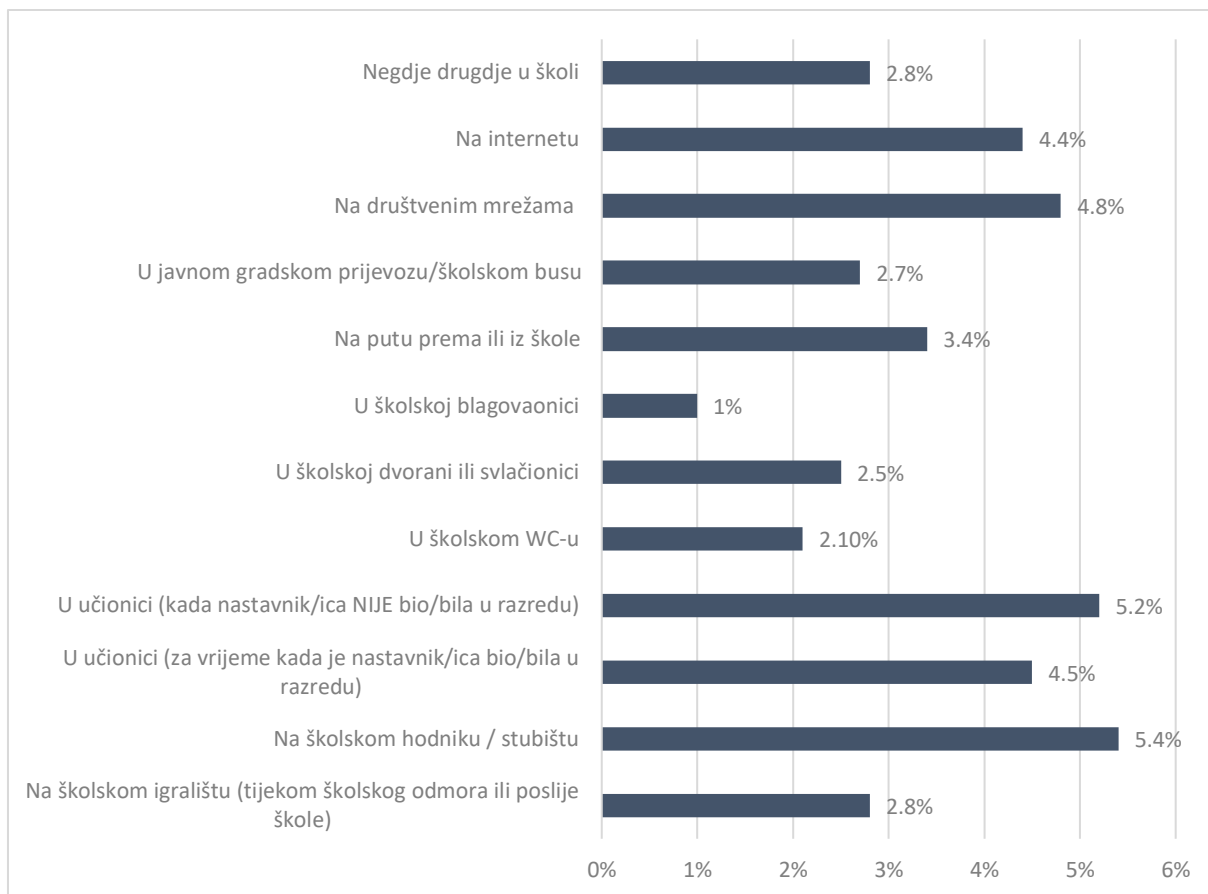
SLIKA 103. Isključivanje ili ignoriranje u aktivnostima na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na razred ispitanika

SLIKA 104. Isključivanje ili ignoriranje u aktivnostima na internetu – uloga žrtve i počinitelja nasilja s obzirom na spol ispitanika

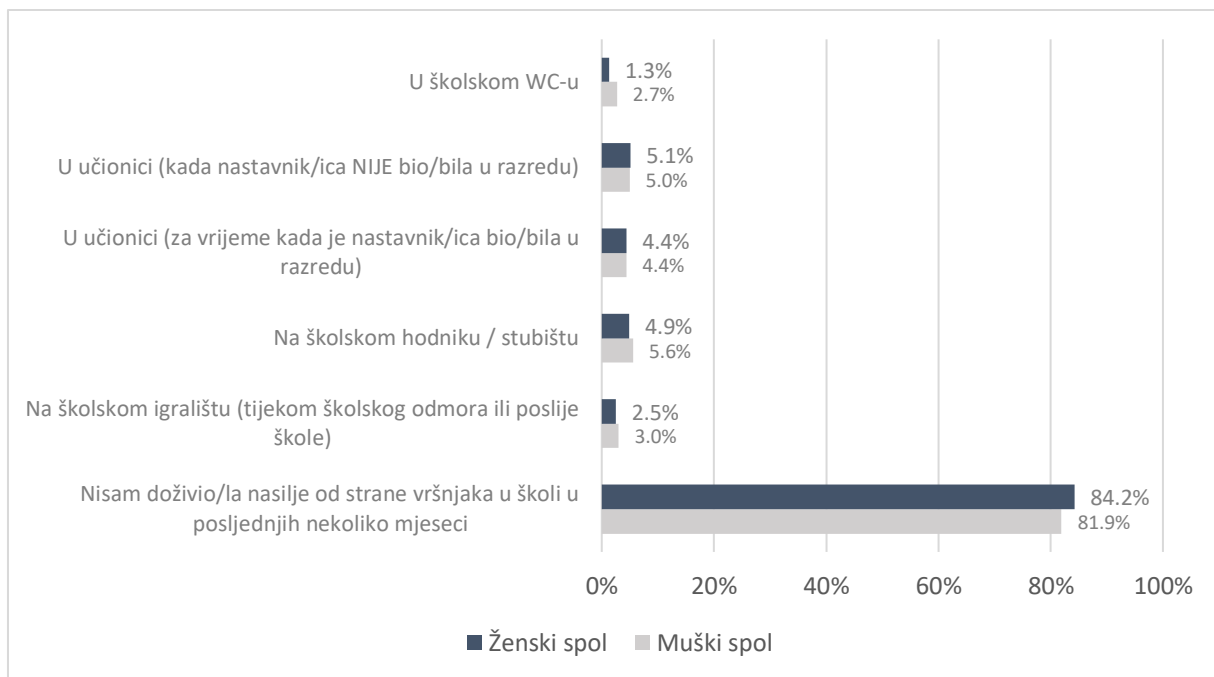
Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca

Učenci srednjih škola zamoljeni su da navedu sva mjesta na kojem su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi u prethodna 2 mjeseca. Kao najčešća mjesta na kojima su doživjeli vršnjačko nasilje navode: na školskom hodniku/stubištu (5,4%), u učionici (kada nastavnik/ica nije bio/bila u razredu (5,2%) i na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit) (4,8%) (Slika 105). Nadalje, 2,8% učenika srednjih škola navodi da su vršnjačko nasilje doživjeli na nekim drugim mjestima u školi, a kao primjere navode: oko škole, ispred škole, na stanici za autobus, na vježbama, pod klupom, ispred dućana za vrijeme velikog odmora, na praksi, u svlačionici.

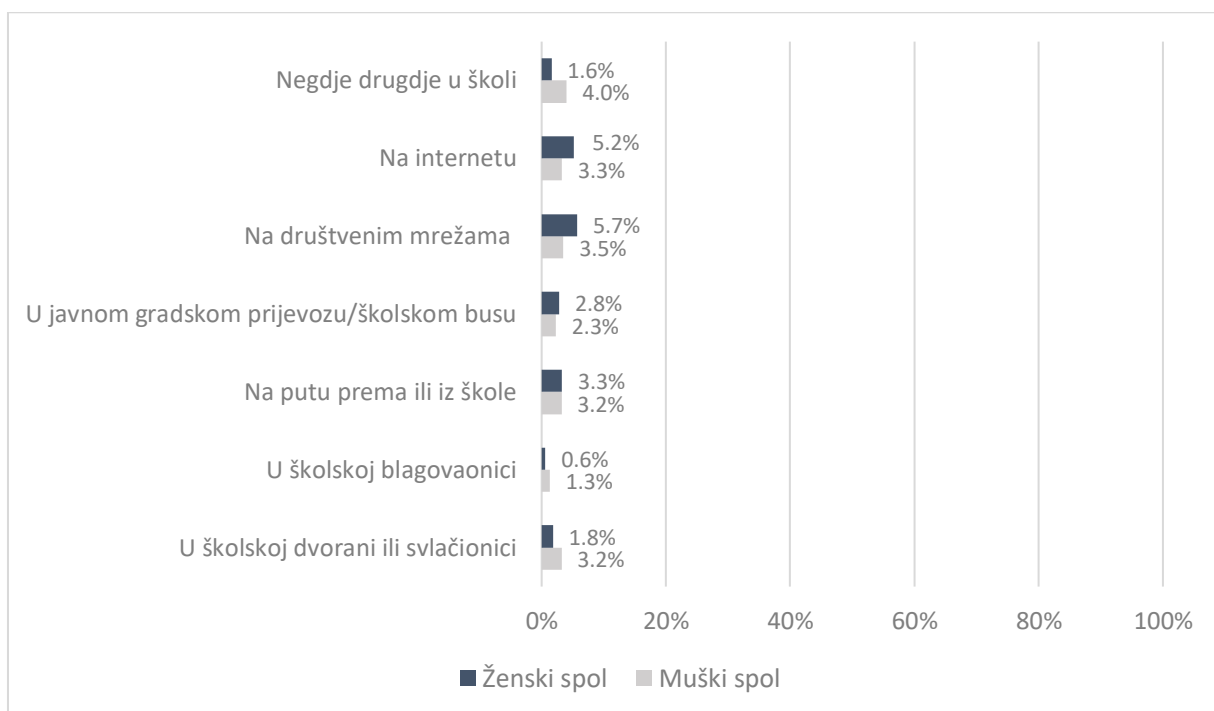

SLIKA 105. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja

Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike u doživljenom vršnjačkom nasilju na sljedećim mjestima: u školskom wc-u, u školskoj dvorani i svlačionici, u javnom gradskom prijevozu/školskom busu, na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit), na internetu (npr. putem e-mail-a, chata ili aplikacija za dopisivanje poput Viber, Whatsapp) i negdje drugdje u školi. Pri tome, veći broj mladića u odnosu na djevojke navodi da su doživjeli vršnjačko nasilje u školskom wc-u, u školskoj dvorani ili svlačionici ili negdje drugdje u školi. S druge strane, veći broj djevojaka u odnosu na mladiće navodi da su doživjele vršnjačko nasilje u javnom gradskom prijevozu/školskom busu, na društvenim mrežama i na internetu (Slika 106 i 107).

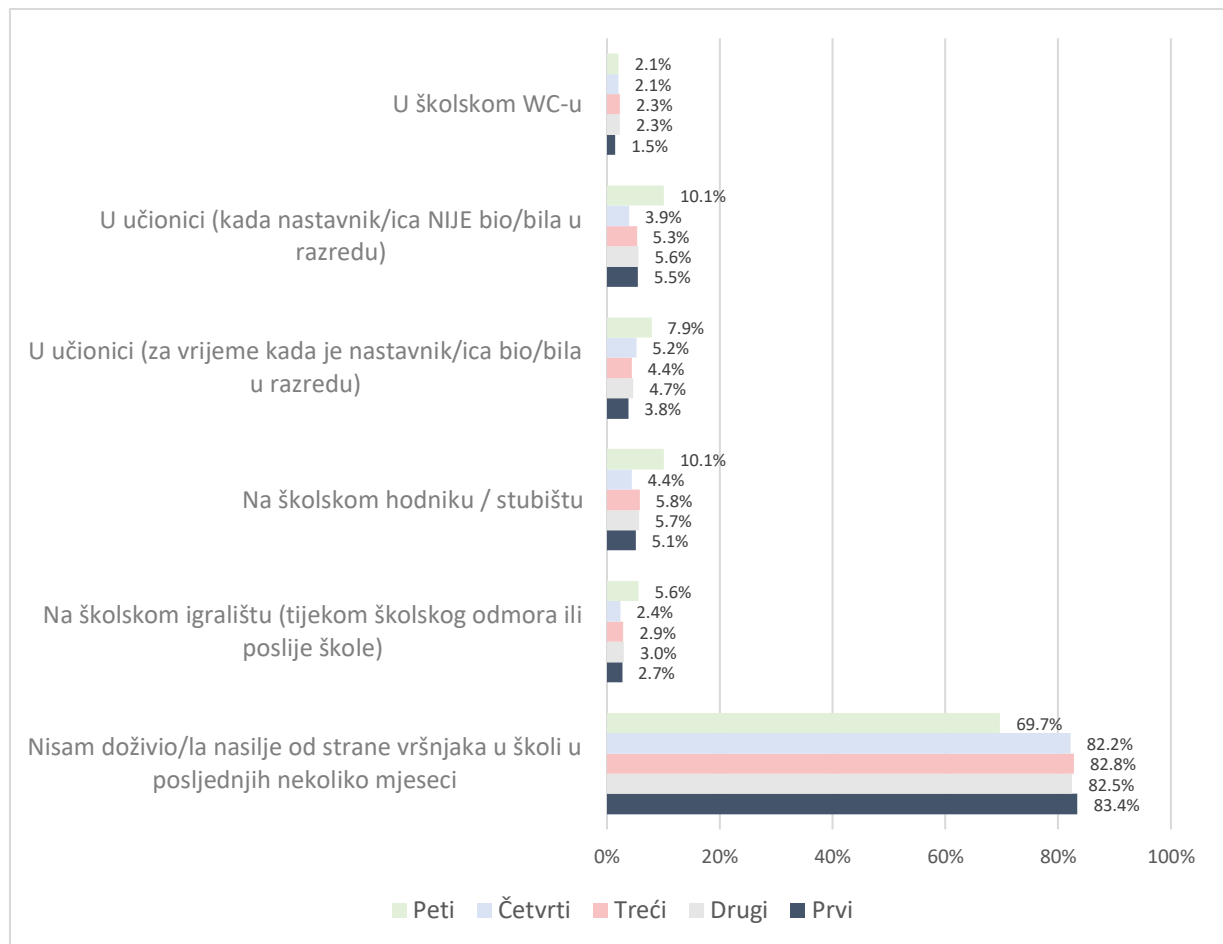
SLIKA 106. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (1) – razlike po spolu

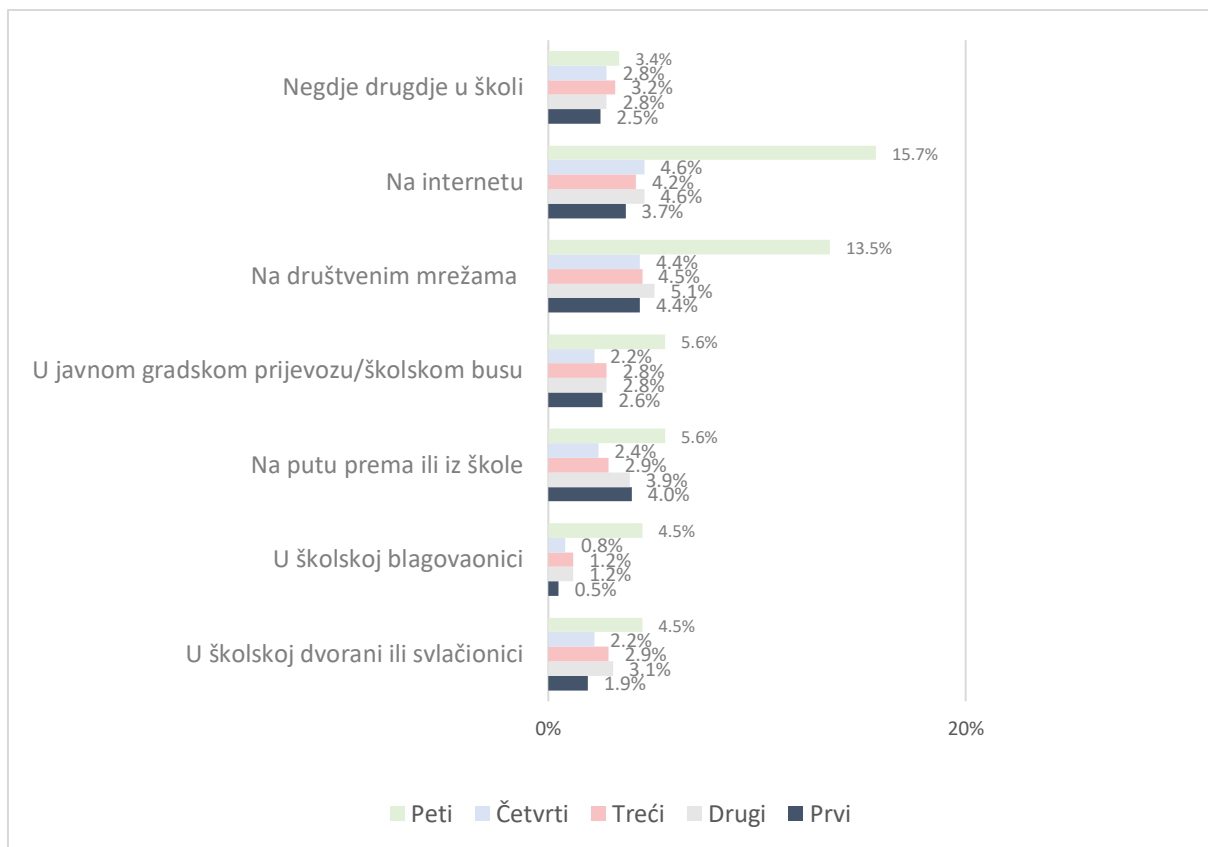
SLIKA 107. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (2) – razlike po spolu

Analizom rezultata utvrđeno je kako između učenika koji navode da nisu doživjeli vršnjačko nasilje u posljednjih nekoliko mjeseci u školi postoje statistički značajne razlike između sudionika istraživanja po razredima. Ujedno, obradom rezultata utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike između sudionika istraživanja po razredima na sljedeće navedenim mjestima na kojima su doživjeli vršnjačko nasilje: u školskoj blagovaonici, na društvenim mrežama i na internetu (vidi Slike 108 i 109). Između učenika 1. i 2. razreda te između 1. i 3

razreda, koji su doživjeli nasilje u školskoj blagovaonici, postoje statistički značajne razlike, na način da su na tom mjestu češće nasilje doživjeli učenici 2. i 3. razreda srednje škole, od učenika 1. razreda srednje škole.

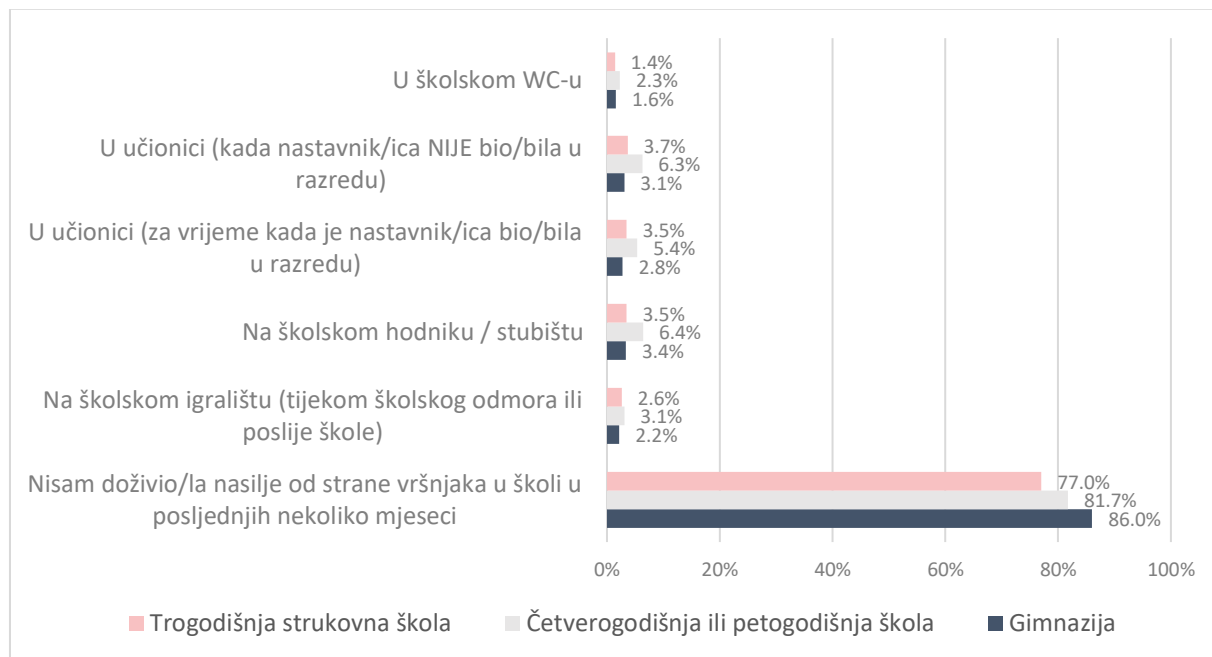
SLIKA 108. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (1) – razlike po razredu

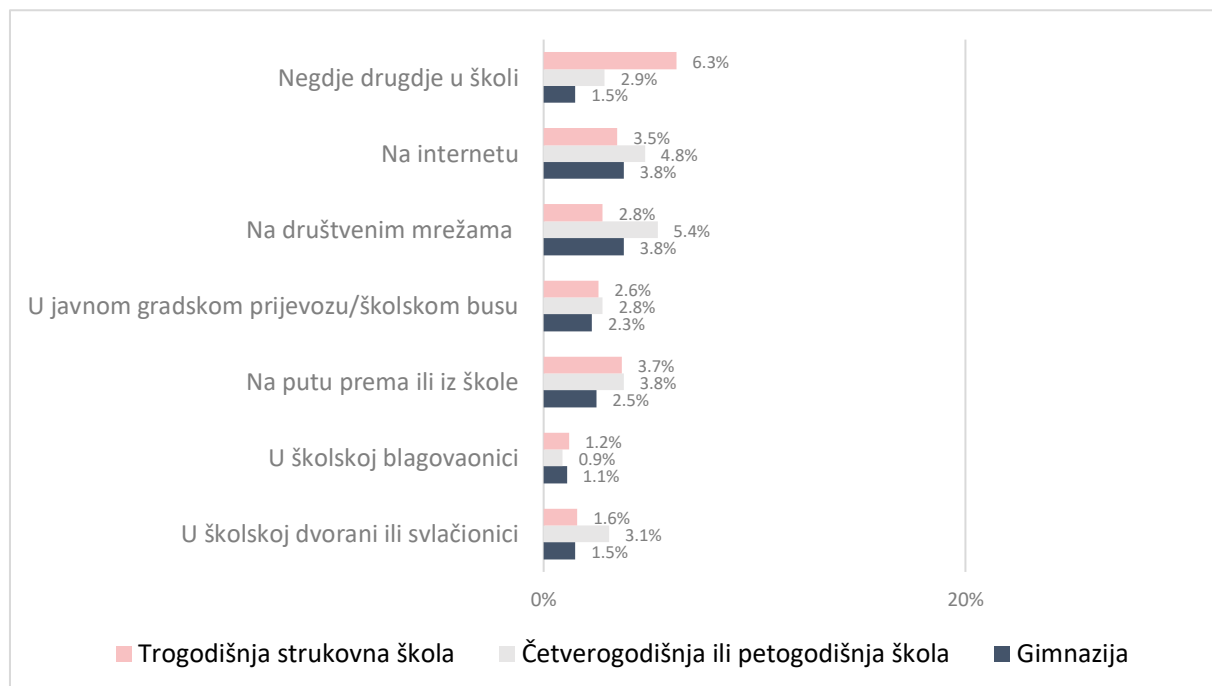
SLIKA 109. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (2) – razlike po razredu

Analizom je utvrđeno kako između učenika koji navode da nisu doživjeli vršnjačko nasilje u posljednjih nekoliko mjeseci u školi postoje statistički značajne razlike između sudionika istraživanja po vrsti škole. Utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike između sudionika istraživanja po vrsti škole na sljedeće navedenim mjestima na kojima su doživjeli vršnjačko nasilje: na školskom hodniku/stubištu, učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu), u učionici (kada nastavnik/ica NIJE bio/bila u razredu), u školskoj dvorani ili svlačionici, na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit) i negdje drugdje u školi (Slike 110 i 111). Između učenika gimnazija te četverogodišnjih ili petogodišnjih strukovnih škola koji su doživjeli nasilje na školskom hodniku/stubištu, učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu), u učionici (kada nastavnik/ica NIJE bio/bila u razredu), u školskoj dvorani ili svlačionici, na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit) i negdje drugdje u školi, postoje statistički značajne razlike, na način da su na tom mjestu češće nasilje doživjeli učenici četverogodišnje ili petogodišnje škole, od učenika gimnazije. Između učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole i trogodišnje strukovne škole, koji su doživjeli nasilje na školskom hodniku/stubištu, u učionici (za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu), na društvenim mrežama (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit) i negdje drugdje u školi, postoje statistički značajne razlike, na način da su na tom mjestu češće nasilje doživjeli učenici trogodišnje strukovne škole, od učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole. Ujedno, između učenika gimnazije i učenika trogodišnje strukovne škole koji su doživjeli nasilje negdje drugdje u školi, postoje statistički značajne razlike, na način da

su na tom mjestu češće nasilje doživjeli učenici trogodišnje strukovne škole od učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole.

SLIKA 110. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (1) – razlike po vrsti škole

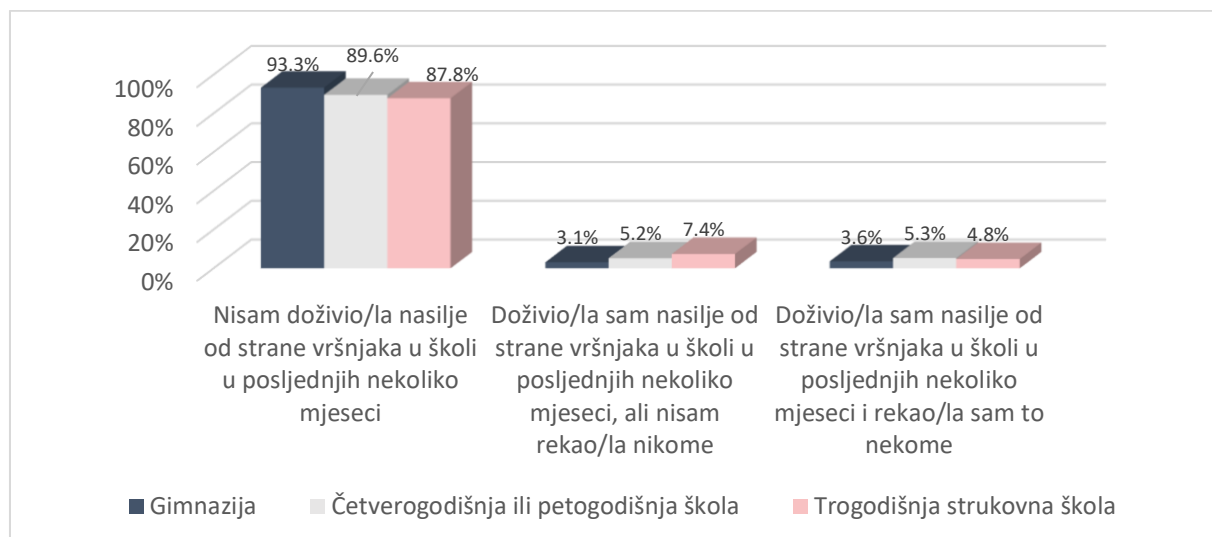

SLIKA 111. Mjesto doživljenog vršnjačkog nasilja (2) – razlike po vrsti škole

Traženje i dobivanje pomoći i podrške

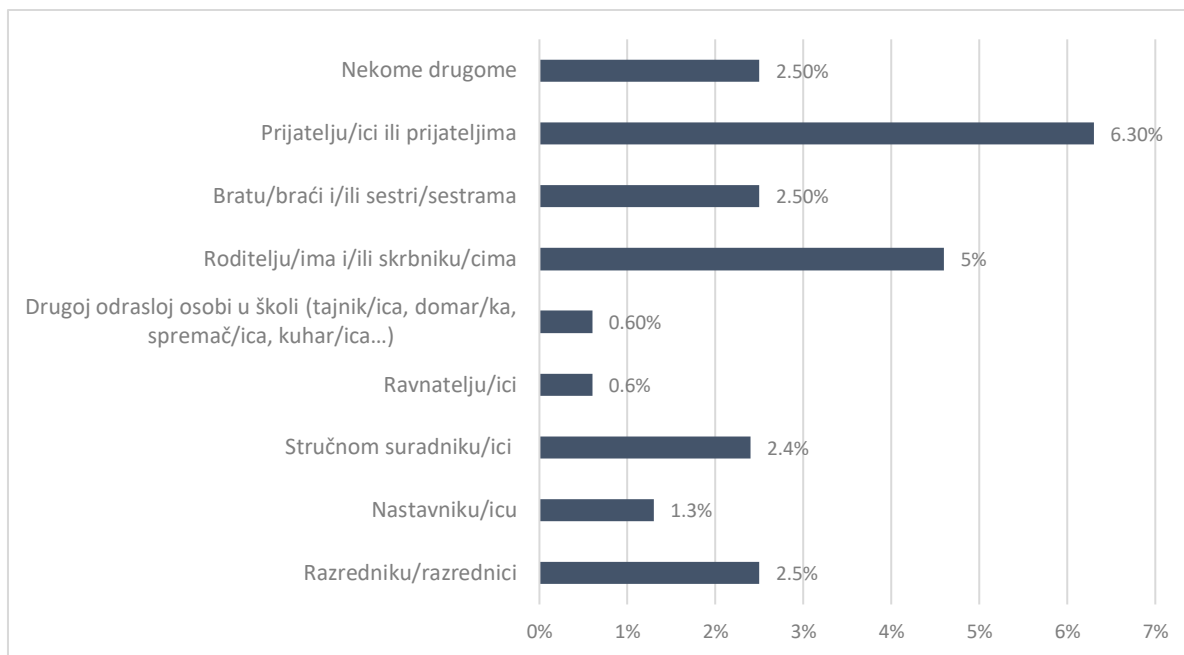
4,8% učenika srednje škole navodi da je doživjelo nasilje od strane vršnjaka u posljednjih nekoliko mjeseci, ali nisu to rekli nikome te isto toliko njih navodi da su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi posljednjih nekoliko mjeseci i rekli su to nekome. Analiza rezultata

pokazuje kako ne postoje statistički značajne razlike između djevojaka i mladića u navedenom. U odnosu na razred, nisu utvrđene značajne razlike. Međutim, utvrđene su razlike u odnosu na vrstu škole. Više učenika četverogodišnjih ili petogodišnjih škola i učenika trogodišnjih strukovnih škola navodi da su doživjeli vršnjačko nasilje te da to nisu nikome rekli ili da su to nekome rekli, u odnosu na učenike gimnazije koji to navode u značajno manjem postotku (Slika 112).

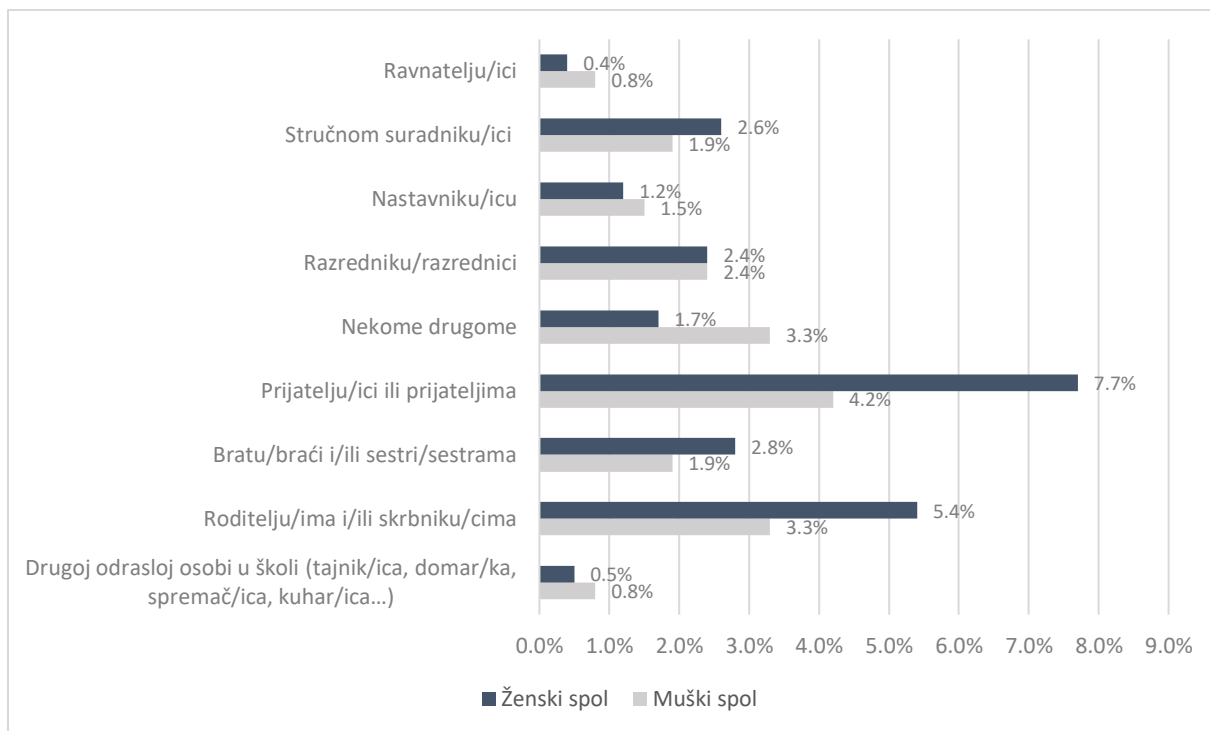
SLIKA 112. Nekome rekao da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po vrsti škole

Srednjoškolci koji su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci kao najčešće osobe kojima su se povjerali u vezi tog iskustva navode: prijatelj/ica (6,5%), roditelju/ima i/ili skrbniku/icima (5%), braći ili sestri/ama (2,5%), razrednik/ica (2,5%), stručnom suradniku (2,4%) (Slika 113). Ujedno, 2,5% učenika navodi da su to rekli nekome drugome, a kao primjere navode: dečku, djedu, kumu, prijatelju van škole, sestrični.

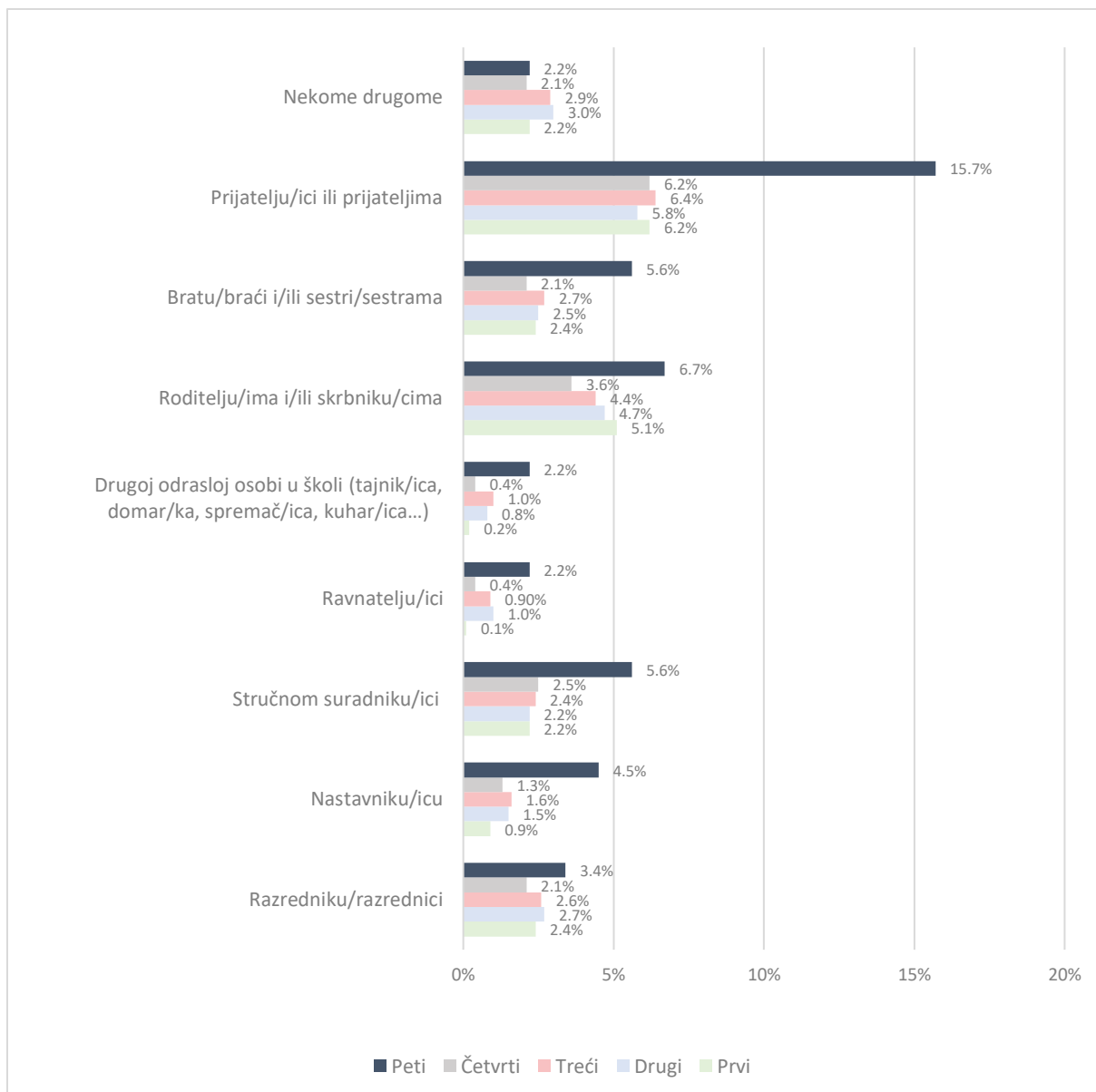
SLIKA 113. Osoba/e kojoj/kojima si rekao/la da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci

Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike između djevojaka i mladića, u odnosu na sljedeće navedene osobe kojima su rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje u školi: ravnatelju/ici, roditelju/ima ili skrbniku/cima, bratu/braći ili sestri/sestrama, prijatelju/ici ili prijateljima i nekome drugome. Veći broj mladića navodi da su se povjerali ravnateljici ili nekome drugome, u odnosu na djevojke. S druge strane, veći broj djevojaka navode da su se povjebile roditelju/ima ili skrbniku/cima, bratu/braći ili sestri/sestrama i prijatelju/ici ili prijateljima, u odnosu na mladiće (Slika 114).

SLIKA 114. Osoba/e kojoj/kojima si rekao/la da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po spolu

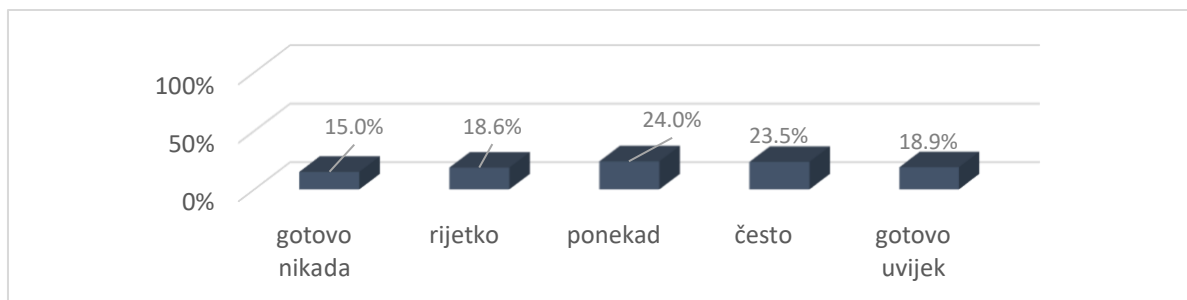
U odnosu na razlike po dobi s obzirom na osobe kojima su učenici rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje u školi utvrđeno je kako postoje značajne razlike između sudionika istraživanja po razredima s obzirom na osobe kojima su učenici rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje (Slika 115). Više se učenika 2. razreda i učenika 3. razreda povjerilo ravnatelju/ici ili nekoj drugoj odrasloj osobi u školi, u odnosu na učenike 1. razreda srednje škole. Više se učenika 5. razreda povjerilo nastavniku/ici, ravnatelju/ici, drugoj odrasloj osobi u školi (tajnik/ica, domar/ka, spremač/ica, kuhar/ica...) i nekome drugome u školi, u odnosu na učenike 1. razreda srednje škole, ali i u odnosu na učenike 4. razreda srednje škole. Više se učenika 5. razreda povjerilo nekome drugome u školi, u odnosu na učenike 2. i 3. razreda srednje škole.

SLIKA 115. Osoba/e kojoj/kojima si rekao/la da si doživio/la nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po razredu

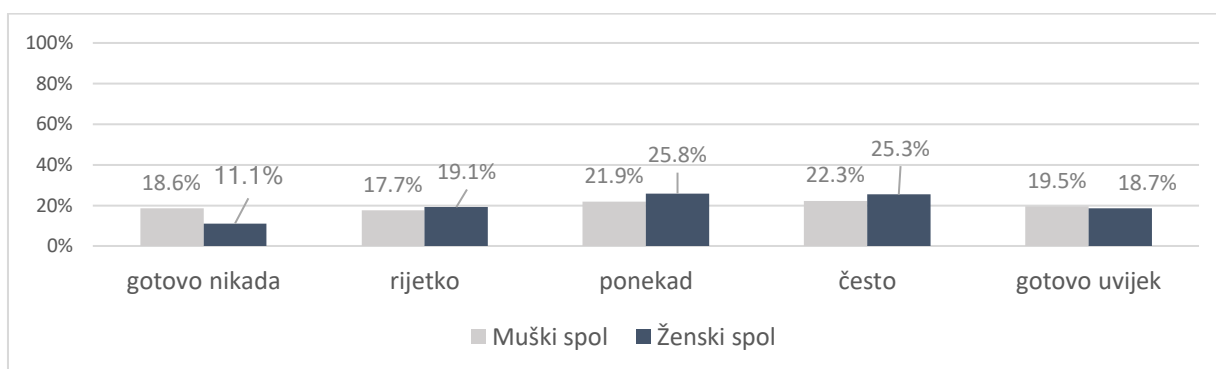
S obzirom na razlike po vrsti škole vezano uz osobe kojima su učenici rekli da su doživjeli vršnjačko nasilje, više se učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole povjerilo prijatelju/ici ili prijateljima i nekome drugome, u odnosu na učenike gimnazije.

Srednjoškolci procjenjuju da 15% nastavnika/ica ili nekih drugih odraslih osoba u školi gotovo nikada ne pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi. S druge strane, procjenjuju da 42% nastavnika/ica ili nekih drugih odraslih osoba u školi često ili gotovo uvijek pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi (Slika 116).

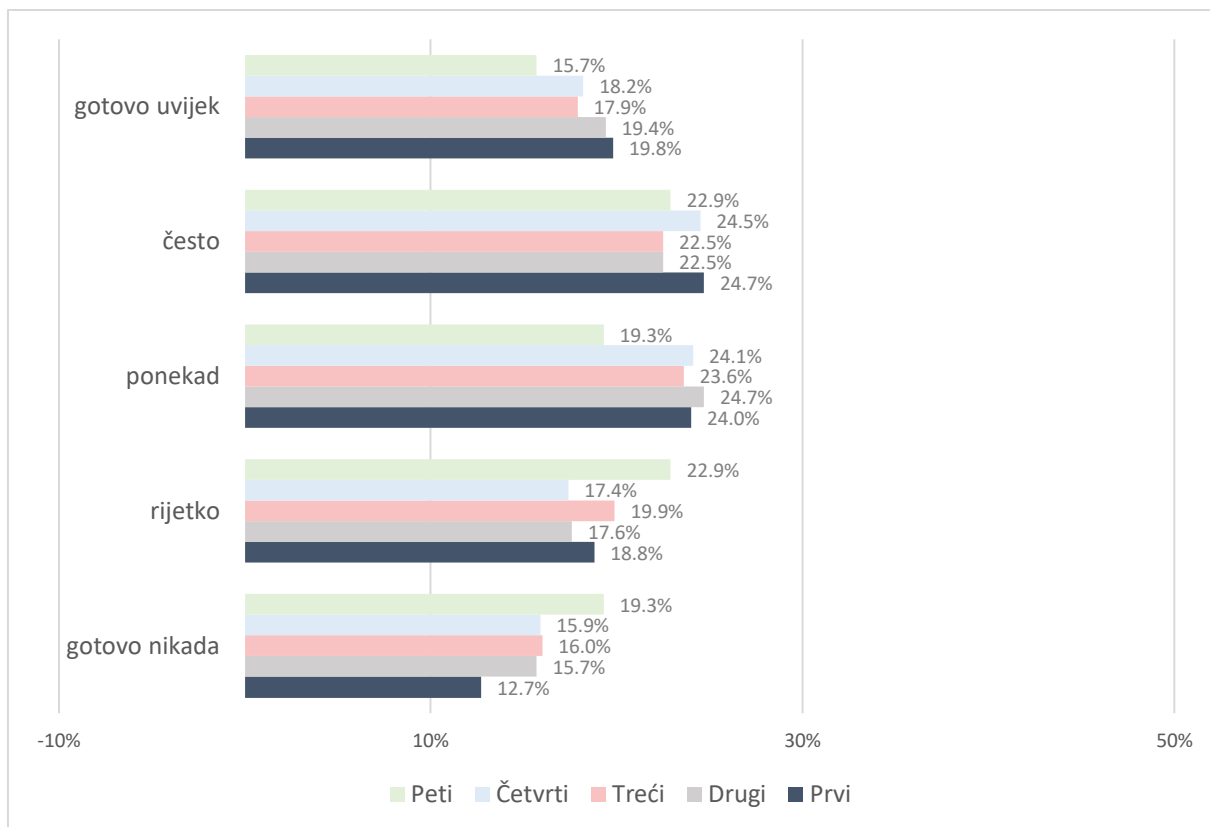
SLIKA 116. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi

Istražen je efekt spola u odnosu na procjene učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od strane nastavnika/ica ili nekih drugih odraslih osoba u školi. Djevojke u većoj mjeri od mladića smatraju da nastavnici ili odrasle osobe u školi pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje u školi kada ga primijete (Slika 117).

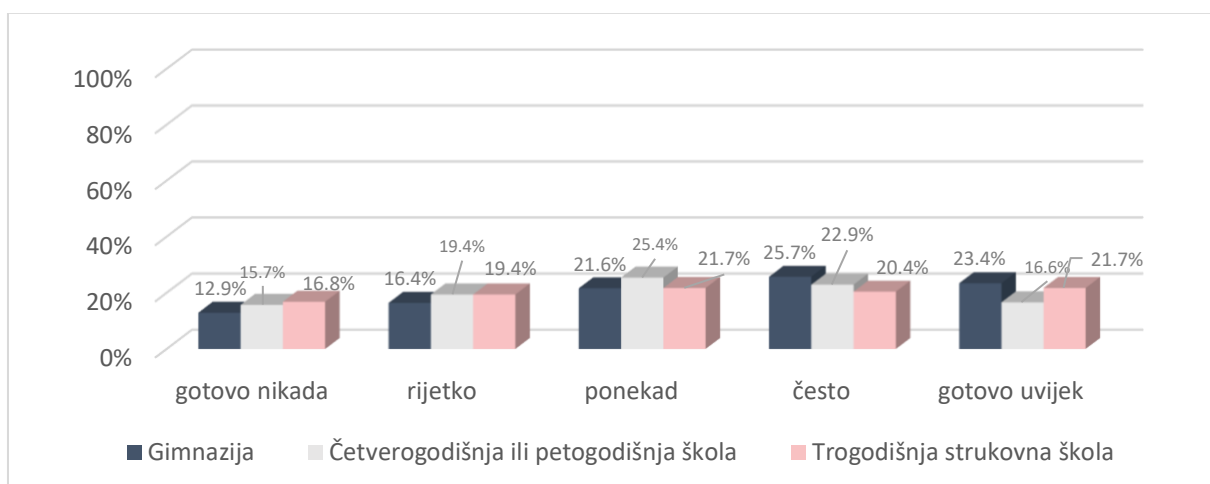
SLIKA 117. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po spolu

Obradom podataka, utvrđeno je kako ne postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od strane nastavnika ili drugih odraslih osoba u školi s obzirom na razred (Slika 118).

SLIKA 118. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po razredu

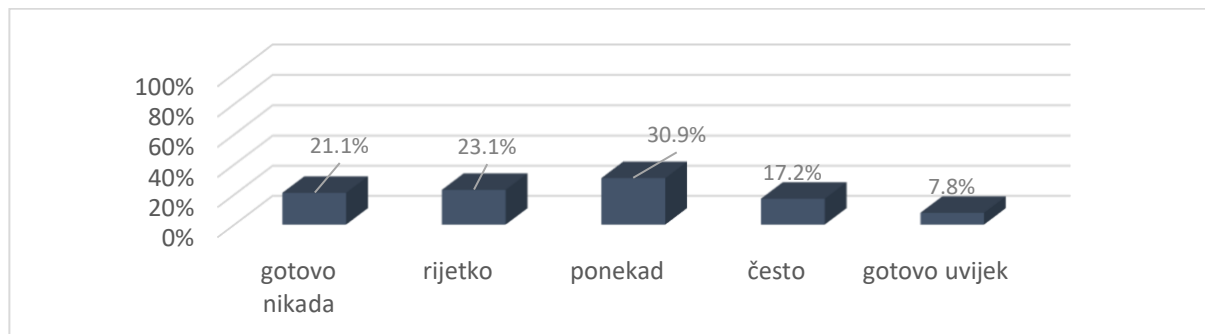
Učenici gimnazije u većoj mjeri od učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole i učenika trogodišnje strukovne škole smatraju da nastavnici ili odrasle osobe u školi pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje u školi kada ga primijete.

SLIKA 119. Nastavnik/ica ili neka druga odrasla osoba u školi pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijeti da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po vrsti škole

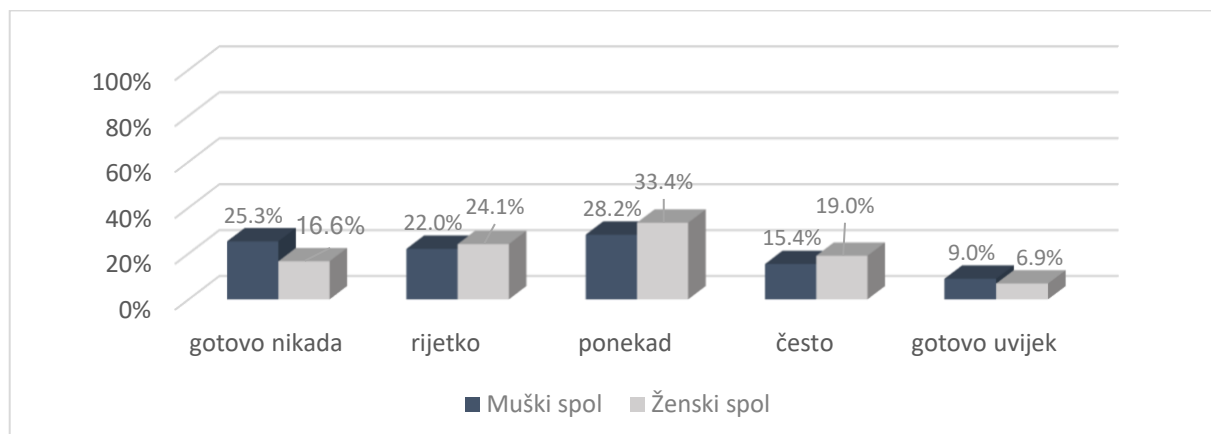
Učenici srednje škole procjenjuju da 21,1% učenika u školi gotovo nikada ne pokušava zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u

školi. S druge strane, procjenjuju da 25% učenika u školi često ili gotovo uvijek pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje kada primijete da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi (Slika 120).

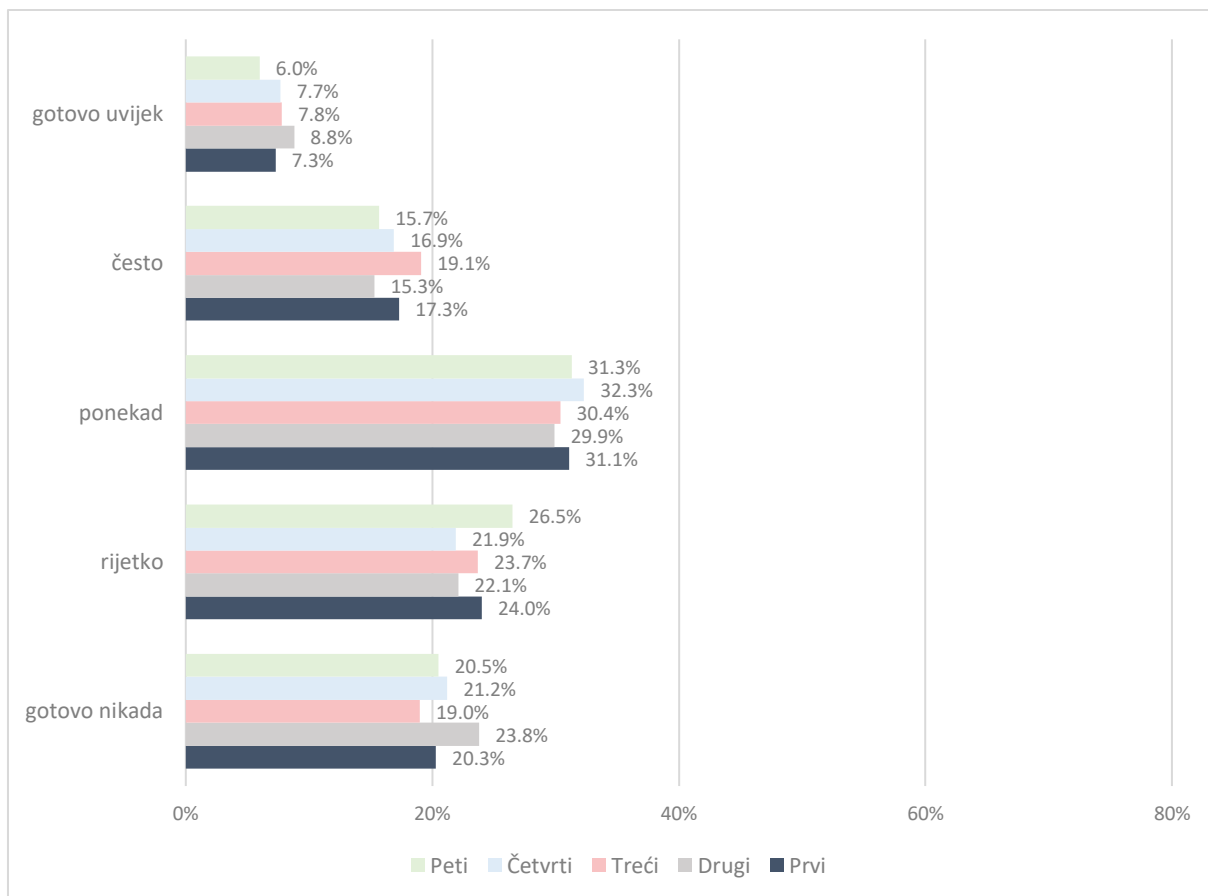
SLIKA 120. Učenici u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi

Istražen je efekt spola u odnosu na procjene učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od strane drugih učenika. Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika s obzirom na spol. Naime, djevojke u većoj mjeri od mladića smatraju da učenici u školi pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje kada ga primijete (Slika 121).

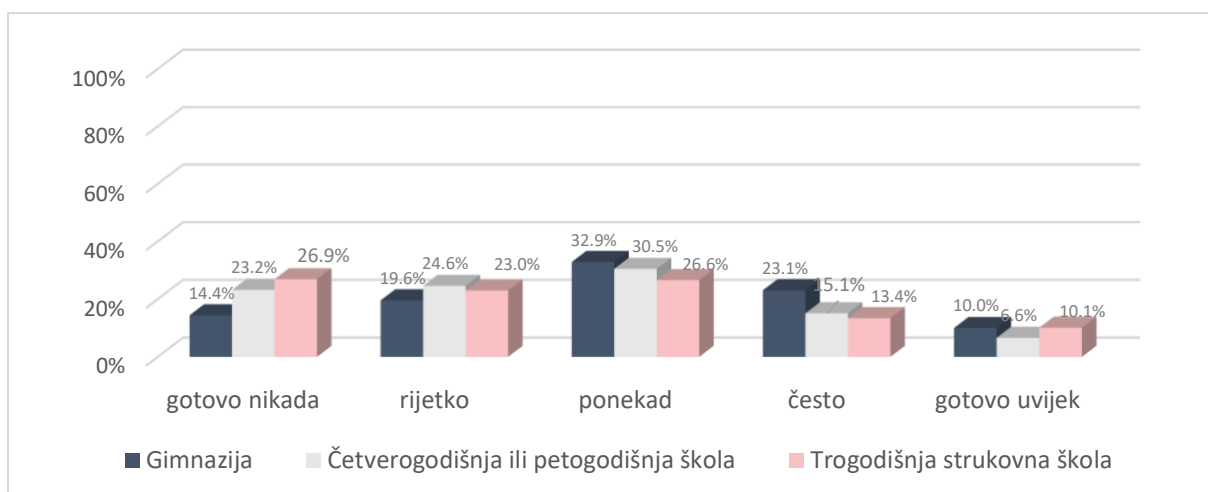
SLIKA 121. Učenici u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po spolu

Obradom podataka, utvrđeno je kako ne postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od učenika u školi s obzirom na razred (Slika 122).

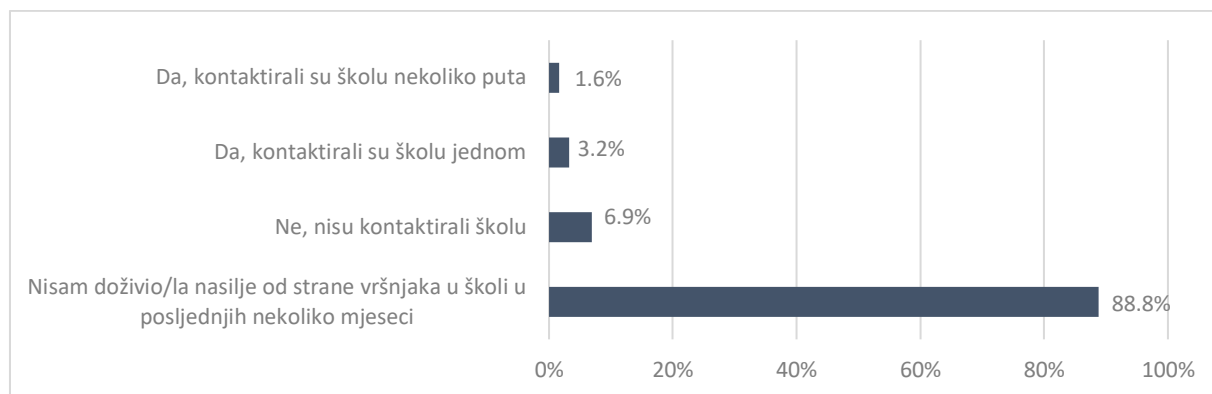
SLIKA 122. Učenici u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po razredu

Utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o pokušajima zaustavljanja vršnjačkog nasilja u školi od učenika u školi s obzirom na vrstu škole (Slika 123). Učenici gimnazije u većoj mjeri od učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole i učenika trogodišnje strukovne škole smatraju da učenici pokušavaju zaustaviti vršnjačko nasilje u školi kada ga primijete.

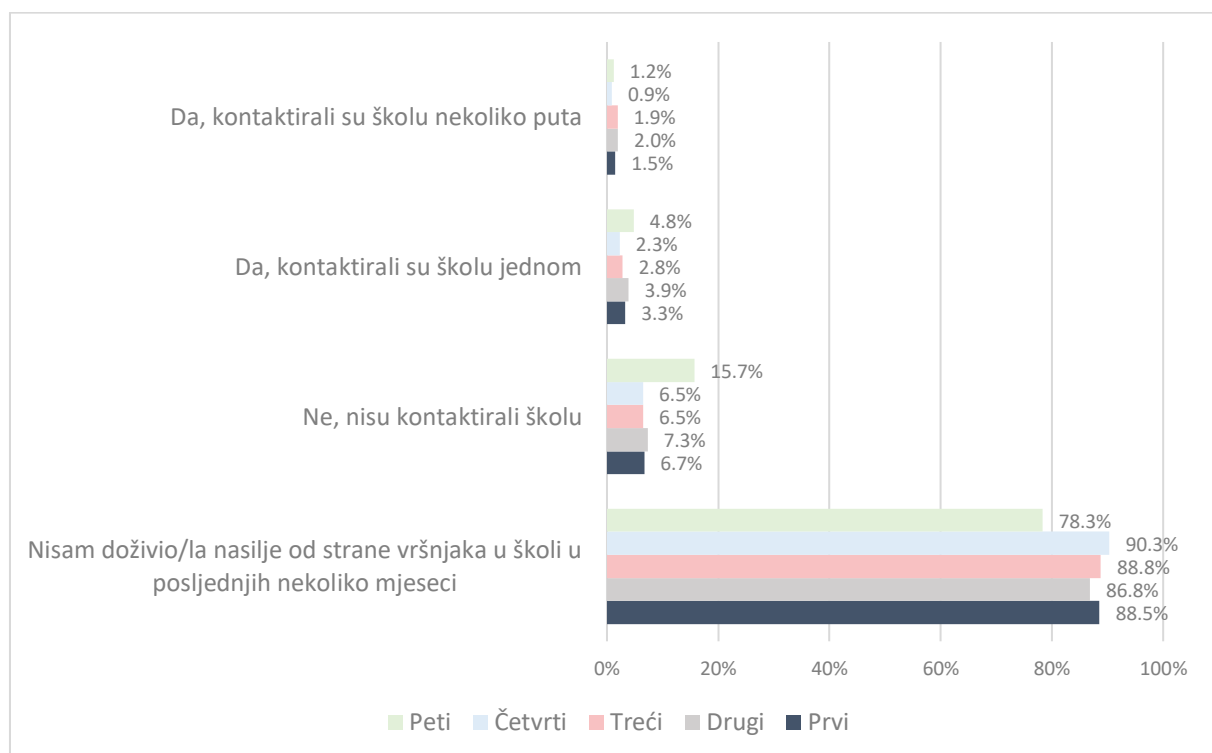
SLIKA 123. Učenici u školi pokušavaju zaustaviti to da netko od učenika doživljava vršnjačko nasilje u školi – razlike po vrsti škole

U odnosu na učenike srednje škole koji su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi u posljednjih nekoliko mjeseci, 6,9% njih navodi da niti jedna odrasla osoba u njihovoj obitelji nije kontaktirala školu kako bi pokušala zaustaviti vršnjačko nasilje. S druge strane, njih 4,8% navodi da su njihove obitelji kontaktirale školu (3,2% kontaktirali školu jednom, 1,6% kontaktirali školu više puta) (Slika 124).

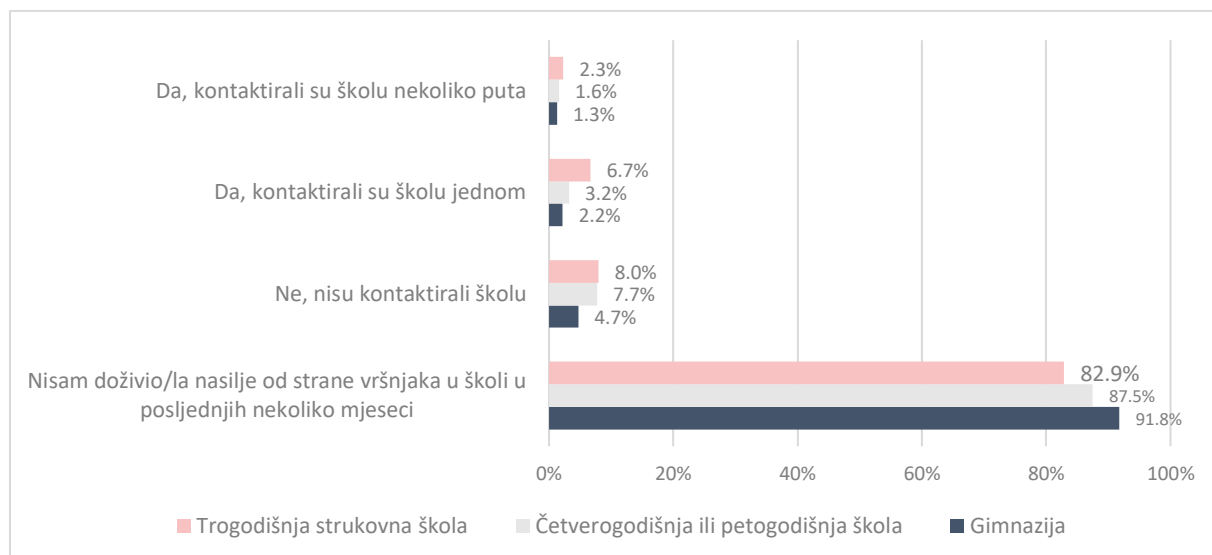
SLIKA 124. Odrasla osoba iz tvoje obitelji kontaktirala školu kako bi pokušala zaustaviti nasilje od strane vršnjaka koje si doživio/la u školi u posljednjih nekoliko mjeseci

Analiza rezultata pokazuje kako ne postoje statistički značajne razlike između djevojaka i mladića u odnosu na prethodno, međutim utvrđene su razlike u odnosu na razred.

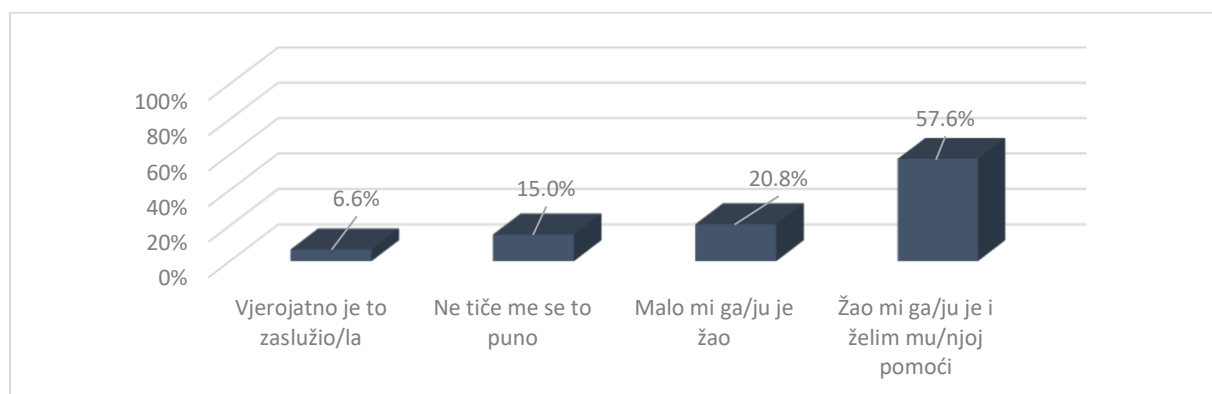
SLIKA 125. Odrasla osoba iz tvoje obitelji kontaktirala školu kako bi pokušala zaustaviti nasilje od strane vršnjaka koje si doživio/la u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po razredu

Utvrđene su značajne razlike s obzirom na navode učenika jesu li njihove obitelji kontaktirale školu kako bi pokušale zaustaviti nasilje od strane vršnjaka koje su doživjeli u školi u odnosu na vrstu škole (Slika 126). Učenici trogodišnjih strukovnih škola u odnosu na učenike gimnazija i učenike četverogodišnjih ili petogodišnjih škola u većoj mjeri navode da su doživjeli nasilje i da su njihove obitelji kontaktirale školu.

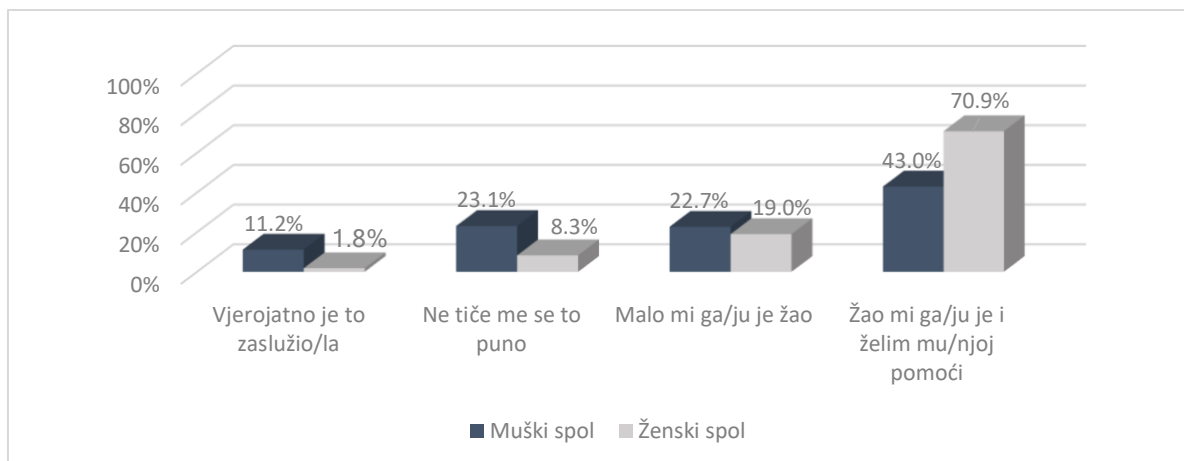
SLIKA 126. Odrasla osoba iz tvoje obitelji kontaktirala školu kako bi pokušala zaustaviti nasilje od strane vršnjaka koje si doživio/la u školi u posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po vrsti škole

57,6% učenika srednje škole navodi da im je žao i žele pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi. Ujedno, 6,6% učenika smatra da je to taj učenik zaslužio te 15% njih navodi da ih se to ne tiče (Slika 127).

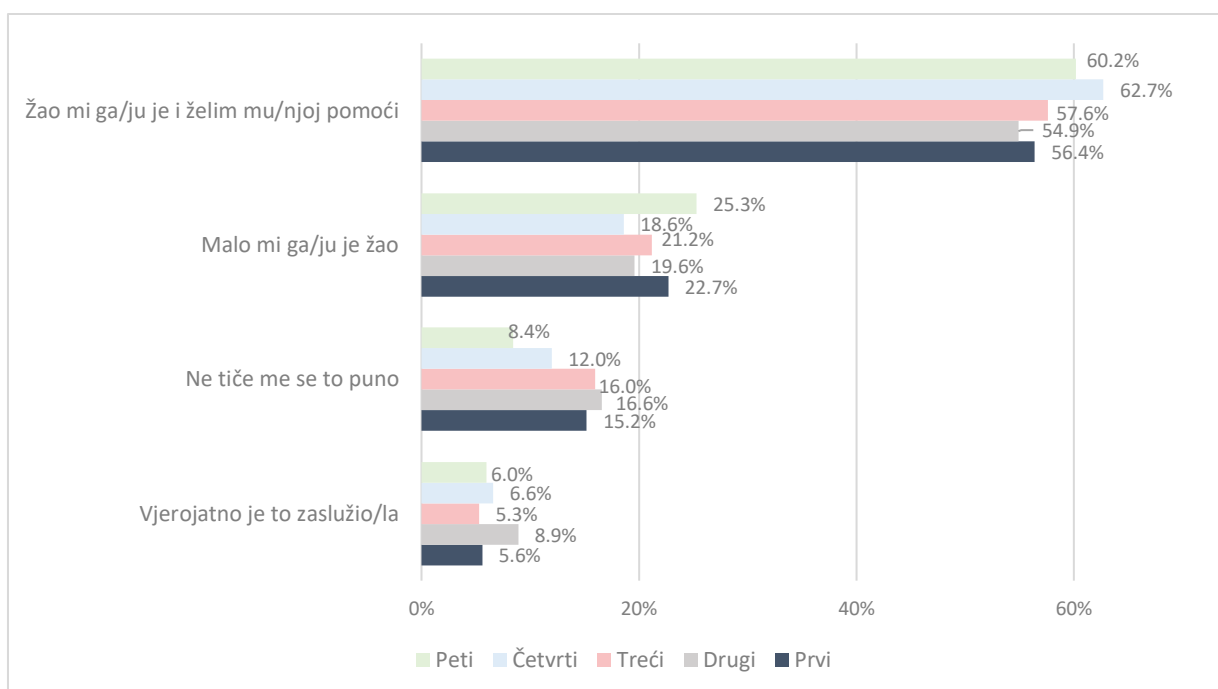
SLIKA 127. Kako se osjećaš ili što misliš o tome tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi

Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike između djevojaka i mladića s obzirom na osjećaje ili misli učenika o svjedočenju vršnjačkom nasilju u školi. Naime, veći broj srednjoškolaca smatra da je to vršnjak zaslužio ili da ih se to ne tiče, u odnosu na srednjoškolke. S druge strane, veći broj srednjoškolki navodi da im je žao i da žele pomoći vršnjaku, u odnosu na srednjoškolce (Slika 128).

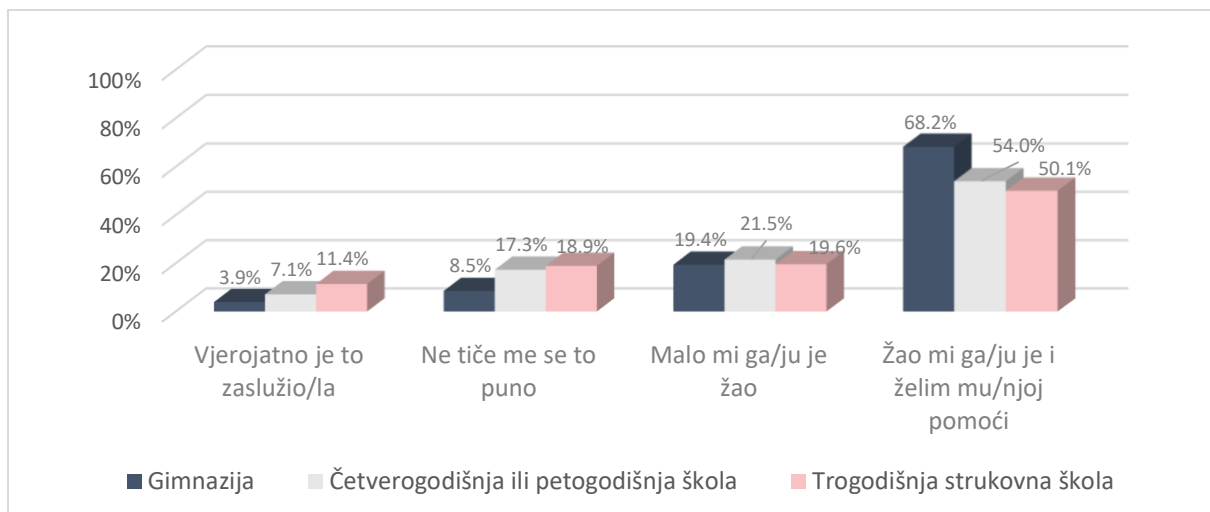
SLIKA 128. Kako se osjećaš ili što misliš o tome tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po spolu

Testirane su razlike po razredu s obzirom na osjećaje ili misli učenika o svjedočenju vršnjačkom nasilju u školi. Učenici nižih razreda u većoj mjeri navode da ih se to ne tiče, dok učenici viših razreda u većoj mjeri navode da im je žao učenika koji doživljavaju vršnjačko nasilje i da bi im željeli pomoći (Slika 129).

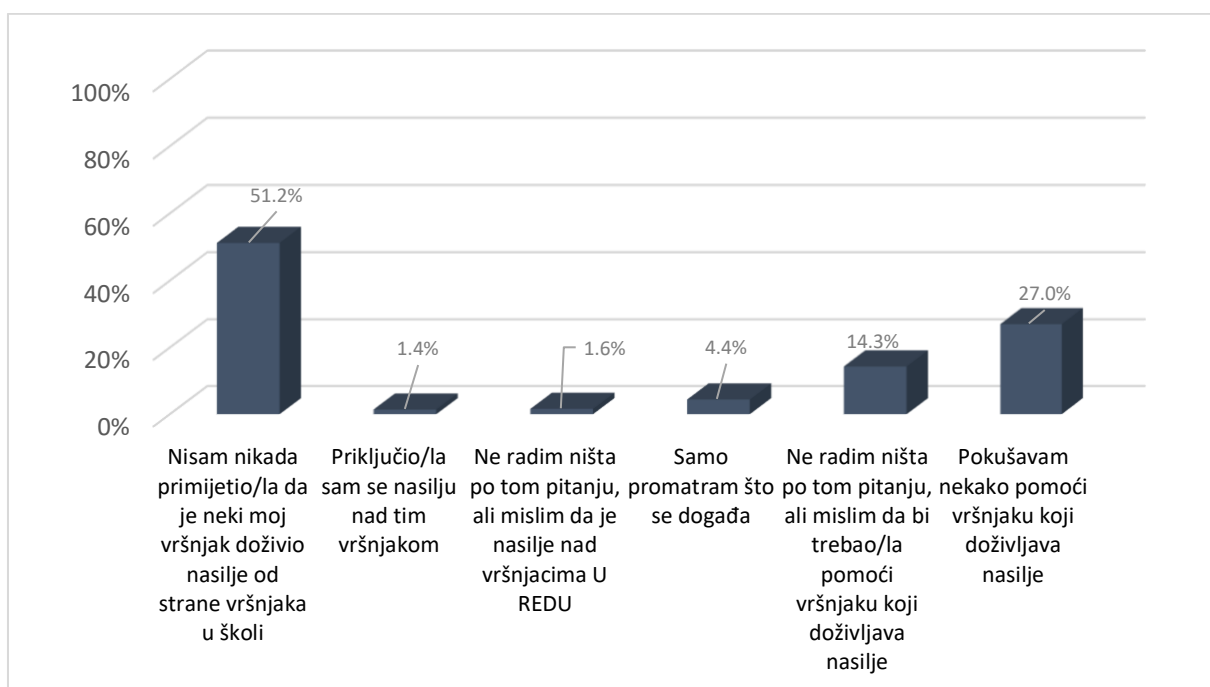
SLIKA 129. Kako se osjećaš ili što misliš o tome tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po razredu

U odnosu na vrstu škole, učenici trogodišnjih strukovnih škola i učenici četverogodišnjih ili petogodišnjih škola u većoj mjeri navode da ih se to ne tiče, dok učenici gimnazija u većoj mjeri navode da im je žao učenika koji doživljavaju vršnjačko nasilje i da bi im željeli pomoći.

SLIKA 130. Kako se osjećaš ili što misliš o tome tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po vrsti škole

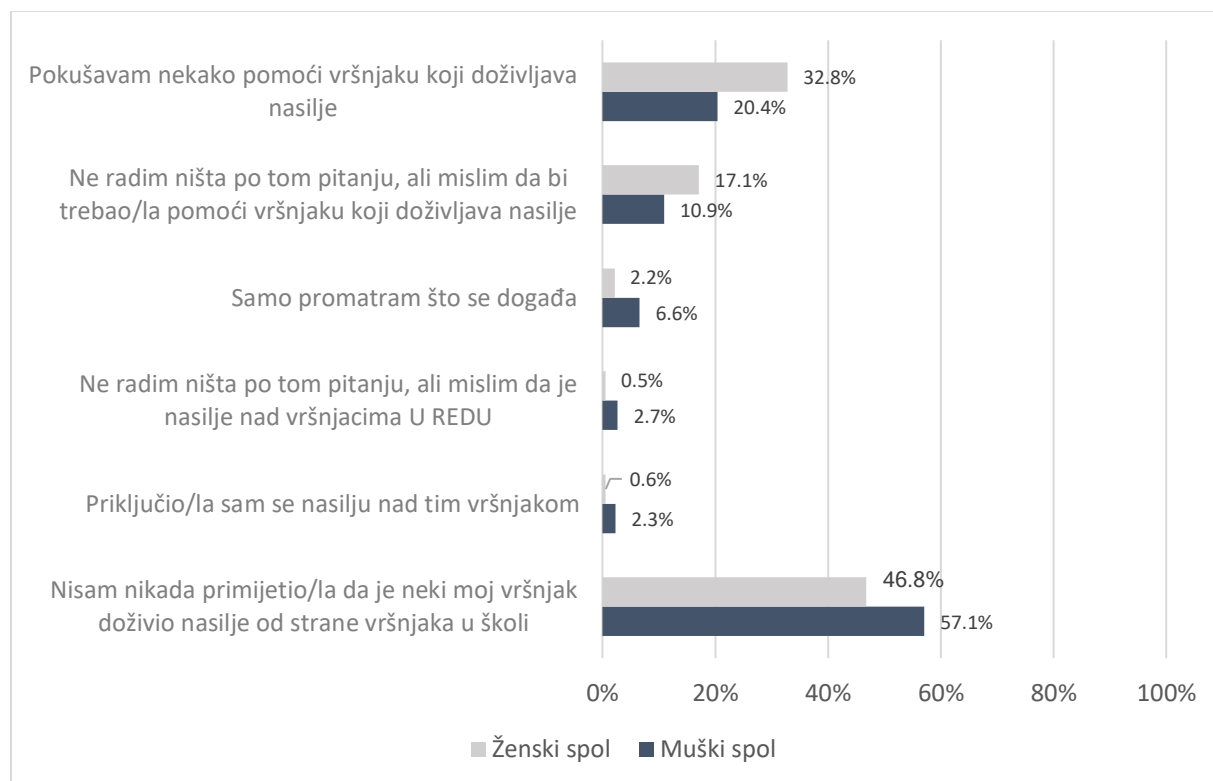
Analizom podataka utvrđeno je da 51,2% učenika srednje škole nikada nije primijetilo da netko od njihovih vršnjaka doživljava nasilje u školi. Nadalje, 1,4% učenika srednje škole navodi da su se priključili nasilju nad vršnjakom kada su vidjeli da netko od njihovih vršnjaka doživljava nasilje u školi, dok 4,4% njih navodi da su samo promatrali što se događa. S druge strane, 14,3% učenika srednje škole navodi da nisu ništa napravili, ali smatraju da su trebali pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje, dok 14,3% njih navodi da uobičajeno pokušavaju pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje (Slika 131).

SLIKA 131. Kako reagiraš kada vidiš ili saznaš da tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi

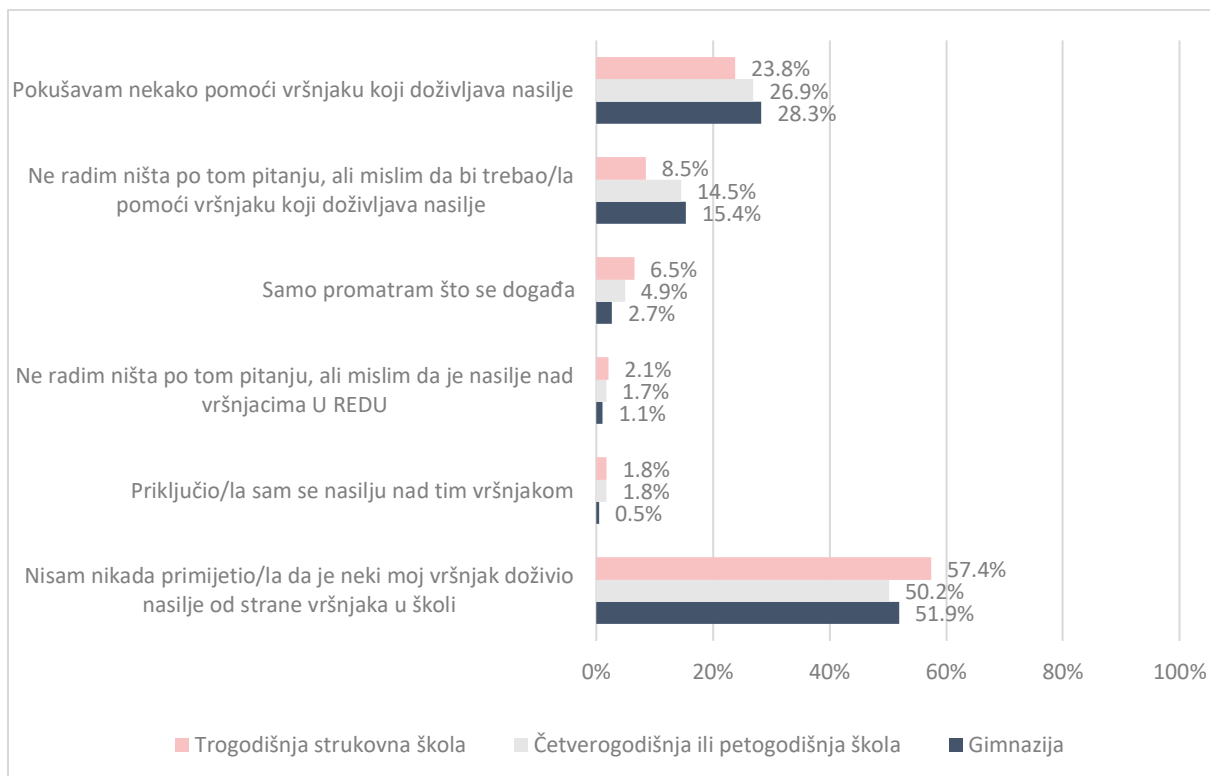
Također, veći broj srednjoškolaca navodi da su se priključili nasilju, nisu radili ništa ali smatraju da je vršnjačko nasilje uredu i veći broj njih je samo promatrao što se događa, u odnosu na

srednjoškolke. S druge strane, veći broj srednjoškolki navodi da nisu ništa napravile, ali smatraju da su trebale pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje i veći broj njih navodi da uobičajeno pokušavaju pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje, u odnosu na srednjoškolce (Slika 132).

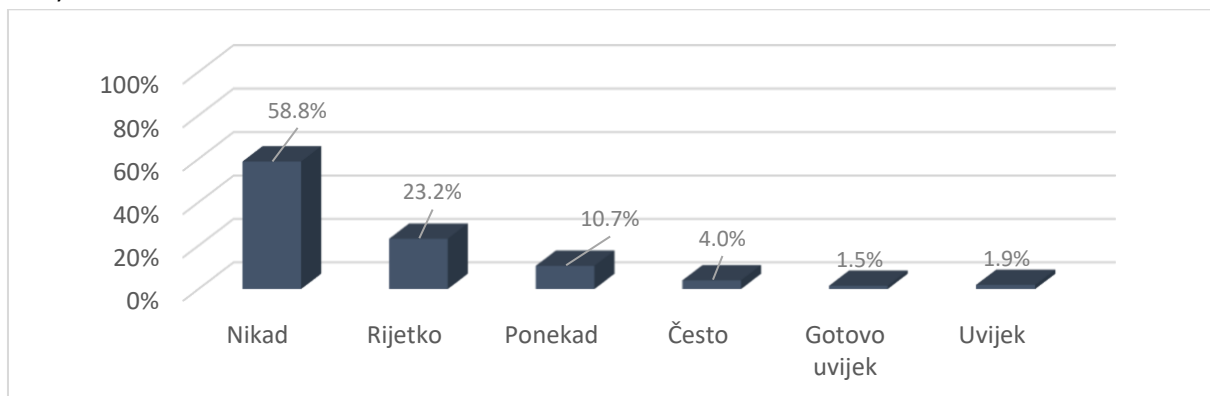
SLIKA 132. Kako reagiraš kada vidiš ili saznaš da tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po spolu

Nisu utvrđene razlike po razredu s obzirom na reakciju učenika kada vide ili saznaju da njihov vršnjak doživljava vršnjačko nasilje u školi. Analiza rezultata pokazuje kako postoje statistički značajne razlike s obzirom na vrstu škole (Slika 133). Učenici trogodišnjih strukovnih škola u većoj mjeri navode da nisu radili ništa kada su vidjeli da njihov vršnjak doživljava nasilje, ali smatraju da je vršnjačko nasilje u redu i veći broj njih je samo promatrao što se događa, u odnosu na učenike četverogodišnje ili petogodišnje škole i učenike gimnazije. S druge strane, veći broj učenika četverogodišnje ili petogodišnje škole i učenika gimnazije navodi da nisu ništa napravili, ali smatraju da su trebali pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje i veći broj njih navodi da uobičajeno pokušavaju pomoći vršnjaku koji doživljava nasilje, u odnosu na učenike trogodišnje strukovne škole.

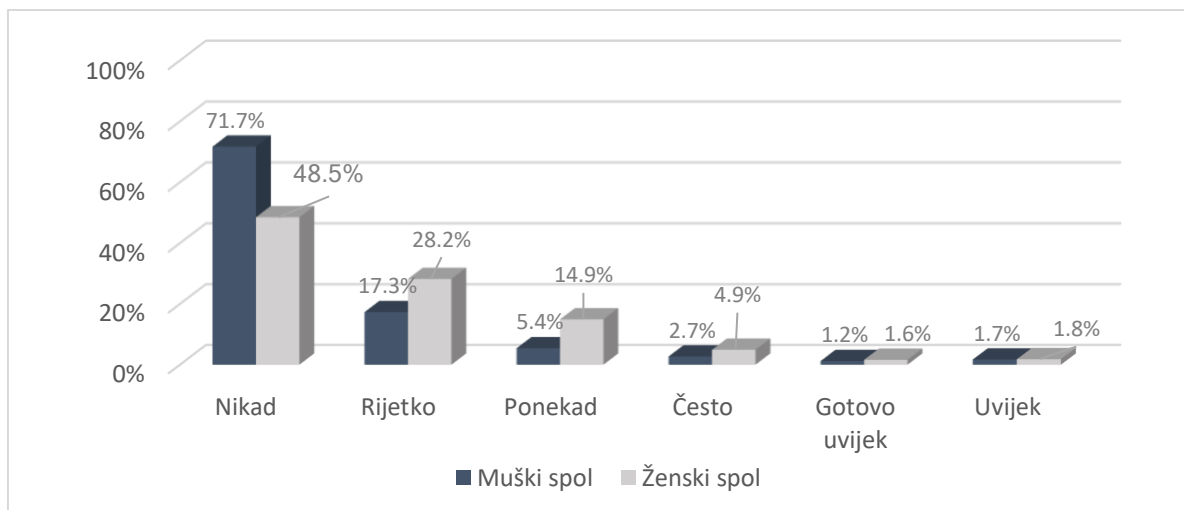
SLIKA 133. Kako reagiraš kada vidiš ili saznaš da tvoj vršnjak doživljava nasilje od strane vršnjaka u školi – razlike po vrsti škole

Utvrđeno je da se 58,8% učenika srednje škole nikada ne boji da bi mogli doživjeti nasilje u školi, dok njih čak 41,2% navodi da se boji. Odnosno, njih 4% se boji često, a 1,9% uvijek (Slika 134).

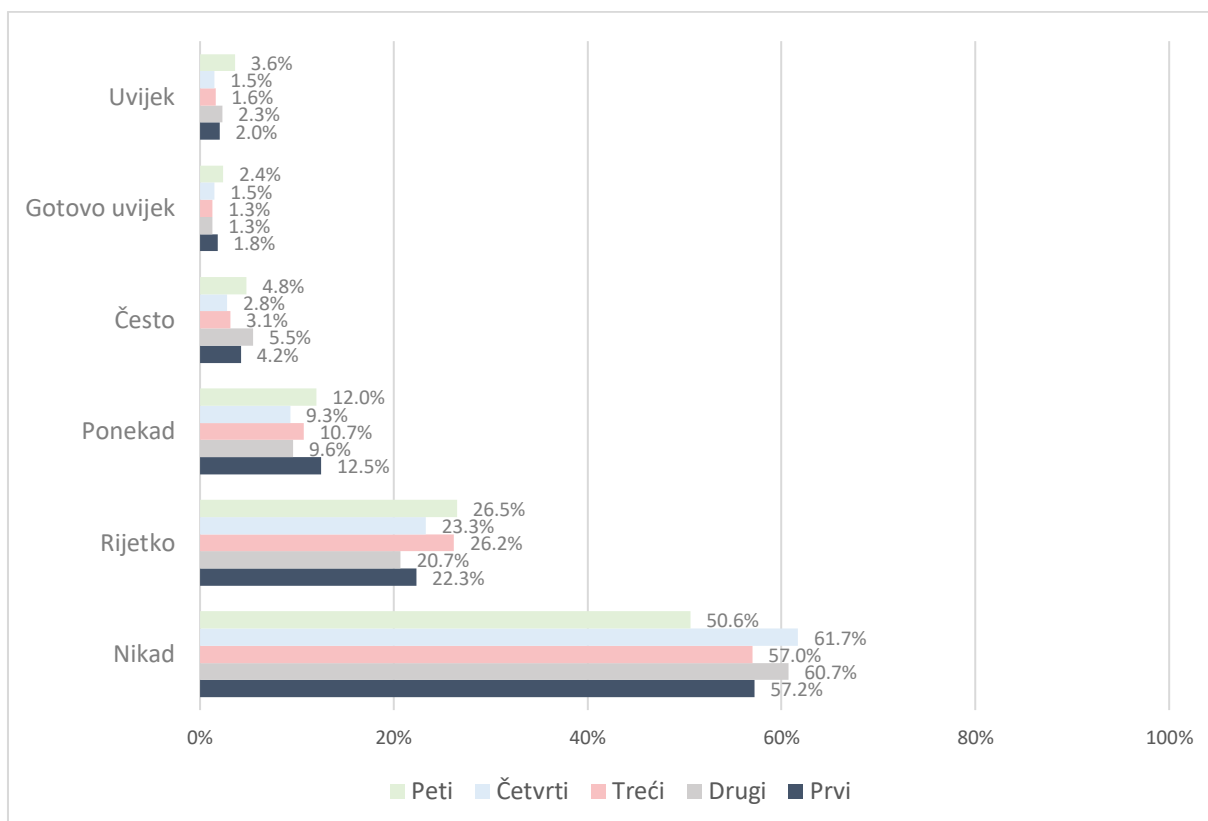
SLIKA 134. Koliko često se bojiš da bi TI mogao/la doživjeti nasilje od strane vršnjaka u tvojoj školi

Analize pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o strahu od doživljavanja nasilja od strane učenika u školi s obzirom na spol. Naime, srednjoškolke su u većoj mjeri od srednjoškolaca u strahu da bi mogle doživjeti vršnjačko nasilje u školi (Slika 135).

SLIKA 135. Koliko često se bojiš da bi TI mogao/la doživjeti nasilje od strane vršnjaka u tvojoj školi - razlike po spolu

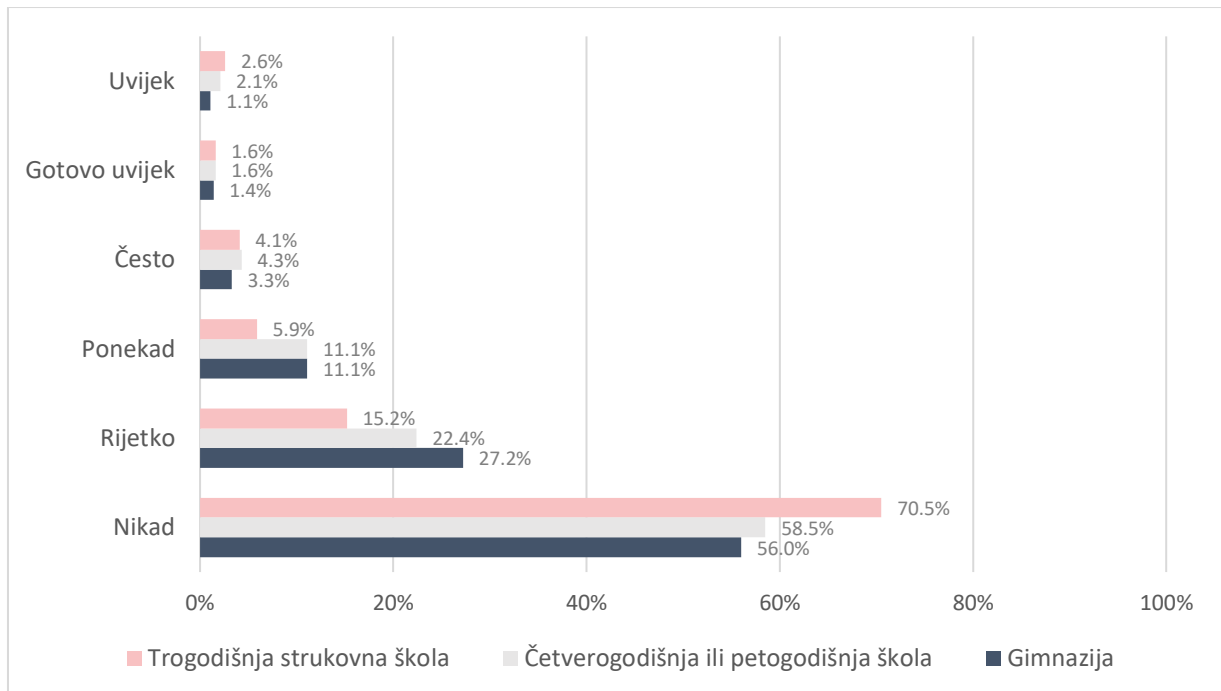
Utvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u odnosu na procjene učenika o strahu od doživljavanja nasilja od strane učenika u školi s obzirom na razred (Slika 136). Učenici viših razreda su u većoj mjeri od učenika nižih razreda u strahu da bi mogli doživjeti vršnjačko nasilje u školi.

SLIKA 136. Koliko često se bojiš da bi TI mogao/la doživjeti nasilje od strane vršnjaka u tvojoj školi - razlike po razredu

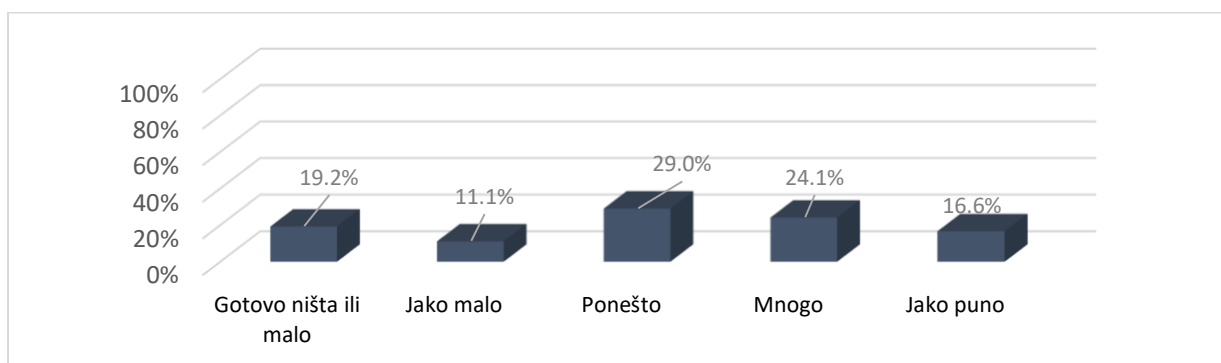
Također, tvrđeno je kako postoje statistički značajne razlike u odnosu na procjene učenika o strahu od doživljavanja nasilja od strane učenika u školi s obzirom na vrstu škole. Učenici

gimnazije i učenici četverogodišnje ili petogodišnje škole su u većoj mjeri od učenika trogodišnje strukovne škole u strahu da bi mogli doživjeti vršnjačko nasilje u školi (Slika 137).

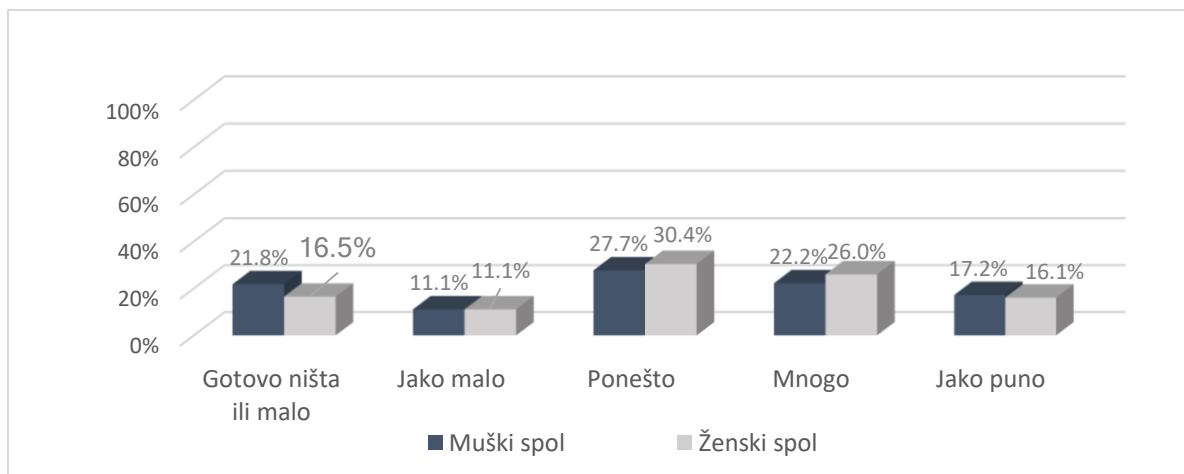
SLIKA 137. Koliko često se bojiš da bi TI mogao/la doživjeti nasilje od strane vršnjaka u tvojoj školi - razlike po vrsti škole

S obzirom na procjene učenika u odnosu na poduzete mjere razrednika/ce kako bi smanjio/la vršnjačko nasilja u školi, podaci pokazuju kako 19% učenika srednjih škola smatra da njihov/a razrednik/ca ne poduzima gotovo ništa ili malo mjera, 11% njih jako malo mjera, 20% njih ponešto mjera, 24% njih mnogo, a 16% njih da poduzima jako puno mjera (Slika 138).

SLIKA 138. Koliko je tvoj razrednik/ica poduzeo/la mjera kako bi smanjio/la vršnjačko nasilje u tvom razredu tijekom posljednjih nekoliko mjeseci

Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama učenika o poduzetim mjerama razrednika/ice kako bi smanjio/la vršnjačko nasilja u školi s obzirom na spol. Naime, djevojke u većoj mjeri od mladića smatraju da razrednik/ica poduzima mjere češće kako bi spriječio/la vršnjačko nasilje u školi (Slika 139).

SLIKA 139. Koliko je tvoj razrednik/ica poduzeo/la mjera kako bi smanjio/la vršnjačko nasilje u tvom razredu tijekom posljednjih nekoliko mjeseci – razlike po spolu

Nisu utvrđene statistički značajne razlike u procjenama učenika u odnosu na poduzete mjere razrednika/ce kako bi smanjio/la vršnjačko nasilja u školi s obzirom na razred kao niti na vrstu škole.

4.2.2. Posljedice viktimizacije i činjenja vršnjačkog nasilja kod učenika SŠ

Istraženi su korelati doživljene i počinjene viktimizacije kod učenika srednjih škola. Prosječan rezultat na čestici kojom se ispituje izostajanje iz škole iznosi 1,35 (SD = 1,10), pri čemu se mogući raspon rezultata kreće od 1 („niti jednom“) do 7 („11 ili više dana“). Prosječan rezultat na čestici koja mjeri usamljenost iznosi 2,31 (SD = 1,24), a mogući raspon rezultata na navedenoj čestici kreće se od 1 („gotovo nikad“) do 5 („gotovo uvijek“). Prosječni rezultati na česticama koje mjere ponašanje samoozljeđivanja i suicidalnost iznose 0,18 (SD = ,39) za samoozljeđivanje, 0,18 (SD = ,38) za suicidalne ideacije, 0,10 (SD = ,30) za izradu plana za suicid i 0,06 (SD = ,23) za pokušaj suicida te se pritom mogući raspon rezultata kreće od 0 („ne“) do 1 („da“). Prosječni rezultat na čestici koja mjeri probleme s fizičkim zdravljem u posljednjih mjesec dana iznosi 2,00 (SD = 1,21), a mogući se raspon kreće od 1 („gotovo nikad“) do 5 („gotovo svaki dan“). Prosječni rezultati na česticama koje mjere simptome psihološkog distresa iznose 5,31 (SD = 5,49) za depresivnost, 5,25 (SD = 5,38) za anksioznost te 6,61 (SD = 5,68) za stres, a mogući se raspon rezultata na navedenim subskalama kreće se od 0 do 21.

TABLICA 4. Korelati doživljenog i počinjenog tradicionalnog i elektroničkog nasilja kod učenika srednjih škola

Doživljeno tradicionalno nasilje	Izostajanje iz škole (r = .25**)
	Usamljenost (r = .26**)
	Samoozljeđivanje (r = .24**)
	Suicidalne ideacije (r = .24**)
	Izrada plana za suicid (r = .25**)
	Pokušaj suicida (r = .23**)

	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .19**)	
	Depresivnost (r = .30**)	
	Anksioznost (r = .28**)	
	Stres (r = .26**)	
Doživljeno elektroničko nasilje	Izostajanje iz škole (r = .26**)	
	Usamljenost (r = .29**)	
	Samoozljeđivanje (r = .26**)	
	Suicidalne ideacije (r = .26**)	
	Izrada plana za suicid (r = .27**)	
	Pokušaj suicida (r = .25**)	
	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .25**)	
	Depresivnost (r = .36**)	
	Anksioznost (r = .34**)	
	Stres (r = .33**)	
	Počinjeno tradicionalno nasilje	Izostajanje iz škole (r = .24**)
		Usamljenost (r = .02)
Samoozljeđivanje (r = .14**)		
Suicidalne ideacije (r = .12**)		
Izrada plana za suicid (r = .18**)		
Pokušaj suicida (r = .18**)		
Problemi s fizičkim zdravljem (r = .04*)		
Depresivnost (r = .10**)		
Anksioznost (r = .07**)		
Stres (r = .07**)		
Počinjeno elektroničko nasilje	Izostajanje iz škole (r = .21**)	
	Usamljenost (r = .14**)	
	Samoozljeđivanje (r = .20**)	
	Suicidalne ideacije (r = .21**)	
	Izrada plana za suicid (r = .23**)	
	Pokušaj suicida (r = .22**)	
	Problemi s fizičkim zdravljem (r = .16**)	
	Depresivnost (r = .25**)	
	Anksioznost (r = .23**)	
Stres (r = .24**)		

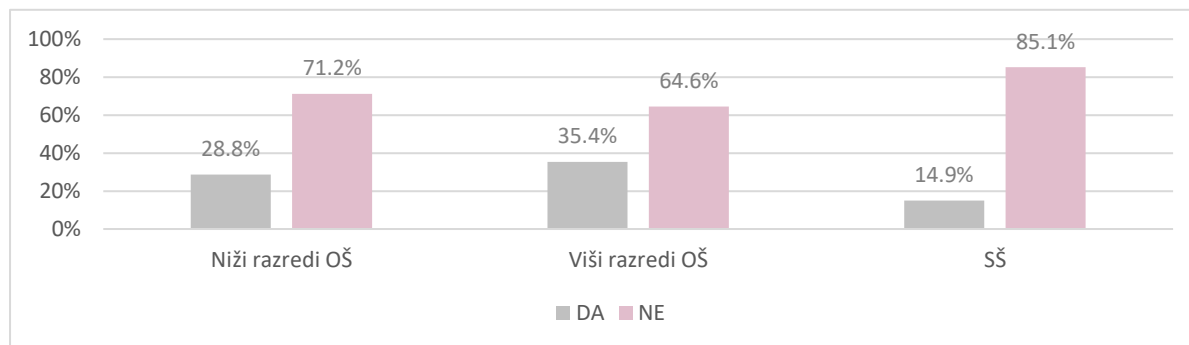
** $p < .01$

Iz Tablice 4 vidljivo je da su kod učenika srednjih škola korelacije doživljenog i počinjenog tradicionalnog i elektroničkog nasilja sa svim ispitivanim varijablama značajne, pozitivne te niske do umjerene. Međutim, korelacije s ispitivanim varijablama uglavnom su nešto veće za doživljeno tradicionalno i elektroničko nasilje, nego u slučaju počinjenja istih oblika nasilja. Pritom je povezanost doživljenog tradicionalnog nasilja (verbalno i tjelesno) najveća sa simptomima depresivnosti. Povezanost doživljenog elektroničkog nasilja također je najveća za simptome depresivnosti, te simptome anksioznosti i stresa. Povezanost počinjenog

tradicionalnog nasilja najveća je s izostajanjem iz škole. Naposljetku povezanost počinjenog elektroničkog nasilja najveća je u odnosu na simptome depresivnosti i stresa.

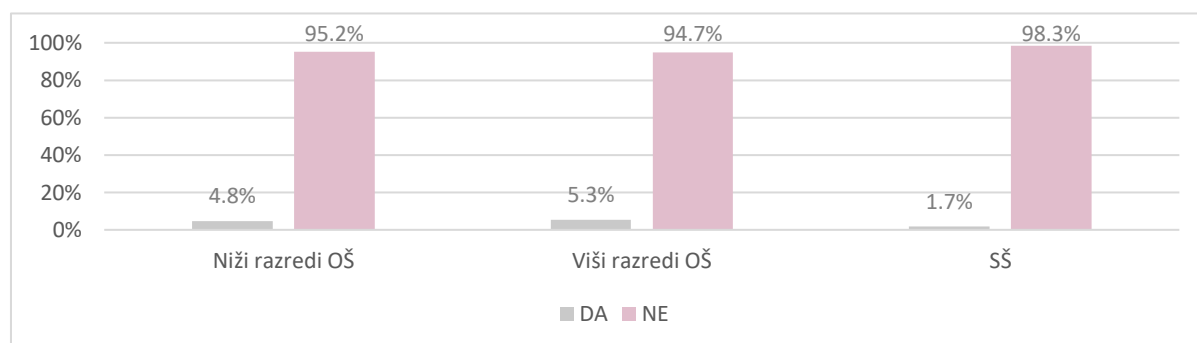
4.3. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA RODITELJA

Ispitana je roditeljska percepcija doživljenog i počinjenog vršnjačkog nasilja od strane njihove djece.

SLIKA 140. Roditeljska percepcija viktimizacije njihove djece učenika nižih i viših razreda osnovne škole te srednjih škola

Udio roditelja učenika nižih razreda osnovne škole (od 1. do 4. razreda) koji percipira da je njihovo dijete bilo žrtva vršnjačkog nasilja iznosi 28,8% dok njih 71,2% ne smatra da je da je njihovo dijete bilo žrtva vršnjačkog nasilja. Nadalje, 35,4% roditelja učenika viših razreda osnovne škole (od 5. Do 8. razreda) smatra da je njihovo dijete bilo žrtva vršnjačkog nasilja, dok njih 64,6% to ne smatra. Udio roditelja učenika srednje škole koji smatra da je njihovo dijete bilo žrtva vršnjačkog nasilja iznosi 14,9%, dok njih 85,1% to ne smatra.

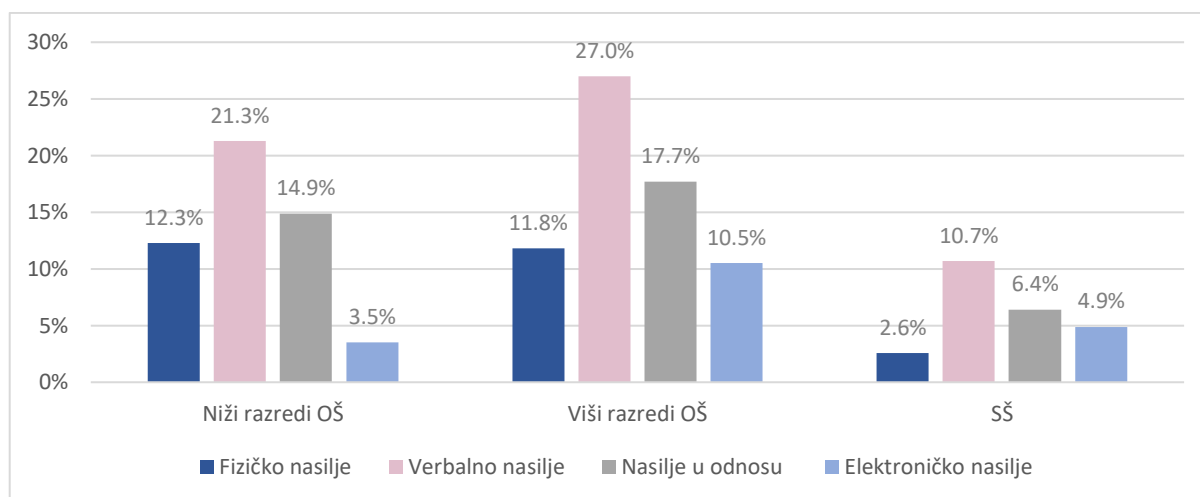

SLIKA 150. Roditeljska percepcija počinjenja vršnjačkog nasilja njihove djece učenika nižih i viših razreda osnovne škole te srednjih škola

Udio roditelja učenika nižih razreda koji su sudjelovali u istraživanju i koji smatra da je njihovo dijete bilo počinitelj vršnjačkog nasilja iznosi 4,8%, a njih 95,2% smatra da njihovo dijete nije počinilo vršnjačko nasilje. Što se tiče roditelja djece viših razreda osnovne škole, njih 5,3%

smatra da je njihovo dijete počinilo vršnjačko nasilje, dok njih 94,7% smatra da njihovo dijete nije počinilo vršnjačko nasilje.

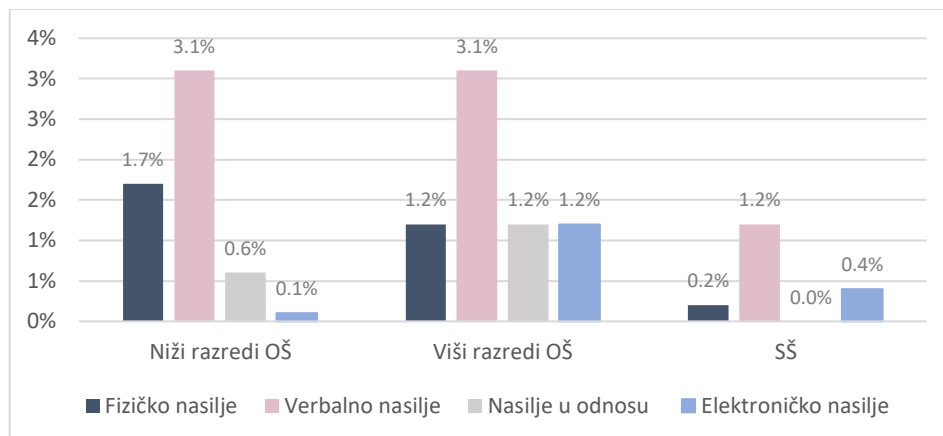
Ispitana je i roditeljska percepcija o vrstama vršnjačkog nasilja koje su doživjela i počinila njihova djeca, učenici nižih i viših razreda osnovnih škola te učenici srednjih škola. Vezano za doživljeno nasilje, roditelji djece svih skupina (niži razredi osnovne škole, viši razredi osnovne škole, srednja škola) izvještavaju da su njihova djeca u najvećoj mjeri žrtve verbalnog nasilja koje uključuje zadirkivanje, ponižavanje i/ili namjerno vrijeđanje (Slika 151). Nakon navedene vrste nasilja, roditelji djece svih ispitanih skupina smatraju da su njihova djeca žrtve nasilja u odnosima, odnosno, relacijskog nasilja, za koje je karakteristično navođenje drugih da ignoriraju ili namjerno izostavljaju nekog drugog. Roditelji djece nižih i viših razreda osnovne škole zatim izvještavaju da su njihova djeca u većoj mjeri žrtve fizičkog nasilja, dok roditelji djece koja pohađaju srednju školu, izvještavaju o suprotnom obrascu rezultata, odnosno da su njihova djeca u većoj mjeri žrtve elektroničkog nego fizičkog nasilja. Isto tako, roditelji djece učenika srednje škole izvještavaju o tome da su njihova djeca manje često žrtve vršnjačkog nasilja nego što to čine roditelji učenika nižih i viših razreda osnovnih škola.

SLIKA 151. Roditeljska percepcija vrsta doživljenog vršnjačkog nasilja njihove djece učenika nižih i viših razreda osnovne škole te srednjih škola

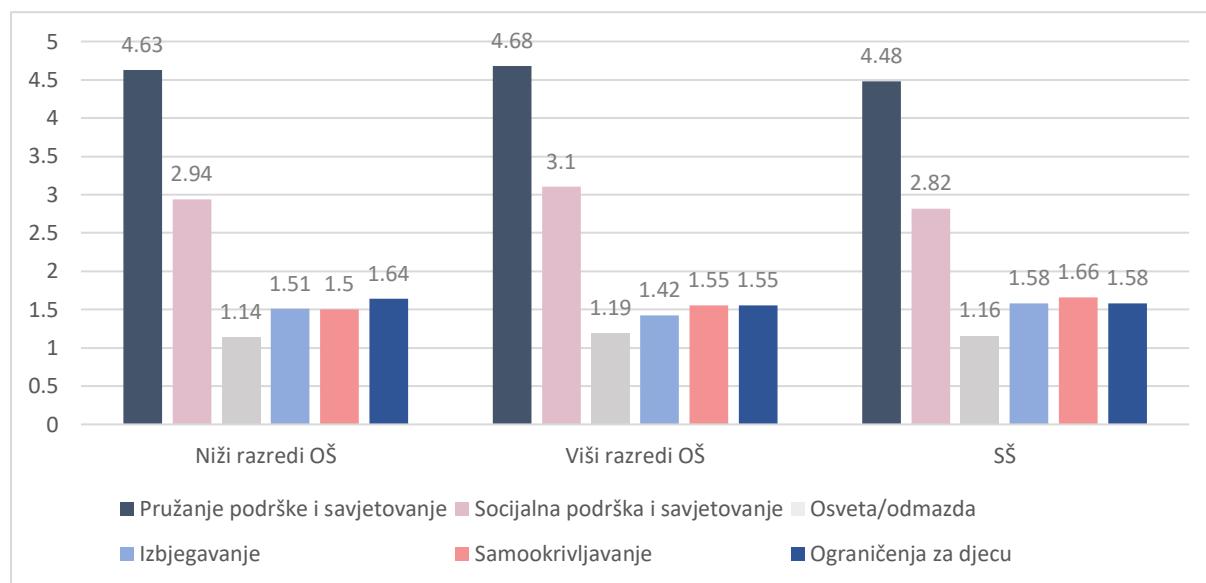
Što se tiče počinjenog nasilja, roditelji djece svih ispitanih skupina izvještavaju da su u najvećoj mjeri njihova djeca počinitelji verbalnog nasilja (Slika 152). Osim toga, roditelji djece nižih razreda osnovnih škola smatraju da su njihova djeca češće počinitelji fizičkog nasilja nego nasilja u odnosima i elektroničkog nasilja, pri čemu najrjeđe izvještavaju o tome da su njihova djeca počinitelji elektroničkog nasilja. S druge strane, roditelji djece viših razreda osnovne škole, osim toga što smatraju da su njihova djeca u najvećoj mjeri počinitelji verbalnog nasilja, izvještavaju o tome da su njihova djeca podjednako često počinitelji svih drugih vrsta nasilja – fizičkog, u odnosu i elektroničkog. Roditelji djece učenika srednje škole pak izvještavaju da su njihova djeca otprilike podjednako često počinitelji fizičkog i elektroničkog nasilja, dok ne navode da su njihova djeca počinitelji relacijskog nasilja. Osim toga, roditelji djece učenika

srednje škole izvještavaju o tome da su njihova djeca manje često počinitelji vršnjačkog nasilja u usporedbi s roditeljima učenika nižih i viših razreda osnovnih škola.

SLIKA 152. Roditeljska percepcija vrsta počinjenog vršnjačkog nasilja njihove djece učenika nižih i viših razreda osnovne škole te srednje škole

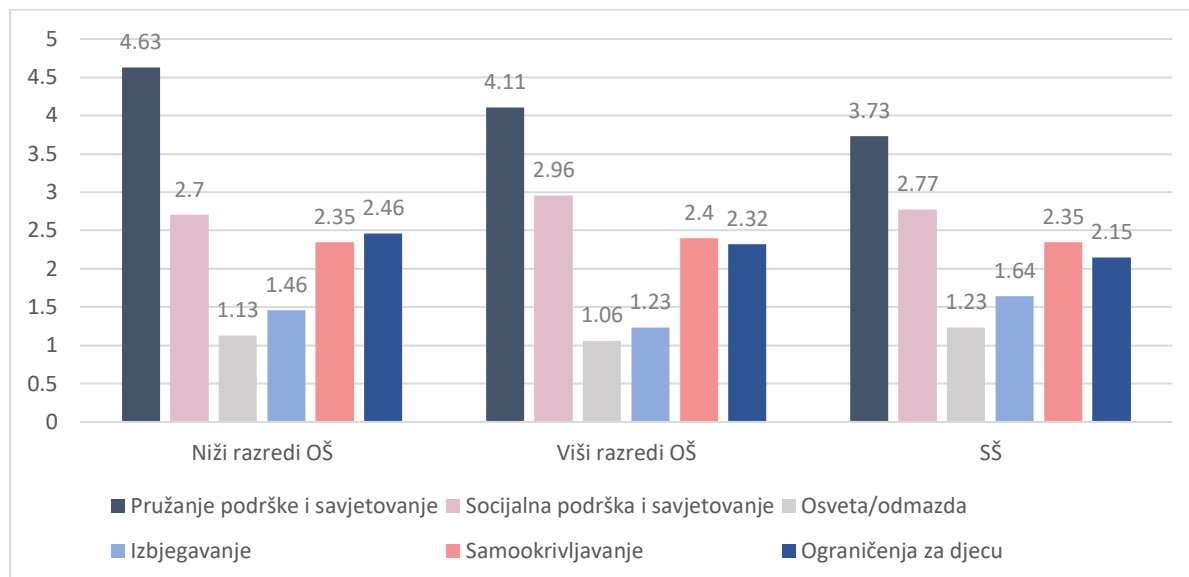
Nadalje je ispitano i korištenje strategija koje roditelji djece učenika nižih i viših razreda osnovne škole te srednje škole koriste nakon što saznaju da je njihovo dijete žrtva vršnjačkog nasilja (Slika 153).

SLIKA 153. Strategije koje roditelji koriste nakon što saznaju da je njihovo dijete žrtva vršnjačkog nasilja

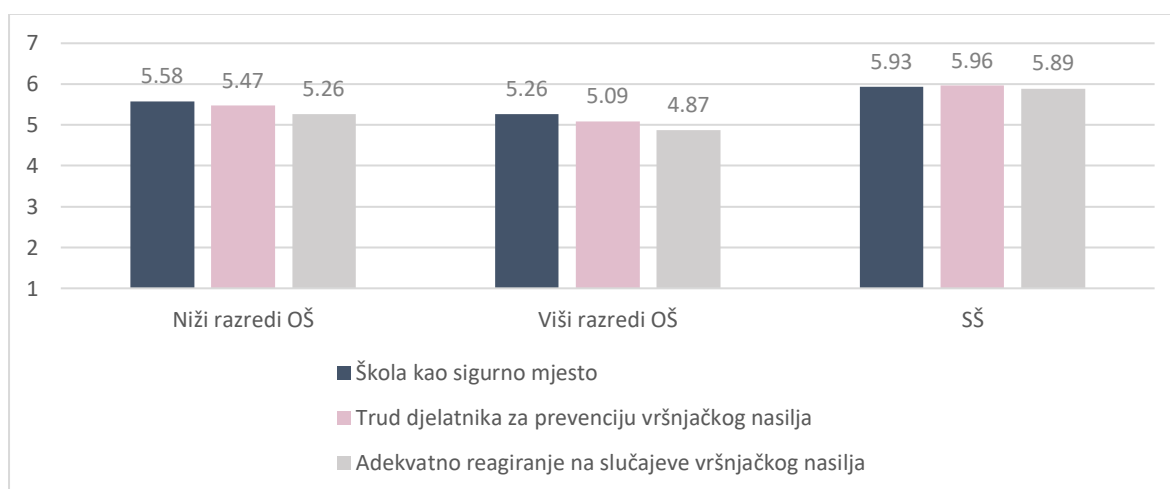
Roditelji djece svih ispitanih skupina nakon što saznaju da je njihovo dijete bilo žrtva vršnjačkog nasilja u najvećoj mjeri kao strategije koriste pružanje podrške i savjetovanje djeteta. Zatim slijedi posezanje za socijalnom podrškom i savjetovanjem, dok u otprilike podjednakoj mjeri koriste izbjegavanje, samookrivljavanje i ograničenja za djecu. U najmanjoj mjeri koriste osvetu, odnosno odmazdu, kao strategiju za nošenje s iskustvom doživljenog vršnjačkog nasilja njihove djece. Nakon što saznaju da je njihovo dijete bilo počinitelj vršnjačkog nasilja, roditelji djece svih ispitanih skupina izvještavaju da u najvećoj mjeri koriste

pružanje podrške i savjetovanje (Slika 154). Nakon toga najčešće posežu za socijalnom podrškom i savjetovanjem, a zatim, u otprilike podjednakoj mjeri koriste samookrivljavanje i ograničenja za djecu. Nadalje, izvještavaju da u nešto manjoj mjeri koriste izbjegavanje, dok najrjeđe koriste osvetu, odnosno odmazdu.

SLIKA 154. Strategije koje roditelji koriste nakon što saznaju da je njihovo dijete počinitelj vršnjačkog nasilja

Ispitana je i percepcija roditelja djece učenika nižih i viših razreda osnovne te srednje škole o školi koju njihovo dijete pohađa kao opasnog ili sigurnog mjesta, mjere u kojoj se djelatnici škole trude prevenirati vršnjačko nasilje te mjere u kojoj adekvatno reagiraju na slučajeve vršnjačkog nasilja. Velika većina roditelja svih ispitanih skupina školu koju pohađa njihovo dijete smatra sigurnim mjestom, da se djelatnici škole trude prevenirati vršnjačko nasilje, te da djelatnici škole adekvatno reagiraju na slučajeve vršnjačkog nasilja (Slika 155).

SLIKA 155. Percepcija roditelja o aspektima škole koju njihovo dijete pohađa

Pritom roditelji učenika srednjih škola navedene aspekte škole procjenjuju najpozitivnije, dok roditelji učenika viših razreda osnovne škole iste aspekte, iako ih generalno procjenjuju kao pozitivne, procjenjuju najmanje pozitivnima u usporedbi s dvije druge kategorije roditelja.

4.4. VRŠNJAČKO NASILJE KOD UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA – PERSPEKTIVA ODGOJNO-OBRAZOVNIH DJELATNIKA

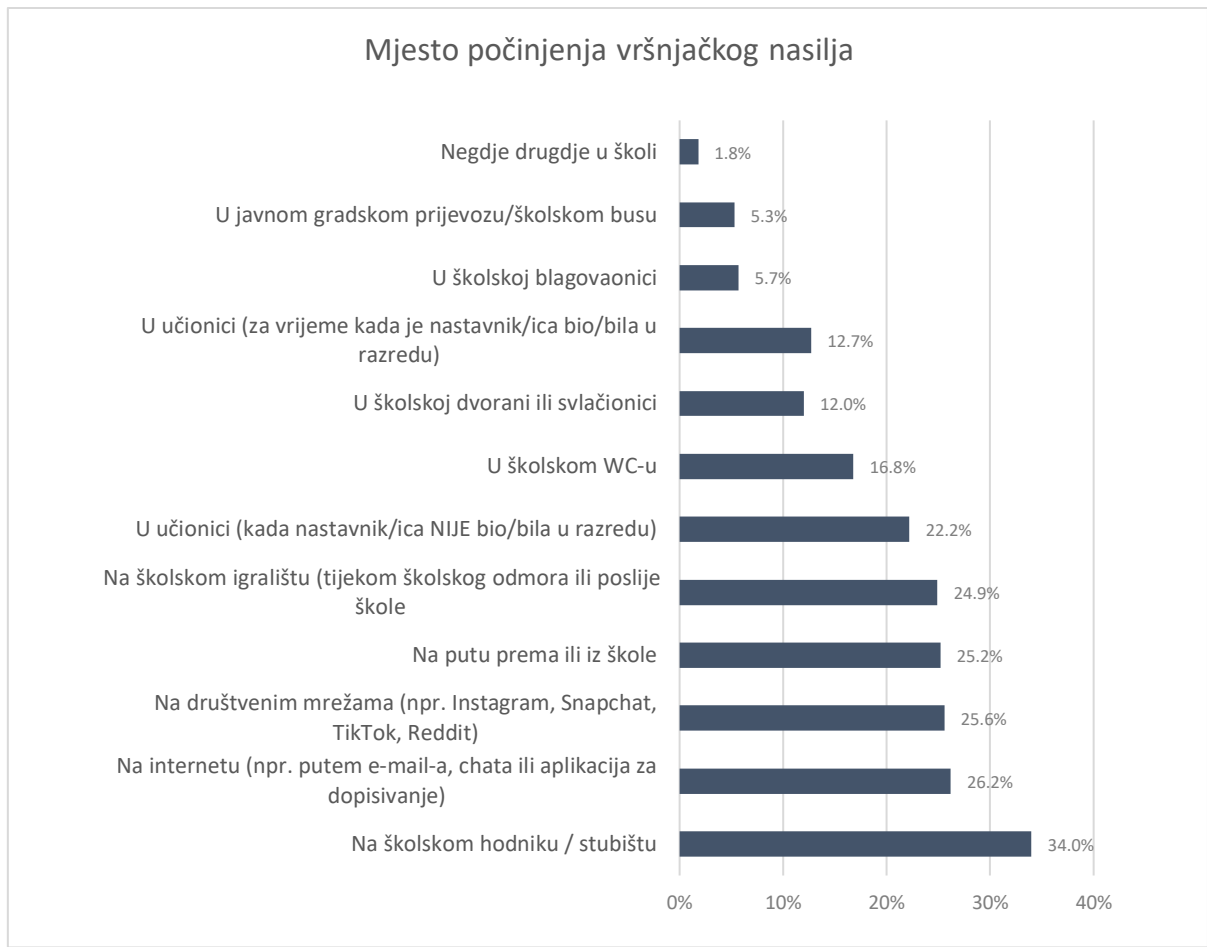
Kao što je istaknuto u uvodnom dijelu ovog izvješća, u istraživanju su sudjelovali učitelji razredne i predmetne nastave te učitelji u srednjim školama, stručni suradnici (psiholozi, socijalni pedagozi, pedagozi, logopedi, edukacijski rehabilitatori i knjižničari) te ravnatelji osnovnih i srednjih škola. U nastavku ovoga izvješća donose se sumarni podaci te će se s obzirom na navedeno koristiti pojam odgojno-obrazovni djelatnici.

Istraživanje je pokazalo da odgojno-obrazovni djelatnici najčešće primjećuju verbalne oblike nasilja među učenicima u svojim školama dok su tjelesno i elektroničko nasilje manje primijećeni oblici nasilja među učenicima (Tablica 5).

TABLICA 5. Upoznatost s oblicima nasilja među učenicima u školi

	<i>Verbalno nasilje</i>	<i>Tjelesno nasilje</i>	<i>Elektroničko nasilje</i>
<i>Mean</i>	8,84	4,60	3,41
<i>N</i>	668	668	668
<i>Std. Deviation</i>	4,518	3,562	3,445

Kada je u pitanju mjesto na kojem su se događali takvi oblici nasilja, istraživanje je pokazalo da se svaki treći slučaj vršnjačkog nasilja, iz perspektive odgojno-obrazovnih djelatnika, događa na školskom hodniku/stubištu. Vršnjačko nasilje je u školama često prisutno i na internetu, odnosno na društvenim mrežama, te na putu prema školi i iz škole te na školskom igralištu. Pritom su među učenicima osnovne škole češće prisutni vršnjački oblici nasilja u i oko škole, odnosno na putu prema školi, dok se među učenicima srednje škole, uz ranije navedeno, vršnjačko nasilje često događa i na internetu, odnosno na društvenim mrežama. Detaljan prikaz mjesta počinjenja nasilja naveden je na Slici 156.

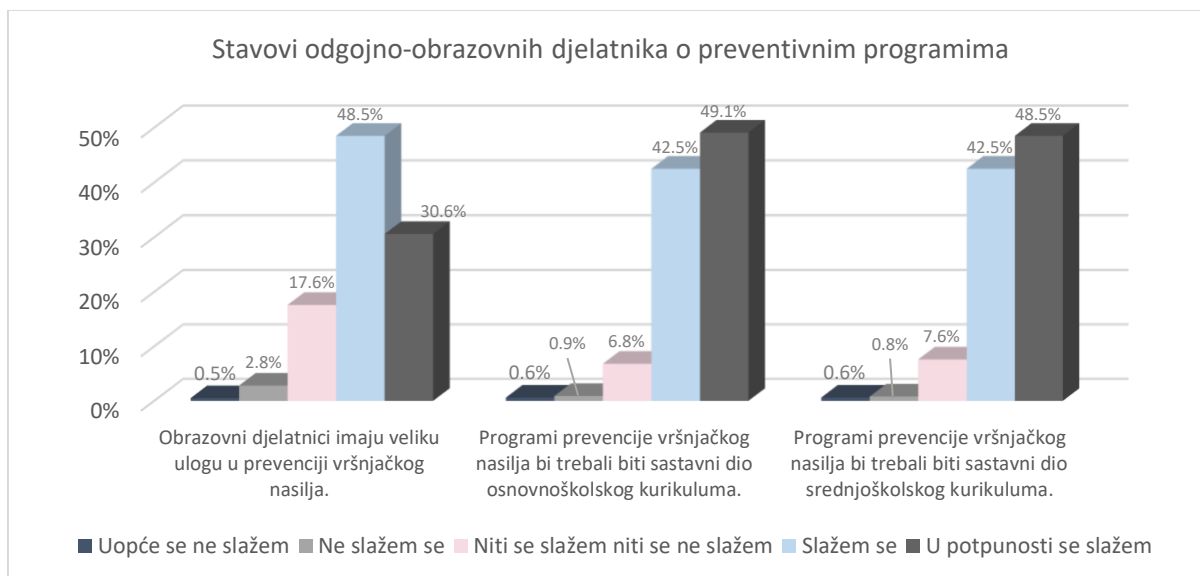
SLIKA 156. Mjesto počinjenja vršnjačkog nasilja – percepcija odgojno-obrazovnih djelatnika

Odgojno-obrazovni djelatnici u školama najčešće koriste disciplinske mjere kao reakciju na nasilje u školi. Podrška žrtvi i medijacija također se često koriste, dok je izostanak intervencije zabilježen u najmanje slučajeva (Tablica 6).

TABLICA 6. Reakcije na vršnjačko nasilje u školi

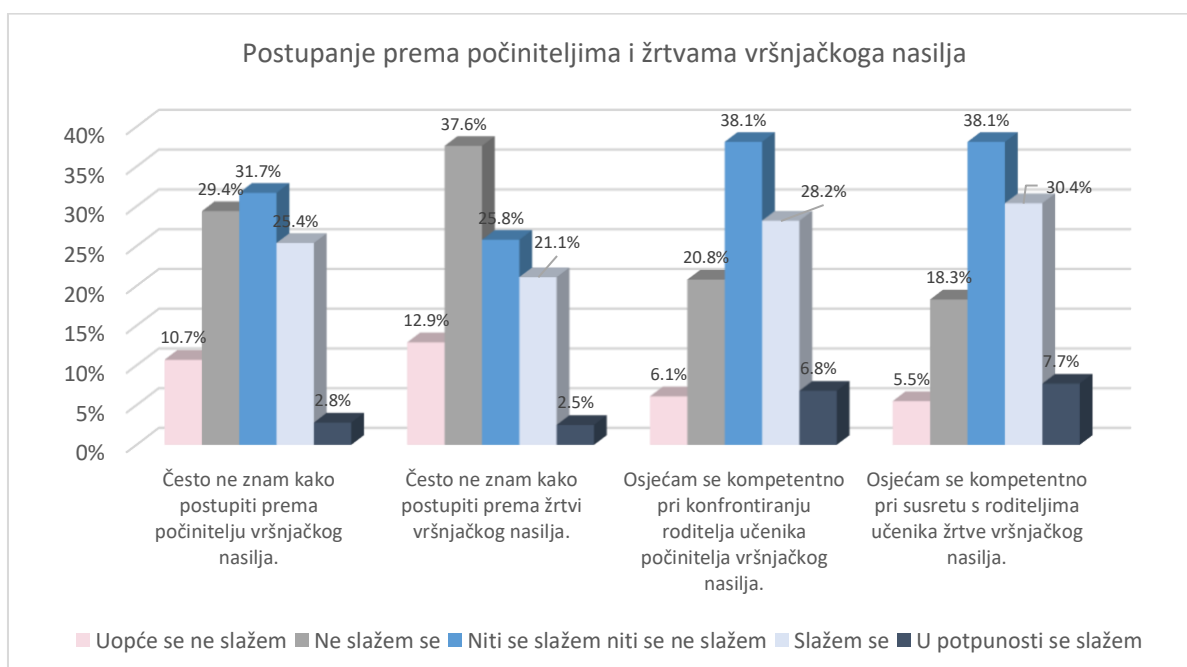
	<i>Disciplinske mjere</i>	<i>Medijacija</i>	<i>Grupna diskusija</i>	<i>Podrška žrtvi</i>	<i>Izostanak intervencije</i>
N	633	633	633	633	633
Mean	17,94	13,47	13,20	13,67	2,89
Std. Deviation	2,499	2,048	2,316	1,936	1,343

Kada su u pitanju stavovi učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja o vršnjačkom nasilju, većina njih, čak 78,1% (n=715) se slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da odgojno-obrazovni djelatnici imaju veliku ulogu u prevenciji vršnjačkog nasilja. Pritom više od 90% ispitanika smatra bi programi prevencije vršnjačkoga nasilja trebali biti sastavni dio i osnovnoškolskog i srednjoškolskog kurikula (Slika 157).

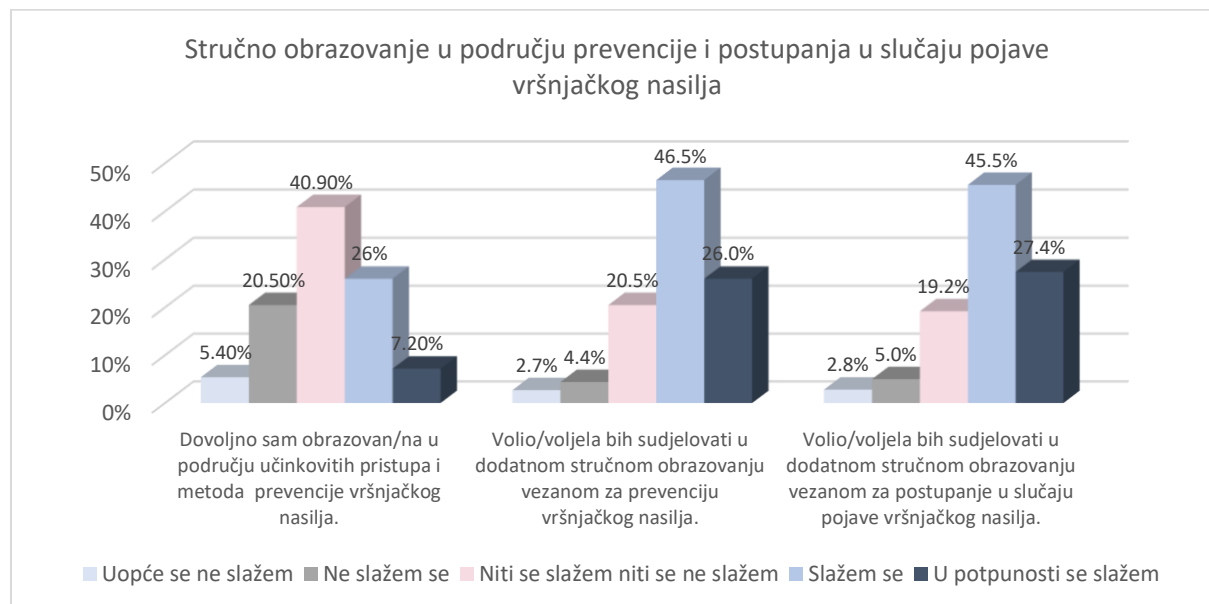
SLIKA 157. Stavovi odgojno-obrazovnih djelatnika o preventivnim programima u školi

Istraživanje je pokazalo da 28,2% (n=715) odgojno-obrazovnih djelatnika ističe da često ne znaju kako postupiti prema počinitelju, dok njih 23,6% ne zna kako postupiti prema žrtvi vršnjačkoga nasilja. Istovremeno se svaki četvrti odgojno-obrazovni djelatnik ne osjeća kompetentno pri konfrontiranju roditelja učenika počinitelja vršnjačkog nasilja, dok se gotovo svaki četvrti ne osjeća kompetentno pri susretu s roditeljima učenika žrtve vršnjačkoga nasilja (Slika 158).

SLIKA 158. Postupanje prema počiniteljima i žrtvama vršnjačkoga nasilja

Da su odgojno-obrazovnim djelatnicima potrebna dodatna stručna usavršavanja u području učinkovitih pristupa i metoda prevencije vršnjačkog nasilja, pokazuju rezultati istraživanja prema kojem se svaki četvrti odgojno-obrazovni djelatnik ne slaže s tvrdnjom da je dovoljno obrazovan u tom području, dok je 40,9% (n=715) njih ostalo suzdržano.

SLIKA 159. Stručno obrazovanje odgojno-obrazovnih djelatnika u području prevencije i postupanja u slučaju pojave vršnjačkog nasilja

S obzirom na navedene rezultate, ne treba čuditi da bi gotovo $\frac{3}{4}$ odgojno-obrazovnih djelatnika voljelo sudjelovati u dodatnim stručnim usavršavanjima vezanima uz prevenciju i postupanje u slučaju pojave vršnjačkog nasilja (Slika 159).

5. REZULTATI KVALITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA

5.1. ISTRAŽIVANJE U OSNOVNOJ ŠKOLI

5.1.1. Prisutnost različitih oblika vršnjačkog nasilja

Perspektiva učenika

Sumirajući rezultate četiri fokusne grupe provedene s djecom osnovnoškolske dobi, može se zaključiti kako djeca često **ne prepoznaju razliku između nasilja i zezancije/zaigranosti, odnosno da razumijevanje navedene granice nije usuglašeno**. Drugim riječima, stječe se dojam da djeca imaju nejasnoća oko toga. Mlađi učenici (3. i 4. razred) češće govore o zaigranosti kod različitih vrsta nasilja pa i fizičkog. Tako jedan dječak kaže: *Jako smo zaigrani. Al ne na dobar način. D2/1*. Drugi navodi kako su prijatelji koji su se potukli rekli učiteljici (D3/1: *Pa to je bilo za igru.*). Stariji učenici odvajaju fizičko nasilje od šale, ali češće zadirkivanje (zafiranciju/spridanciju) vežu za moguće psihičko nasilje. Odnosno, čini se kako teško povlače granicu između šale i psihičkog nasilja. Tako neki učenici govore da neka djeca izjednačavaju psihičko nasilje i šalu (*Pa mislim, nije to nekakvo nasilje, ali mi se ovako zezamo s XX.; Da, ide*

s nama u razred i mislim da se isto voli šaliti na svoj račun sa njima. Mislim da to shvaća kao šalu, ali više je to psihičko nasilje, ali mislim da on to shvaća kao šalu. M4/3.) dok druga navode razliku u smislu da je nasilje uzastopno zadirkivanje određene osobe, odnosno kad netko nekoga ima „na piku“ (*Pa kad se onak cijelo vrijeme vrte oko toga i izazivaju. D3/2; Pa mislim, nekad bude previše i onda samo kaže: "Prestanite" i to i onda prestanemo. J/3).*

Navode kako je zadirkivanje modus operandi dječaka u razredu i da to gotovo svi tako shvaćaju. Izdvajaju samo pojedine dječake/djevojčice koji navedenu šalu shvaćaju ozbiljno odnosno kao nasilje te da se onda „tužakaju“ roditeljima, nastavnicima, pedagoginji... (*Pa u našem razredu ima zezancije, ali većina nas to ne shvaća ozbiljno. Jedino samo jednom u mom razredu, on je kao malo drugačiji od nas svih, tako da to je to. Mi svi ostali se zezamo većinom onako, ali kad mi njega, onda on to malo previše to shvati ozbiljno pa se onda dolazi kod pedagogice i tako. Tako da mi njega većinom izbjegavamo. Njega ne zezamo toliko. IL/3.; Pa isto. Mi se tako dečki u razredu zezamo međusobno, ali to kod nas nitko ne shvaća ozbiljno. Osim, nekad cure to shvate preozbiljno, ali njih ne zezamo toliko. M/3; Pa sprdancije u našoj školi ima najviše. Ovo sve... tučnjave i tako toga, nema tako puno kako ima sprdancije, tako zezancije i to. IL/3).*

Na upit o vrstama nasilja koja se javljaju u školi, učenici prepoznaju primjere **tjelesnog nasilja**, pri čemu učenici nižih razreda navode veću učestalost tjelesnog nasilja od učenika viših razreda. Među primjerima koje navode učenici 3. i 4. razreda su: gušenje, udaranje drugih – laktom, šakom, štipanje, bacanje predmeta (staklene boce i druge stvari), uzimanje stvari i sakrivanje, uzimanje slatkiša, pljuvanje drugih kroz prozor, guranje i sl. (*Imaju još dva. Jedan trenira boks i onda to koristi protiv druge djece. Na primjer, pita te hoćeš ga udariti i ti mu odgovoriš: "Samo probaj me udariti" i on te udari šakom u leđa. M3/1 kad je njegov bratić, šta mu već je... oni se krenu nešto... krenu tući, što sam bio pričao, učiteljica kaže da ne rade to, oni kažu da je to za igru, a kad se krenu tući, taj dječak i taj njegov bratić krenu psovati i krenu se derati na druge, a drugi su nevini. i počne samo udarati, laktom, pa šakom, pa počne štipati, pa se počne derati i onda okrivi tog kojeg je udario i onda na kraju taj kojeg je udario ispadne kriv. M3/1).* Učenici 5. i 6. razreda navode da među njima ima fizičkog nasilja „ali malo“ (*Netko nekada. D1/2).* Ipak, u daljnjem razgovoru navode da se u drugom razredu stalno tuku (*Pa, u X razred se uvijek tuče*), a u njihovom razredu da se najčešće učenici tuku na satu tjelesne kulture (*Kod nas u razredu igramo na tjelesnom nogomet i onda se posvađaju i potuku. D3/2).* Učenici 7. i 8. razreda navode da tjelesnog vršnjačkog nasilja ima, no da je sada rjeđe nego je to bilo ranije, u nižim razredima (*Na primjer, kad sam bio šesti razred, potukao sam se sa jednim dečkom iz nižeg razreda, tad je bio peti razred. S/3).* Procjenjuju da je riječ o tučama jednom do dva puta mjesečno, i uglavnom dečki sudjeluju. (*Pa mislim, ja sam njega tada samo šamarao do jednom dok mu se nije to... dok mu nije to došlo previše, onda me samo srušio na pod. Kad smo sjedili, onda je iznenada došao i srušio me na pod. S/3).* no ističu da je ono rijetko. Tjelesno nasilje najčešće se dogodi izvan škole. Učenici ističu da se najčešće dogodi na putu od škole do kuće (*Jednom je mene kad smo išli kući, mene i još dvoje iz čistog mira nas je krenuo gušiti i psovati nam Boga i mater. Jednom kad smo išli kući... ne znam jesi bio s nama? Jesi. Išao sam ja i jedna moja prijateljica i on s nama kući i taj dječak koji radi probleme je*

našao na nekom polju staklene boce i to je počeo bacati na nas. S/1), na dvorištu školskim, zatim u dvoranu za tjelesni (Kod nas u razredu igramo na tjelesnom nogomet i onda se posvađaju i potuku. D3/2), učionici i hodniku.

Kad je riječ o **psihičkom/verbalnom nasilju**, učenici ističu da je ono najčešće. Primjeri za psihičko/verbalno uključuju, kod mlađih učenika (3. i 4. razred): psovanje, deranje na druge, ružne riječi, rjeđe tračanje (*I odmah krene ružne riječi. D2/1*). Učenici 5. i 6. razreda naveli su primjere poput verbalnih sukoba, razmirica, vrijeđanja, ismijavanja, kod njih nema, osim ponekad „iz zezancije“ (*Tog kod nas nema, to samo iz zezancije nekada. D3/5*). Napominju da rijetko dolazi do vrijeđanja među njima, a kada se dogodi, tada se koriste riječ poput glup si, retardiran i sl. Učenici 7. i 8. razreda navode kako se kod njih psihičko nasilje uglavnom odnosi na zadirkivanje nekoga na način da mu pronađu nešto što ga smeta i onda ga oko toga zezaju (*Pa nađemo neku temu koja ga živcira i zezamo ga oko toga. M2/3.*). No, navode da je to rijetko, odnosno da ima jedan dječak kojeg maltretiraju (*U razredu na primjer, ima jedan koga inače... njega većinom svi... sad ne znam jel' ga maltretiraju ili ga zezaju, ali on je većinom meta tamo. M/3.*). Na upit zbog čega je dječak meta, navode da je drugačiji, tih, i da je uvijek problem kad je on s drugim učenicima pa je razrednica sugerirala da ga izbjegavaju. Ipak, navode kako vrijeđanje nije učestalo kod njih u razredu (*Ma nije to uopće toliko puno. To je jedino, onako, možda ponekad. Možda.. prošle godine jednom se dogodilo i ove godine ja mislim da se niti jednom nije dogodilo ništa toliko posebno. M/3*). Isto tako, navode da kod njih nema izoliranja, odbacivanja. Navode da imaju jednog učenika u razredu koji se sam izolira jer se boji da će mu netko nešto govoriti (a neće svi, možda samo dvoje, troje) te da se onda žali razrednici i pedagoginji. Kod djevojčica opisuju primjere mogućeg **relacijskog nasilja**, odnosno grupiranja i povremenog ogovaranja drugih koji nisu u pripadajućoj grupi. No, navode da to sada nije često, da je ranije bilo učestalije. U razgovoru su se sjetili jedne djevojčice koja se preselila u drugi razred jer se nije uklopila u svoj razred. Navodili su da je stalno tužakala (*Tužakala je svakog. Nije se nitko htio družiti s njom, pa...M/3*).

Kad je riječ o **elektroničkom nasilju**, učenici imaju raznovrsna iskustva. Učenici 3. i 4. razreda kao primjere elektroničkog nasilja, navode nasilje preko WhatsApp grupa te preko online igrica, odnosno stvaranje grupe i dodavanje djece bez njihovog pristanka te provociranje, psovanje i vrijeđanje nekih sudionika grupe (*Oni najčešće biraju koliko se meni čini. Stave na primjer koji će vrijeđati i onda stave u grupu koje će provocirati, ali ne one s kojima će biti dobri. Samo zato da ih mogu provocirati. M3/1*). Navode i primjere online nasilja tijekom igranja igara, najčešće psovanja i vulgarnog izražavanja (*Neki ljudi znaju... koji su baš Hrvati, neki ljudi znaju kao psovati nekad nešto i meni je jedan u igrici pokazao srednji prst. Ali ne baš sad ovako, nego ima onaj kao smajli, emoji koji pokazuje srednji prst. Ja sam odmah izašla. D1/1*). Učenici 5. i 6. razreda navode kako se događalo da neki učenici snimaju videe o drugima iz škole, rade lažne profile pa stavljaju tuđe fotografije, provale u mobitel i mijenjaju postavke (*Kad netko nam provali u mobitel i mijenja nam sve postavke. D1/2*), provaljivanje u mobitel i zadirkivanje zbog sadržaja (*Nekad se znalo dogoditi da je nekom otključan mobitel slučajno i onda je netko otišao na Whatsapp, u poruke i vidio sve i onda ga kao počeo izazivat i tako. D3/2*). Navode i primjere gdje učenici kreiraju videe u kojem govore ružne stvari o

djevojčicama koje stave na Tik Tok (*Pa kao govore da je netko, da su cure... i onda tako stavljaju te neke videe. D2/2*) te navode i nasilje na Snapchatu (*Na Snapchatu ovako neki odrasli kao dečki znaju slikat neke jako ružne stvari. D1/2*). Također, daju primjere i ignoriranja poruka na WhatsAppu, posebice se događa da nitko želi poslati učeniku koji je izostao iz škole informaciju o domaćoj zadaći (*Pa ono nekad za zadaću pa se nikom ne da poslat. D2/2.*). Učenici 7. i 8. razreda na prvu navode kako nema javnog zadirkivanja, a zatim ipak navode kako se povremeno vrijeđaju u WhatsApp grupama (*Pa mislim na WhatsAppu kad smo u grupi, netko kaže: "Majmune, ne to", ali to je zezancije većinom, ne shvaćaju to ozbiljno. 1L/3*). Jedna učenica govori da drugi objavljuju slike u grupi koje netko objavi javno i tada neki sudionici grupe komentiraju slike. Učenici smatraju da to nije velika stvar, a da se to radi da bi se nekoga malo zezalo, provociralo.

Učenici nižih i viših razreda navode i primjere nekih oblika nasilja, koje bi se moglo svrstati pod **ekonomsko nasilje**. Uglavnom su to ponašanja koja se odnose na uzimanje stvari bez pitanja. Te stvari se ponekad vrate, a ponekad ne. Ponovno, to smatraju zadirkivanjem (*Ili iz zezancije, netko nekom uzme knjigu i onda mu vrati. D3/2.; Bilo je i u ovom razredu ove godine. Mi cure idemo na doručak i onda su bili dečki, jedan dečko iz razreda je bio meni uzeo torbu i pregledavao torbu. To ne jedanput, nego dva, tri puta i ja sam to rekla da mi smeta. Nisu bili prestali, onda sam rekla razrednici i onda su optužili jednog drugog, pa na kraju nije nitko bio, ali je prestalo. D/3*).

Kad je riječ o **seksualnom nasilju**, učenici 3. i 5. te 5. i 6. razreda nisu navodili primjere, odnosno istaknuli su kako toga nema. S druge strane, učenici 7. i 8. razreda navode kako je ranije (u petom i šestom razredu) bilo udaranja po stražnjici (dječak djevojčicu), ali da se sada događa da se dječaci međusobno, iz zezancije, udaraju po stražnjici. Nadalje, kao primjer seksualnog nasilja, jedan dječak navodi ucjenjivanje jedne djevojčice od strane dječaka, pri čemu je on dobio njene intimne fotografije od njezinog bivšeg dečka te tražio od nje da mu svakodnevno donosi u školu poveći iznos novaca (oko 400 kn) (*Ali bilo je... ono što ste rekli seksualno nešto... sad ne znam jel' smijem to reći, ali jedan dečko iz X razreda je dobio, ajmo reći, gole slike učenice iz tog razreda i onda ta učenica ima bogate roditelje i onda ju je svaki dan ucjenjivao da mu svaki dan treba donositi 400kn ili će objaviti slike na internetu. Onda se zbog toga išlo na socijalnu sve, svi oni koji su znali, uključujući mene, za to. Svi smo išli na socijalnu zbog toga i to je to. M/3*). Dakako da se ovdje, uz seksualno, radi ujedno i o elektroničkom i o ekonomskom nasilju.

Perspektiva roditelja

U fokusnoj grupi s roditeljima je, kako je ranije navedeno, sudjelovalo troje roditelja, dvije majke i jedan otac. Jedna majka očekivala je razgovor oko nečega što se dogodilo u školi, ali nije željela iznijeti na što se to odnosi, tako da je veći dio razgovora s roditeljima, barem tom jednom majkom, bio obavijen velom tajne (*I bio je jedan slučaj u školi, malo ozbiljnijeg tipa. Mi smo to čuli preko svog djeteta. Nismo dosta informirani kao roditelji, takva je situacija. Mislim, to što sam ja čula to može biti da sam ja dobila krivu informaciju pa sad ne bih htjela takve informacije dijeliti, ja nisam takav tip. Ja sam sad samo to spomenula, znači nisam*

zapravo ništa konkretno rekla, ali sam rekla da se nešto dogodilo na što smo mi primijetili reakciju, ništa drugo ne bih." S/8). Generalno, roditelji smatraju da se njihova djeca osjećaju dosta sigurno u školi, izuzev nekih specifičnih situacija. U tom pogledu, navode nesigurnost djece putnika, na putu do i od škole, kada su djeca bez nadzora odrasle osobe koja brine o njima (*Dakle to su djeca koja su putnici i oni imaju taj jedan period, dakle put do škole u kojem su oni sami i onda ako se nešto dogodi, evo, on u tom segmentu pokazuje neku nesigurnost jer ne zna kome bi se obratio i kako. Ne može se obratiti vozaču jer, oni zapravo, tako nam je objašnjeno, nemaju nikakvu interakciju s djecom osim da ih upozore da mirno sjede, a nekakve nesuglasice oni ne mogu rješavati.* V/8).

Kad je riječ o **fizičkom nasilju**, otac koji je sudjelovao u fokusnoj grupi, navodi kako se njegov sin žalio da je jedan dječak u autobusu maltretirao druge (gurkao ih, zezao) te mu je on sugerirao da istuče tog dječaka jer je smatrao da nitko od odraslih nije ništa poduzeo (*Pa ne, oni se samo smijulje, oni... nema. Gledajte, on ne smije. On zna da ne smije. Zna što će ga snaći kući ako bude takav u školi. U petom ili šestom razredu čak su i profesori bili upozoreni na starijeg učenika da maltretira cijeli razred. To traje duže vrijeme, trajalo je sigurno barem mjesec dana, znali su i razrednici, ali nitko nije ništa odregirao, razumijete. Moj mali ga je istukao u autobusu jer sam mu ja rekao slobodno ga istuci jer sam shvatio da nitko ne reagira. Razumijete? Rekao sam: „Gle X., istuci ga, ja tu tu ne mogu pomoći, ako on tebe lupa i cijeli bus, izvoli." I onda ga je istukao. Nije bilo nikakvih posljedica.*). Jedna majka navodi da se djeca, koliko joj se čini, tuku u školi, ali da to ne prelazi neke granice (*Pa fajtaju se djeca po školi, da. Pa mislim da to sad prelazi nekakve granice normale u tom periodu. Mislim da su pustili tu djecu, mislim da kod njega ima takav slučaj, da su ih pustili da oni sami te svoje razmirice riješe, da bi to bilo već davno svršeno vrijeme. To su to neke obične dječje čarke, nema tu nikakvih ozbiljnih.* M/8).

Druga majka navodi kao nema informacija o fizičkom nasilju, no da je primijetila da ima mnogo **verbalnog nasilja**, poput vrijeđanja, ogovaranja, izmišljanja neistina i sl. (*„Ja za fizički ne znam, znam za taj jedan koji je bio.. Jedino sam primijetila da dosta djeca verbalno...pa vrijeđaju se, ogovaraju se... Mislim, to sam primijetila više puta, zapravo, bila sam na roditeljskom i onda su majke djevojčica izrazile da dosta ima, tako da se curice više... međusobno ogovaraju pa govore neistinu pa drugu to povrijedi pa ova druga još veću neistinu ispriča pa se tako zaplete cijela priča." V/8). I druga majka navodi primjere rujanja druge djece djetetu s govornim poteškoćama ili primjerice djetetu s posebnim potrebama (*Moj sin je dijete s posebnim potrebama, već je mladić s posebnim potrebama i ona kad je krenula u prvi razred, naša su djeca išla u školu X, i tad su njoj znala djeca, on bi išao u posebni odjel, njoj su djeca znala reći: „X ima ludog brata." S/8).**

Nadalje, svih troje roditelja ističe da je **relacijsko nasilje** (iako ga tako ne naziva) češće kod djevojčica u ranijoj dobi kada budu u situaciji da ih je neparan broj, odnosno da se djevojčice teško nose sa situacijom da se njihova prijateljica igra s drugom djevojčicom (*X. je bila u periodu kad su one mogle funkcionirat samo jedan na jedan. Znači čim se pojavila treća osoba, tu je uvijek bilo nešto, uvijek.* M/8). S tim se slažu i druga dva roditelja (*Znači ako su njih dvije vani, treća šalje poruke: „Više nismo prijateljice, ti si s njom dobra." O/8; Kad je bila u nižim*

razredima bilo je toga, znači tih klanova i grupica i slično, ali to je bilo tada jače istaknuto. Jedan dan je super jer neka ima super majicu. S/8). Nadalje, jedna majka, koja navodi da kontrolira korištenje mobitela kod svojeg sina, navodi kako je primijetila i elektroničko nasilje među učenicima, poput blokiranja na društvenim mrežama, neprimjerenih komentara tuđih objava, slika i slično. Drugo dvoje roditelja navode kako nisu primijetili elektroničko nasilje. Pri tome jedan od roditelja navodi kako ne provjerava aktivnosti svojeg djeteta na internetu (*Ja ih puštam. Ja samo njima kažem, kad mi kaže: „Nemam vremena.“, onda samo pogledam koliko je bio na internetu pa kažem: „Iso Miki, četiri sata si bio na Internetu, a nemaš pola sata vremena, a pa prijatelju to ćemo morat riješit onda“ O/8).*

Perspektiva odgojno-obrazovnih djelatnika

Kako je navedeno ranije, u osnovnoj školi provedena je jedna fokusna grupa s učiteljicama (3. razreda) te intervjui s pedagoginjom i ravnateljicom škole.

Kad je riječ o **tjelesnom nasilju**, učiteljice navode da se ono rijetko događa, a kad se dogodi to je najčešće na putu od škole do kuće. Nekad je fizičkog nasilja bilo više (u prvom razredu), kada su se dječaci borili za svoju poziciju (*Imam dosta dominante dečke u razredu koji bi svi voljeli biti vođe i onda dok nisu našli neku svoju poziciju tko je gdje, tu je bilo čestih sukoba, recimo, između njih. Onda ono naguravanje. 1/5*), no uslijed njihovih intervencija, učenici se suzdržavaju od takvog ponašanja u školi te se ono češće događa kad se druže izvan škole. Pedagoginja navodi da u njihovoj školu nema nekih težih oblika nasilja (fizičkog), osim povremenog naguravanja. Navodi pojedinačne primjere djece koja burno reagiraju (*Ona je ovako... recimo burno reagira, ima takve nekakve, ajmo reći nasilne reakcije, gdje se ona ne zna obraniti riječima nego odmah krene i gurne nekoga ili... recimo, ona je muslimanka i ne smije jesti meso i sad, ostale djevojčice iz razreda su joj ponudile čips od slanine, ona to nije znala, pojela je i kad je shvatila, one su joj se smijale i onda je ona ošamarila tu djevojčicu. I to je bilo najviše... neka najveća razina koju sam ja doživjela sad tu*). Koliko joj je poznato, niti ranije nije bilo učestalih fizičkih obračuna (prema zapisima u e-dnevniku). Ravnateljica navodi da je tjelesnog nasilja malo, a najčešće je u područnoj školi, kod manje djece. Manifestira se kroz naguravanje, no najčešće izvan škole. No nisu imali situaciju da se djeca baš potuku.

Psihičko/verbalno nasilje je učestalije. Učiteljice navode kako je verbalno nasilje najčešće: zadirkivanje, psovanje, podsmjehivanje (često zbog slabije ocjene). Jedna učiteljica navodi kako je takvo ponašanje svakodnevno, no čini se kako ni sama nije sigurna da li bi to ponašanje svrstala u nasilje (*Ono što ja vidim u njihovoj komunikaciji je da nedostaje te nekakve zdrave i jasne komunikacije. Kad im nešto smeta, odmah je: "E ti si glup, marš." i rječnik koji koriste. Ako ćemo govoriti da je to onda nasilje svaki dan kad na takav način komuniciraju, onda je učestalo. D/5*). Kad se govori o učestalosti takvog ponašanja kod pojedince djece, jedna učiteljica navodi da je u njenom razredu 17 učenika i učenica, da je kod dvoje pojavnost česta, kod troje, četvero se ponekad javlja dok ostali ne iskazuju to ponašanje. Druga učiteljica navodi da je kod dvoje učenika pojavnost ove vrste nasilja česta, kod jednog ponekad, a kod ostalih ne. Pedagoginja navodi da je u školi najviše zadirkivanja, ismijavanja, pričanja nekakvih tračeva i smišljanje svakakvih priča o drugima te elektroničkog nasilja. Navodi kako se često učenici

nazivaju imenima različitih životinja ili tako smišljaju šale s imenima. Pedagoginja smatra da je najveći problem u tome što djeca većinu neprimjerenog i nasilnog ponašanja doživljavaju kao šalu (*Sad, oni su to... meni je najveći problem to što oni to ne shvaćaju kao nešto ozbiljno, njima su to sve većinom šale međusobne. Ne vjerujem da bi sad namjerno povrijedili nekoga i da stvarno nekome žele smrt.*). Navodi primjer koji se dogodio dan prije ovog razgovora, gdje je jedan dječak iz četvrtog razreda rekao ostalim učenicima da on vježba pucanje i da će donijeti pištolj u školu i upucati ih sve. Verbalizira kako taj dječak tvrdi da se šalio (što i ona vjeruje) no nije razmišljao da bi to moglo uplašiti drugu djecu. Ravnateljica navodi da se, kad je riječ o verbalnom nasilju, najčešće događa vrijeđanje i ismijavanje jedni drugih (*Vrijeđanje... to Vam je isto. Napisati na igralištu škole ili na zidu, ne znam, kredom ispisati ili markerom, sprejom, isto objaviti fotografiju nečiju pa napisati ime. Ali ovako znaju, recimo, često se zna u višim razredima dogoditi da ismijavaju jedni druge: „Kako to ne znaš, glup si.“ I tako. Evo, recimo to. U tom smislu. Ali za vrijeme sata. Bez obzira je li učitelj tamo. Oni ako imaju potrebu nekom se nasmijati, reći: „Glup si. Kako to ne znaš? Nije ni čudo da nemaš prijatelje.*).

Kao primjer **ekonomskog nasilja**, koje je ujedno primjer i seksualnog i psihičkog, pedagoginja navodi primjer dječaka iz sedmog razreda, koji je imao intimne slike od jedne djevojčice i tražio ju je onda, ... svakih nekoliko dana da mu pošalje 500kn. I ravnateljica se sjetila istog događaja koji se dogodio prošle godine.

Seksualno nasilje nije previše učestalo među djecom. Učiteljice navode da među učenicima razredne nastave ono ne postoji. Najbliže tome navode primjer dječaka koji je druge učenike i učenice udarao po stražnjici (*Nema dečki – cure, nisam primijetila. Nitko se nije žalio, ali je bilo jedno vrijeme... ne bih to nazvala seksualnim. Jedan dječak je sve ostale po stražnjici... onako prođe pa lupi po stražnjici. To je bilo mislim čak prvi razred ili početak drugog, ne mogu se sad sjetiti. D/5*). Na upit o seksualnom nasilju, pedagoginja spominje primjer koji je čula od profesorice, a dogodio se prije nego je ona počela raditi u školi, u kojem je jedna učenica osmog razreda drugu učenicu dirala po međunožju u autobusu. No, navodi da je čula da se navedena situacija razriješila s razgovorom s roditeljima i da se više nije ponavljala. Ravnateljica navodi da ne postoji seksualno nasilje u školi, odnosno ističe kako se učenici u višim razredima češće grupiraju prema spolu (*To nešto malo možda cure iz sedmih razreda nekakve simpatije prema dečkima iz osmih razreda, ali to je sve na nekakvoj udaljenosti. Ali da sad nešto previše...*).

Čini se kako je **elektroničko nasilje** vrlo prisutno, i kod mlađe djece i kod starije, no da se učestalost ove vrste nasilja povećava s dobi. Učiteljice navode da se elektroničko nasilje najčešće počinje javljati u trećem razredu jer tada učenici najčešće dobivaju mobitele na poklon za Prvu pričest. Navodi primjere elektroničkog nasilja, gdje su učenici znali zvati jedni druge sa skrivenog broja telefona. Onda je tu bilo i psovanja, odnosno pisali su ružne poruke. Nadalje, jedna učiteljica navodi kako djevojčice u njenom razredu povremeno isključuju druge djevojčice iz WhatsApp grupe (*Znam da moje cure imaju. Znam da djevojčice imaju, ali taj dio sam pokušala nekako njima... za što imaju, za što koriste... da pokušaju nekako usmenom komunikacijom rješavati stvari puno bolje nego napisano.*). Pedagoginja ističe veliki problem elektroničkog nasilja te navodi kako učenici nemaju granice s korištenjem mobitela i

društvenih mreža (koje koristiti, koje ne) te stoga sve koriste za pogrešne stvari. Kao primjere spominje da gledaju videe tučnjave i onda se na taj način izruguju jedini drugima. Pa sastavljaju svakakve videe ili slike kojima ismijavaju druge. Dodaje da su se u tri mjeseca, koliko radi u školi, dogodile dvije ili tri situacije izraženijeg elektroničkog nasilja. Ravnateljica ističe kako je primijetila da se učenici danas ne znaju družiti kao nekada, odnosno rješavati sukobe. Smatra da se sukobi koji započnu u školi nastave kod kuće, putem interneta (*Dođu kući i onda Snapchat, TikTok, Instagram, evo ne znam šta je sad sve aktualno. Objavljaju fotografije drugih s pogrđnim nazivima, prijeljama, evo...Na taj način oni danas rješavaju međusobne sukobe. A jednostavno ne znaju razgovarati.*) Navodi da se to uglavnom odnosi na učenike iznad 4. razreda, no da se granice sa svakom generacijom pomiču. Dodaje problem da neka djeca nose mobitele u školu, iako se to ne smije, a da ih roditelji štite. Navodi i konkretan primjer nasilja na internetu, koje se dogodilo nedavno, kada je učenik petog razreda objavio fotografiju djevojčice iz drugog petog razreda s natpisom «Tko bi ubio za 50 eura?». Dodaje da su prošle godine dva učenika na zajedničkom Instagram profilu objavila fotografiju učenice s pogrđnim nazivima koja sad trenutno polazi nastavu kod kuće.

Zaključna razmatranja:

Sve tri skupine uključene u kvalitativno istraživanje govore o tome kako učenici često ne vide jasnu granicu između zadirkivanja i nasilja, ili je pak zadirkivanje izgovor za prelazak u nasilje. Pri tome mlađi učenici i neka naguravanja, odnosno fizičko nasilje izjednačavaju sa zadirkivanjem, dok stariji učenici to čine s verbalnim nasiljem uživo ili *online*. Odrasli razumiju da je prvotna namjera bilo zadirkivanje koje prijeđe u vršnjačko nasilje. Sve tri uključene skupine (među učenicima - stariji učenici) govore o dominaciji elektroničkog nasilja, koje je u nekim situacijama poprimilo dosta zabrinjavajući intenzitet.

5.1.2. Doživljavaj postojećih intervencija

Perspektiva učenika

Na upit o reakcijama odgojno-obrazovnih djelatnika općenito na vršnjačko nasilje, mlađi učenici (3. i 4. razreda) uglavnom odgovaraju da su **učiteljice popustljive** te da, iz njihove perspektive, izostaje, adekvatan, stroži, odgovor na nasilje (*Učiteljica naša je jako dobra i onda ona uvijek pušta i kaže da imamo još jednu šansu da će nam dati. D1/1*). Oni bi željeli stože postupanje prema učenicima koji čine nasilje te navode primjer sankcioniranja neprimjerenog ponašanja od strane učiteljice koji im odgovara (*Bilo se dogodilo kad se jako naljuti, onda pošalje nekad na klupu. D2/2. Njih trojica griju klupu...u dvorani. M3/1. Da, to je odličan trenutak. D2/1*). No navode da se dosta nasilja događa na putu od/do škole te stoga niti ne očekuju reakciju škole (*To je bilo van škole, to nema veze sa školom. M2/1*). Neki učenici navode da je **nemoguće smiriti dječaka koji se nasilno ponaša** kada „poludi“ (*Da, ali on uvijek poludi i njega ne možeš smiriti. I da ti njemu dođeš i pričaš i kažeš, ne znam, "smiri se", on će još više poluditi. D2/1*). Učenici predmetne nastave daju pomalo kontradiktorne odgovore. Dio učenika smatra da **postoje intervencije škole nakon pojave nasilja** te neki smatraju da su efikasne, odnosno da se nakon njih nasilje više ne ponavlja (*Pa poduzmu se mjere kad se*

dogodi, pa se više baš i ne ponavlja. Pa evo na primjer, XX i J. kad su se posvadili, oni su dobili opomenu. N/3). S druge strane, dio učenika smatra da je stručno osoblje propustilo reagirati na neke situacije (*Ne samo profesori, nego i djelatnici ove škole i bivši pedagog i ravnatelj nisu baš reagirali na neke situacije ozbiljne kako su trebali, nego su ih samo onako pustili. Ne treba biti samo nasilje, neke gluposti što se događaju u školi... ne znam, netko je nešto gurnuo u šteker pa mu se moglo nešto dogoditi, a nije se učenicima ništa dogodilo. Mislim, nisu dobili ni jedan ni bilješku ni ništa.* M4/3). S druge strane, neki učenici smatraju da se **škola previše miješa u odnose učenika** (*To zvanje socijalne i policije radi neke male tuče, gdje nitko nije ni ozlijeđen čak, nego samo neko gurkanje malo, to je previše.* D5/4. *Ne trebaju se baviti sa svima, nek nešto ostane između djece. Na kraju krajeva mi ćemo jednom odrasti. Neće nam tu uvijek biti roditelji, pedagozi, profesori, mi moramo se naučiti sami u životu rješavati probleme. A to nam škola neda.* D1/4).

Perspektiva roditelja

Roditelji generalno smatraju kako **škola adekvatno i na vrijeme odgovara** na probleme nasilja među djecom, prema protokolu (*Ja za fizički ne znam, znam za taj jedan koji je bilo, ali to je riješeno na nivou škole znači to je po protokolu išlo taj cijeli, što kaže gospodin koliko to traje, to je cijeli sustav takav, jednostavno ta papirologija i to. Ja isto razumijem ustanovu kao školu, postoje protokoli po kojima se treba ići i intervencije kao što su Centar za socijalnu skrb i policija. Vjerojatno to sve škola javlja sigurno kad se dogodi te nekakve takve na toj razini događanja.* S1/8; *Pa X je imala neki slučaj u razredu i ja sam kao majka bila dosta zabrinuta oko toga pitajući se kako će to i da li će uspjeti, no škola je tako brzo i izvanredno reagirala da ...To je bila baš ozbiljna situacija. A ovo sad dok se oni malo posvađaju.* S2/8). Generalno, roditelji smatraju da treba razabrati situacije na koje je važno reagirati od onih koje je važno pustiti djeci da sama rješavaju (*Da, to sam htjela reći da ih treba pustiti da sami to razriješe.* S2/8).

Perspektiva odgojno-obrazovnih djelatnika

Kad je riječ o reakcijama učiteljica na nasilje, stječe se dojam da su **reakcije vrlo brze, odmjerene i efikasne**. Navode da odmah nastoje razgovarati s učenicima o neugodnim situacijama, odnosno podučavaju djecu kako riješiti sukobe i nesuglasice: "što bi drugi napravili u toj situaciji, kako bi reagirali". Prednost daju razgovoru, a ne nastavnom sadržaju (*Konkretno kod mene u razredu, često kada se bilo šta dogodi se događa to da se sve zaustavi, nastava se zaustavi i onda razgovaramo o tome što se dogodilo.. ali opet nekako mislim da mi je to važnije...*S/5). Ističu da je prednost razredne nastave to što mnogo vremena provode s učenicima te da stoga imaju dobar uvid u to što se događa u razredu te da mogu odmah rješavati problem. Odnosno, navode kako nema gomilanja problema. Kao intervencije koje se primjenjuju kada dođe do nasilja, pedagoginja izdvaja **razgovore s počiniteljem i žrtvom, s njihovim roditeljima ali i s promatračima**. To je posebno važno stoga što često počinitelj nasilja negira svoju odgovornost stoga je važno utvrditi činjenice. Uz to, stručna služna škole u tom razgovoru nastoji razjasniti na koji način riješiti takve probleme bez potrebe za fizičkim

sukobom. Uz to, uvijek pozivaju učenika da se u takvim situacijama obrate odrasloj osobi u školi, kojoj vjeruju. Ako se takva ponašanja često ponavljaju, onda **izriču i pedagoške mjere**. Ukoliko je situacija iznimno teška, tada **zovu i policiju**. Posebna pažnja posvećuje se djeci koja češće čine nasilje ili se općenito neprimjerenom ponašaju; njih se češće poziva na razgovore, **prati se njihovo ponašanje**, u njihovim razredima se češće **provode radionice**, te se češće **roditelji pozivaju u školu**. Ravnateljica navodi da im je ponekad otežano provođenje intervencija jer neki roditelji štite djecu i podržavaju ih čak i kad djeca ne poštuju pravila (*I štite ih, da. Mi ne smijemo uzimat njihove stvari, to je njihovo vlasništvo. Bez obzira što je i Kućnim redom zabranjeno i rečeno im je na početku da ćemo oduzimati, da će ići pedagoške mjere za oduzimanje mobitela, ali... Tako da nam je kod učenika u višim razredima teže to kontrolirati jer oni već znaju snaći se, izmisliti i svašta nešto. Dok ovi niži razredi, oni još to ne znaju.*). Kad je riječ o intenzivnijim slučajevima nasilja, obavještavaju sve nadležne institucije, te zovu roditelje. Navodi da je **sve prema protokolu**. Dodaje da reagiraju i na najmanju sitnicu kako bi učenici vidjeli da za najmanju njihovu nepodopštinu postoji posljedica. U nekim slučajevima, izriču se pedagoške mjere. Navodi da pedagoginja ostaje prekovremeno raditi da bi to sve stigla (*Jer uz pomoć u učenju učenicima kojima je potrebno, dnevne neke situacije koje se dogode u razredima, obavljanje tih razgovora onda učenici koji trebaju bit u tretmanu stručne službe tako da bi sve to uspjela stvarno ostaje prekovremeno. I sve to naravno ako nije napisano, nije se dogodilo. Mora voditi svu dokumentaciju, evidenciju o svim razgovorima tako da na kraju dana sve to treba upisati.*). Ravnateljica navodi i kako u školi imaju **video nadzor** (na hodnicima) i učionicama, prema dvorištu te smatra kako i to djeluje preventivno za nasilje. Dodaje i da pedagoginja povremeno provodi **radionice, kada se pokaže potreba**. Navodi kako preventivni i tretmanski rad otežava to što se stalno događaju neki novi oblici nasilja na koje stručna služba škole traži načine kako reagirati pa i kako ih prevenirati.

5.1.3. Ideje za unaprjeđenje intervencija

Perspektiva učenika

Na upit što bi se trebalo napraviti u slučaju vršnjačkog nasilja, mlađa djeca (3. i 4. razred) predlažu različite, često **drastične sankcije**: opomenu/strogu opomenu, ukor, izbacivanje iz škole (*Učiteljice bi im trebale dati opomenu ili neku strogu opomenu. M4/1*), potom drastična rješenja, poput toga da ne idu u školu, online nastavu (*Online učenje i bok. M2/1*) ili svojevrsnu osvetu (*Još jedno, da mu nešto napravimo da padne na nešto i da ga nešto zaboli, onda on neće doći u školu. M2/1*). Neki predlažu **uključivanje roditelja**, a neki smatraju da to ne bi pomoglo jer roditelji ne bi vjerovali što se dogodilo (*Mogu ja to reći mojim roditeljima i oni njegovim, a oni će misliti: Ne bi moj to sin nikad napravio. M3/1*). Kroz razgovor ipak dolaze do toga da bi u takvim situacijama bilo dobro **više razgovarati, provoditi radionice i slično**. Učenici 5. i 6. razreda predlažu **jasna i napisana pravila ponašanja na vratima učionice** (D1: *Možda da netko stavi na vrata pravila ponašanja, kako se moraš ponašati u školi*), još **više razgovora o nasilju** (D2: *Da više pričamo o tome i tako.*), pozivanje roditelja u školu, odnosno organiziranje roditeljskih sastanaka.

Predlažu i **aktivnosti za učenike**: da pomognu osobi koja je žrtva nasilja (D1: *Pa pomogneš toj osobi koja je doživjela to. Pa u tom trenutku, ak padne ili nešto.*) te da prijave nasilje školskom osoblju. Stariji učenici (7. i 8. razred) slično kao i najmlađi, predlažu strože sankcije za nasilje, ali i navode potrebu da se učenike više **uključi u donošenje odluka**, odnosno predlažu veće sudjelovanje učenika i izražavanje mišljenja, **više poštovanja prema učenicima**, više **prijateljskog stava** (*Pustite učenicima da malo razmišljaju o tome... da ih pitate o nečemu, svoje mišljenje...D3/3; Školski sistem je malo zeznuta stvar. To praktički nemaš pravo govora. Ne smiješ im ništa reći, odmah se izderu na tebe, odmah si im na piku. D4/3*). Nadalje, učenici predlažu da se više **radi s učenicom koji je počinio nasilje** da se nauči drugačije ponašati. Iz njihove perspektive, **trenutno se više radi sa žrtvom** (*Mislim kao kad netko doživi nasilje, uvijek se više priča sa žrtvom nego s osobom koja to čini. Imam osjećaj da se to neće na žrtvu, kao možda će bit istraumatizirana, al ono nekako će to proć. A ta osoba koja vrši nasilje, kao možda se opameti, ali ja mislim da se osamdeset posto ne opameti. I ja mislim da se više treba pričat s osobom koja vrši nasilje, nego s onom kojoj je to napravljeno. D1/4*).

Perspektiva roditelja

Roditelji imaju različite prijedloge po pitanju intervencija. Generalno slažu se oko toga da bi djeci trebalo ponuditi **više izvannastvanih aktivnosti** kroz koje bi se djeca različitih generacija povezala (*Međutim, oni su bili na izletu. Oni se na izletu svi vole. Nije bilo nikakvih problema. Oni su bili uključeni u igre, svi pozitivna energija. Svi su se uključili. Nitko nije bio: „Ja se neću s njom igrat.“ Ne, svi su se htjeli sa svakim igrati, svi su bili... Sve je bilo super. Nitko se nije s nikime posvađao. S/8*). Uz to, roditelji predlažu **više razgovora, debata, da učenici mogu iskazati svoje mišljenje** (*Trebali bi ih naučit da znaju iskazat svoje mišljenje i da se znaju učiti različitostima i mislim da nedovoljno... Po meni bi to trebalo biti minimalno jedanput tjedno. I ja uvijek kažem, ja prva nisam sportski tip, ali mislim da je sport onako nešto vrlo važno u životu mladih ljudi. Sport bi trebao bit svaki dan njima u školi. S2/8*). Jedna majka i otac navode kako im se čini da ne treba previše uključivati roditelje jer su roditelji već i previše uključeni u školske procese, odnosno da treba što više **pustiti djecu da rješavaju probleme među sobom** (*Mi smo malo za moj ukus i previše u sve uključeni. Nije ovo škola za nas. Mi smo svoju školu prošli, mi imamo svoja radna mjesta. Mi imamo svoje jako odgovorne uloge u obitelji i uvijek to sve krene iz obitelji. Oni trebaju raditi, kao što i mi isto doma moramo raditi, da oni budu empatični. Današnja djeca nisu empatična. I moramo raditi svi na tome zajedno. I škola i mi i društvo i mediji. Da djeca budu samostalna. Jer meni je jako puno vremena trebalo da ja svoju djevojčicu naučim da ako se ona treba družiti s drugim djevojčicama da ne treba mene uključiti u to sve. Da ne moram ja biti njoj na raspolaganju kad se ona hoće družiti. One se mogu i same dogovoriti pa se poigrati ili kod nekoga u sobi ako je hladno vrijeme ili kod nekog u dvorištu ili, na kraju krajeva, rijetko dođu tu na igralište. S2/8*). Jedna majka navodi kako bi ipak voljela **da škola još više uključi roditelje**, odnosno da više razgovaraju s odgojno-obrazovnim djelatnicima o nekim problemima (*Pa ja bih voljela. Voljela bih ne sad u segmentu da to bude doći i prezentacija, ali voljela bih da se te neke stvari, da ako imamo problem da možemo*

razgovarat o tome. Jer to dijete u školi provodi dosta vremena. Mislim da bi trebalo, da. Treba razgovor, treba pomoć ponuditi, treba neke savjete i metode ponuditi. Nismo se svi rodili).

Perspektiva školskog osoblja

Kao prijedloge za dodatna poboljšanja po pitanju prevencije nasilja, učiteljice navode **izvannastavne aktivnosti za svu djecu** iz škole, gdje bi se različite generacije djece upoznale i tako stekla povezanost i briga jednih za druge. Dodaju da bi pomogla i **veća suradnja s roditeljima i organizacija radionica za roditelje**. Predlažu i **predavanja od strane stručne osobe na temu stilova roditeljstva**. Dodaju da je već bilo nekih predavanja, odnosno tribine na određenu temu. No, kao problem navode slabi odaziv roditelja. Stoga smatraju da bi bilo važno na neki način **više uključiti roditelje**, posebice one kojima treba edukacija. Obično se jave roditelji kojima ne treba. Pedagoginja navodi kako, nažalost, **nema mnogo vremena za preventivne aktivnosti jer rješava stvari koje su hitne kao i administraciju**. Navodi da trenutno ima u planu/odnosno provodi radionice jednom u pola godine, a željela bi da to bude kontinuirano, barem jednom mjesečno te da se razgovara o nasilju, o vršnjačkom pritisku, općenito o nekakvim problemima koji učenike brinu. Dodaje kako smatra da bi im onda bilo puno lakše i u komunikaciji i u načinu komuniciranja, i rješavanja sukoba. Kaže kako je važno da učenici shvate da zapravo sve to što je njima šala i zadirkivanje, da stvarno može povrijediti neku osobu, da nasilje ne mora biti samo šamar, šaka ili neka prosta riječ. Dodaje i važnost rada s roditeljima, neki format u kojem bi **roditelji mogli iznositi svoje probleme i dobiti savjet**. Ravnateljica smatra da je za prevenciju nasilja **podrška roditelja najbitnija** jer roditelji trebaju na isti način postupiti prema učenicima i ne štiti ih kad se neprimjereno ponašaju (*Podrška roditelja je najvažnija. Najvažnija. Jer što nama ovdje vrijedi i razgovarati s djetetom i to sve prijaviti. Mislim, mi ćemo napraviti sve što se od nas traži, ali nije to krajnji cilj. Krajnji cilj je da dijete shvati što je napravilo i da to više nikad ne napravi.*). Smatra kako se, na razini škole, nažalost, više od ovoga ne može napraviti. Navodi kako **roditelji imaju visoka očekivanja** od škole, u smislu da škola rješava i probleme između učenika koji se događaju izvan škole. Smatra da škola treba sudjelovati i u rješavanju tih problema, no nekako joj se čini previše očekivanja (*Zato što istina je da svi očekuju da se u školi riješi problem od roditelja, roditelja čija se djeca posvađaju subotom na ... Nikad nismo rekli da nećemo pomoći, djelovati, ali stvarno svi očekuju da se u školi riješi problem što je nemoguće jer mi apsolutno ne možemo osim razgovora, eventualno pedagoške mjere, ako je napravljeno u školi, razgovora, razgovora, razgovora...I sad ovisno o čemu se radi, prijaviti Centru i ostalim nadležnim institucijama. Prema Protokolu mi ne možemo više od toga napraviti.*). Neki njeni prijedlozi za poboljšanja po ovom pitanju su **zapošljavanje stručnih suradnika, posebice psihologa i socijalnog pedagoga**. Predlaže i **Obiteljsko savjetovalište** koje bi trebalo biti dostupno svima. Navodi kako bi njoj kao ravnateljici bilo odlično da ima priliku posavjetovati se s nekom stručnom osobom izvan njene škole, koja nije stvorila mišljenje o učenicima, kako se postaviti u određenoj, novoj situaciji. U tom smislu predlaže **„call centar“ koji bi odgojno-obrazovni djelatnici mogli nazvati u situaciji u kojoj imaju dilemu kako postupiti** (*Ali uvijek, kažem, treba mi objektivno mišljenje stručne osobe u razgovoru, da ja opišem situaciju pa dobijem:*

„Aha, usredotoči se na ovo. Pazi, nemoj mu to reći. Pazi kako ćeš ovo reći roditeljima.“ To bi bilo izvanredno. Kad bi imali tako nekakvu pomoć ili stručnu savjetodavnu pomoć gdje bismo se mi mogli obratiti što napraviti u toj situaciji. Ako već nam ne omoguće odobrit zapošljavanje stručnih suradnika koji bi trebali biti u školi, barem da nam se omogući da se možemo obratiti u situaciji i zatražiti pomoć. Bilo koja institucija koja surađuje sa školom koja bi nam to mogla omogućiti. To bi bilo super. Super. Nekakav call centar.”).

Iz svega navedenoga, vidljivo je kako i učenici i roditelji, ali i djelatnici škole prepoznaju da škola mnogo čini po pitanju vršnjačkog nasilja, odnosno reagira na vrijeme i prema protokolu. U skladu s razvojnom dobi, mlađi učenici predlažu strože sankcije za djecu koja čine nasilje, a stariji učenici predlažu veće uključivanje učenika u odlučivanje i općenito u školske aktivnosti. Odgojno-obrazovni djelatnici generalno smatraju kako bi bilo dobro u većoj mjeri uključiti roditelje i educirati roditelje, dok dio roditelja smatra kako su oni već previše uključeni. Jedan dio roditelja i učenika smatra da se škola, ali i odrasli općenito, previše upliću u odnose među učenicima te predlažu da se djecu pusti da sama rješavaju neke situacije i moguće konflikte. S druge strane, neki roditelji smatraju da bi ih trebalo više uključiti u događaje u školi, razgovarati s njima, dati im podršku u odgajanju djece, odnosno rješavanju nekih specifičnih problema. Slično tome, i ravnateljica škole smatra kako postoji veliki prostor za podršku djelatnicima u rješavanju problema od strane stručnjaka izvana, koji bi mogli biti na usluzi, putem mogućeg pozivnog centra. Slijedom svega navedenoga, stječe se dojam kako je potrebno uložiti dodatne napore i razgovore kako bi se razgraničile situacije na koje je potrebno reagirati, a koje je potrebno prepustiti učenicima da ih samostalno riješe i time grade svoje vještine rješavanja sukoba. Dakako, to podrazumijeva i prethodni rad s učenicima na razumijevanju konstruktivnih načina na koje mogu riješiti sukobe. Kod ozbiljnijih situacija, svi se slažu da je potrebno reagirati te da je svima potrebna podrška u razaznavanju koja vrsta reakcije je najbolja u određenoj situaciji.

5.2. ISTRAŽIVANJE U SREDNJOJ ŠKOLI

5.2.1. Prisutnost različitih oblika vršnjačkog nasilja

Perspektiva učenika

Važno je istaknuti da na otvoren upit je li u njihovoj školi prisutno vršnjačko nasilje učenici navode kako je prisutno nasilje pojedinih profesora prema njima u vidu ismijavanja, podrugivanja i vrijeđanja. Takvi oblici prisutnih oblika nasilja prelaze mogućnosti ovog izvještaja, no važno je biti svjestan šireg konteksta školskog okruženja i međusobno povezanih vrsta nasilja. Generalni je dojam srednjoškolaca da nema puno vršnjačkog nasilja u njihovoj školi (*Al uglavnom, ja koliko znam svi dečki ono, nitko nikog ne ismijava, ekipa je dosta mirna, nije nitko problematičan kao iz drugih škola. D3/2*). Iz toga proizlazi dijelom i osjećaj sigurnosti, odnosno opisuju školu kao njima sigurno mjesto. Tek na izravan upit o nekim oblicima nasilja dobivaju se primjeri i odgovori o prisutnosti nekih oblika nasilja. Od **verbalnih oblika nasilja**

učenici navode da je prisutno deranje, ismijavanje primarno u online okruženju poput pisanja poruka da bi im nešto napravili na silu, dobacivanja komentara, snimanja, ucjenjivanja, tračanja/ogovaranja iza leđa, dopisivanja u prisutnosti svih gdje je vidljivo da je tema razgovora nešto što se događa u grupi/razredu. Zatim je prisutno i isključivanje ili neuključivanje u grupe, pa tako jedna djevojka navodi da ona i još dvije učenice nisu bile uključene u razrednu WhatsApp grupu i to su saznale nakon gotovo skoro godinu dana. Učestalost ismijavanja, za kojeg navode da je najčešće, je svakodnevna. Ismijava se najčešće zbog izgleda, neugodnog mirisa, ponašanja (razmaženosti, škrtosti, sebičnosti, arogancije). Ima i psovanja, govorenja nadimaka (debeli, tuljan). Kada je u pitanju **nasilje na temelju manjinskog statusa**, učenici govore da je prisutno primarno verbalno/emocionalno nasilje prema Romima kao manjinskoj skupini te prema mladima pripadnicima LGBT skupinama (*Možda ako je općenito netko malo drugačiji, u bilo kom pogledu, fizički, bilo kak. Da samo malo odskače ili ako je netko malo povučeniji, ne trude se upoznati ga, nego je odmah on meta za vrijeđanje. U biti čim je netko drugačiji, u bilo kom smislu. D2/1*). Pri objašnjavanju zašto je prisutno nasilje prema manjinskim skupinama, posebno na temelju seksualne orijentacije, vidljivo je kako je prisutno neuvažavanje različitosti, gdje tuđe ponašanje percipiraju kao „nabijanje na nos“. Uz to, ima i ismijavanja zbog toga što je netko sa sela, pri čemu mladić koji je bio sa sela i došao u grad na školovanje smatra da je normalno ponašanje da će ga većina zadirkivati jer je on u manjini. **Nasilje se najviše događa na internetu**, a percepcija je da srednjoškolci nemaju hrabrosti reći uživo što kažu u *online* okruženju. Tu navode vrlo raznolike oblike nasilja koji su prisutni, primjerice screenshotaju se neki razgovori pa se to onda širi, ostavljaju se negativni komentari na pričama na Instagramu, komentira se oblačenje... Od drugih modaliteta verbalnog nasilja, ono se češće događa u grupi, kada su svi zajedno ili kada postoji „publika“ dok se u razgovoru koji se odvija jedan na jedan takva ponašanja rijetko pojave. Od **tjelesnih oblika nasilja** prisutno je uzimanje stvari, poput bilježnica koje moraju donijeti na pregled profesorima, posuđivanje stvari te nebriga o tim stvarima od strane osoba kojima su ih posudili. Navode da su tuče rijetke, no zna ih biti ali mladi to doživljavaju kao dogovor mladića da će se potući, a ne kao nasilje. Ono što je zasigurno pozitivno da nema pojave nošenja oružja u škole ili predmeta kojima bi mogli nauditi drugima. Mladi opisuju da se noževi uglavnom nose na neka nesigurna mjesta – gdje je opasno, gdje bi se nešto moglo desiti, npr. iznude, ako si sam naspram grupe ljudi. I kada je u pitanju fizičko nasilje navodi se da se ono događa iz šale, kada se dvoje počnu onako iz šale naguravati. Mogu identificirati i neke specifične situacije kada događaj nije bio šala, a u vremenskoj perspektivi to navode da se ranije događalo, a da sada više takvi događaji nisu prisutni. Od **seksualnih oblika nasilja** navodi se primarno ponašanje profesora prema učenicima, a od strane mladih, ukoliko se pojavi, to je fućkanje, okretanje ili vikanje za nekim/nekom. Tu su dijelom vezani i seksualni tračevi (o spolnom kontaktu, seksualnim odnosima na prvom izlasku) koji se onda počnu širiti. Kod grupe mladića vidljiva je opravdanost takve vrste nasilja, primjerice ako je djevojka bila neprimjereno obučena, odnosno ako je «polugola» došla u školu ili izašla van ili ako je s nekim stupila u seksualni kontakt na početku veze. Od **ekonomskog nasilja** navode se krađe, iako je takvim starima teško ući u trag. Prisutno je i iznuđivanje novaca i konstantno «žicanje», gdje

osobe koje su odgojene da uvijek pomognu onima koje nemaju imaju doživljaj da su iskorištavane. Što se tiče **mjesta gdje se događa nasilje**, već je spomenut *online* prostor, a kada je u pitanju fizički prostor u školi, to je WC, prostor ispred WC-a, na hodnicima, u učionicama. Prisutno je i teritorijalno nasilje pri čemu pojedine skupine mladih ne daju drugim skupinama da pristupe određenim mjestima okupljanja u školi. Kada se razgovara šire od školskog okruženja, mladi spominju koje gradske četvrti percipiraju kao posebno opasne, a to su: Čulinec, Sesvete, Velika Gorica, dok Dubrava, nije percipirana kao opasna odnosno da se situacija posljednjih godina promijenila. Osim navedenih oblika nasilja, na fokusnoj grupi mladića, opisuje se kako postoje dogovorene tuče izvan škole, gdje svatko skupi svoju «ekipu». Navode da je učestalost takvih događanja otprilike jednom mjesečno, a ako netko snimi te događaje onda se šire snimke internetom. Ono što se još uočava kada je u pitanju nasilje je to da **mnoga ponašanja mladi ne percipiraju kao nasilje**. Tako je bio primjer ekonomskog nasilja, odnosno uzimanja novaca i hrane, koje nije percipirano kao nasilni događaj. Jedna djevojka opisuje: *Da, dečki u našem razredu nas svašta traže. Ja sam recimo išla uzet vodu na automat i oni su stisnuli Bueno, mislim nije to meni sad smetalo, ne moraju oni meni vratit pare, ali to je vidjela socijalna i oni su meni morali uzet deset Buena. Meni je to malo glupo bilo i onda su oni rekli da jesu uzeli, a nisu, ali ono. I dosta često uvijek žicaju nas nešto, i vrijeđaju nas ako ne pošaljete onda ćemo mi ovo ono... Da, i novce i sve ovako inače. I ne znam ocjenjuju se bilježnice i oni uzmu našu i onda oni dobiju na primjer dobru ocjenu, a mi dobijemo jedan jer kao mi smo uzele bilježnicu od dečka, a kao to je naočigled muška bilježnica.* (D4/1). U svim fokusnim grupama s mladima „provlači“ se kako su prisutni oblici nasilja zadirkivanje, a na upit znaju li raspoznati kada nešto više nije zadirkivanje, odgovori su vrlo neodređeni i raznoliki. Primjerice ističe se kako nešto više nije šala kada prestane biti smiješno ili kada jednoj osobi nije smiješno. Na upit kako prepoznaju kada više nije šala, objašnjavaju da postane napeto, atmosfera razgovora se promijeni i utihne. Uz to postoje objašnjenja na tu temu kako ima učenika koji ne doživljavaju šalu, i kažu im da se šale, ali oni nemaju smisla za šalu. Primjer jednog takvog neodređenog poimanja šale i nasilja vidljiv je u sljedećem citatu: *Mislim u mom razredu se svi međusobno vrijeđamo, ali sve je kao šala. Jer mislim nas ima tri, četiri cure, a dečki dvadeset i onda nas baš ono vrijeđaju, ali barem ja, ne uzimam to kao za ozbiljno jer ne misle ozbiljno, da misle ozbiljno ne bi bilo dobro* (D6/1).

Perspektiva roditelja

Roditeljima navode kako je nasilje među mladima prisutno u jako maloj mjeri. Tome pripisuju dobar rad stručne službe, ali ističu i svoj odgoj kao vrlo značajan doprinos tome. Ipak ono što ističu da je prisutno su izazivanja po chatovima, provociranje male skupine u razredu od strane većine, konstantno podmetanje (kako opisuju roditelji), optuživanje, grupiranja u razredu, ogovaranja... Time možemo zaključiti da prvenstveno govore o prisutnosti **emocionalnog nasilja**. Na izravne upite o prisutnosti **ekonomskog, fizičkog ili seksualnog nasilja** među vršnjacima, ne navode da je ono prisutno, bar ne u školi koja je fokus ovog istraživanja. No, navodili su neke primjere s kojima su se susretala njihova djeca koja se školuju u drugim školama. Neke od njih su bile osnovne škole, pa su znali dati objašnjenje da su oni „prerasli“

takvo ponašanje, da su sada zreliji. Iako je to bio dominantni narativ, valja istaknuti primjer jednog roditelja, koji opisuje slučaj krađe koji se dogodio u razredu njegove kćeri, a koji je onda potaknuo nasilna ponašanja, poput prijetnju, lažnih optuživanja, ogovaranja i grupiranja učenika. Ono što se isto ističe je to da su neki od navedenih oblika postupanja prisutni u odnosu s profesorima, odnosno da djeca takva ponašanja doživljavaju od strane nastavnika. Tako navode da je bilo uvreda, seksualnih upadica, ali i prekida komunikacije (ignoriranja).

Perspektiva odgojno-obrazovnih djelatnika

Da bi se stekla perspektiva djelatnika škole, provedena je jedna fokus grupa sa sedam nastavnika/razrednika, sa socijalnom pedagoginjom škole te s ravnateljem. Dojam je **nastavnika** da se svo vršnjačko nasilje preselilo na komunikacijske platforme. Pritom je primarno prisutno **emocionalno nasilje**, i dojam je da mladi nisu svjesni težine riječi koju izgovaraju (*Moj dojam je da nisu uopće svjesni da je to nasilje. Znači te riječi nisu nasilje. Olako to komuniciraju.* N3/5). Nastavnici s duljim radnim stažem govore o promjeni vrste nasilja koje je prisutno kod učenika prisjećajući se da je ranije bilo puno više fizičkog nasilja dok je sada više nasilja u online svijetu pri čemu nastavnici nemaju pristup tom dijelu međusobne komunikacije učenika. S druge pak strane, kada su nastavnici uključeni u neke razgovore učenika – poput zajedničke WhatsApp grupe - iznenade se otvorenosću komunikacije i koliko se lako učenici krenu vrijeđati i ismijavati, bez zadržke što su i oni kao razrednici uključeni u tu komunikaciju. Pri konfrontiranju s time razrednici navode da učenici navedeno doživljavaju kao šalu. Što se tiče razlika prema razredu, nastavnici ističu kako je najviše vršnjačkog nasilja prisutno na samom početku, u prvom razredu srednje škole, kada ima i fizičkih sukoba i verbalnog nasilja (bilo u živo ili *online*). To primarno pripisuju tome da učenici žele zauzeti neki svoj teritorij, naći svoje mjesto, a kako nastavnici onda razgovaraju s njima, takvi se oblici ponašanja smanje. Na izravan upit ima li **seksualnog nasilja**, navode neke primjere ulaženja u osobni prostor učenika (sjedanje u krilo bez pristanka). Na upit o prisutnosti **ekonomskog nasilja** navode krađe koje su se dogodile, pri čemu se rijetko nađe počinitelj. Primjećuju nasilje prema specifičnim manjinskim skupinama – Romima i transrodnim osobama (obraćanje ranijim imenom, pri čemu se vidi da i razrednica ne podržava obraćanje odabranim imenom). Ono što generalno razrednici primjećuju je da je kod učenika prisutna međusobna vršnjačka netrpeljivost i nerazumijevanje, te nepoštivanje i omalovažavanje prema odraslima/učiteljima. **Socijalna pedagoginja** u navođenju oblika nasilja koji su prisutni primarno svoje odgovore temelji na primjerima koje je i službeno prijavljivala. Pritom ističe da dominantno prijavljuje prisutnost nasilja u obitelji nakon što joj se učenici povjere. Kada je u pitanju vršnjačko nasilje, prijava **fizičkog nasilja** ima najmanje (otprilike dvije prijave po polugodištu). To su naguravanja oko sjedenja, bacanje klupe na učenike/ce, nabijanja u zid i sl. Od **verbalnog nasilja** prisutno je vrijeđanje preko društvenih mreža ili preko poruka, WhatsApp grupa u kojima nisu razrednici. Navodi da ima i fotografiranja, neprimjerenih komentara, vrijeđanja po rodnoj ili nacionalnoj osnovi ili pak na temelju fizičkog izgleda. Primjećuje prisutnost netrpeljivosti prema manjinskim skupinama u smislu da neka djeca ne mogu razumjeti zašto sada cura izgleda kao dečko ili obrnuto. Po pitanju **seksualnog nasilja**

navodi da mladi to prvenstveno ne doživljavaju kao seksualno uznemiravanje, primjerice «šlatanje». Ekonomsko nasilje je prisutno u vidu razbojništva, iznuđivanja. Učenici joj se često obraćaju zbog doživljaja/iskustva da ih neki učenik/učenica „krivo gleda“. To je socijalnoj pedagoginji odmah poziv za akciju da krene razgovarati i raditi na smanjenju doživljaja hostilnog ponašanja. Socijalna pedagoginja ima dojam da su to sve jednokratni sukobi, odnosno da u ranoj fazi sazna za nesuglasice na kojima onda radi. Pri tome je vidljivo da se učenici dođu požaliti na neke oblike nasilja kao i da postoji komunikacija između nastavnika i nje, ili pak nastavnici prepoznaju nesuglasice. Naravno da je osvijestila tu prisutnost kroz primjer kada nije bilo tako: *Pa uglavnom ovo što je bilo, bilo je neko znači ja bi rekla da su ovo uglavnom jednokratni, a samo za ovog predzadnjeg koji je bio sad prošle godine smo tek nakon što je taj dečko lupio drugog su nam onda ovi iz razreda rekli da je taj koji je udario neko duže vrijeme trpio neko izazivanje, ali recimo nikad nitko nije to došao reći, nit se taj mali došao požaliti.* Njena je percepcija da učenici nisu nasilni prema nastavnicima, odnosno da nikada nije bilo fizičkog nasilja, čak nema niti direktno verbalnog nasilja već više raspravljanja oko ocjena što mladi dožive kao zauzimanje za sebe, a ako se i pojavi nasilje u tim slučajevima, ono je usmjereno prema imovini škole, a ne direktno prema profesorima. Ravnatelj u svojim objašnjenjima koji su oblici nasilja prisutni primarno navodi fizičko i verbalno – npr. ismijavanja). Detaljnije pojašnjava prisutnost seksualnog nasilja u smislu neprimjerenih komentara učenika, ali i njihovih roditelja kada je jako teško smanjiti učestalost određenih oblika ponašanja ukoliko ne postoji svijest da takva ponašanja nisu primjerena. Radi se o mladima s teškoćama koji i obećaju da više neće raditi određene oblike ponašanja, ali zbog smanjene samokontrole to teško mogu provesti. Primarni je dojam ravnatelja da kod učenika nema problema.

Sumarno, kada se povežu sve tri perspektive o prisutnosti vršnjačkog nasilja u školi, možemo istaknuti suglasje oko prisutnih oblika nasilja među vršnjacima. Tako sve tri skupine sudionika ističu kako dominira elektroničko nasilje te je primarno zastupljeno verbalno/emocionalno nasilje. Kod svih drugih oblika nasilja (ekonomsko, tjelesno, seksualno) navode gotovo iste primjere koji su se sporadično pojavili u školi. Ono u čemu se skupine sudionika razlikuju je veća relativizacija nasilja od strane učenika, te proaktivnost u djelovanju kod bilo kakvih oblika ponašanja kod odgojno-obrazovnih djelatnika škole. Zanimljivo je istaknuti da i dalje ostaje nejasno znaju li mladi raspoznati granicu između šale i nasilja, te koliko je to opravdavanje nasilja, a koliko stvarno nerazumijevanje linije između primjerenog i neprimjerenog ophođenja.

5.2.2. Doživljavaj postojećih intervencija

Perspektiva mladih

Kroz razgovore s učenicima vidljivo je da **prepoznaju postupke nastavnika i stručne službe koje po njihovom mišljenju doprinose prevenciji nasilja**. Tako prepoznaju da su stručni suradnici (pedagog i socijalna pedagoginja uvijek dostupni za razgovor), jednako tako i

razrednica (mada napominju kako ima razlike u dostupnosti pojedinih razrednika). Opći je dojam da **razrednici nisu dovoljno uključeni**, iako neki učenici opisuju svoje razrednike kao proaktivne koji odmah idu rješavati stvari. Ujedno prepoznaju da **prevenciji nasilja doprinosi „namjera“ pedagoga i socijalne pedagoginje da nitko nije sam**, odnosno da svaki učenik i učenica ima barem jednu osobu s kojom su povezani i s kojom provode vrijeme u školi. Nakon što se nasilje desi, vide **stručnu službu kao dostupnu za rješavanje takvih problema**. Intervencije koje opisuju svode se na **razgovor**. Na pitanje što su školski preventivni programi te sudjeluju li u njima, uočljivo je neprepoznavanje aktivnosti kojima bi se prevenirala pojavnost nasilja ili izgradnja potrebnih vještina za nenasilno rješavanje sukoba. Na dodatne upite sjete se nekih sadržaja, ali mladi pojašnjavaju da učenici nisu zainteresirani za radionice i zbog toga sumnjaju u njihovu smislenost te utjecaj na smanjenje nasilja (*Dođemo u učionicu, sjedimo, vrte prezentaciju, pričamo. Kad završi, idemo dalje*. D1/3). Takva perspektiva je bila prisutna u sve tri fokus grupe provedene s mladima. Ono što još mladi prepoznaju da se na razrednoj razini događa je **usmjerenost razrednika da pitaju i imaju uvid kakva je atmosfera u razredu**, kako se slažu u razredu, a ako bude nekih nesuglasica onda se tome posveti vrijeme i o tome se raspravlja. Ono što mladi još prepoznaju da doprinosi smanjenoj pojavnosti vršnjačkog nasilja je **stav ravnatelja** koji izravno i decidirano naglašava da nasilje neće tolerirati i da takva ponašanja nisu prihvatljiva. Što se tiče njihovog vlastitog angažmana i doprinosa prevenciji nasilja, kod učenika je vidljiva **pasivnost** odnosno prisutan je **stav o neuplitanju**. Tako je u trećoj fokus grupi povedena rasprava o primjerenom postupku u jednom specifičnom slučaju vršnjačkog nasilja o kojem se razgovaralo gdje je nastala podjela te ih je pola reklo kako bi išli po nekoga od stručnih suradnika, dok je dio istaknuo da bi samo promatrali (*Mislim. Ako je netko s kim sam si ja, kak je ona rekla, tak dobra, onak neću pustit to samo ovak, ako je netko kog ne znam, neću se ja sad petljat u ono u što nisam ni upućena*. D3/3). Nekada su prisutna nastojanja da se takvo ponašanje zaustavi usputnim upadicama: *Većinu vremena samo ako je neko baš onak loše samo kažem da se prestane ponašat ko seljak*. (D2/3).

Perspektiva roditelja

Kada roditelji pojašnjavaju postojeće intervencije škole usmjerene na pojavnost vršnjačkog nasilja objašnjenja su prožeta usporedbama iskustva druge djece u drugim školama. Kako je malo iskustva s vršnjačkim nasiljem, primarno roditelji pojašnjavaju što stručno osoblje škole radi da bi se učenici osjećali zadovoljno u školi. No, jednako tako opisuju što oni rade s vlastitom djecom. Pritom, kao vrlo važan element koji doprinosi smanjenju nasilja prepoznaju **ljudski kontakt stručne službe i ravnatelja** s učenicima i s njima, roditeljima (*Znači stvarno su pristupačni i ona to osjeća, osjeća se toplina u školi i odmah to utječe i na djecu*. R2/4). **Nisu upoznati sa školskim preventivnim programima** i ne znaju sadržaj koji djeca čuju u sklopu njega. No roditelji su u ovom dijelu dali jako bogate odgovore što oni rade s vlastitom djecom, a što doprinosi prevenciji vršnjačkog nasilja. Postupke roditelja možemo podijeliti na ona koja spadaju u **opće ophođenje prema ljudima**, zatim na **razgovore kada se nasilje pojavi u razrednom odjeljenju** te kada su **njihova djeca žrtve ili počinitelji vršnjačkog nasilja**, mada je važno naglasiti da se o malo takvih slučajeva govorilo. Kada se govori o odgoju i porukama koje

roditelji upute mladima vidi se **topla namjera da pouče djecu** s istovremenom **prisutnošću nejasnoće koje postupke primijeniti**. Tako navode i neke postupke za koje se u stručnim krugovima zna da ne doprinose smanjenju nasilja, poput prijetnji nasiljem ukoliko se dijete/adolescent neće ponašati na određeni način (*Kažem ne dao ti Bog da takvo nešto da ti padne na pamet, znači ono, satrala bih te.* R7/4). Dojam je da je roditeljima jako bitno da rade sa svojom djecom na **pristojnom ophođenju s drugima i uvažavanju različitosti** – iako se u njihovim izjavama mogu iščitati nejasni kriteriji i poruke uvažavanja (*Dokle god radi sebi dobro, a nije na štetu drugih to je meni prihvatljivo.* R6/4; *Onda sam mu rekla da nigdje ne valja bit ekstrem, ni na jednu ni na drugu stranu, da treba uvijek prihvatiti druge, drugačija razmišljanje, drugačije ljude; koji se drugačije oblače, imaju drugačiju boju kože ili bilo šta drugo, ne.* R2/4). Svjesni su koliko je obitelj važan čimbenik u odgoju. Roditelji prepoznaju elemente svoje obiteljske dinamike koja doprinosi pristojnom i nenasilnom ophođenju prema vršnjacima te da temelj toga stječu u obitelji. Tako jedna majka objašnjava kako nastoji odgojno utjecati na vlastitu kćer: *Iako je treći srednje, ali ono molim, oprostite, hvala. S takvim riječima i gdje, ne znam bar generacija moje kćeri, ja tu vidim nedostatak empatije. Jako velik nedostatak empatije i na neki način joj tu pokušavam ukazati da empatija nije loša i da, znači ako je više ljudi empatično da ustvari na nekim se to može bilo kakva situacija lakše riješiti i, u krajnjoj liniji, da se lakše možeš staviti u kožu nekog drugog i odlučiti da li ti želiš u svom životu ići ovim ili onim putem. I ono što mene osobno užasava je, što ja njoj non-stop trubim* (R4/4). U odgojnom smislu roditelji opisuju kako **koriste i primjere** koji su najčešće neslavni i tragični, iz njihovog šireg okruženja iz kojih se može iščitati važnost anticipacije vlastitih postupaka da ne završe kao ti o kojima se govori (*Ja sam mu dala nekoliko primjera gdje su takvi koji su s kratkim fitiljem tamo gdje jesu. Ili su u komuni završili ili su dva metra na Miroševcu ispod zemlje i tako. I on ozbiljno shvaća takve stvari, ali to su primjeri. To nisam izmislila. On zna te ljude tako da. Onda mu to onako bude...*(R7/4). Ono što je još bila vrlo važna tema fokusne grupe bila je situacija u Beogradu gdje su roditelji opisali iznenađenost, zbunjenost i neznanje kako pristupiti toj situaciji. Roditelji su podijelili situacije u kojima nisu znali kako i što reći djeci nakon što su djeca vidjela na TikToku koliko taj dječak ima podrške iz okoline (*Meni je bilo teško objasniti da netko podržava nasilje u toj mjeri da podržava da se nekoga ubije. I tu nisam znala nekakve odgovore dati, meni to sve nije normalno psihički, meni je to nestabilno, sad sva ta djeca koja tako razmišljaju, a naravno da su bili pogođeni time.* R5/4). Iako se vidi da roditelji puno rade na svom odnosu s djecom, vidljivo je i očekivano neznanje kako na primjeren i suvremen način pristupiti adolescentu ili adolescentici koja/i savladava važne vještine ophođenja u odnosima.

Perspektiva odgojno-obrazovnih djelatnika

Kod promišljanja o postojećim intervencijama, dojam je nastavnika da se **premalo inzistira na strukturi i uzornom ponašanju** (npr. pozdravljanje, obraćanje). Promišljanja su da su mladi zbunjeni kada dođu u prvi razred srednje škole bez tog jasnog okvira što smiju napraviti, što se od njih očekuje - to se treba učestalo ponavljati. Nadalje, smatraju da nervozi i neizvjesnosti kod učenika doprinosi i odgađanje zaključivanja ocjena do samog kraja te da bi i u tom

području trebalo donijeti jasnije kriterije i pravila. Svjesni su svojeg **ulaganja u atmosferu u školi i u odnos s učenicima** (*Naša komunikacija, odnos, rad, stvarno puno iz godine u godinu se to smanjuje, nije tako. S5/5*). Tako neki nastavnici opisuju kako na samom početku puno **ulažu u međusobno upoznavanje** kako bi se što prije postigla ugodna atmosfera jer su svjesni da ona doprinosi smanjenoj pojavnosti nasilja (*Ja recimo jako volim raditi na nekakvim malim stvarima da se oni međusobno što prije upoznaju. Kada su upoznaju i prihvate onda je puno manja šansa, naravno ukoliko dođe do prihvatanja i dobrih reakcija, onda je nekako i manja šansa da se posvađaju. Ne moraju oni biti super prijatelji svi, ali da se poštuju međusobno, da budu kao cjelina, da prihvaćaju jedan drugog, u tom smislu. Ne možeš uvijek postići kod svih, ali evo, već nekakav sat razrednika gdje se organizira nekakav slobodni razgovor na neku temu ili neka radionica, šetnja, neki izlet kojih ima premalo, mislim da bi ih trebalo biti više. Puno doprinosi tome po meni. S7/5*). Prednost vide u puno praktičnog rada, gdje imaju **učenike u malim grupama** u kojima onda ima mjesta i za razgovore, šalu, ali i za ozbiljne razgovore, poučavanja, upoznavanje. Nastavnici prepoznaju trud koji oni ulažu tijekom nastave u tom odgojnom dijelu. Po pitanju rada stručne službe, usuglašena je percepcija svih sudionika da **stručna služba odradi svoj posao i da dobro radi to što radi**. Tako je i s intervencijama ravnatelja gdje nastavnici prepoznaju što točno radi ravnatelj kako bi doprinio smanjenoj učestalosti vršnjačkog nasilja. To predočuju sljedeći citati: *Po meni potiče jednu pozitivnu atmosferu da se svi osjećaju kao kod kuće, dobrodošlo, ovo je sve naše. Mislim da je to pokušavao da postigne kod djece i kod djelatnika. (S1/5); Ali obilazi razrede u slučaju kad je neko nasilje, neki problem, ide onda... upozorava... (S3/5); I pojavi se uvijek na prvi dan škole, obilazi prvi roditeljski, ako treba dolazi i kasnije na drugi, treći, već ovisi. Komunikacija je dobra. (S2/5)*. Po pitanju trenutnih intervencija, socijalna pedagoginja navodi da svaki slučaj nasilja prijavljuje prema protokolu o postupanju u slučaju nasilja (npr. postanje slika na Snapchat i komentiranje). Osim toga intenzivno poziva učenike uključene u događaj na razgovor pri čemu su teme odnos s drugima koji su bili uključeni u događaj, što je naučio/la, je li spreman/na nešto drugačije. Iz opisa situacija vidljivo je da je **razgovor najvažnija metoda rada**, odnosno da ima niz situacija o kojima se razgovara s učenicima. Tako navodi da razgovara i s mladima kada joj se jave mladi s iskustvom da ih netko krivo pogleda: *Odrasgovaramo to, pozovemo prvo osobu koja je to prijavila i onda nakon toga zovemo osobu da čujemo drugu od koje kao zlostavljač i najčešće, pa ja bi rekla 99% slučajeva obavijestimo i roditelje i jedne i druge mislim da znaju šta se događa. Znači pokušavamo vidjet na koja to ponašanja mi možemo utjecat kod drugih ljudi, kod kojih ponašanja možemo utjecat sami kod sebe, što ona može promijeniti, što ona očekuje od te druge osobe, koliko je to realno i šta to njoj znači i šta bi dobila s tim, evo u tom nekom smjeru razgovaramo*. Primarno ističe da takvim svojim postupcima nastoji pokazati **da se na nasilje reagira** (*Mislim da im je i to važno, da vide da imaju našu reakciju i ono što recimo se zna dogodit često - oni se zezaju i onda u nekom trenu ta šala nekom drugom prestane bit šala, i onda je tu isto naš dio gdje pokušavamo s njima razgovarat da si to osvijeste kad je nekom nešto šala, a kad to krene u nešto drugo s tim da to opet nažalost dođe do nas tek kad prestane šala.*). Time nastoji stvoriti predodžbu da je stručna služba na raspolaganju i za roditelje i za djecu i za nastavnike. Ističe i **usku suradnju s nastavnicima** po pitanju tih učenika

i provjeravanje kako se razrednicima čine, jesu li dobro. Kao važan dio posla ističe i rad na **poučavanju kolega, odnosno osvještavanje zašto na neke stvari treba reagirati** – zašto se postupa prema protokolu, zašto se prijavljuje nasilje koje se desi izvan granica školskog dvorišta. Ono što ističe kao nedostatak koji bi trebalo unaprijediti je **uvođenje preventivnog programa za pojavu vršnjačkog nasilja**. Ono što trenutno imaju i što provode je nekoliko radionica koje su sadržajno usmjerene na nasilje u vezama i vršnjačko nasilje no nemaju verificirani program kojeg mogu evaluirati. Iako roditelji ističu da su važan čimbenik u izgradnji socijalnih vještina svoje djece, socijalna pedagoginja kao problem trenutnih strategija navodi **nedostupnost roditelja** s obzirom da daleko žive. U razgovoru s ravnateljem srednje škole o postojećim intervencijama usmjerenim na prevenciju nasilja, ravnatelj primarno ističe zasluge socijalne pedagoginje u namjeri da **stvari nenasilnu kulturu u školi** (*Mi uopće nemamo nasilja, kad se usporedi sa drugim školama. Ali tu je socijalna pedagogica za to zaslužna. Ona je od kad sam je upoznao imala baš taj osjećaj da stavlja veliki naglasak baš protiv toga da mi nasilje ne dozvoljavamo na nikakav način. Pa smo mi to svi prihvatili i u provedbi ima stila i ima načina kako to prezentirati svima. Da to jednostavno tiho prihvate. Znači nije nametanje, nego ljudi su polako prihvatili sad je to sasvim normalno. I ja opće nemam problema s tim, nemam niti jedan otpor od profesora da bi rekao ja se s tim ne slažem. Ali ovdje stvarno ljudi to prihvaćaju nešto sasvim novo i u biti nasilje njima nije prihvatljivo. Što mi je drago.*). Iz ovog citata je vidljivo da je, osim socijalnoj pedagoginji kojoj je to važna misija rada, prisutan i nastavni kolektiv kojima je to jednako bitno i koji prihvaćaju takve ideje. Ravnatelj nadalje ističe da kada se pojavi nasilje da **on osobno razgovara** s uključenim učenicima, da ulazi u razrede i pojašnjava da njemu nije prihvatljiv niti jedan oblik nasilja. Svjestan je da mu to nije dužnost, no pojašnjava kako to voli raditi (*Kao ja sam ih ukorio, a u biti meni je to spontana reakcija. Vidim da me pedagoška služba... oni se ne ljute na to, ja im kažem: „Vi mi recite ako sam ja neugodan“, ali oni kažu da im odgovara.*). U pojašnjenju intervencija, čini se da se **jednako postupa i kada je u pitanju fizičko nasilje i psihičko nasilje**, odnosno nema razlike u reagiranju s obzirom na vrstu i veličinu nasilja. U kreiranju pozitivne atmosfere u školi, ravnatelj opisuje kako nastoji **učiniti stvari dostupnima** kako bi se djeca što ugodnije osjećala u školi (kompjutori na hodniku, TV na hodniku, fotelje na hodniku, sapun i papirnati ručnici u kupaoni) (*Ja ulazim u te razrede i pedagoška služba i govorimo da im da se osjećaju kao doma u svom. U svom stanu, svojoj kući. Znači da li razbijaju ili ne razbijaju svoje, i oni su najvjerojatnije to tako prihvatili... Meni je u interesu da djeca dođu ranije. Da ne rade nasilje po ulici nego da dođu ovdje, da se igraju, gdje mi možemo. Imamo kamere imamo pod kontrolom, vidimo što rade i možemo ju kazati.*). U skladu s time, kako bi se doprinijelo stvaranju dobre klime i pridavanja pažnje učenicima, **ravnatelj se zalaže za to da svaki nastavnik odvoji 5 minuta svog nastavnog sata za provjeru kako su učenici i da provjere imaju li neki problem**. Iako naglašava da ima otpora od nekih nastavnika, pojašnjava koje sve strategije koristi da im ukaže na važnosti toga. Još jedna dužnost razrednika koja se opisuje kao aktivnost koja doprinosi prevenciji vršnjačkog nasilja su **radionice** koje nastavnici mogu odabrati da će provesti sa svojim razredom, a tiču se tema bliskih razvoju vještina (adolescencija, nasilje, vrijednosti, razvoj, prehrana i sl.). Sljedeće važno područje koje ravnatelj prepoznaje da radi, a da

doprinosi prevenciji vršnjačkog nasilja je **stavljanje naglaska na zaštitu učenika s teškoćama i manjine**. Isto ističe da posjećuje razrede kako bi dao na značaju tim skupinama i objasnio zašto ih je potrebno uvažavati i prihvatiti kao dio kolektiva. Jako problematično područje po navodima ravnatelja je nasilje nastavnika prema učenicima. Strategije koje se koriste uključuju **direktnu komunikaciju, posjećivanje sata, ali i podršku tim nastavnicima kroz isticanje njihovih jakih snaga** (*Meni to nije problem, uopće ni jednom profesoru u facu reći. Što je meni dijete reklo, što je meni roditelj rekao, što su iz ministarstva nazvali. Ja njima to u facu kažem, uvijek si zapišem i onda ja čitam ispred njih što mi je reakciju nekih drugih ljudi. Kažem gledajte, to nije moj stav. Vi ste to napravili ili niste i u 99 slučajeva su to profesori napravili.; Opet to radimo, znači mi s nekima razgovaramo na mjesečnoj bazi da bi suzbili to vrijeđanje.*). Po pitanju profesora koje su sve druge skupine navele kao zlostavljača on opisuje pristup: *Nije mi ugodno, moram vam to isto reći, on se nama ovdje znoji. Meni je isto teško s njim, ja ga pitam, stvarno, hoćeš vode, baš se brinem oko njega, jer jednostavno znoj mu ide. I on ništa ne niječe od toga. Ja njega hvalim, ti si dobar, ti to znaš... mi idemo njemu često na sat... i ja njemu dam, daj biraj si razred koji hoćeš.*). Kao poseban problem ističe što ima nastavnike strukovnih predmeta, koji su došli iz industrije i najčešće nemaju pedagošku podlogu. Ponovno pojašnjava kako ističe njihovu važnost, zna prepoznati u čemu su dobri i onda na tome gradi odnos i bazu za promjenu. Pridavanje zasluga nastavnom kolektivu, davanje nekih povlastica je način koji ravnatelj koristi da pokaže nastavnicima da cijeni što rade i da nekada rade više od predviđenog.

5.2.3. Ideje za unaprjeđenje intervencija

Perspektiva učenika

U odgovorima učenika zastupljeno je nekoliko perspektiva: što bi trebalo raditi sa žrtvama, što s počiniteljima nasilja, što na razini cijele škole dok naravno postoji i stav da se malo što može učiniti po tom pitanju. Kada su u **pitanju žrtve** nasilja učenici primarno imaju savjete i preporuke za rad s njima. Takve preporuke su najdominantnije i nisu jednoznačne. S jedne strane ističu da je nužno **razgovarati sa žrtvama** kako bi se oporavile, a da je takvu podršku nužno pružiti u sklopu škole i izvan nje. Osnaživanje i pomaganje žrtvama da „budu svoje“ jedna je od poruka. No jednako tako, takve poruke idu i u smjeru **očvršćivanja žrtvi**, u smislu da ne uzimaju sve k srcu, da to nisu uvijek ozbiljne stvari. Primjerice, takve izjave idu u smjeru: *Pa fali im vještina da shvate kakav je svijet, u biti. Ne može sve uvijek biti po njihovom, nije sve uvijek kao u crtiću, uvijek će biti loše u ovom svijetu.* (D1/2); *Žrtva se sama mora snać u životu, nema smisla da joj stalno netko nešto pomaže.* (D2/3). U fokusnoj grupi mladića, uz navedene savjete primarno su zastupljeni savjeti da bi žrtve trebale krenuti na tečajeve borilačkih vještina. Ujedno je prisutan stav da bi žrtve trebale imati uvid da se moraju promijeniti ako ih zadirkuju (*Recimo, ja se ne perem. I uvijek mi kažu da smrdim i počnu se rugat zbog toga. Moram razumjet. OK, nisam se prao i sad ja smrdim. Kaj sad da radim? Pa ne moram plakat ovo ono...Da, al opet imaš raznih situacija. Na primjer, neko je žrtva nasilja jer se netko ne pere. Ali netko drugi jer žrtva nasilja jer dečko voli dečke. On ne može to promijenit. Ima različitih*

situacija. D1/2). Kod učenika, posebno po pitanju intervencija usmjerenih na žrtve nasilja mladi nastoje dati jednosmjerna rješenja koja žele primijeniti na sve situacije iako onda kroz promišljanje raspoznaju da je to nemoguće. U situaciji žrtava seksualnog nasilja (primarno djevojke) glasovi mladih bili su složni, odnosno da osoba treba mijenjati svoje navike i stil oblačenja što je zabrinjavajući nalaz. **Kretanje u većem društvu** isto vide kao način obrane i zaštite, pogotovo po pitanju seksualnog nasilja. Po pitanju rada s osobama koje su počinile nasilje navodi se da su nužni opetovani razgovori s osobama s ciljem davanja do znanja da njihovo ponašanje nije ok. Svjesni su da se radi o dugotrajnom radu s njima. Kada su u pitanju **intervencije na razini cijele škole**, ideje učenika bismo mogli sumirati kao one koje doprinose sigurnosti na razini cijele škole: *Ne traže učenici od profesora sad ono da budu ne znam ni ja kak dobri prema nama, al opet kad su ono opušteni i kad mi osjetimo tipa ajmo reć neku sigurnost s njima, odmah je lakše i radit.* (D2/1); *Potrebno je razviti poštovanje i razumijevanje na razini cijele škole* (D8/1). To uključuje i **međusobno slušanje, više otvorenosti, više razumijevanja, uključenost od strane nastavnika i drugih učenika, međusobno razumijevanje, povećanje razine empatije, smanjenje pasivnosti između učenika kao i rad na smanjenju prisutnog stava „neću se miješati“**. Neke ideje idu u smjeru **veće dostupnosti nastavnika za razgovor** oko stvari koje ih muče i oko čega trebaju pomoć kao i veće dostupnosti pod odmorom. Po pitanju intervencija na razini cijele škole, u skladu s ranije navedenim, učenici ne doživljavaju radionice važnima, ali ono što naglašavaju da njima treba je **razgovor**. Pritom naglašavaju da su im prezentacije suviše, već da samo žele više razgovora i diskusije. Kada smo kod **strategija usmjerenih na poučavanje** u grupi mladića se pojavila ideja gledanja videa sa smrtnim ishodom upravo kako bi mladi postali svjesni što se može dogoditi: *Da, zato što na primjer, netko umre ispred tebe, a ti nikad nisi ništa tako gledao, pa ti ćeš umrijet, ti ćeš dobit mentalni, slom živaca ćeš dobit. Ti ćeš se ukipit samo. Da na primjer se krene trest sad i kamen padne na nekoga, a ti to nikad nisi vidio nit išta, ti ćeš se ukipit i ti ćeš na kraju umrijet jer nećeš znat kaj da napraviš. A netko tko je gledao te videe će, normalno da će ga pogodit, al ćeš se na neki način, znat više snać, zato što je on to već vidio, zna na neki način kak to izgleda. Zato treba se isto, ne kažem da svaki dan to trebaš gledat, to je već ono malo bolesno, ali tu i tamo je dobro to po meni pogledat.* (D1/2). Kao posljednji smjer odgovora, ali ne i najmanje zastupljen, navodi se da je nužno **prihvatiti stvari takvima kakve jesu**, odnosno da je malo nade da može biti drugačije. Kada je u pitanju nasilje koje su doživjeli od strane nastavnika, mladi su puno direktivniji i „stroži“ prema tome, očekivano. Tako predlažu da bi primjerene intervencije bile davanje otkaza nastavnicima koji vrijeđaju te medijsko eksponiranje.

Perspektiva roditelja

Kada se roditelje na fokusnoj grupi pitalo što predlažu za unaprjeđenje postojećih intervencija, prvo što su spomenuli bile su **edukacije roditelja oko odgojnih postupaka**, uz pojašnjenje da se dobro zna da obitelj može imati najviše utjecaja. Smatraju da bi takve stvari moglo već uvesti od vrtića ili od tečajeva pripreme za porod, odnosno od samog rođenja i početka odgajanja djeteta. Osim toga, smatraju da škola može unaprijediti **pristup učenicima kroz više neformalne nastave, više razgovora, opuštenih diskusija i razgovora** (*Da malo više nečeg*

privatnog ubace u sve to, da djeca stvore nekakvu sigurnost i toplinu i od tih određenih profesora recimo. Da nije to samo formalnost, danas je taj i taj, otvorite bilježnice, radne zadatke i to je to. Pa ajde tu vani, tu vani, idemo sjest. Dekice ponesite pa nećemo imati sat...R7/4). Roditelji smatraju da su važne metode rada u poučavanju mladih nenasilnim obrascima debate, diskusije o pogledanim filmovima i igranje uloga u sklopu radionica jako dobri načini rada s kojima se može „doći“ do djece i zaokupiti interes.

Perspektiva odgojno-obrazovnih djelatnika

Prijedloge nastavnika/razrednika, socijalne pedagoginje i ravnatelja možemo taksativno pobrojati s obrazloženjima potrebnih intervencija:

Nastavnici predlažu:

- Povećanje broja sati za razredništvo kako bi se nastavnici mogli posvetiti učenicima, s njima više razgovarati i biti involviran u zbivanja u razredu.
- Umjesto pedagoških mjera uvođenje mjera poput obaveznog volontiranja ili nekog doprinosa zajednici (npr. u vrtiću, domu za umirovljenike).
- Izricanje odgojnih mjera učenicima koje se nasilno ponašaju koje bi ih usmjerile na malo drugačiji način razmišljanja, ponašanja, razvoja empatije...
- Organiziranje međurazrednih natjecanja iz sporta u smislu razvoja grupne kohezije, ne unutar razreda već i među razredima.
- Kreiranje psihoedukativnih programa s radionicama (s gotovim materijalima i uputama) koje bi mogli izvoditi na satima razrednog odjela.
- Organiziranje edukacije za roditelje kao sastanaka na kojima bi roditelji mogli naučiti kako razgovarati s djecom.
- Osnaživanje komunikacije škole s roditeljima jer međusobno komuniciraju samo kada su neke pritužbe i prigovori. Trebalo bi s roditeljima razgovarati o razvoju njihovog djeteta.

Socijalna pedagoginja predlaže:

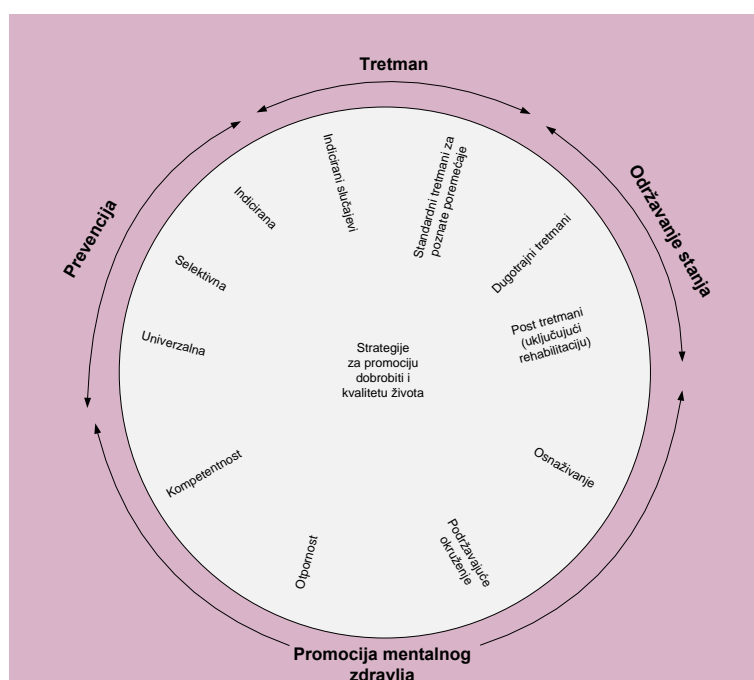
- Kreirati i provoditi radionicu na temu «Trač» jer su se na temelju nekih tračeva znale događati neke prijetnje. Radionica bi mogla sadržavati što sve može iz toga proizaći.
- Poučavati učenike socijalnim vještinama (kako se postaviti u situaciji nasilja, kako reagirati, kako se oduprijeti pritisku vršnjaka, kako se zauzeti za sebe, što napraviti u situaciji kada se događa nasilje), da mogu prepoznati posljedice svojih postupaka, raditi na razvoju empatije, prolaziti kroz sve oblike vršnjačkog nasilja. Naime socijalna pedagoginja pojašnjava zašto je to problem: *jer je znalo biti tuča kada oni ne dođu reći što se zbiva, nego prvo svi snimaju onda kad im kažeš pa je li to OK od njih 20 će 10 reći "Pa da, zašto ne bi snimali", četvero će šutjet, a jedan će doći i reći "E možda smo ipak trebali reći", uopće nemaju razvijenu tu svijest.*
- Intenzivniji način rada u manjim grupama s učenicima u kojima bi ih se pozivalo u otvaranje, sudjelovanje i dijeljenje nekih stvari.
- Educirati razrednike da provedu gotove psihoedukativne programe s učenicima usmjerene na prevenciju vršnjačkog nasilja.

- Kreirati verificirani i evaluirani preventivni program usmjeren na prevenciju vršnjačkog nasilja.

Kao odgovor na pitanje koje intervencije su prisutne i koji su prijedlozi za poboljšanje, sumarno se može navesti da sve tri skupine (učitelji, roditelji te odgojno-obrazovni djelatnici) prepoznaju elemente svakodnevnog ulaganja u odnos sa mladima, svakodnevno ulaganje u odgoj, odnosno uvažavajuće ophođenje, te prepoznaju elemente kojima se gradi ugodna i podržavajuća školska klima. To, posebno roditelji, nastavnici, stručna služba i ravnatelj vide kao ključan element u kreiranju strategija za smanjenje pojavnosti vršnjačkog nasilja. Rezultati su uspjeli opisati elemente bitne za izgradnju pozitivne školske klime u koju treba ulagati na svim razinama – od ravnatelja, stručne službe, svih nastavnika i roditelja. Ono što prepoznaju kao nešto što bi se moglo unaprijediti je strukturirani psihoedukativni program prevencije koji sadrži teme bitne za prevenciju vršnjačkog nasilja, no važno je pritom uvažiti perspektivu mladih da im radionice ne nedostaju već žele puno diskusija i razgovora. Malo drugačiju prizmu daje perspektiva mladih i njihovi savjeti kako bi trebalo raditi sa žrtvama. U djelu njihovih odgovora vidi se fatalistički stav da će nasilja uvijek biti i da se malo što po tom pitanju može učiniti, kao i relativizacija nasilja odnosno jedna naviknutost da je ono prisutno.

6. PREPORUKE ZA PREVENTIVNO DJELOVANJE I KREIRANJE INTERVENCIJA PODRŠKE

Prevenzijska znanost razlikuje nekoliko razina preventivnih pristupa s obzirom na obuhvat i razinu rizika populacije za razvoj pojedinih problema u ponašanju uključujući pojavu vršnjačkog nasilja: univerzalnu, selektivnu i indiciranu razinu (Slika 160).

SLIKA 160. Intervencijski spektar (Barry, 2001)

Univerzalna prevencija usmjerena je na cijelu populaciju bez obzira na razinu individualnog ili skupnog rizika za razvoj problema odnosno iskazivanje vršnjačkog nasilja. Cilj je osigurati svim pojedincima dobivanje informacija (znanja) koja umanjuju vjerojatnost iskazivanja problemskog ponašanja (vršnjačkog nasilja) te stjecanje vještina potrebnih za prevenciju određenog problema (vršnjačkog nasilja). **Selektivna prevencija** usmjerena je na manje skupine u populaciji koje su pod povećanim rizikom za razvoj problema vršnjačkog nasilja u odnosu na opću populaciju. Riziknost se procjenjuje prema izraženosti rizičnih čimbenika za razvoj vršnjačkog nasilja kod pojedinca. Ova populacija još uvijek ne iskazuje simptome problema (činjenje vršnjačkog nasilja), međutim u povećanom su riziku za razvoj problema (npr. zbog ranije viktimizacije). **Indicirana prevencija** usmjerena je na prepoznavanje i djelovanje prema onim pojedincima kod kojih su se već očitovali simptomi društveno neprihvatljivih ili osobno nepoželjnih ponašanja (poput vršnjačkog nasilja) te iskustva viktimizacije, a cilj ove vrste preventivnih intervencija je uklanjanje ovih ponašanja ili smanjivanje njihove učestalosti i intenziteta.

Učinkovita prevencija vršnjačkog nasilja oslanja se na kreiranje intervencija na svim navedenim razinama u različitim okruženjima (intervencije usmjerene na pojedinca, intervencije u obiteljskom okruženju, intervencije u odgojno-obrazovnom sustavu i na razini vršnjačkih skupina te intervencije u užoj i široj zajednici. Važno je istaknuti kako određene strategije prevencije vršnjačkog nasilja mogu biti neučinkovite ili čak imati neželjene učinke na djecu i mlade. Le Menestrel (2020) tako ističe:

- Jednokratne manifestacije podizanja svijesti ili jednokratne aktivnosti/radionice (ukoliko nisu popraćene sveobuhvatnim i interaktivnim programima razvoja vještina);
- Politike nulte tolerancije na nasilje koje vode automatskim suspenzijama budući da mogu potaknuti neprijavlivanje nasilja;
- Suspenzije i pristupi udaljavanja iz škole budući da mogu voditi u povećane akademske i ponašajne probleme;
- Poticanje na uzvratanje nasiljem;
- Vršnjačka medijacija odnosno vršnjačko vođenje rješavanja konflikata koje uključuje prisilno ispričavanje i vršnjačko mentorstvo budući da može potaknut na međuvršnjačku zlouporabu moći.

U nastavku slijede preporuke za prevenciju vršnjačkog nasilja proizašle iz rezultata provedenog istraživanja kao i iz sistemskih pregleda ranijih domaćih i međunarodnih istraživanja.

Preporuke za prevenciju vršnjačkog nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama

- Sustavno provođenje znanstveno utemeljenih programa razvoja socijalno-emocionalnih vještina učenika s dostatnim trajanjem koji uključuju razvoj pet skupina vještina: (1) samosvijesti, (2) samokontrole, (3) društvene svijesti (empatije i suosjećanja), (4) interpersonalnih vještina važnih za stvaranje i održavanje odnosa te

(5) vještina nenasilnog rješavanja sukoba i problema. Programi se provode sustavno od predškolske dobi te kontinuirano tijekom svih razina obrazovanja od strane educiranih stručnjaka praćeni evaluacijom učinka.

- Provođenje znanstveno utemeljenih ciljanih intervencija prevencije vršnjačkog nasilja za učenike tijekom svih razina obrazovanja na svima razinama prevencije (univerzalna, selektivna i indicirana). U osnovnoj školi staviti naglasak na prevenciju tradicionalnih oblika nasilja (tjelesno i verbalno) u nižim razredima, u višim razredima (od 3. razreda kada učenici počinju intenzivnije koristiti mobilne uređaje) uključiti temu elektroničkog nasilja s posebnim naglaskom na elektroničko nasilje u srednjim školama. Važno je uključiti i teme vezane uz druge oblike nasilja: seksualno, ekonomsko, relacijsko, rodno uvjetovano nasilje, homofobno i transfobno nasilje. Važna tema razlikovanja šale/zadirkivanja/vršnjačkog nasilja. Istaknuta potreba za interaktivnim pristupom podučavanja. Nužna je kontinuirana evaluacija i prilagodba programa koji se provode kako bi odgovarali specifičnim potrebama i izazovima svakog školskog okruženja.
- Kada je riječ o elektroničkom nasilju, važno je uzeti u obzir specifičnost ove pojave te je potrebno u programe prevencije tradicionalnih oblika vršnjačkog nasilja uključiti ciljane aktivnosti za prevenciju elektroničkog nasilja. U tom kontekstu, programi prevencije vršnjačkog nasilja za djecu i mlade u školi. Programi prevencije elektroničkog nasilja učinkovitiji su kada ih provode stručnjaci vješti u korištenju tehnologije te kada uključuju teme odgovorne i kritičke upotrebe interneta, medijske pismenosti, interkulturalne i interpersonalne komunikacije, opasnosti na internetu i razvoja samokontrole na internetu.
- Budući da mladi svoje ponašanje često oblikuju prema stavovima i postupcima svojih vršnjaka, vršnjačke skupine igraju ključnu ulogu u pojavi vršnjačkog nasilja – učinkoviti programi prevencije vršnjačkog nasilja stoga su specifično usmjereni na osnaživanje uloge promatrača u reagiranju na pojavu vršnjačkog nasilja. To je posebno važno u slučajevima kad se događa perfidno nasilje, odnosno kada učenici pod vidom zadirkivanja čine nasilje. U tim situacijama, žrtve koje traže pomoć odgojno - obrazovnih djelatnika bivaju dodatno izložene nasilju (često ismijavanju) jer traže podršku odrasle osobe. Podrška vršnjaka u tom pogledu bi bila puno učinkovitija, a ujedno bi i osnaživala vrijednosti nenasilja u vršnjačkoj grupi.
- Uz intervencije «licem u lice», provođenje digitalnih zdravstvenih intervencija (DHI) koje koriste ozbiljne igre, informacije na web stranicama te mobilne aplikacije u prevenciji vršnjačkog nasilja pri čemu ključne komponente uključuju obuku o ulogama promatrača i dvostrukim ulogama žrtve i nasilnika te razvoj vještine suočavanja.
- Važnost detektiranja i pružanja pravovremene podrške učenicima koji često manifestiraju eksternalizirane probleme u ponašanju već od nižih razreda osnovne škole.
- Sustavno smanjenje pojavnosti rizičnih čimbenika vezanih uz pojavu vršnjačkog nasilja u školskom okruženju kao što su pružanje pomoći u učenju, smanjenje neopravdanog izostajanja s nastave, prevencija prekida školovanja te osiguravanje dostupnih

aktivnosti organiziranog provođenja slobodnog vremena. Sustavno osnaživanje zaštitnih čimbenika i čimbenika pozitivnog razvoja kroz organiziranje volonterskih klubova i poticanja prokativnog sudjelovanja učenika u aktivnostima škole (nagrade za prosocijalni angažman).

- Pristup usmjeren na osnaživanje cijele odgojno-obrazovne ustanove (tkz. *whole school approach*) i stvaranje sigurnog školskog okruženja. Poticanje kvalitetne školske psiho-socijalne klime te kreiranje prosocijalne i podržavajuće zajednice učitelja, nastavnika, stručnih suradnika, svih djelatnika i učenika koja je dosljedna u preventivnom djelovanju i učinkovitoj reakciji na pojavu svih oblika vršnjačkog nasilja. Promicanje inkluzivne kulture škole usmjerene prema međusobnom poštovanju i prihvaćanju različitosti. Također, škola prati protokole i politike vezane uz prevenciju i postupanje u slučaju pojave vršnjačkog nasilja te pruža učenicima sigurne i povjerljive mehanizme prijave incidenata vršnjačkog nasilja. Postoje jasne politike netolerancije prema svakom obliku nasilja i diskriminacije. Jasno su definirana pravila ponašanja u razredu i školi kreirana uz participaciju učenika.
- Poticanje suradnje odgojno-obrazovnih ustanova i obiteljskog okruženja. Pružanje informacije roditeljima o pitanjima vezanima uz vršnjačko nasilje, ali i podučavanje roditelja temama vezanima uz pozitivan razvoj djece i roditeljstvo.
- Poticanje suradnje odgojno-obrazovnih ustanova i dostupnih resursa u zajednici (savjetovališta, centri za mlade, nevladine organizacije koje se bave djecom, mladima i roditeljima).
- Škola nudi stručnu podršku učenicima koji su doživjeli vršnjačko nasilje te učenicima u ulozi počinitelja nasilja.
- Sigurno školsko okruženje osigurano kroz superviziju ponašanja učenika tijekom odmora te u vanjskim prostorima škole.
- Sustavno anketno praćenje pojave vršnjačkog nasilja na razini pojedinih odgojno-obrazovnih ustanova te praćenje specifičnih potreba za oblicima podrške kod učenika, djelatnika i roditelja u odnosu na pojavu vršnjačkog nasilja.
- Sustavno anketno praćenje kvalitete školske psiho-socijalne klime kod učenika i djelatnika škole.
- Edukacija odgojno-obrazovnih djelatnika. Nužan je kontinuirani profesionalni razvoj učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja o suvremenim oblicima vršnjačkog nasilja te razvoj vještine prepoznavanje djece u različitim ulogama karakterističnima za vršnjačko nasilje kao i razvoj stručnih kompetencija za preventivno djelovanje i adekvatno reagiranje u slučaju pojave viktimizacije učenika i činjenja nasilja od strane učenika. Odgojno-obrazovni djelatnici ističu potrebu za razvojem kompetencija za rad s roditeljima. Upoznavanje sa zakonima i protokolima vezanima uz prevenciju i postupanje u slučaju vršnjačkog nasilja.
- Senzibilizacija, specifične edukacije i potpora rukovoditeljima škola u organizaciji učinkovitog preventivnog djelovanja i pružanja podrške djelatnicima, učenicima i roditeljima prilikom pojave vršnjačkog nasilja. Rukovoditelji škole trebaju

demonstrirati zainteresiranost za temu prevencije vršnjačkog nasilja, aktivnu uključenost u komuniciranje kulture nenasilja s učenicima i djelatnicima, želju za detekcijom svih oblika vršnjačkog nasilja te uključenost u aktivno rješavanje slučajeva vršnjačkog nasilja na primjeren način.

- Osiguravanje primjerenog omjera učenika i školskih stručnih suradnika.
- Obilježavanje Dana ružičastih majica i drugih nacionalnih i međunarodnih dana borbe protiv nasilja, borbe za ljudska prava i prava osoba s invaliditetom (panel rasprave, okrugli stolovi i sl.).
- Detekcija i prevencija svih oblika nasilničkog ponašanja od strane odgojno-obrazovnih djelatnika prema učenicima.

Preporuke za prevenciju vršnjačkog nasilja kroz intervencije u obiteljskom okruženju

- Provođenje sustavnih i znanstveno utemeljenih psihosocijalnih i preventivni programa za roditelje na svim razinama prevencije. Tematski usmjereni na osnaživanje roditeljskih vještina, primjenu nenasilnih metoda odgoja, razvoj vještina kvalitetne komunikacije s djecom.
- Educiranje roditelja o načinima adekvatnog nadzora korištenja tehnologije kod djeteta. Također, educiranje o prepoznavanju znakova koji ukazuju na potencijalnu viktimizaciju djeteta kao i informiranje o važećim politikama i protokolima vezanima uz vršnjačko nasilje. Informiranje roditelja o dostupnim oblicima i servisima za pružanje podrške učenicima unutar i izvan obrazovnog sustava.
- Programi za roditelje se mogu provoditi u odgojno-obrazovnim ustanovama, ali i u okviru drugih organizacija u zajednici (savjetovališta, nevladine organizacije...). Nužno je da su programi financijski dostupni roditeljima i u skladu s njihovim potrebama.

Preporuke za prevenciju vršnjačkog nasilja kroz intervencije u zajednici

- Javne medijske kampanje usmjerene na podizanje svijesti i znanja o postojanju problema i posljedicama svih oblika nasilja u društvu (vršnjačko, rodno uvjetovano, obiteljsko, partnersko, homofobno i transfobno nasilje, seksualno i dr.) te promidžba kulture nenasilja.
- Otvaranje besplatnih linija za pomoć za djelatnike u odgojno-obrazovnom sustavu putem kojih bi se mogli savjetovati o postupanju u pojedinim slučajevima vršnjačkog nasilja kada im je savjetovanje potrebno.
- Besplatni sadržaji za izvannastavne aktivnosti učenika dostupni u svim gradskim četvrtima.
- Osiguravanje dostatnih resursa (savjetovališta) za pružanje psihosocijalne podrške i savjetovanja roditelja, djece i mladih u lokalnoj zajednici.
- Educiranje zdravstvenih djelatnika o temi vršnjačkog nasilja - mogu istraživati promjene u ponašanju djeteta/adolescenta, apetitu i snu, stavovima učenika prema

školi te tako provjeravati moguću uključenost u vršnjačko nasilje, mogu savjetovati roditelje, članove obitelji i učenike o važnosti uključivanja u određene oblike podrške.

- Obilježavanje Dana ružičastih majica i drugih nacionalnih i međunarodnih dana borbe protiv nasilja na razini zajednice (panel rasprave, okrugli stolovi).